

2002 937

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT BÖLÜMÜ

135386

**BÖLGESEL KALKINMADA KÜÇÜK VE ORTA
ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN (KOBİ'LERİN) ROLÜ
VE GÖLLER BÖLGESİ ÖRNEĞİ**

(Doktora Tezi)

135386

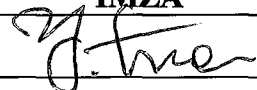
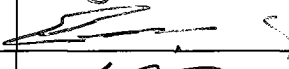
**Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Yusuf TUNA**

**Hazırlayan
Musa TÜRKOĞLU
2502970285**

**İSTANBUL
2002**

TEZ ONAYI

Enstitümüz İKTİSAT POLİTİKASI Bilim Dalında 9725020285 numaralı MUSA TÜRKOĞLU'NUN hazırladığı “BÖLGESEL KALKINMADA KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN (KOBİ'LERİN) ROLÜ VE GÖLLER BÖLGESİ ÖRNEĞİ” konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi uyarınca 26.07.2002 CUMA günü saat: 14.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ~~Kabul edilmiştir~~.....'ne* OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.YUSUF TUNA	Kabul	
PROF.DR. CEMAL ŞANLI	Kabul	
PROF.DR.AHMET İNCEKARA	Kabul	
PROF.DR.NURAY ALTUĞ	Kabul	
DOÇ.DR.ZEKÂİ ÖZDEMİR	Kabul	

ÖZ

Bölgesel kalkınma son yıllarda hem gelişmiş, hem de azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gündeminde olan bir konudur. Ülkelerin bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler istenmeyen durumlardır ve her ülke bu dengesizlikleri gidermek için birtakım yöntemler uygulamaktadır.

Son 20 yıldır dünyada ortaya çıkan hızlı değişimler sonucunda büyük işletmelerin yer aldığı ekonomilerde bir durgunluk yaşanırken, küçük ve orta boy işletmelerin yoğun olduğu ekonomilerde bir canlılık ve hareketlilik dikkatleri çekmiş ve bu tür işletmelerin özellikle ülkelerin her yerine serpilmiş, bilhassa kırsal kesimlerde yoğunlaşmış olmalarından dolayı bölgesel kalkınmada önemli bir araç olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

Ülkemizde de bölgesel dengesizlikler önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmakta, devlet bu dengesizlikleri gidermek için bir takım politikalar uygulamaktadır. Kalkınmada Öncelikli İller Uygulaması, Organize Sanayi Bölgeleri kurulması, plan bölgeler oluşturulması gibi politikalar uygulaması şimdiye kadar görülen politikalarındandır. Ancak hiçbir şekilde ayrıcalıklı olarak desteklenmediği halde ülkemizin bazı bölge veya illerinde kendiliğinden oluşan birtakım sanayi odakları ortaya çıktığı da görülmektedir. Bunlara örnek olarak Denizli, Kayseri, Malatya, Çorum illeri gösterilebilir. Buralarda küçük ve orta boy işletmelerin yoğun halde bulunması ve işletmelerin bölge potansiyellerini en etkin bir şekilde kullanarak kalkınmada hamle yapmalarını sağlamıştır.

Bu çalışmada da küçük ve orta boy işletmelerin bölgesel kalkınmadaki etkileri ve Göller Bölgesi'nde bir sanayi odağı yaratacak potansiyele sahip olup olmadıkları araştırılmıştır.

ABSTRACT

Regional development is an issue that has been on the agenda of both developed and developing countries. Socio-economic disparity is not valued by countries and each country employs a variety of tools to overcome the inequality.

In the last 20 years, the economies with large corporations has been under a serious recession, whereas economies with small and medium sized companies displayed a revival and stimulus. Since the SMEs were spread out all over these countries, predominantly in rural areas, they had been a major component of regional development.

Regional disparity is a critical problem that we confront in Turkey and the government exploits a number of policies in order to overcome the inequality. First Priority Regions and Organized Industry Regions are some of the policies that had been drawn on by now. Whilst, there are some industrial regions like Denizli, Kayseri, Malatya and Çorum that had not been supported with a certain privilege but developed by itself. These cities gather a great number of SMEs which utilized their regional potential well and demonstrated an upsurge in development.

This dissertation explores the influence of SMEs and seeks out whether they have a potential to form an industrial focus in 'Göller Bölgesi' (Lakes Region).

ÖNSÖZ

Bölgesel kalkınma konusu özellikle bölgelerarası gelişmişlik farklarının yoğun olarak yaşandığı gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, birçok ülkenin gündeminde olan bir kavramdır. Ülkemizde de bölgelerarası dengesizlik önemli bir sorun olarak durmakta, bu sorunun aşılması için çeşitli politikalar yürütülmeye çalışılmaktadır. Bölgesel kalkınma politikaları DPT'nin hazırlamış olduğu planlar dahilinde uygulanmaktadır. DPT bölgesel gelişme konusuna son yıllarda daha fazla eğilmeye başlamış ve yerel benzerliklerin olduğu, yerel dinamiklerin öne çıkarıldığı, birçok ortak özelliklerin olduğu yerlerde alt bölgeler oluşturularak buraların kalkınmasına yönelik programlar hazırlanmakta ve kalkınma planları dahilinde bu projeleri hayata geçirmeye çalışmaktadır.

Ülkemizde hemen hemen her bölgeyi ele alan çeşitli projeler hazırlanmış ve hazırlanmaktadır. GAP, DOKAP (Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi), bunlardan başlıcalarıdır.

Isparta ve Burdur illerinin tamamı ile bu illere komşu olan illerin çeşitli bölümlerini kapsayan ve Göller Bölgesi olarak bilinen yöre de bir çok bakımdan homojenlik göstermekte ve bölgesel kalkınmada bir alt bölge olarak ele alınabilecek nitelikler arz etmektedir. Bu çalışmada Göller Bölgesi'nin sosyo-ekonomik yapısı incelenerek bölgedeki KOBİ'lerin temel olarak ele aldığı çeşitli kalkınma stratejilerinin neler olabileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ortaya çıkartılmasında, baştan sona yardımlarını esirgemeyen ve büyük katkıları olan danışman hocam Prof. Dr. Yusuf Tuna'ya, bilgi ve fikirlerinden her zaman istifade ettiğim Doç. Dr. Zekai Özdemir'e ve Yrd. Doç. Dr. Muzaffer Demirbaş'a teşekkür ediyorum. Doktora çalışmam sürecinde manevi desteklerinden ve fedakarlıklarından dolayı eşim Selcen'e minnettarlığımı belirtmek isterim.

Çalışmamın bu alanda yapılacak bundan sonraki çalışmalara katkıda bulunmasını umarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

BÖLGESEL DENGESİZLİK VE BÖLGESEL KALKINMA

1. BÖLGE KAVRAMI.....	7
1.1. Bölgenin Tanımı	7
1.2. Bölge Türleri.....	8
1.2.1. Ekonomik Yapılarına Göre Bölge Türleri	8
1.2.1.1. Homojen (Türdeş) Bölge.....	8
1.2.1.2. Kutuplaşmış (Polarize, Nodal) Bölge.....	10
1.2.1.3. Plan Bölge	11
1.2.2. Ekonomik Gelişme Seviyelerine Göre Bölgeler	12
1.2.2.1. Gelişmiş Bölge	12
1.2.2.2. Azgelişmiş Bölge	13
1.2.2.3. Potansiyel Gelişme Bölgesi.....	15
2. BÖLGESEL DENGESİZLİK	16
2.1. Bölgesel Dengesizliğin Tarihsel Kökeni	17
2.2. Bölgesel Dengesizliğin Çeşitleri.....	18
2.3. Bölgesel Dengesizliğin Etkileri	18

2.3.1. Gelişmeyi Hızlandırıcı Etkiler.....	19
2.3.2. Gelişmeyi Engelleyici Etkiler.....	20
3. KALKINMA KAVRAMI.....	21
3.1. Kalkınmanın Tanımı	22
3.2. Kalkınma Modelleri	23
3.2.1. W.W.Rostow'un Kalkınma Modeli.....	23
3.2.2. Dengeli Kalkınma Modelleri	27
3.2.2.1. Rosenstein-Rodan Modeli	28
3.2.2.2. Nurkse Modeli.....	28
3.2.2.3. Chenery Modeli.....	29
3.2.2.4. W.A. Lewis'in Sınırsız Emek Arzı İle Kalkınma Modeli.....	30
3.2.2.5. Scitovsky Modeli	31
3.2.3. Dengesiz Kalkınma Modelleri.....	31
3.2.3.1. A.O. Hirschman'ın Modeli	32
3.2.3.2. Kutuplaşma Modeli	34
4. BÖLGESEL KALKINMA VE BÖLGESEL PLANLAMA.....	36
4.1. Planlama Kavramı.....	36
4.2. Planlamanın Amaçları.....	37
4.3. Bölgesel Planlama.....	38
4.4. Ulusal Plan İle Bölgesel Planlama İlişkisi	39
4.5. Türkiye'de Bölge Planlama Deneyimleri	40
4.5.1. Doğu Marmara Planlama Projesi.....	41
4.5.2. Zonguldak Projesi.....	41
4.5.3. Antalya Projesi	42

4.5.4. Çukurova Bölgesi Projesi	42
4.5.5. Zonguldak- Karabük- Bartın Bölgesel Gelişme Projesi	43
4.5.6. Doğu Anadolu Projesi (DAP).....	43
4.5.7. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)	45
4.5.8. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi	46
4.5.9. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP).....	46
5. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI	49
5.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının İlkeleri	49
5.1.1. Sosyal Karlılık İlkesi	49
5.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi.....	50
5.1.3. Halkın Katılması İlkesi.....	51
5.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları.....	51
5.2.1. Ülkenin Gerice Bölgeleri Aleyhine Olan Sosyo-Ekonomik Dengesizliğin Giderilmesi	52
5.2.2. Ülke Nüfusunun Yurt Geneline Rasyonel ve Dengeli Dağılımının Sağlanması	53
5.3. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları	54
5.3.1. Teşvik Tedbirleri	55
5.3.2. Bölgesel Kalkınma İçin Gerekli Kamu Yatırımlarının Gerçekleştirilmesi ...	56
5.3.3. İdari Teşkilatın Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Adaptasyonunun Sağlanması	56
5.3.4. Metropolitan Bölgelerin Gelişiminin Sınırlandırılması.....	57
5.4. Çeşitli Ülkelerde ve Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	57
5.4.1. ABD’de Uygulanan Politikalar	58
5.4.2. İtalya’da Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	59

5.4.3. AB’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları	60
5.4.4. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları	62
5.4.4.1. Planlı Dönem Öncesinde Uygulanan Politikalar (1923-1960 Arası Dönem)	62
5.4.4.2. Planlı Dönemde Uygulanan Politikalar	63
5.4.4.3. Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) Uygulaması	68

II.BÖLÜM

KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELER (KOBİ’LER) VE BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ

2.1. KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELERİN (KOBİ’LERİN) TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE ÖNEMİ	73
2.1.1.KOBİ’lerin Tanımlanması	73
2.1.1.1. Tanımlamada Kullanılan Kriterler	74
2.1.1.1.1. Kantitatif (Niceliksel) Kriterler	74
2.1.1.1.2. Kalitatif (Niteliksel) Kriterler	75
2.1.1.2. KOBİ’lere İlişkin Tanımlar	76
2.1.1.2.1. Türkiye’de KOBİ’lere İlişkin Tanımlar	76
2.1.1.2.2. Çeşitli Ülkelerde KOBİ’lere İlişkin Tanımlar	78
2.1.1.2.2.1. Avrupa Birliği’nde KOBİ Tanımı:	78
2.1.1.2.2.1. Diğer Bazı Ülkelerde KOBİ Tanımları	79
2.1.2. Ülkemizde KOBİ’lerle İlgili Kurumlar (KOSGEB)	80
2.1.3. KOBİ’lerin Ülkemizde Ve Diğer Bazı Ülke Ekonomilerindeki Yeri	80
2.1.4. KOBİ’lerin Kuruluş Nedenleri	82
2.1.5. KOBİ’lerin Genel Özellikleri	83
2.1.6. KOBİ’lerin Büyük İşletmelere Göre Avantajları	84

2.1.6.1. Esneklik	85
2.1.6.2. Yeniliklere Açık Ve Daha Yatkın Olması	85
2.1.6.3. Teknik Yeniliklerde Daha Fazla Verimlilik	86
2.1.6.4. Üretimdeki Boşlukların Hızla Doldurulması.....	86
2.1.6.5. Bürokrasinin Ve Yönetici Grubunun Az Olması	87
2.1.6.6. Çalışanlarla Daha Yakın İlişki.....	87
2.1.6.7. Düşük Maliyetler	88
2.1.6.8. Düşük Trafik Yoğunluğu Maliyetleri	88
2.1.6.9. Bireysel Tasarrufların Teşvik Edilmesi	88
2.1.6.10. Alansal Faydalar	89
2.1.6.11. İstihdama Katkısı	89
2.1.6.12. Büyük İşletmeleri Tamamlama Özellikleri	90
2.1.6.13. Rekabetin Teşvik Edilmesi	90
2.1.6.14. Bölgesel Kalkınma Ve Çevre Korunmasına Katkısı	91
2.1.7. KOBİ'lerin Sorunları	91
2.1.7.1. Vergi Sorunları	91
2.1.7.2. Finansman Sorunu	92
2.1.7.3. Üretim Sorunu	93
2.1.7.4. Pazarlama Sorunları.....	93
2.1.7.5. Nitelikli İşgücü Temini Sorunu	94
2.1.7.6. Bilgi (Enformasyon) Eksikliği Sorunu	95
2.1.7.7 Yönetim Sorunları	95
2.1.8. KOBİ'lerin Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri	96

2.2. KOBİ'LERİN GELİŞTİRİLMESİNDE KULLANILAN TEMEL YÖNTEMLER.....	100
2.2.1. Geleneksel Yöntem.....	100
2.2.2. Deregülasyon Yaklaşımı.....	102
2.2.3. İşletme Seviyesinden Daha Üstte Örgütlenmeler	103
2.3. KOBİ'LERİN BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ.....	104
2.3.1. Bölgesel Kalkınmada KOBİ'lerden Yararlanmanın Avantajları	106
2.3.2. KOBİ'lerin Bölgesel Kalkınmayı Etkileme Süreci.....	107
2.4. BÖLGESEL KALKINMADA KOBİ TEMELLİ STRATEJİLER	108
2.4.1. Yoğunlaşmalar Ve KOBİ Ağları Oluşturma	109
2.4.1.1. Şebeke Organizasyonlarının Faydaları	115
2.4.2. Teknoparklar	116
2.4.3. İş Geliştirme Merkezleri (İş Kuluçkaları).....	117

III. BÖLÜM

GÖLLER BÖLGESİNİN KALKINMASINDA KOBİ'LERİN ROLÜ

3.1. GÖLLER BÖLGESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE İKTİSADİ YAPISI	120
3.1.1. Bölge'nin Tanımlanması.....	120
3.1.2. Bölge'nin Genel Özellikleri.....	120
3.1.3. Bölgenin Sosyo-Kültürel ve İktisadi Analizi.....	121
3.1.3.1. Isparta İli Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Analizi	122
3.1.3.1.1. Coğrafi Konum.....	123
3.1.3.1.2. Nüfus	123
3.1.3.1.3. Eğitim.....	124

3.1.3.1.4. Sağlık.....	125
3.1.3.1.5. Spor ve Kültür	125
3.1.3.1.6. Turizm	126
3.1.3.1.7. Tarım	126
3.1.3.1.8. Hayvancılık	127
3.1.3.1.9. Sanayi	128
3.1.3.2. Burdur İli Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Analizi.....	130
3.1.3.2.1. Coğrafi Konum.....	131
3.1.3.2.2. Nüfus	131
3.1.3.2.3. Eğitim.....	132
3.3.2.2.4. Sağlık.....	133
3.3.2.2.5. Spor ve Kültür	133
3.3.2.2.6. Turizm	134
3.3.2.2.7. Tarım	135
3.3.2.2.8. Hayvancılık	136
3.3.2.2.9. Sanayi	137
3.1.3.3. Bölge İllerinin Genel Değerlendirmesi ve Karşılaştırmalı Analizi	138
3.2. GÖLLER BÖLGESİ'NDEKİ KOBİ'LER: MEVCUT DURUM, SORUNLAR VE ÖNERİLER (UYGULAMA ÇALIŞMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ)	139
3.2.1. Anket Çalışması	144
3.2.1.1. Çalışmanın Amacı	144
3.2.1.2. Çalışmanın Yöntemi	145
3.2.1.2.1. Çalışmanın Kapsamı	145
3.2.1.2.2. Çalışmada Uygulanan İstatistikî Yöntemler	145

3.2.1.2.3. Verilerin Toplama ve Değerleme Yöntemi	146
3.2.1.2.4. Çalışmada Karşılaşılan Zorluklar	147
3.2.1.3. Çalışmadan Elde Edilen Sonuçlar Ve Değerlendirme.....	148
3.2.1.3.1. Göller Bölgesindeki KOBİ'lerin Mevcut Durumu İle İlgili Sonuçlar	148
3.2.1.3.2. İşletmelerin Kuruluş Yeri Seçimi İle İlgili Sonuçlar	152
3.2.1.3.3. Bölgedeki KOBİ'lerin Sorunları ve Bu Sorunların Çözümlerine Yaklaşımları İle İlgili Sonuçlar	156
3.2.1.3.4. İşletmeler Arası Birleşmeler veya İşbirlikleri İle İlgili Sonuçlar	164
3.2.1.3.5. Kalkınma Sürecinde Göller Bölgesinin Avantajları ve Eksikleri İle İlgili Sonuçlar	172
SONUÇ	176
KAYNAKÇA	181
EKLER	192

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Seçilmiş Bazı Ülkelerde Kobi Tanımları	79
Tablo 2: Bazı Ülke Ekonomilerinde Kobi'lerin Yeri (%)	81
Tablo 3: Bazı Ülkelerde Kobi'lerin Toplam İhracat İçerisindeki Yeri Ve Toplam Krediden Aldıkları Paylar.	81
Tablo 4: Kobi'lerin Genel Özellikleri	83
Tablo 5: Hükümet, Sivil Toplum Kuruluşları Ve Özel Sektör Yatırımcılarının Kobi'ler İçin Yapabilecekleri Destekler.	97
Tablo 6: Isparta İli 2000 Yılına Ait Başlıca Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler.....	122
Tablo 7: 2000 Yılı Nüfus Sayımına Göre Isparta İli Nüfus Dağılımı	123
Tablo 8: Isparta İli Eğitim İstatistikleri	124
Tablo 9: Isparta İli Sağlıkla İlgili Veriler	125
Tablo 10: Isparta İli Arazi Dağılımı	127
Tablo 11: Isparta İli İmalat Sanayiinde İstihdam Durumu	129
Tablo 12: Burdur İli Başlıca Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler	130
Tablo 13: Burdur İli Nüfus Verileri (1997)	132
Tablo 14: Burdur İli Arazi Dağılımı.....	135
Tablo 15: Burdur İli Tarım Arazilerinin Kullanım Yerlerine Göre Dağılımı	136
Tablo 16: Isparta İli'nde Faaliyette Bulunan Kobi'ler	140
Tablo 17: Burdur İli'nde Faaliyet Gösteren Kobi'ler	143
Tablo 18: Göller Bölgesi'nde Ele Alınan Kobi'lerdeki Sektörel Dağılım	148
Tablo 19: İstihdama Göre Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeler.....	149
Tablo 20: Çalışan Personelin Eğitim Düzeyi	149
Tablo 21: İşletme Sahibi/Yöneticisinin Eğitim Düzeyi.....	150
Tablo 22: İşletmelerin Mülkiyet Yapısı	151

Tablo 23: İşletme Büyüklükleri İle Mülkiyet Yapısı Arasındaki İlişki.....	151
Tablo 24: İşletme Sahibi/Yöneticisinin Eğitim Düzeyi İle Mülkiyet Yapısı Arasındaki İlişki.....	152
Tablo 25: Bölge Seçiminde Etkili Olan Faktörlerin Önem Dereceleri	153
Tablo 26: Önem Derecesine Göre İşletmelerin Girdi Sağladığı Bölgeler.....	154
Tablo 27: İşletmelerin İşgücü İhtiyacını Karşıladedığı Bölgeler	155
Tablo 28: Önem Derecelerine Göre İşletmelerin Ürünlerini Pazarladığı Bölgeler .	155
Tablo 29: Önem Derecelerine Göre Kobi'lerin Sorunları	156
Tablo 30: İşletmelerin Eksik Kapasiteyle Çalışmasının Nedenleri	157
Tablo 31: İşletmelerin Büyütülmesinde Karşılaşılan Güçlüklerin Önem Sıralaması.....	158
Tablo 32: İhracat Yapan Ve Yapmayan İşletmelerin Frekans Dağılımları	158
Tablo 33: İşletme Büyüklükleri İle İşletmelerin İhracat Durumlarının Karşılaştırılması	159
Tablo 34: İşletmelerin İhracat Yapmasını Engelleyen Faktörlerin Önem Dereceleri	160
Tablo 35: Kobi'lerin Devletten Yapmasını Beklediğı Unsurların Önem Dereceleri	160
Tablo 36: Kobi Kredisi Kullanan-Kullanmayan İşletmeler	161
Tablo 37: İşletmelerin Kredi Kullanmalarını Engelleyen Unsurların Önem Derecesi	161
Tablo 38: Önem Derecelerine Göre İşletmelerin Finansman İhtiyaçlarını Karşılama Yolları	162
Tablo 39: Yeniliklerin Takip Edilmesinde Tercih Edilen Yöntemler	162
Tablo 40: İşletmecilerin Personelinin Kurum İçi Eğitimini Sağlama Biçimleri	163
Tablo 41: İşletmeler Arası İşbirliğı	164
Tablo 42: İşbirliğine Giden İşletmelerde Tercih Edilen İşbirliğı Şekilleri.....	165
Tablo 43: İşletmelerin İşbirliğine Gitmelerini Engelleyen Nedenlerin Önem Derecesi	165

Tablo 44: İşletme Sahibi/Yöneticisinin Eğitim Düzeyi İle İşbirliği İlişkisi.....	166
Tablo 45: İşletme Büyüklükleri İle İşbirliği Arasındaki İlişki	167
Tablo 46: Mülkiyet Yapısı İle İşbirliği Arasındaki İlişki	167
Tablo 47: İşbirliğine Giden İşletmeler Yönetim Biçimlerinin Dağılımları.....	168
Tablo 48: Önem Derecelerine Göre İşbirliği Sonucu İşletmelerin Performansında Ortaya Çıkan Değişmeler.....	169
Tablo 49: Önem Derecelerine Göre İşbirliği Sonucunda İşletmelerin Yönetim Anlayışında Ortaya Çıkan Değişmeler	169
Tablo 50: İşbirliği Sonucunda Üretimde Elde Edilen Sonuçların Önem Dereceleri	170
Tablo 51: İşbirliği Sonucunda Elde Edilen Faydaların Önem Dereceleri	171
Tablo 52: Göller Bölgesinin Kalkınmada Sahip Olduğu Avantajların Önem Derecesi	172
Tablo 53: Önem Derecelerine Göre Bölgenin Gelişimini Engelleyen Unsurlar	173
Tablo 54: Önem Derecelerine Göre Bölgeyi Kalkındırmak İçin Alınması Gereken Tedbirler.....	174

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
Çev.	: Çeviren
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Edit	: Editör
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
İSO	: İstanbul sanayi Odası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöreler
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MPM	: Milli Prodüktivite Merkezi
MYO	: Meslek Yüksek Okulu
s.	: Sayfa
S.B.E	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.B.F.	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SME	: Small and Medium Enterprises
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTK	: Türkiye Taşkömürü Kurumu

GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerde, kalkınma, ülkelerin her yerinde eş zamanlı ve eşit boyutlarda gerçekleşmemektedir. Çeşitli faktörlerin etkisiyle zaman içerisinde bazı bölgeler çok hızlı gelişip büyürken, bazı bölgeler ise görece geri kalabilmektedirler. Bu olgu sadece kaynakların kıt ve yetersiz olduğu azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere özgü bir durum olmayıp gelişmiş ülkelerde de görülen bir gerçekliktir. Gelişmiş ülkelerin de bölgeleri arasında gelişmişlik farkları mevcuttur. Bölgeler arasında yaşanan bu dengesizlikler bölgesel kalkınma kavramını ön plana çıkarmıştır.

1970’li yılların sonlarında ortaya çıkan gelişmeler, özellikle petrol krizi ile ortaya çıkan bunalımlar, gelişmiş ekonomilerde bir durgunluğa sebep olmuştur. O zamana kadar devlet harcamalarının fazlaca yapıldığı bir çok gelişmiş ülkede de sıkı para politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Standart tüketim kalıplarına ve istikrarlı pazarların varlığına dayalı olarak sürdürülen kitle üretiminde (fordist üretim tarzında), yaşanan bunalımlar sonucunda tıkanmalar olmuştur. Kitle üretiminin gözden düşmeye başlaması sonucu, üretimde yeni arayışlara gidilerek, farklı ve değişen talebe çok hızlı ve etkin bir şekilde cevap verebilen esnek üretim modelleri daha çok benimsenmeye başlanmıştır.

Aynı yıllar, bilginin hızla yayılmaya başladığı ve teknolojinin ucuzlayarak daha geniş kitlelere ulaşması sonucu küreselleşme sürecinin hızlanmaya başladığı dönemlerdir. Bu dönemde bir tarafta kitle üretimi yapan büyük ekonomilerde durgunluk yaşanırken, diğer yanda esnek üretim tarzını benimseyen, bilgi ve teknolojiyi iyi kullanan, küçük ve orta boy işletmelerin yoğun olduğu ekonomilerdeki hareketlilik dikkatleri çekmiştir.

Küçük ve orta boy işletme (KOBİ) ler esnek üretim tarzını benimseyen, talep farklılıklarına çok çabuk adapte olabilecek üretimi yapabilen, ülkelerin özellikle kırsal kesimlerine olmak üzere bütününe yayılmış irili-ufaklı işletmelerdir. Küreselleşmenin getirdiği, bilginin çok hızlı yayılımı, teknolojinin ucuzlaması gibi avantajları da kullanabilen KOBİ’ler bölgesel kalkınmada kullanılabilecek çok

önemli bir araçtır. Çünkü bu tür işletmeler yapısal özellikleri itibariyle ülkenin her yerinde bulunabilmekte, özellikle kırsal kesimlere daha yoğun bir şekilde dağılmaktadırlar.

Dünyada ve ulusal ekonomilerde yaşanan değişimler rekabetin had safhaya ulaşmasına neden olmuştur. Yaşanan hızlı değişimler sonucu ticarete sınırlar kalkmış, ulus devlet içerisindeki rekabet ulus dışına taşmıştır. Bu noktada KOBİ'ler sadece bölgesel ve ulusal değil, aynı zamanda uluslar arası rekabet üstünlüğüne sahip bir yapılanmaya gitmek zorundadırlar. Esnek üretim yapısı, yeniliklere yatkınlık, hızlı karar alabilme yeteneği, çalışanların yüksek motivasyonu gibi avantajlarının yanında, ölçek ekonomilerine sahip olan büyük işletmelerin, ölçeklerinden kaynaklanan birtakım avantajları da yakalamaları gerekmektedir. Çünkü küçük işletmeler büyük sermaye gerektiren yatırımlar konusunda, Pazar bulmada ve buna benzer konularda büyük işletmelere karşı zayıf düşebilirler. Bu nedenle, bir araya gelip işbirlikleri kurarak küresel rekabette büyük firmalar karşısında daha etkin olmalıdırlar.

Bölgeler arası dengesizlikleri gidermeye ve geri kalmış bölgeleri kalkındırmaya çalışan ülkelerde KOBİ eksenli stratejiler geliştirilmelidir. Bölgesel kalkınmada buna benzer politikaların önemi birçok ülke tarafından kavranmış ve KOBİ eksenli politikalar uygulanmaya çalışılmış ve uygulanmaktadır. Sanayileşmiş ve gelişmiş bir ya da birkaç bölgeye sahip olan yeni sanayileşmiş bölgeler veya sanayi odakları geliştirmek gerekir ki, hem geri kalmış bölgelerin kalkınması için kalkınma kutupları ortaya çıksın, hem de aşırı gelişen metropollerin bu aşırı gelişmeden kaynaklanan birtakım sorunları azalabilsin.

Kalkınmada bölgelerarası dengesizlik ülkemizin de önemli bir sorunudur. Ülkemizde de bazı bölgeler aşırı gelişmiş, bazı bölgeler ise görece çok geri kalmıştır. Marmara Bölgesi, özellikle İstanbul ve yakın çevresi aşırı büyümüş, diğer bölgelerden buralara göç hızla artmış ve sonuçta hem geri kalmış bölgelerde hem de bu gelişmiş bölgede birtakım yeni sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Aşırı gelişen ve kalabalıklaşan bölgelerde trafik sorunları, çevre kirlenmesi gibi sorunların yanında, sosyal tabakalaşmalar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Diğer yanda, ülkenin geri kalmış bölgelerindeki nüfusun gelişen bölgelere göçü sonucunda geri kalmış bölgeler

iyice gerilemeye başlamışlar, buralardaki dinamik nüfus azalmış ve gerileme hızlanmıştır. Bölgesel dengesizlik orta veya uzun dönemde azaltılamadığı takdirde ortaya çıkan sorunlar gittikçe artacaktır.

Türkiye’de bölgesel dengesizliği azaltmak için Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan kalkınma planlarında çalışmalar yapılmaktadır. Bu planlarda bölgesel gelişme bağlamında her bölge için ayrı ayrı çalışmalar ve öngörüler yapılarak, çözüm için yapılması gerekenler belirlenip plana konulmakta ve uygulanmaya çalışılmaktadır. Son yıllarda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak ülkemizde de, bölgesel kalkınmaya verilen önem artmış ve yerel dinamiklerin öne çıkarılarak hazırlandığı plan bölgeleri oluşturma politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bölge planlamanın yanında, il planlama çalışmaları ve kalkınmada öncelikli yöreler uygulaması da, kalkınmayı ülke geneline yaymayı ve gerice yöreleri kalkındırmayı amaçlamaktadır.

Doğrudan bir devlet politikası veya tanınan bir ayrıcalık olmaksızın, uygulanan plan bölgelerden bağımsız olarak son yıllarda ülkemizin bazı illerinde büyük kalkınma hamlelerinin gerçekleştirildiği göze çarpmaktadır. Ayrıcalıklı bir devlet politikasının izlenmediği bu iller arasında Denizli, Gaziantep, Çorum, Kayseri, Malatya gibi iller gösterilebilir. Bu illerin yeni sanayi odakları olarak ortaya çıkmasında en büyük etkenler olarak, buralarda yerel dinamiklerinin harekete geçirilmesi ve KOBİ’lerin bu bölgelerde çok yoğun olması söylenebilir. Ayrıca bu illerde tarihten gelen bir girişimcilik kültürünün olması da burada etken olarak görülmektedir.

Bu çalışmada, bölgelerarası dengesizliğin sonuçları itibariyle bölgesel kalkınmanın önemi ortaya konulduktan sonra, bölgesel kalkınmada KOBİ’lerin önemi ve kalkınmayı sağlamada KOBİ’lerin bir araç olarak kullanılmasıyla gerçekleştirilebilecek stratejilerden bazıları incelenmeye çalışılmıştır. KOBİ’ler ülke geneline yayılmış ve özellikle kırsal kesimlerde en çok görülen işletme türleri olduklarından, buralarda kalkınmayı gerçekleştirebilmek için, bu tür işletmelerin önünü açacak, bunları güçlendirecek ve geliştirecek yapılanmaları içeren stratejiler belirlenmeli ve oluşturulan yapılanmaların etkin bir şekilde işlemesi için çaba sarf edilmelidir. Bu stratejilerden bazıları; geliştirilmesi amaçlanan bölgelerde

KOBİ'lerin işbirliğine giderek şebeke türü organizasyonlar kurmalarını teşvik edip destekleyerek bu şekilde büyümelerini, sermayelerinin, ve yatırımlarının artmasını sağlamak, buralarda teknoparklar kurarak, girişimci, üniversite ve çeşitli kurumlardan oluşacak işbirlikleri ile yeni teknolojiler geliştirmek ve bunları bölgenin kalkınmasında kullanmak, küçük girişimciliğin desteklenmesi amacıyla iş geliştirme merkezleri (iş kuluçkaları) oluşturmak gibi stratejilerdir.

Çalışmada bu konular ele alınarak açıklanmaya çalışılmış ve Isparta, Burdur İlleri'ni kapsayan Göller Bölgesi'nin kendisini kalkınmada öne çıkarabilecek yeni bir sanayi odağı olabilme potansiyelinin olup olmadığı irdelenmeye çalışılmıştır. Buna yönelik olarak da bölgede bulunan KOBİ'lere yönelik bir uygulama yapılmış ve uygulama neticesinde değerlendirmeler yapılarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümü “bölgesel dengesizlik ve bölgesel kalkınma” başlığı altında ele alınmıştır. Beş kısımdan oluşan bu bölümde ilk olarak bölge kavramı, tanımı ve çeşitleri itibariyle izah edilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak bölgesel dengesizlik konusu, tarihsel kökeni, çeşitleri ve etkileri olarak irdelenmiştir. Üçüncü kısımda kalkınma kavramı ele alınarak, kalkınma modellerinden bazıları dengeli ve dengesiz kalkınma modelleri başlıkları altında özetlenmeye çalışılmıştır. Bölgesel kalkınma ve bölgesel planlama başlığı altında incelenen bir diğer kısımda ise planlama kavramı, planlamanın amaçları ve bölgesel planlamanın ne anlama geldiği gibi konular ele alınarak Türkiye’de Bölge Planlama konusunda deneyimlerden kısaca bahsedilmiştir. Bölümün son kısmında ise bölgesel kalkınma politikası incelenmiş, bu bağlamda ilkeler, amaçlar, araçlar ile çeşitli ülkelerde ve Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikalarından örnekler özetlenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde “küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler) ve bölgesel kalkınmaya etkileri” başlığı altında, ilk önce KOBİ'lerin tanımlanması bazı kriterlere göre yapılmaya çalışılmış, daha sonra çeşitli ülkelerde KOBİ'lere ilişkin tanımlar, ve ülkemizdeki çeşitli kuruluşların tanımlamaları kısaca verilmiştir. KOBİ'lerin ülke ekonomilerinde tuttukları yer ve önemleri, genel özellikleri, avantajları, sorunları, sorunlarına yönelik çözüm önerileri bu bölümün birinci kısmında ele alınmaya çalışılan diğer konulardır. Ayrıca bu bölümde KOBİ'lerin

geliştirilmesinde kullanılan temel yöntemler, KOBİ'lerin bölgesel kalkınmadaki rolleri ve KOBİ eksenli bölgesel kalkınma stratejileri konuları izah edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Göller Bölgesi'nin tanımı yapılarak, sosyo-ekonomik yapısı, genel olarak ve iller bazında ayrı ayrı incelenmiş, mevcut durum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra bölgedeki KOBİ'ler incelenerek, bunların durum analizlerini, kuruluş yeri seçimlerini, sorunlarını ve bu sorunların çözümüne yönelik kendi görüşlerini, sektörel veya yerel işbirliği bağlantılarını ve bölgenin üstünlüklerini ve dezavantajlarını araştıran bir anket çalışması yapılmış ve ortaya çıkan neticeler değerlendirilerek sonuç kısmında Göller Bölgesi'nin kalkınma sürecinde sahip olduğu avantaj ve dezavantajların neler olduğu belirlenmeye çalışılmış ve çeşitli öneriler ortaya atılmıştır.

I.BÖLÜM

BÖLGESEL DENGESİZLİK VE BÖLGESEL KALKINMA

Ekonomik kalkınma açısından bölge kavramı, kalkınmanın tüm ülke genelinde eşit olmamasından, bölgenin mekanda ortaya çıkan dengesizliklere konu olması ve ölçek görevi görmesinden dolayı inceleme zorunluluğu ortaya çıkmış bir kavramdır. Gelişmekte olan ülkeler kendi kıt kaynakları ile kalkınmak zorunda olduklarından, ekonomik kalkınmada bölge birimi ele alınarak, ülkenin bütününe en iyi şekilde kavranmasına çalışılmaktadır.¹ Çünkü, bölge çapında etkinliğin sağlanması, ülke genelinde de ekonomik kalkınmaya ivme kazandırmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde daha belirgin olmak üzere, gelişmekte olan ve gelişmiş tüm ülkelerde kalkınmışlık dereceleri ülke genelinde aynı olmamakta, aynı ülke toprakları içerisinde farklı gelişmişlik seviyelerine sahip bölgeler yer almaktadır. Bölgesel dengesizlik kalkınmanın ilk aşamasında kaçınılmaz bir olgu iken daha ileriki safhalarda en aza indirilmesi gereken bir durumdur. Çünkü bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları iyice artar ve bu durum uzun süre devam ederse dengesizlik kronikleşebilir ve sosyo-ekonomik sorunların büyümesine yol açabilir. Bu olgu, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hükümetlerin ekonomiye müdahalede bulunarak bölgesel kalkınma konusuna eğilmelerine, bu amaçla bölgesel politika uygulamalarının hızlanmasına sebep olmuştur.² Hemen hemen her ülkede bölgeler arasındaki gelişme farklarını gidermeye yönelik çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Ülkemizde de DPT'nin hazırladığı kalkınma planları ve bu planlar çerçevesinde hazırlanan plan bölge uygulamaları, ülke genelinde nispeten geri kalmış yörelerin geliştirilmesini amaçlamaktadır.

¹ Mustafa E. Erkal, *Bölge Açısından Az Gelişmişlik*, 2.bs, İstanbul, Der, 1990, s.15.

² J.M. Meyer, *Bölgesel İktisat Bir Araştırma*, Ankara, O.D.T.Ü. İ.İ.B.F., No:6, 1966, s.15.

Bu bölümde önce bölge kavramı ele alınıp türleri incelendikten sonra bölgesel dengesizlik konusuna değinilecektir. Daha sonra kalkınma kavramı, kalkınma teorileri, planlama, planlama teknikleri ve bölgesel kalkınma politikaları, amaçları, araçları, Dünyada ve Türkiye’de uygulama örnekleriyle ele alınacaktır.

1. BÖLGE KAVRAMI

1.1. Bölgenin Tanımı

Bölge kavramı içinde yaşadığımız geniş alanların analizinde kullanılan ve araştırmanın amacına ve konusuna göre birçok şekilde sınıflandırılabilen bir kavramdır. Örneğin siyasi bölgeler, ekonomik bölgeler, fiziksel bölgeler ve kültürel bölge ayrımları mevcuttur.³ Çalışmamızda ekonomik açıdan bölge tanımı ve analizleri ele alınacaktır.

Genel olarak bölge, “belirli kriterler açısından homojen arz sathı” olarak tarif edilebilir.⁴ Bölgeler yeryüzünde belirli özelliklerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan sahalardır. Ancak burada belirli bölge ayrımları yapılırken ele alınan kriterler önemlidir. Çeşitli kriterler ele alınarak bunlara göre ortak özellikler genelleştirilmektedir. Bölge kavramı genel ve elastiki bir kavram olup ‘mekan’ kavramından farklı olarak süreklilik, bir benzerlik ve bütünlük içermektedir. Kavramda coğrafi anlamda bir ayrım mevcuttur.⁵

Bir diğer tarife göre, bölge, halkın oluşturduğu farklı cemaat zümreleri içinde karşılıklı ilişkileri ve içten bağılıkları organize eden belirli bir sahadır.⁶ Bu tanımlamada bölge kavramının sosyoloji bilimi açısından ele alındığı dikkati çekmektedir.

³ Brendon Gleeson, Chris Carmichael, “Responding to Regional Disadvantage: What Can Be Learned From The Overseas Experience?”, **Australian Housing and Urban Research Institute University of New South Wales& University of Western Sydney Research Centre**, 2001, (Çevrimiçi, [www.ahuri.edu.au/pubs/positioning/pp/regdisad .pdf](http://www.ahuri.edu.au/pubs/positioning/pp/regdisad.pdf)). 25 Ekim 2001, s.6-8.

⁴ Erkal, **a.g.e.**, s.16.

⁵ İlhan Tekeli, **Bölgesel Planlama Üzerine**, İstanbul, İ.T.Ü. Mim.Fak., 1972, s.46.

⁶ G.A. Lundberg, **Sociology**, New York, 1962, s.443’dan aktaran Erkal, **a.g.e.**, s.16.

En çok kullanılan bölge tanımı ise, “genellikle bir kentten büyük, bir ülkenin tümünden küçük olan ve kendine özgü ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler taşıyan mekan parçasıdır,” şeklindedir.⁷

1.2. Bölge Türleri

Bölgeler çeşitli açılardan farklılıklar arzettiği için birtakım sınıflandırmalara gidilmektedir. Ancak bölge ölçeğinin bundan yararlanacak olanların amaçlarına göre değişmesi bölgelerin sınırlandırılmasını zorlaştırmaktadır. Coğrafi özellikler, nüfus artış oranları, ekonomik ve ticari yapıları ve sosyo-kültürel özellikleri bakımından birbirinden farklılık arzeden bölgelerin sınırlarının belirlenmesi aynı zamanda bölge yapısının da teşhis edilmesi demektir.⁸

Sosyo-ekonomik açıdan bölgeler, ekonomik yapılarına ve ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre ayrıma tabii tutulmaktadırlar.

1.2.1. Ekonomik Yapılarına Göre Bölge Türleri

Bölge sınırlandırmaları yapılırken ve bölgelerin özellikleri ortaya konulurken ekonomik yapıya göre bölgeleri ele almak bölge iktisadına açıklık getirmek açısından önem taşımaktadır. Belirli bir zamanda ve mekanda bölgelerin durumunu ortaya koyan bu ayrıma göre bölgeler homojen bölge, polarize (kutuplaşmış) ve plan bölge olmak üzere üçlü ayrıma tabii tutulur.⁹

1.2.1.1. Homojen (Türdeş) Bölge

Homojen bölge tüm kısımları aynı ortak özellikleri taşıyan alanların oluşturduğu bölgeye denir. Bölgedeki karakteristikler aynı olmasalar dahi benzer özellikler taşıyarak da homojen olabilirler. Bu durumda ise ayırım benzer bölgeleri

⁷ Ali Yılmaz Gündüz, **Bölgesel Dengesizlik ve GAP Projesi**, Malatya, 1994, s.3.

⁸ Zerrin Toprak, **Kent Yönetimi ve Politikası**, 5.bs, İzmir, 2001, s.59.

⁹ Erkal, **a.g.e.**, s.17.

diğer bölgelerden tamamen ayıran farklılıklarda aranır. Birbirleriyle homojenlik gösteren bölgelerin diğer bölgelerle benzer olmayan ortak özellikleri içermesi de yeterli olabilmektedir.¹⁰ Örneğin İç Anadolu Bölgesi tamamında tahıl yetiştirilebilen, tarımsal açıdan homojen bir bölgedir denilebilir.

Benzer karakterdeki yerleşme ünitelerinin birleşmesi sonucu meydana gelen homojen bölgelerin, bu benzerliklerini tanımlamak için bir ya da birden fazla ölçüt kullanılabilir. Bu ölçütlerden başlıcaları şunlardır:¹¹

- Bölgede belirli bir ürün tipinin ağırlığının olması,
- Doğal bitki örtüsü,
- Toprak benzerliği,
- Tarımsal gelir oranı,
- Yağış durumu,
- Nüfus yoğunluğu,
- Yerleşme biçimi (iskan şekli)
- Tarım tekniği,
- Ürün kullanılışı gibi kriterler göz önünde bulundurularak çeşitli ölçeklerde

yapılacak ayrımlarla bölgenin homojen olup olmadığına karar verilebilir.

Homojen bölge tanımı araştırmanın amacına uygun olarak yapılabilir. Örneğin bir kent hakkında araştırma yapan bir bilim adamı kentin mahallelerini kendi içerisinde sınıflandırabilmektedir. Diğer yandan illeri karşılaştırmakta olan bir araştırmacı ise daha geniş perspektiften tanımlamayı yapabilir. Demek ki araştırmanın kapsamına göre makro ve mikro ölçekli tanımlamalar da yapılabilir.

¹⁰ Edgar M. Hoover, Frank Giarratani, **An Introduction to Regional Economics**, Third Edition, (Çevrimiçi, <http://www.rri.wvu.edu/WebBook/Giarratani/contents.html>). 25 Ekim 2001.

¹¹ Ergun Taneri, **Bölge Planlama**, İstanbul, İ.D.M.M. Akademisi, Sayı:148, 1977, s.22-23.

1.2.1.2. Kutuplaşmış (Polarize, Nodal) Bölge

Kutuplaşmış (polarize, nodal) bölgeler, hinterlandı geniş olan bir veya birkaç büyük şehrin etrafında kümelenmiş, büyüklük ve fonksiyonlarına göre kademelenmiş, esas ilişkilerini odak şehirle yürüten ve onunla sosyo-ekonomik açıdan bütünleşen bir alanı ifade eden bölgelerdir. Polarize bölgede, kuruluş ve yerleşim yerleri o bölgenin her yerinde homojen olarak yayılmamışlardır, belli bölgelerde yığılma eğilimindedirler. Fonksiyonlarına göre bölgedeki yerleşmeler arasında metropol şehir, kasaba, köy hiyerarşisi vardır.¹²

Mekanda ya da bölgede oluşan hiyerarşik yapıya göre merkez ve çevresi arasındaki ilişkiler analiz edildiğinde bu hiyerarşik yapıyı oluşturan tüm kesimler arasında fonksiyonel bağların olduğu görülmektedir.¹³ Bölgedeki iktisadi gelişmeye ivme kazandırıp hızlandırmak için bu bağların geliştirilmesi gerekir. Kutuplaşmış bölge içerisinde fonksiyonel bağların en güçlü olduğu yer, çekirdek bölge de denilebilen kutup merkezleridir. Bu bölgeler yüksek ekonomik yoğunluklu ve öteki bölgelerle en fazla ilişkide bulunan bölgelerdir.¹⁴ Örneğin, İstanbul'da üretilen malların önemli bir kısmı tüm ülkeye yayılmaktadır. Bu bakımdan birinci derecede kutup merkezi olduğu söylenebilir. Bu şekilde kutup merkezlerinde bağımlılık ve ekonomik yoğunluğu çok yüksek olan bölgeler kendi kendine yetebilen bir görüntü sergilemektedirler.

Kutuplaşmış bölgelerin kendine has birtakım özellikleri vardır. Bu özellikler şunlardır:¹⁵

- Merkezi bir yönetici şehir vardır.
- Bölgede, büyüklükleri ve gördükleri fonksiyonlara göre kademelenmiş ikinci ve üçüncü derecede merkezler bulunur,
- İhtisaslaşma gelişmiştir,

¹² Ruşen Keleş, **Kentleşme Politikası**, Ankara, İmge, 1990, s.209-210., Taneri, **a.g.e.**, s.24.

¹³ Neşe Kumral, "Bölgesel Gelişme ve Yenilikler," **D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, İzmir, 1995, s.181.

¹⁴ Alan A. Lew, **Introduction to Geography and Geographic Regions of The U.S**, A Virtual Textbook, (Çevrimiçi, www.lions.odu.edu/talken/geog350/Regions.pdf). 25 Ekim 2001.

¹⁵ Taneri, **a.g.e.**, s.24-25.

- Merkezi şehirle, fonksiyonel açıdan sosyo-ekonomik ilişki vardır.
- Üretim gücü ve ülke ilişkileri yüksek düzeydedir,
- Hayat standardı gelişmiştir.

1.2.1.3. Plan Bölge

Plan bölgeler, belirlenen bir sosyo-ekonomik hedefe, belirli bir süre içerisinde, ulaşmak için işleyen bir alet ve uygun coğrafi araçların seçiminde kullanılan bir çözümleme bölgesidir. Plan bölgeleri, değişik bölümlerin, aynı kararlara bağlı birbirine bitişik bir mekanlar bütünüdür. Plan bölgelerin sınırlarını plan hedefleri tayin etmektedir.¹⁶

Plan bölgeler daha çok ekonomik kalkınma planlarının uygulanmasını kolaylaştırmak ve bunlarla ilgili ekonomik kararlar arasında, birlik, bütünlük, uyum ve eşgüdüm sağlamak amacıyla tanımlanmış bölgelerdir.¹⁷ Bölge planları, plan bölgeleri bir araç olarak kullanılır ve bunlar yerel düzeyde sektör analizlerinde önemli faydalar sağlamaktadırlar.

Homojen bölgeler genellikle, ortak azgelişmişlik özellikleri olan bölgelerdir. Ortak özelliği gelişmişlik olan homojen bölgelerde vardır. Kutuplaşmış bölgeler ise, genellikle belirli bir gelişme düzeyine varmış yerleşme birimleri arasında işlev bağları ileri derecede gelişmiş bölgelerdir. Her iki bölgenin tespiti de statik bir tasvirdir ve mevcut olan durumu ortaya koymaya yarar. Bölgesel kalkınma politikasının yürütülmesi ve konunun dinamize edilmesi yönünden ise plan bölge kavramı üzerinde durulur.¹⁸ Plan bölge hareket olarak kısa devrede ulusal kalkınma planının bölgeselleştirilmesi ve uzun devrede alan düzenlenmesi şeklinde belirlenmektedir. Baştaki iki tip bölge ortaya konduktan sonra plan bölge ayrımına gidilmektedir.

¹⁶ Taneri, a.g.e., s.25.

¹⁷ Keleş, a.g.e., s.210.

¹⁸ Alaattin Kızıltan, "Bölgesel Dengesizlikleri Gidermede Plan ve Projeler", Atatürk Ün., İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:10, Sayı:3-4, Erzurum, 1994, s.46.

1.2.2. Ekonomik Gelişme Seviyelerine Göre Bölgeler

Ekonomik yapıya göre bölge ayrımı yapılırken statik bir yaklaşım söz konusu idi. Ekonomik gelişme seviyelerine göre bölge ayrımı yapılırken ise dinamik bir yaklaşım söz konusudur. Çünkü bölgeler belirli bir gelişme süreci içerisinde ele alınmaktadır. Ekonomik gelişmişlik seviyesine göre bölgeler, gelişmiş bölge, azgelişmiş bölge ve gelişme potansiyeli olan bölgeler olarak üçlü bir ayrıma tabii tutulabilir.

1.2.2.1. Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölge, belirli bir zamanda çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından, diğer bölgelerle karşılaştırıldığında ileri düzeyde olan bölgedir. En çok kullanılan kriterlere göre gelişmiş bölge, gelir seviyesi ve gelir artış hızı ülke ortalamasının üstünde olan bölgedir. Ayrıca sosyal ve kültürel göstergelere göre de söz konusu bölge gelişmiş bir özellik taşımaktadır.¹⁹ Örneğin, ortalama eğitim seviyesinin yüksekliği, gelirin büyük kısmının sanayi ve hizmetler sektöründen elde edilmesi, tasarruf ve yatırım eğilimlerindeki sürekli artışlar, sağlık, spor, tiyatro gibi alanlarda ihtiyaçların karşılanmışlığı vs. Bütün bu kriterlerin ışığı altında gelişmiş bölgelerin özelliklerini şöyle özetleyebiliriz;²⁰

- Bölgede eğitim ve sağlık hizmetleri seviyesi ülke ortalamasının çok üzerindedir,

- Bölge sosyal ve kültürel göstergelere göre de gelişmiş bir özellik göstermektedir. Sinema, tiyatro, park, otel, sportif alanlar, ve diğer eğlence yerleri ihtiyaçları karşılayacak seviyededir.

- Bölgedeki nüfusun ortalama kültür seviyesi ve eğitim seviyesi yüksektir,

¹⁹ Gündüz, a.g.e., s9-10.

²⁰ Hüseyin Karakayalı, **Bölgesel Dengesizlik ve Sanayinin Yurt Düzeyinde Yaygınlaştırılması**, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Manisa, 1979, s.10, Ayrıca bkz. Naci Karaduman, “Bölgesel Kalkınmada Gelişme Merkezlerinin Rolü, Göller Bölgesi İmalat Sanayi Uygulaması”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü. S.B.E., İstanbul, 1997, s.13, Erkal, a.g.e., s.21.

- Eğitim, sağlık, yol, su ve elektrik gibi alt yapı yatırımları yeterli seviyede bulunmaktadır,
- Gelişmiş bölgelerde doktor başına düşen hasta sayısı azdır ve bölge nüfusuna göre hasta yatak sayısı yeterlidir. Doğum oranları düşüktür,
- Nüfusun çoğunluğunun hayat standartı yüksektir,
- Bölge gelirin büyük kısmını sanayi ve hizmet sektörlerinden sağlar,
- Sabit sosyal yatırım hizmetlerinin yanı sıra prodüktif yatırımlarda bölgede bulunmaktadır,
- Bölgede tasarruflara bağlı olarak yatırımlarda yüksektir ve sürekli artışlar kaydetmektedir,
- Gelişmiş bölgelerde yatırım harcamalarının yoğunluğu istihdam imkanlarını artırdığı için azgelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgeler doğru sürekli olarak göç olmaktadır,
- Gelişmiş bölge diğer bölgelerden göçün yanında hammadde de alırken, mamul ve teknoloji ihraç eder.

Tüm bu özellikleri ile gelişmiş bölgeler, ülke gayri safi hasılasının büyük bir kısmını sağlamada katkı yaparlar.

1.2.2.2. Azgelişmiş Bölge

Azgelişmiş bölge, belirli bir zamanda çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler açısından başka bölgelerle ve ülkenin bütünü ile kıyaslandığında iktisadi avantajlarını kaybetmiş bölge olarak tanımlanabilir. Azgelişmiş bölgede gelir seviyesi ve gelir artış hızı, diğer bölgelerin gelir seviyesi ve gelir artış hızından düşüktür. Tarım ağırlıklı ekonomik faaliyetler yoğunluktadır ancak makineli tarıma geçilememiştir. Sanayileşme zayıftır, üretim daha çok emek gücü ile yapılmaktadır.²¹

²¹ Yusuf Tuna, **Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye**, İstanbul, 1990, s.15.

Aşağıdaki satırlarda azgelişmiş bölgelerin bu özellikleri, nedenleriyle birlikte kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Azgelişmiş bölgedeki halkın büyük bir kısmı gelirlerinin düşük olmasından dolayı marjinal tasarruf eğilimleri oldukça düşüktür dolayısıyla toplam tasarrufları çok azdır ya da hiç tasarrufta bulunamazlar. Tasarrufların çok düşük olması yatırımların da az olmasına neden olmakta sonuçta bu bölgedeki üretim faktörlerinin etkin bir şekilde üretime koşulması sağlanamamakta, bir kısır döngü yaşanmaktadır. İktisat literatüründe fakirliğin kısır döngüsü olarak nitelendirilen bu durumu şu şekilde formüle edebiliriz;

Düşük gelir → Düşük tasarruf → Düşük Yatırım → Düşük Gelir

Bu tür azgelişmiş bölgelerde alt yapı yatırımları da diyebileceğimiz sabit sosyal sermaye yatırımları zamanında çeşitli nedenlerle yapılmamış ya da yapılamamış olduğundan bölgeye verimli özel sermaye yatırımları da çekilememektedir.

Gelişmişlik açısından geri kalmış bu bölgelerde nüfus artış hızı çok yüksektir. Buna mukabil beslenme ve sağlık koruma ile ilgili tedbirlerin yetersizliğinden dolayı ölüm oranları da çok yüksek ve ortalama ömür süresi kısadır.²² Bu durumlar ise azgelişmişliğin tabii sonuçlarıdır.

Sosyal ve kültürel bakımdan da bölgede azgelişmişlik özellikleri görülmektedir. Doktor başına düşen nüfusun fazla olması, yatak sayısı başına düşen hasta sayısının fazla olması, eğitim kurumlarının yetersizliği ve kişi başına ortalama eğitim düzeyinin düşük olması, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı yerler ile eğlence yerlerinin yetersiz olması vb. özellikler sosyo-kültürel azgelişmişliğin göstergeleridir.

Bölgede istihdam oranı düşük olduğundan ve eğitimsiz işgücünün verimliliğinin düşük olmasının sonucu olarak ortaya çıkan düşük ücret seviyesinden

²² Vural Savaş, **Kalkınma Ekonomisi**, 4.bs, İstanbul, Beta, 1986, s.16.

dolayı bölgeden dışarıya yoğun bir işgücü göçü olmakta, daha çok genç nüfus gelişmiş bölgelere kaçmaktadır.

Az gelişmiş bölgelerin yukarıda belirtilen ortak özelliklerinden dolayı ortaya çıkan sonucu şu şekilde ifade edebiliriz; az gelişmiş bölge, diğer bölgeler ile arasında sosyal ve ekonomik dengesizliklerin (eşitsizliklerin) bulunduğu bölgelerdir. Bu realite her ülke için geçerlidir diyebiliriz.

1.2.2.3. Potansiyel Gelişme Bölgesi

Potansiyel gelişme bölgesi veya gelişmekte olan bölgeler de diyebileceğimiz bu tür bölgeler, az gelişmiş ve gelişmiş bölge özelliklerinin arasında bir yerde bulunmakta ve her iki bölgeye ait değerlere sahip bölgelerdir. Gelişme halindeki az gelişmiş bölgeler gelir seviyesi ve buna bağlı olarak hayat standardı, altyapı, sağlık, sosyal ve kültürel hizmetler bakımından ülke ortalamasının altındadır ve bu açıdan az gelişmiştir. Ancak gelişme hızı; gelir artış hızı, sermaye birikimi ve yeni yatırımların miktarındaki artışlar dikkate alındığında az gelişmiş bölgelerdekinden çok yüksektir.²³ Bu bakımdan az gelişmiş bölge de sayılmazlar. Bu tür bölgelerin gelişme potansiyeli vardır.

Varolan bu potansiyel faktörler uzun süre harekete geçirilemediği için bölge az gelişmişlik niteliğinden sıyrılamamıştır. Bölgedeki mevcut zenginliklerin değerlendirilememesi ve bölgeye özel ve kamu yatırımlarının çekilememesi, mevcut üretim faktörlerinden özellikle mevcut işgücünden yeterince faydalanılamaması sonucu bölge az gelişmişliğini sürdürmekte, ancak gelişmesine de devam etmektedir. Bölge potansiyel bir gelişme bölgesi olup, bütün bu olumsuzluklara rağmen büyüme hızı diğer az gelişmiş bölgelerin çok üzerinde ve az gelişmişlik çemberini kırarak niteliktedir.²⁴ Dolayısıyla bünyesinde gelişme potansiyelini de bulunduran bu bölgenin az gelişmişliğini yenmesi, az gelişmiş bölgelere nispeten daha kolay olacaktır denilebilir.

²³ Erkal, a.g.e., s.22.

²⁴ MGK, Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri, Ankara, MGK Genel Sekreterliği Yayını, No:2, 1993, s.22.

2. BÖLGESEL DENGESİZLİK

Bölgesel dengesizlik aynı ülkenin farklı bölgeleri arasında kalkınmışlık açısından önemli farklılıkların bulunması, şeklinde izah edilebilir. Her bölgede üretim, tüketim ve bölüşüm dengeli olmamakta, bu dengesizliklerin yoğun olarak yaşandığı yerlerde de bölgesel dengesizlik bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bölgesel dengesizlikler; ekonomik fırsat eşitsizliği, sosyal ve kültürel fırsat eşitsizliği gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilir.²⁵ Ekonomik fırsat eşitsizliği, farklı bölgelerdeki kişilerin iş bulma, ücret ve diğer gelirler açısından aynı imkanlara sahip olamaması, sosyal ve kültürel fırsat eşitsizliği ise, farklı bölgelerde yaşayan insanların eğitim, sağlık hizmetleri ve kültürel faaliyetlerden aynı oranda faydalanamamalarıdır. Bu tür farklılıklar doğal etkilerden ortaya çıkabileceği gibi insanoğlunun yapmış olduğu faaliyetler sonucu ortaya çıkan gelişmeler sonucu da oluşabilmektedir.

Bölgeler arası dengesizlik sadece gelişmemişliğin bir göstergesi olarak algılanmamalıdır. İktisadi faaliyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan, az gelişmiş ülkelerde daha belirgin ve ayırıcı özellik olmak üzere tüm gelişmiş ülkelerde de görülen bir olgudur.²⁶ Dengesizlik veya eşitsizlik tabiatın bizzat içinde vardır. Üretim faktörlerinin yeryüzünde eşit dağılmamış olması, belirli coğrafik özellikler, yeni bir buluş veya tesadüfi nedenlerle ya da devletin uygulamış olduğu politikalar sonucu bir ülkenin bazı bölgeleri diğerlerine göre daha fazla gelişmiş olabilir. Üretim faktörlerinin yanında pazara ulaşım imkanları da topografik şartlar nedeniyle eşit değildir. Beşeri kaynaklar da bölgeler arasında farklı dağılmıştır. O nedenle tüm bölgeleri eşit geliştirme politikası sağlıklı bir politika olmaz, buna karşılık daha geniş bir perspektifte eşitliğe yönelecek bir politika daha uygun olabilir. “Hatta eşitleştirme politikasından ziyade, kontrollü dengesizliklerin iktisadi gelişmeyi körükleyici bir

²⁵ Frank J. B. Stillwell, **Bölgesel İktisat Politikası**, (Çev. Sevgi Güran) Ak, Macmillan, 1980, s.11-12.

²⁶ Ö. Abuşoğlu, Ö. İnan, **Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model**, TOBB, Ankara, 1989, s.1.

etki yapacağı ve bunun gelişme politikasına dinamik bir karakter kazandırdığı”²⁷ görüşü de ileri sürülmektedir.

Rostow’a göre ekonomik gelişme safhalarının en son aşamalarında bile bölgesel dengesizliklere rastlanmaktadır. Ancak gelişmenin ileri safhalarında gerek gelir grupları ve gerekse bölgelerarası sosyal adalet dengelerine yaklaşıldığı oranda problemler azalmaktadır. Bölgesel dengesizlik kalkınmanın başlangıcında hoş karşılanmasına rağmen kısa bir süre sonra giderilmesi gerekli bir durumdur. Çünkü geri kalmış bölgeler kısa sürede gelişmiş bölgelerin seviyesine çıkarılamaz ise bu bölgelerde az gelişmişlik kronikleşir.²⁸ Bu nedenle kalkınmanın gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere doğru çeşitli sanayi dallarına yatırımlar yapılarak yayılması için çaba sarf edilmeli, bunun için de yöresel verimliliğin nispeten fazla olduğu sektörler teşvik edilmelidir.

2.1. Bölgesel Dengesizliğin Tarihsel Kökeni

Sanayi Devriminden önce ülkeler arasında ekonomik açıdan önemli bir gelişmişlik farkı göze çarpmamaktaydı. Hükmeden ve hükmedilenler olarak gruplandırılabilen ülkeler arasındaki üstünlük farkları tamamen askeri alanda ve organizasyon becerileri sonucu ortaya çıkmaktaydı. Sanayi Devrimi ile birlikte, devrimi yapan ülkeler ile diğer ülkeler arasında hızla gelişmişlik farkları ortaya çıkmaya başladı. 1750’lerden itibaren Batı Avrupa Devletlerinin milli gelirleri yüzyıl içerisinde otuz ile kırk kat arası artmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte ülkeler ve bölgeler arasında gelişmiş, azgelişmiş nitelendirilmesi yapılmaya başlanmıştır. Sanayi Devriminin getirmiş olduğu yenilikler, hiçbir zaman bir ülkenin tüm yörelerinde aynı anda başlayıp her yerde de aynı etkileri göstermemiştir. Tüm uygarlık evrelerinde çağın getirdiği yenilik ve avantajları ilk kullanmaya başlayan

²⁷ A.O. Hirschman, *The Strategy of Economic Development*, Yale University Press, 1959, s.50-66’dan Erkal, a.g.e., s. 36.

²⁸ Erkal, a.g.e., s. 37.

bölgeler, diğer avantajlara da sahipse eğer, gelişme bu bölgelerde başlar ve bu başlangıç noktası etrafında yoğunlaşır.²⁹

2.2. Bölgesel Dengesizliğin Çeşitleri

Bölgesel dengesizliğin çeşitleri şöyle özetlenebilir:³⁰

1. Doğal veya Coğrafi Dengesizlik

Fiziki ve doğal kaynakların dağılımından ortaya çıkan tabii durumdur. Hinterlandına göre gelişmiş olan bu bölgeler iktisadi faaliyet için caziptirler. Bu dengesizlikler, ekonomik dengesizliğinde sebebi olabilirler. Liman ve maden kentleri bu dengesizliğin en iyi örnekleridir.

2. Ekonomik veya Fonksiyonel Dengesizlik

Aynı üretim faktörlerinin değişik piyasalarda (bölgelerde) farklı kazançlar elde etmeleri sonucu ortaya çıkan dengesizliklerdir. Bu durum serbest piyasa şartlarında üretim faktörlerinin ülke düzeyinde dengesiz dağılımına neden olmaktadır.

3. Sosyal ve Kültürel Dengesizlik

Değişik bölgelerde yaşayan insanların faydalandıkları sosyal hizmetlerin miktar ve kaliteleri arasındaki farklar sosyal ve kültürel dengesizlikleri ortaya çıkarmaktadır. Eğitim, kültür ve sağlık hizmetleri alanında bölgeler arasında farklılıklar mevcuttur.

2.3. Bölgesel Dengesizliğin Etkileri

Bölgesel dengesizliğin ortaya çıkışı gelişmeye başlayan her ülkede başlangıçta meydana gelen bir durumdur. Gelişme noktaları (kalkınma kutupları)

²⁹ Zeynel Dinler, *Bölgesel İktisat*, 5.bs, Bursa, Ekin, 1998, s.110-117.

³⁰ Yusuf Bayraktutan, "Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma", *Atatürk Üniv. İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt:10, Sayı:3-4, Erzurum, 1994, s.186., Ayrıca bkz. Erkal, *a.g.e.*, s.39-40.

etrafında, yoğun bir ekonomik ve sosyal hareketliliğin giderek artması ve bunun sonucunda bölgeler arasında farklı gelişme hızlarından dolayı dengesizliklerin ortaya çıkması başlangıçta kaçınılmazdır. Sosyal adalet yönünden istenmeyen ancak ilk aşamada zorunlu olarak ortaya çıkan bu dengesizliğin kalkınmanın ileri safhalarında minimize edilmesi gerektiği muhakkaktır. Bölgesel dengesizliğin etkileri, genellikle kalkınmanın ilk aşamalarında ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle olumlu izlenimler vermekte, uzun süreli olduğunda ise olumsuz etkilerin ağır bastığı bir durum ortaya çıkmaktadır.³¹ Bölgesel dengesizliğin olumlu etkilerini gelişmeyi hızlandırıcı, olumsuz etkilerini ise gelişmeyi engelleyici etkileri olarak ele alacağız.

2.3.1. Gelişmeyi Hızlandırıcı Etkiler

Gelişmenin başladığı noktaların (kutupların) gelişme hamlesinin bir merkezkaç kuvvetiyle diğer bölgelere yayılarak ortaya çıkaracağı olumlu etkilere “gelişmeyi hızlandırıcı” veya “gelişmeyi yayan” etkiler denilmektedir. Bu etkileri şöyle sıralayabiliriz:³²

- Gelişen bölgenin azgelişmiş diğer bölgelerden hammadde ve tarım ürünleri talebi artar. Böylece ürünlerine pazar bulan azgelişmiş bölge, üretimini artıracak, böylelikle bazı işkollarında teknik ilerlemenin bölgeye girebilme şansı doğarken, en önemlisi bölgede istihdamın artması sağlanacaktır. İstihdamdaki artış, geliri ve tekrar mal ve hizmetlere olan talebi artıracak bölgede yatırımlar teşvik edilmiş olacak, bu şekilde bölge “hızlandıran” ve “çarpan” etkisiyle kümülatif gelişme süreci içine girmiş olacaktır.

- Azgelişmiş bölgedeki doğal kaynakların, gelişmiş bölgenin üretimine uyan, tamamlayıcılık özelliği olması durumunda gelişmiş bölge girişimcileri azgelişmiş bölgede direkt yatırımlara girişebilir. Bu durumda, yapılacak yatırımların özel

³¹ Dinler, a.g.e., s.118-122.

³² Cemal Şanlı, **Bölgelerarası Dengesizliğe İktisadi Gelişme Teorileri Açısından Bir Yaklaşım**, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi, 1978, s.146.

karlılığının sosyal faydasının altında bulunması dolayısıyla azgelişmiş bölgenin gelişimine doğru atılmış bir adım olacaktır.

- Gelişmiş bölgede istihdam imkanlarının ve ücretlerin yüksek olması, diğer bölgelerdeki işsizlerin bir kısmını buraya çekerek hem bunlara istihdam imkanı yaratıp hem de azgelişmiş bölgede nispeten azalan işgücünün verimliliğinin artmasına katkıda bulunacaktır. Neticede bölgede hayat standartı da yükselecektir.

- Gelişen bölgedeki sosyo-kültürel ilerlemeler azgelişmiş bölgeleri de etkileyecektir. Azgelişmiş bölgenin gelişmiş bölgeyle olan ilişkilerinin sonucu olarak, görme ve öğrenme yoluyla gelişmiş bölgeden faydalanan azgelişmiş bölge insanı, sosyo-kültürel ilerlemenin yanında teknik bilgi seviyesini geliştirme imkanı bulabilecek, verimlilik ve reel gelir artışı için gerekli zemini hazırlamış olacaktır.

2.3.2. Gelişmeyi Engelleyici Etkiler

Bölgelerarası gelişmişlik farkları kısa zamanda giderilemez ve kronikleşirse, hem geri kalmış bölgeler hem de gelişmiş bölgeler açısından olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına ve bunların da giderek artmasına sebep olur. Bölgesel dengesizliğin bu olumsuz etkilerini şöyle özetleyebiliriz:³³

- Azgelişmiş bölgelerde altyapının olmaması, ulaşım, taşıma imkanlarının yeterince gelişmemesi ve bunlara bağlı olarak prodüktif yatırımların buralara gelmemesi sonucu bu bölgelerde gizli ve açık işsizlik artmakta, refah seviyesi düşmektedir.

- Gelişmiş bölgelerde istihdam imkanlarının ve ücretlerin yüksek, geri kalmış bölgelerde ise tam tersinin olması, insanları doğup büyüdüğü yörelerden buralara göçe zorlamakta, bu da çeşitli uyum zorluklarına ve toplumsal rahatsızlıklara sebep olmaktadır.

³³ Muzaffer Koç, "Türkiye'de Bölgelerarası Farklılıklar: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri" (Yayınlanmamış Y.L.T), İ.Ü. Sos. Bil. Ens., İstanbul, 1995, s.24-25., Ayrıca bkz. Dinler, **a.g.e.**, s.131-165.

- Geri kalmış bölgelerde üretimin ücretlerin ve dolayısıyla satın alma gücünün düşük olması, bu bölgelerde sosyal hizmetlerin, sağlık ve eğitim hizmetlerinin gelişmesine engel olmaktadır. Buralarda kültürel faaliyetler de gelişmemiştir. Altyapının olmaması, düşük satın alma gücünün talebi zayıflatması yanında, sosyal ve kültürel faaliyetlerin de gelişmemesi bölgenin dışardan gelecek girişimcilere cazip görünmemesine ve sonuçta olumsuz koşulların devam etmesine neden olmaktadır.

- Bir ülkenin bölgeleri arasında kökeni ekonomik nedenlere bağlı olan sosyal dengesizlikler toplumsal huzursuzluklara yol açmakta, dengesizliklerin artması aradaki benzerliklerinde iyice ortadan kalkarak gelişmiş ve azgelişmiş bölgelerin birbirlerine yabancılaşmalarına kadar uzayabilmektedir.

- Bölgesel farklılıkların artması ileri aşamada sadece geri kalmış bölgeleri değil, gelişmiş bölgeleri de olumsuz etkilemektedir. Gelişen bölgede aşırı yoğunlaşan ekonomik transaksionlar neticesinde ortaya çıkan metropollerdeki kalabalık nüfus beraberinde birtakım sorunlar getirmektedir. Büyük kentlerde artan nüfusa paralel olarak giderek artan çevre sorunları hayatı olumsuz etkilemektedir. Çarpık kentleşme, gecekondulaşma, hava, su ve toprağın kirlenmesi, gürültü kirliliği, konut, ulaşım ve altyapı (elektrik, yol, su, kanalizasyon) ve sağlık giderlerinin artması gibi sorunlarda bölgesel dengesizliğin gelişmiş bölgeleri etkileyen olumsuzlukları olarak ortaya çıkmaktadır.

3. KALKINMA KAVRAMI

Çalışmamızın bu kısmında ilerde ele alacağımız bölgesel kalkınma konusuna ışık tutması amacıyla önce kalkınma kavramını açıklamaya çalışacağız, ardından dengeli ve dengesiz kalkınma modellerini izah ederek bu modellerden başlıcalarını ele alıp kısaca izah etmeye çalışacağız.

3.1. Kalkınmanın Tanımı

Kalkınma kavramı, iktisadi gelişme kavramı ile eş, iktisadi büyüme kavramından farklı bir anlam ifade etmektedir.³⁴ İktisadi büyüme, genellikle sadece üretim ve kişi başına milli gelirin artması olarak kabul edilir. İktisadi kalkınma ise sadece üretimin artırılması demek olmayıp, azgelişmiş bir ekonomide iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değişmesidir. Kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki paylarının artması gibi yapısal değişiklikler kalkınmanın temel öğeleridir.³⁵ Bu anlamda bir toplumun kalkınması demek, onun, kümülatif bir atılım içerisinde olduğu anlamına gelir.

İktisadi kalkınma hem nitel hem de nicel bir büyümeyi ifade eder ve uzun vadede bir iktisadi büyümeyi de her zaman gerçekleştirmektedir. İktisadi büyüme ise bir bünye değişikliğini ifade etmez ve uzun vadede iktisadi kalkınmayı doğuracağı kesin değildir. İktisadi büyüme sosyo-ekonomik yapı değişikliği olmadan G.S.M.H'da meydana gelen artışı gösteren nicel bir değişmeyi ifade eder.³⁶ Bu yönüyle büyüme teorileri, kalkınma teorilerinden ayrılmaktadır. Büyüme teorileri gelişmiş ekonomileri ele aldıklarından, azgelişmiş ekonomilerin iktisadi kalkınmalarını açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar.

İktisadi kalkınma konusu II. Dünya Savaşından beri en çok tartışılan ve üzerinde bir çok teori üretilen bir konu olmuştur. Çok sayıdaki bu teoriler literatürde genel olarak “dengeli ve dengesiz kalkınma teorileri” olarak tasnif edile gelmiştir. Çalışmamızın bu kısmında ilk önce kalkınmayı çeşitli evrelere ayıran W.W.Rostow’un kalkınma modelini ele aldıktan sonra, başlıca dengeli ve dengesiz kalkınma modellerini kısaca ele almaya çalışacağız.

34 Tuncer Bulutay, **İktisadi Büyüme Modelleri Üzerine Açıklamalar Ve Eleştirmeler**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, No:341, 1972, s.12-14.

35 Ergül Han, **İktisadi Kalkınma**, Edit. Osman N. Zillioğlu, Ankara, Anadolu Üniversitesi, No:122, 1987, s.4.

36 Şanlı, **a.g.e.**, s.158.

3.2. Kalkınma Modelleri

Kalkınma modellerini genel olarak dengeli ve dengesiz kalkınma modelleri olmak üzere iki ana gruba ayırabiliriz. Bu kısımda ilk önce W.W.Rostow'un Kalkınma Modeli ele alınacak daha sonra dengeli ve dengesiz kalkınma modelleri başlığı altında kalkınma modellerinin başlıcaları ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

3.2.1. W.W.Rostow'un Kalkınma Modeli

W.W.Rostow bütün toplumları iktisadi açıdan beş ayrı kategori içine yerleştirmiştir.³⁷

- Geleneksel (ananeye dayanan) toplum,
- Hazırlık aşamasındaki toplum,
- Harekete geçme aşamasındaki toplum,
- İktisadi olgunlaşma aşamasındaki toplum,
- Kitle tüketimi çağındaki toplum.

Rostow bütün toplumların kalkınma süreci boyunca bu aşamalardan er-geç geçmek zorunda olduğunu belirtmektedir. Bu gelişme süreçlerinde ortaya çıkan belirgin toplumsal özellikler şöyledir:

Gelenekçi Toplum

Bu dönemde ekonomi tarıma dayalıdır ve üretim tekniği geridir. Gelir seviyesi düşüktür. Kısmen tasarruf edilebilen gelir, verimsiz alanlara kaymakta ve ekonomi sıçrama yapamamaktadır. Ekonomik ve politik açıdan egemen olan güçler büyük toprak sahipleridir. Kurumsal olarak da ekonominin durgunluğunu giderecek bir yapı yoktur.³⁸ Ancak belirtmek gerekir ki, geleneksel toplumların statik olduğu ve

³⁷ R.W.Rostow, *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri*, Çev. Erol Güngör, 2. Baskı, İstanbul, Kalem, 1980, s.4.

³⁸ Erol Manisalı, *Gelişme Ekonomisi*, 2.bs., İstanbul, İktisat Fakültesi, 1978, s.58-62.

verim artışının olmadığı söylenemez. Bazı teknik buluşlar ticaret, sanayi ve tarımda üretimi artırabilir. Örneğin üretim sulama faaliyetlerinin ıslahı sayesinde artabilir.

Geleneksel toplumun en önemli özelliklerinden biri de kişi başına elde edilen gelir seviyesinde bir tavanın mevcut olmasıdır.³⁹ Bu tavan da modern bilim ve teknikten gelen imkanların alınmayışı ya da bunların düzenli ve sistemli bir şekilde uygulanmayışından kaynaklanmaktadır.

Hazırlık Aşamasındaki Toplum

Rostow'a göre, modern bilimden yararlanmak, gerilikten kurtulmak ve böylece geometrik hızla gelişmek için toplumu bu aşamaya getiren iç dinamiklerin yanı sıra, gelişmiş toplumların etkisi, yani dış dinamiklerin de etkisi görülmektedir. İleri toplumun çeşitli müdahaleleri geleneksel toplumun çözülmesine yol açmış ya da çözülmesini hızlandırmıştır. Diğer yandan geleneksel toplumda iktisadi gelişme, milli şeref, refah artışı, yeni nesillere iyi bir hayat standardı bırakmak gibi amaçlarla birleşmiştir. Bununla birlikte müteşebbis sınıfı doğmuş, sermayeyi harekete geçirmek için banka ve diğer kurumlar oluşmuştur.⁴⁰ İç ve dış ticaret gelişmiş ve yeni metotlar kullanan imalat kolları doğmuştur.

Harekete Geçme Aşamasındaki Toplum

Rostow'un modern toplumların hayatındaki büyük aşama olarak dile getirdiği bu üçüncü aşama gelişmeye karşı çıkan engellerin ve direnmelerin tamamen yıkıldığı bir devredir. İktisadi gelişmeyi gerçekleştiren kuvvetler bu aşamada gelişir ve topluma hakim olur. Elde edilen karın tekrar yatırıma dönüştürülmesi halinde sağlanan faydanın, geometrik oranlarda artacağı düşüncesi fertler ve kurumlara hakim olur. Ayrıca bu aşamada yatırımlar milli gelirin % 5'inden % 10'una veya daha fazlasına çıkacaktır. Yeni sanayi kollarının hızla gelişmesi ve bunların elde ettiği hasılatın büyük kısmının yeniden yatırıma aktarılması sonucunda çok hızlı

³⁹ Rostow, a.g.e., s.19.

⁴⁰ Rostow, a.g.e., s.21-23.

istihdam imkanları yaratılmaktadır.⁴¹ Bu bağlamda işçi ihtiyacını gidermek için, işçilerin ihtiyaç duyduğu hizmet ve mamul maddelerin sağlanması şehirlerde ve sanayi bölgelerinde bir genişlemeye neden olmaktadır. Bu arada tarımsal ürünlerin ticarete arz edilmesiyle tarımda da, sanayide olduğu gibi, yeni teknikler kullanılmaya başlanmakta ve bu yeni teknikleri kullanan çiftçilerin sayısı gittikçe artmaktadır.

Kalkınmanın harekete geçme aşamasındaki bir toplumda ortaya çıkan özellikleri maddeler halinde kısaca şöyle özetleyebiliriz;⁴²

- Verimli yatırımların milli gelir içindeki payı %5'den %10'a veya daha yukarı çıkar,
- Bütün ekonomiye kalkınmada önderlik edecek olan yüksek gelişme hızına sahip, yeni imalat sektörlerinden biri veya birkaçı gelişir,
- Modern sektördeki gelişmeyi teşvik eden ve buna ayak uyduran, gelişmeye devamlılık kazandıran yeni bir siyasi, sosyal ve idari bünye ortaya çıkmıştır veya hızla çıkmaktadır.

Rostow'a göre bu dönem 20-30 yıl içinde gerçekleşebilir.

İktisadi Olgunlaşma Aşamasındaki Toplum

İktisadi gelişmenin dördüncü aşaması olan olgunluk aşaması hakkında Rostow şu özelliklerin ortaya çıkacağını belirtmektedir:⁴³

Düzenli bir şekilde gelişmeye başlayan iktisadi faaliyet, modern teknolojinin her sahaya yayılmasıyla birlikte, bazı dalgalanmalar göstermekle beraber uzun ve kuvvetli bir ilerleme devresine girer. Milli gelirin % 10-20'si kadarı devamlı bir şekilde yatırımlara aktarılır. Ayrıca bu aşamada gelir artışı nüfus artışından daha fazladır. Teknolojik ilerleme sürdükçe yeni sanayi kollarında hızla yükselme,

⁴¹ Rostow, a.g.e., s.23-25.

⁴² Mükerrrem Hiç, **Büyüme Teorileri ve Gelişen Ekonomiler**, İstanbul, İktisat Fakültesi, 1976, s.203-206.

⁴³ Rostow, a.g.e., s.25-27.

eskilerde ise düşme görülür. Daha önce ithal edilen mallar artık ülkede üretilir. Diğer taraftan yeni ithal ihtiyaçları artar ve bunları karşılamak için de yeni ihraç malları üretilir. Bunlarla birlikte başlangıçta nispeten dar bir sanayi ve teknoloji kompleksi etrafında toplanan ekonomi, daha ince ve teknolojik bakımdan daha karmaşık bir sürece doğru genişler.

Sanayi sektörü ekonomi içerisinde birinci derecede önem kazanır. İmalat sanayiindeki öncü sektörlerin ve üretim tekniğinin gelişmesi ile birlikte ekonomi artık imalat sanayii kapsamına giren tüketim, yatırım ve ara mallarını rahatlıkla üretebilecek ve teknoloji yaratabilecek seviyeye gelmiştir.

Kitle Tüketimi Çağındaki Toplum

Bu aşamaya ait özellikleri Rostow şu şekilde belirtmektedir:⁴⁴

Bu aşamada zamanla belli başlı sektörler tüketim mallarına ve hizmetlere doğru yer değiştirmektedir. Yirminci yüzyılda toplumlar olgunlaştıkça iki şey ortaya çıkmıştır; kişi başına düşen reel gelir öyle bir seviyeye yükselmiştir ki, pek çok kimse gıda, mesken ve giyecek gibi temel ihtiyaçlarını aşan tüketim üzerinde bir kontrol gücü kazanmaktadır. Çalışma gücünün yapısındaki değişimler yüzünden şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı arttığı gibi, tüketim mallarından haberdar olan ve bunları elde etmek isteyenlerin sayısı da artmıştır. Bu aşamadaki iktisadi değişmelere ilave olarak, toplum artık modern teknolojinin gelişmesini bir hedef saymaktan vazgeçmiştir. Örneğin olgunlaşma sonrası dönemde Batı toplumları, siyasi yollardan, artan kaynakları sosyal refah ve güvenlik için kullanma yoluna gitmektedirler. Bu aşamada kaynaklar artan miktarlarda tüketim mallarına ve çeşitli hizmetlerin yayılmasına yönelmektedir.

Toplum artık bir refah toplumu olmuştur. Gerek kişi başına gelir seviyesi gerekse gelir dağılımı açısından ekonomi çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır. İmalat

⁴⁴ Rostow, a.g.e., s.27-28.

sanayii içinde yatırım mallarının oranı çok yükselmiş, ekonomi teknoloji ihraç eder duruma geçmiştir.

Rostow piyasa ekonomisinin dinamizmini kabul etmiş, gelişmenin nihai olarak piyasa ekonomisine bağlı bir biçimde gerçekleşeceği görüşünü benimsemiştir. Rostow'un teorisi gelişmiş ülkelerin geçirdiği evrelere dayanmaktadır. Ancak her azgelişmiş ülke bu aşamalardan geçecektir diye katı bir tutumu yoktur.⁴⁵ Yine de gelişmede etkili olabilecek bazı temel etkenlerin ortak rolünü ortaya koymaktadır.

3.2.2. Dengeli Kalkınma Modelleri

Dengeli kalkınma, kalkınma halindeki ekonomilerde bütün sektörlerin birlikte, aynı zamanda geliştirilmesidir. Dengeli kalkınma modellerinin temelinde piyasa mekanizmasının kaynakların dağılımını azgelişmiş ekonomilerde yeterince sağlayamadığı düşüncesi vardır. Dengeli kalkınma taraftarları devletin ekonomiye bir plan dahilinde müdahale etmesi gerektiğini ve kaynakların ekonomi içerisinde dağılımını gerçekleştirirken bir uygunluk, bir tamamlanmanın olması gerektiğini savunurlar. Yatırım projeleri tek tek sektörler açısından ele alındığında karsız olduğu halde toplu olarak ele alındığında karlı olacak ve böylece dengeli kalkınma sağlanabilecektir. Bu görüşü savunan iktisatçılar belirli noktalara değil de, geniş bir cepheye hücum edilmesi gerektiği gibi bir benzetme yaparak yatırımların geniş bir alana dengeli şekilde dağılması gerektiği görüşündedirler.⁴⁶

Şimdi dengeli kalkınma görüşünü savunan iktisatçılardan ileri gelenlerinin görüşlerini kısaca vermeye çalışacağız.

⁴⁵ Manisalı, a.g.e., s.61-62.

⁴⁶ Akın İlkin, **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**, 4.bs., İstanbul, İktisat Fakültesi, 1983, s.81.

3.2.2.1. Rosenstein-Rodan Modeli

R.Rodan'ın kaynakların yetersizliği sorununu öne sürerek özellikle kalkış ve kişi başına gelir üzerinde durduğu “büyük itiş” kuramı şöyle özetlenebilir:⁴⁷ Ekonomiyi durağan durgunluk dengesinden kurtarmak ve yatırımların optimal dağılımını gerçekleştirebilmek için büyük hacimde yatırım yapılması gerekir. Küçük hacimde ve farklı zaman dilimlerinde yapılacak yatırımların yaratacağı gelir artışı, tek bir kerede yapılacak aynı tutardaki yatırımın doğuracağı gelir artışından daha küçük olacaktır.

Dışsal ekonomiler vasıtasıyla, kamunun yapacağı yatırımlar sanayileşmenin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Yatırımların artması için öncelikle kamu aracılığı ile, yeni yatırımların yapılmasına imkan sağlayacak demiryolları, karayolları, hidro-elektrik güç istasyonları gibi alt yapılar kurulur diğerleri otomatik olarak bunları takip eder. Kamuda başlayan sanayileşme, özel sektörün de buradaki dışsallıkların yarattığı ek fayda ve özel teşvikler sonucu ek yatırımlara girişmesini ve kalkınmanın dengeli bir şekilde genele yayılmasını sağlar.⁴⁸

3.2.2.2. Nurkse Modeli

Yatırım yapma arzusu piyasanın büyüklüğü ile sınırlıdır. Piyasanın büyüklüğü genel verimlilik düzeyi tarafından belirlenir. Verimlilik düzeyi de büyük ölçüde sermayeye ve teknolojik gelişmeye bağlıdır.⁴⁹

Az gelişmiş ekonomilerde gelir düzeyi çok düşük olduğu için tasarruflar da düşük kalmakta, yatırım yapılamamakta ve gelir düzeyi ve verimlilik yine düşük kalmaktadır.⁵⁰ Ekonomi az gelişmişlik kısır döngüsü içerisinde. Bu kısır döngünün

⁴⁷ Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 7.bs., İstanbul, Remzi, 1997, s.257.

⁴⁸ P.N.Rosenstein- Rodan, “Doğu ve Güney Doğu Avrupa’nın Sanayileşme Problemleri”, **İktisadi Büyüme ve Gelişme**, (Seçme Yazılar), Çev. İzzettin Önder, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, No:1193, 1966, s.56.57.

⁴⁹ R. Nurkse, “Az gelişmiş Ekonomilerde Büyüme”, **İktisadi Büyüme ve Gelişme**, (Seçme Yazılar), Çev.Tunca Toskay, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, No:1193, 1966, s.61.

⁵⁰ Tamer İşgüden, “Kalkınma Kuramları”, **Gelişme İktisadi Kuram-Eleştiri-Yorum**, Edit: Tamer İşgüden, Fuat Ercan, Mehmet Türkay, İstanbul, Beta, 1995, s. 143-144.

kırılabilmesi için yabancı sermaye veya dış yardımlar vasıtasıyla edinilecek birikimin bütün sektörlerle değil de birkaç sanayii dalına birden yatırılarak birbirini tamamlayıp destekleyen yatırımlarla piyasanın sınırları genişletilmeli ve piyasaya dinamizm kazandırılmalıdır. Bu yönüyle Nurkse'nin modeli dışsallıkları da içermektedir.⁵¹

Az gelişmiş ekonomilerin dış ticarete ihraç ettiği hammadde ve tarımsal ürün talebi dünya piyasalarında çok yavaş arttığından hammadde ihracatına dönük dış ticaret yoluyla büyüme ve kalkınma sağlayamazlar. Bu nedenle, ithalatı ikame yoluyla sanayileşmek zorundadırlar.⁵²

3.2.2.3. Chenery Modeli

Chenery'e göre özellikle az gelişmiş ülkelerde olmak üzere piyasa ekonomisinin tam olarak oturmadığı ekonomilerde, piyasa, kaynaklarının optimal dağılımını sağlamada yetersiz kalır. Bu tür ekonomilerde piyasa fiyatları sosyal maliyetleri kapsamayabilir. Sosyal maliyetlerin dikkate alınmadığı bir piyasada, piyasa fiyatlarına göre azami kâra ulaşan müteşebbisin sağladığı özel kâr ile toplumsal fayda arasında farklılıklar ortaya çıkar. Bu farklılıkların arttığı oranda da, piyasa mekanizması yoluyla ortaya çıkan kaynak dağılımı, optimalden uzaklaşır. O yüzden de planlama yoluyla piyasa mekanizmasına müdahale edilmesi gerekir.⁵³

Modele göre, az gelişmiş ekonomilerde kaynak dağılımı gölge fiyatlarına göre yapılmalıdır. Gölge fiyatı, bir malın gerçek değerini veya fırsat maliyeti olarak hesaplanan ve çoğunlukla piyasa fiyatından farklılık gösteren değerini ifade eder.⁵⁴ Kaynak dağılımının gölge fiyatlarına göre yapılması yaklaşımı az gelişmiş ekonomilerde dengeli ve planlı kalkınma stratejisini doğurmaktadır. Bu şartları ile Chenery'nin modeli dengeli kalkınma stratejisi üzerine oturmaktadır.⁵⁵

⁵¹ Manisalı, a.g.e., s.67.

⁵² Kazgan, a.g.e., s.262.

⁵³ Manisalı, a.g.e., s.73.

⁵⁴ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Ankara, Güzem, No:4, 1992, s.311.

⁵⁵ Manisalı, a.g.e., s.74.

3.2.2.4. W.A. Lewis'in Sınırsız Emek Arzı İle Kalkınma Modeli

W.A. Lewis'in modeli geçimlik ücret karşılığında emek arzının sınırsız olduğu varsayımına dayanır. Sermaye ve doğal kaynaklara oranla nüfusun fazla olduğu ülkelerde sınırsız işgücünün olduğu ve ekonominin birçok kesiminde emeğin marjinal verimliliğinin çok az veya sıfır hatta menfi olduğu görüşündedir.⁵⁶ Bu tür ekonomilerde özellikle tarım kesiminde olmak üzere diğer bazı kesimlerde de gizli işsizler bulunmaktadır. Bu geleneksel yapının bir sonucudur. Ücretler genellikle geçimlik düzeydedir.

Lewis ekonomide kapitalist (sermaye sahipleri) kesim ve geçimlik (emek sınıfı) kesim olarak iki grup ayrımı yapmıştır. Kalkınmanın kapitalist kesimden başlaması gerektiğini ileri sürmüştür.⁵⁷ Kapitalist kesimin daha çok ticari düşüncede olduğunu, etkinlik, maliyet, karlılık konusunda geçimlik kesime göre daha uyanık davrandığını savunmaktadır.

Kapitalist kesimin sınırsız emek arzına dayanarak yaptıkları yatırımlar kalkınmanın temelini oluşturur. Sanayinin kalkınması için, tarım kesiminden sanayi kesimine doğru bir işgücü akımı olacaktır. Böylece gizli işsizliğin hakim olduğu tarım kesiminde de verimlilik artışı olacaktır. Tarım sektöründeki birikmiş işgücünden kalkınma hızını artırmada yararlanabilmek için bazı şartların oluşması gereklidir. Bunlar;⁵⁸

- Ekonomide sermaye birikimi hızla artmalı,
- Emeğin verimliliğini artırıcı teknolojik değişimler aralıksız devam etmeli,
- Teknolojik değişimler emek kullanımını artırıcı yönde olmalı,
- Tarımda verimlilik artırılmalı, tarım ürünlerinde fiyat artışları kısa dönemde engellenmelidir. Teori, bütün azgelişmiş ülkelerde nüfusun yoğun olduğunu, gizli

⁵⁶ İlkin, a.g.e., s.89-90.

⁵⁷ Tenay Koparal, *Türkiye'nin Kalkınmasında Küçük Sanayiın Önemi ve Katkısı*, Ankara, y.y., 1977, s.21.

⁵⁸ Savaş, a.g.e., s.265-266.

işsizliğin yaygın olduğunu, vasıflı eleman sorununun hemen çözüleceğini, ve sadece üretim kesiminin önemli olduğunu buna karşılık tüketim yönünü ihmal ettiği gerekçeleri ile eleştirilmektedir.

3.2.2.5. Scitovsky Modeli

Dışsal ekonomiler bir ekonomik birimin yaptığı faaliyetler sonucu diğer ekonomik birime sağladığı karşılıksız fayda veya zarar anlamına gelir. Dışsal ekonomiler özel kar ile sosyal fayda arasındaki bir farka yol açtığı için piyasa mekanizmasının optimal dağılımı gerçekleştirmesine engel teşkil eder.

Scitovsky dışsal ekonomileri parasal ve teknik dışsal ekonomiler olarak ikiye ayırmıştır. Bunlardan parasal dışsal ekonomiler fiyatlar ve dolayısıyla özel kar içinde bulunarak sosyal fayda içerisinde görünürler. Ancak teknik dışsal ekonomiler piyasa fiyatları tarafından yansıtılmadıklarından özel kar içinde görünmezler. Bu durumda teknik dışsal ekonomiler ihmal edilerek yapılan bir kaynak dağılımı optimallikten uzaktır. Çözüm olarak, kaynak dağılımında planlı kalkınma modeline gidilmeli veya piyasa mekanizmasına etki edilerek, sosyal faydanın azamileştirilmesi sağlanmalıdır.⁵⁹

3.2.3. Dengesiz Kalkınma Modelleri

Dengesiz kalkınma görüşü, dengeli kalkınmaya eleştirel ve alternatif teşkil eden bir görüştür. Buna göre, kalkınmanın dinamik yapısı, onun, dengeli gelişme taraftarlarının ifade ettiği gibi tamamlanmaların meydana getirdiği durgun ve statik bir şekilde gerçekleşmesine imkan vermez. Gelişme sıçramalar ve dalgalanmalar şeklinde dengesiz olarak sağlanır.⁶⁰

⁵⁹ Tibor Scitovsky, “İki Dıştan İstifade Kavramı”, İktisadi Büyüme ve Gelişme, (Seçme Yazılar), Çev. N. Karacan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, No:1193, 1966, s.98., Ayrıca bkz. Manisalı, a.g.e., s.71.72.

⁶⁰ Şanlı, a.g.e., s.162.

Az gelişmiş ekonomilerde iç piyasanın sınırlı olması, dengeli kalkınmada kaynak israfına ve optimum ölçeğin altında kalınmasına yol açar. Dengesiz kalkınma görüşü az gelişmiş ekonomilerde piyasa mekanizmasının etkinliğini kabul etmektedir. Dengeli kalkınma görüşündeki planlı kalkınma stratejisine karşılık, dengesiz kalkınma taraftarları planlı kalkınma ve devlet müdahalelerinin asgariye indirilmesi gerektiğini savunurlar.⁶¹ Bunlara göre planlama ve kamu kesiminin ağırlığı, piyasa ekonomisinin dinamik araçlarından yararlanma imkanlarını azaltarak ekonomiyi durgunluğa iter.

Dengesiz kalkınma teorisyenlerine göre iktisadi kalkınmayı gerçekleştirebilmek için, bazen dengenin feda edilmesi gerekir. Dengesiz kalkınmanın özellikle tercih edildiği bazı durumlar vardır. Bunlar;⁶²

- Bölünmezliğin önemli olduğu durumlar,
- Ölçek büyütme maliyetinin yüksek olduğu durumlar,
- Dengeli büyümeye göre daha yüksek gelir yaratılmasının mümkün olduğu durumlar,
- Yeni buluşlara ve uygulamalara imkan hazırlandığı durumlardır.

Dengesiz kalkınmayı savunan başlıca iktisatçılar A.O. Hirschman, Perroux ve Paul Streenten'dir.

3.2.3.1. A.O. Hirschman'ın Modeli

Hirschman'a göre iktisadi karar merkezlerini harekete geçirebilmek için darlıklar yaratılması gerekir. Darlıkların baskısı karar merkezlerini harekete geçmek için uyaracak, üretim kaynakları miktarını artırmak için bir dürtü olacaktır. Dengeli büyüme teorisine göre herhangi bir anda veri olan ekonomideki kaynak miktarları Hirschman'a göre baskılar ve dürtüler yoluyla artırılabilir.⁶³

⁶¹ Manisalı, a.g.e., s.81.

⁶² İlkin, a.g.e., s.97.

⁶³ Kazgan, a.g.e., s.266-267.

Hirschman'ın modeline göre yatırımların planlı bir şekilde eş anlı olarak tüm sektörlere birden yapılması beklenemez. Zaten az gelişmiş ekonomilerdeki kaynak yetersizliği buna engel teşkil eder. Ekonominin stratejik büyüme noktaları seçilip geliştirilmeli, büyümenin bu noktalardan diğerlerine, bir firmadan diğerine yansımaları piyasa ekonomisinin işleyişine bırakılmalıdır. Böylece hem sosyal sermaye yatırımlarının çok büyük bir orana çıkmasına gerek kalmaz, hem de piyasadaki karar merkezleri harekete geçmiş olur.

Hirschman, özellikle gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere ülkelerin zaten kıt olan kaynaklarını tüm ülkeye azar azar dağıtmak yerine belirli bölgelere ve endüstrilere yoğunlaştırarak daha karlı ve üretken olabileceklerini savunmaktadır. Ona göre kalkınma özellikle belli sektörlerin öncülüğünde devam edecektir. Daha gerideki sektörler önde giden sektörden etkilenecek ve yatırımlarını artıracaklardır.⁶⁴ Dolayısıyla özendirilmiş yatırım veya belirli bölgelere yapılacak yatırımların cazip hale getirilmesi fikri öne çıkmaktadır.

Dengesiz kalkınma modelindeki dengesizlik ex ante bir durumdur. Öncelik verilen sektörler ile diğer sektörler arasındaki tamamlanmanın, başlangıçta gerçekleştirilmemiş olmasıdır. Kaynakların kıt olmasından dolayı tüm ekonomiye aynı anda ve dengeli olarak yatırımda bulunmak imkansızdır. Bir ya da birkaç sektöre öncelik verilerek yapılacak yatırımlar bu sektörde başlangıçta bir fazla kapasite yaratabilir. Bu fazla, başka bir sektörün doğmasına veya diğerlerinin gelişimine katkı sağlar.

Hirschman belirli yörelere ve şehirlere devlet tarafından alınan kararlar sonucu yapılan yatırımların bazen gerekenden daha fazla olabileceğini ve bu bölgelerin olması gerekenden daha fazla büyümesi neticesinde diğer bölgelerin gerileceğini, bunun da milli birlik için iyi olmayacağını da ifade etmiştir. Ona göre uzun dönemde büyük şehirlere yapılan yatırımlara bir son verilerek geri kalmış bölgelere doğru kayılmalıdır.⁶⁵ Altyapı yatırımlarının geri kalmış bölgelerin

⁶⁴ N. Hansen, "Poles of Development", **Economic Development**, Edit By: John Eatwell, Murray Milgate, Peter Newman, The New Palgrave, W.W. Norton Company, New York, 1989, s.286-287.

⁶⁵ Hansen, **a.g.e.**, s.287.

gelişebilmesi ve diğer yatırımları çekebilmesi için gerekli olduğunu ancak yetmeyeceğini, bu nedenle bu bölgelere sürekli olarak yatırımların yatırım yapılmasını sağlamanın esas amaç olması gerektiğini savunmuştur.

3.2.3.2. Kutuplaşma Modeli

Kalkınma kutupları olarak da bilinen bu model ilk defa 1955 yılında François Perroux tarafından ortaya atılmıştır. Perroux'ya göre ekonomik gelişme her yerde birden görülmez, farklı şiddetlerde çeşitli nokta ya da kutuplarda oluşur, çeşitli yollardan değişik etkilerle tüm ekonomiye yayılır.⁶⁶ Kalkınma kutupları teorisi, hem gelişmiş ülkelerde hem de azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ekonomik büyümenin dengesizlikler gösterdiği, başlangıçta daha yüksek büyüme hızına sahip olan belirli noktalarda yoğunlaştığı ve daha sonra ekonominin diğer alanlara yayıldığı noktasından hareket etmektedir.

Kalkınma kutupları teorisinin amacı ekonomik kalkınmanın açıkça görülen coğrafi dağılımını ve bunun altında yatan sürükleyici unsurların neler olduğuna açıklık getirmektir. Bu modeli savunanlara göre ekonomik gelişme coğrafi alanda doğal kaynakların, hammaddelerin, limanların olduğu bölgelerde daha hızlı olmaktadır. Bu avantajlara sahip bölgelerle birlikte, yenilikler (innovation) tarafından oluşturulan ekonomik kalkınma kutupları da coğrafi olarak belirli merkezlerde yoğunlaşmış olarak ortaya çıkabilir.⁶⁷ Perroux, Schumpeter'in yenilik tabanlı ekonomik dönüşümler modelinden etkilenmiştir. Schumpeter gibi O da girişimci yenilikçiliğin kalkınma sürecinin ana aktörü olduğunu savunmuştur. Her iki model de yeniliklerin kutuplarda ortaya çıkarak ekonomiye yayılma süreci içinde sosyo-ekonomik büyüme ve kalkınma yarattığı düşüncesini savunmaktadır.⁶⁸

⁶⁶ John B. Parr, "Growth-Pole Strategies in Regional Economic Planning: A Retrospective View", Part 1. Origins and Advocacy, *Urban Studies*, y.y.,1999, s.1197. Ayrıca bkz., F. Perroux, "Economic Space: Theory and Application", *Quarterly Journal of Economics*, 1950, 64, s.95-96.

⁶⁷ G. Myrdal, *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, London, 1953, Gerald Duckworth., s.26-27.

⁶⁸ J.R. Lasuen, "On Growth Poles", *Growth Centers in Regional Economic Development*, Ed By: N.M.Hansen, New York, The Free Press, 1972, s.22-24.

Az gelişmiş ülkelerde ekonomik gelişmenin başlatılması, gelişmiş ülkelerde de geri kalmış ve sorunlu bölgeleri kalkındırmak amacıyla kalkınma kutbu adı verilen gelişme merkezleri kurulması çok yaygın bir uygulamadır. Bu şekilde gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişmeyi başlatmak, gelişmiş ülkelerde de kalkınmayı diğer bölgelere yaymak hedeflenmektedir.

Kalkınma kutuplarını ortaya çıkaran temel unsur, çeşitli sürükleyici birimlerdir. Enerji üretimi, hammadde üretimi ve tarımsal faaliyetler temel sürükleyici faaliyetler arasındadır. Endüstriyel komplekste birden çok endüstri sıkı bir ilişki içinde faaliyet göstermektedir. Bu endüstriler içinde en yüksek büyüme hızına sahip olan, kilit endüstri olmaktadır. Sürükleyici niteliğindeki bu endüstriler, bir kompleks olabileceği gibi büyük bir işletme de olabilir. Belirli bir yörede faaliyet gösteren sürükleyici işletme o bölgedeki toplam girdi ve çıktıların büyük bir kısmını üretir ve tüketir. Bu özelliği ile sürükleyici endüstri satın aldığı girdiler dikkate alındığında motor bir göreve sahip olmaktadır. Bir endüstrinin sürükleyici olma kıstası o endüstrinin girdilerini ve çıktılarını arttırması durumunda başka endüstrilerin de satışlarını arttırmasıdır. Herhangi bir birimin sürükleyiciliğinin düzeyi bağlı birimlerle olan ileri-geri bağıllık katsayılarının hesaplanması ile ölçülebilir.⁶⁹

Bir kalkınma kutbunda birden fazla büyüme merkezi olabilir. Birden fazla büyüme merkezinin varlığı da kentsel bir hiyerarşi düşüncesini doğurmaktadır. Ekonomistler ve şehir planlamacıları şehirlerin büyüklüğü ve konumunun belli bir hiyerarşik yapı oluşturduğunu savunmaktadırlar. Bu hiyerarşinin en tepesinde örneğin Türkiye için İstanbul gibi “ulusal” bir şehir bulunmaktadır. İkinci sırada birbirleri ile benzer özelliklerde birkaç “yarı-ulusal” şehir yer alır. Üçüncü sırada da iki veya üç “bölgesel” şehir yer almaktadır. Bu hiyerarşi aynı şekilde devam ederek kırsal kesimde son bulur.⁷⁰

⁶⁹ J.B. Parr, “Growht Poles, Regional Development and Central Place Theory”, **Papers of the Regional Science Association**, Twelfth European Congress of the Regional Science Association, 31, 1973, s.175-178., ayrıca bkz., Perroux, **a.g.e.**, s.95.

⁷⁰ Lausen, **a.g.e.**, s.26-29.

4. BÖLGESEL KALKINMA VE BÖLGESEL PLANLAMA

Kalkınma modelleri incelenirken özellikle dengeli kalkınmayı savunan iktisatçıların öne sürmüş oldukları temel çıkış noktası azgelişmiş olan ülkelerde piyasanın kaynakların optimal dağılımını sağlamada yeterli olamayacağını ve devletin bir plan dahilinde ekonomiye müdahale ederek kalkınmanın bu şekilde sağlanması gerektiği idi. Bugün dünyada birçok ülkede planlama çeşitli şekillerde uygulanmaktadır. Bazı ülkeler planlamayı emredici olarak uygulamakta bazıları ise yol gösterici olarak karma ekonomi içerisinde kullanmaktadır.

Planlamanın esas amacı, sistemin istikrarı ile uyuşacak, koordine edilmiş üretim hedeflerini ortaya çıkaracak şekilde, ülkenin veya bölgenin iktisadi kalkınmasına yönelik geniş bir bakış açısı elde etmektir. Plan, ekonomide meydana gelebilecek yapısal değişikliklerin kapsam ve mahiyetini ortaya koymakta, kurumsal yapının finansmanını ve hedeflere ulaşmak için gerekli iktisadi politikalarla ilgili mevcut durumları ortaya çıkarmaktadır.

Bu kısımda planlamanın tanımı, amaçları, bölgesel anlamda plan kavramı ve milli planlarla ilişkisi izah edildikten sonra bölgesel planlama teknikleri kısaca izah edilecek ve sonunda çeşitli ülkelerde ve Türkiye’de planlama uygulamasından örnekler verilecektir.

4.1. Planlama Kavramı

“Bir işi gerçekleştirirken uyulması tasarlanan, tertip düzen; ilkeleri anlamına gelen plan aynı zamanda düşünce, niyet, maksat anlamını da ifade etmekte ve plan; program, bir şeyi gerçekleştirmek için yapılan düzenleme; düzen, sıra olarak da tanımlanmaktadır. Planlama ise; bir milli ekonomiyi veya belli bir ekonomi bölümünü içine alan teknik, iktisadi ve sosyal hedeflere yönelen tedbir ve kuraların bütünü olarak tanımlanmaktadır.”⁷¹ Plan kavramının daha bir çok tanımını vermek mümkündür. Ancak çalışmamızda plan ve planlama kavramlarını iktisadi açıdan ele

⁷¹ M.E.B., *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Cilt:3, Ankara-1996, s.2313-2314.

almaya çalışacağız. İktisadi anlamda plan; “belirli bir dönemde belirli sosyo-ekonomik amaçlara ve sayısal olarak ifade edilebilen hedeflere ulaşabilmek için, bu işle görevlendirilmiş organlar tarafından ve daha önceden saptanan araçları kullanmak suretiyle belli bir bölgede yürütülen faaliyetlerin tümüne iktisadi plan denir”.⁷²

Planlama, karşılaşılan veya ilerde ortaya çıkabilecek problemlere çözüm getirmek amacıyla bilimsel bir araştırma tekniği ile varılan sonuçların değerlendirilmesi ve uygulama imkanlarının önerilmesidir. Toplumsal, çevresel ve ekonomik gelişmeye yönelik imkan ve uygulamalar içerisinde eşgüdümü ve eldeki kaynakların verimli kullanımını sağlayan bir yönetim aracıdır.⁷³ Planlama iktisat ilminin kalkınmanın sağlanmasında bir araç olarak ortaya koyduğu bir metot ve tekniktir.⁷⁴ Çeşitli açılardan tasnif edilmesi mümkün olan planlar genelde kapsam büyüklüğüne göre; milli, sektörel ve bölgesel planlar olarak sınıflandırılabilirler.

4.2. Planlamanın Amaçları

İktisadi planlama, birbirinden farklı sosyo-ekonomik ve siyasi yapıdaki birçok ülkede uygulandığına göre, kapsam açısından planlama amaçlarının da farklı olabileceği anlaşılmaktadır. Planlama amaçları ekonomik, politik ve yapısal mahiyette gruplara ayrılabilir. Burada planlamanın ekonomik amaçlarından bahsedilecektir. Planlamadan ulaşılması beklenen başlıca ekonomik amaçlar şunlardır:⁷⁵

- Bir zaman devresi içerisinde kesiksiz olarak, kişi başına düşen geliri, üretimi veya harcamayı maksimize etmek,
- Bölgeler veya sınıflar arası gelir dağılımını düzeltmek,
- Gelirde meydana gelen konjonktürel dalgalanmaları azaltmak,

⁷² Erden Öney, **İktisadi Planlama**, 5.bs., Ankara, Savaş, 1987, s.19-20.

⁷³ DPT, **Bölgesel Gelişme**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s.9-10.

⁷⁴ Ahmet Kılıçbay, **İktisadi Planlama**, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi, 1990, s.78-79.

⁷⁵ Hollis B. Chenery, **Gelişme Politikaları ve Programları**, Çev. Nejat Bengül, Ankara, A.Ü. S.B.F., No: 89-71, 1959, s.12, Ayrıca bkz., Öney, **a.g.e.**, s.26.

- İşsizliği makul seviyeye indirmek,
- Kaynakların optimal dağılımını sağlamak,
- Üretim kapasitesinin tam kullanımını sağlamak,
- Yaşama standardını veya refahı en yüksek düzeye çıkarmak,
- Sektörler arasında dengeyi sağlamak.

Planlamanın içerisinde olması gereken birtakım unsurlar vardır. Bunlar;⁷⁶

- Amaçların formüle edilmesi,
- Tedbirlerin, araçların ve uygulanacak yöntemlerin belirlenmesi,
- Seçilmiş karar ve alternatiflerin rasyonel bir şekilde gerçekleştirilmesi için yaptırımcılık,
- Amaçlara ulaşıp ulaşılmadığının kontrolü.

Planlamalar ülke bazında yapılabileceği gibi bölgesel bazda da yapılabilmektedir. Burada önce bölge planlamanın ne olduğu ve özellikleri ele alındıktan sonra ülke planı ile ilişkisi incelenecektir.

4.3. Bölgesel Planlama

Bölgesel planlama, bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden planlanması demektir. Bir mekanın en rasyonel bir biçimde düzenlenmesi ve bu düzenlemenin gerektirdiği şekilde donatılmasıdır. Bunun için de, devletin elinde bulunan sulama ve enerji kaynakları, ulaşım, krediler, konut yatırımları, organize sanayi teşvikleri gibi tüm araçlardan yararlanma imkanlarını en iyi şekilde kullanma amacını güder.⁷⁷ Bölge planlamanın esası bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmaktır.

Bölge planlaması, kalkınmanın mekansal yani coğrafi boyutlarını da hesaba katma ihtiyacından doğmuştur. Bölge ölçüsünde planlama çalışmaları yaparak yerel

⁷⁶ Kızıltan, a.g.e., s.126.

⁷⁷ Taneri, a.g.e., s.4-5.

bilgilerin ulusal bilgilere aktarılması kolaylaşır. Bölge planlaması, ekonomik, toplumsal ve fiziksel planlama çalışmaları arasında eşgüdüm sağlamaya elverişli bir planlama türüdür. Soyut ve genel düzeyde olan ulusal plan ve politikalar ile somut ve yerel düzeyde olması gereken yerel planlama eylemleri arasında bir bağ işlevi görür.⁷⁸ Bu bağlamda bölge planlama ülke planlama ilkelerini yüzeye indirgeyen bir niteliğe haizdir.

Küreselleşme ile birlikte dünya genelinde iletişim ve enformasyon ağları gelişmiş, günümüzde artık ekonomiler giderek daha karmaşıklaşarak rekabet ortamı gelişerek gittikçe artmaktadır. Bu nedenle ulusal ve yerel çıkarların korunması, farklılıkların fırsata dönüştürülmesi, planlamanın kademelerinin bütünleşik bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.⁷⁹ Bu demektir ki, bölge planlama, ulusal ve hatta ulus dışı komşu mekanların göreceli üstünlük ve yetersizliklerini dikkate almalıdır. Bölge planlamanın başarısı, ulusal kalkınmayla bütünleşen, ancak bölgesel düzeyde seçici rekabet gücü ve ekonomik katkısı yüksek sektörlerle öncelik vermesine bağlıdır.

4.4. Ulusal Plan İle Bölgesel Planlama İlişkisi

Ülke planlama, ülkenin geleceğe dönük vizyonu ve gelişme stratejileri çerçevesinde, ulusal öngörü hedeflerine ulaşmak için etkinliklerin uygun dağılımını sağlamaktır. Diğer bir deyişle, ekonomik ve sosyal gelişmenin en geniş kapsamdaki, detaya inmeyen, mekansal boyutudur.⁸⁰ Milli plan da diyebileceğimiz ülke planlama, bölge planları arasında eşgüdümü ve dengeyi sağlar.

Ülke planlama, ülke çapında üretim hedeflerini tespit eder, bunların üretim birimlerine indirilmesi ve ikisi arasında bir bağ kurulması bölge planlama yoluyla olur. Yani bölgesel plan ülke hedeflerinin veri olarak bölgedeki üretim birimlerinin hedefi gerçekleştirecek şekilde planlanmasıdır.⁸¹ Eğer bir ülkede planlı bir ekonomi

⁷⁸ Keleş, a.g.e., s.203.

⁷⁹ DPT, **Bölgesel Gelişme**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s.10-11.

⁸⁰ DPT, **Bölgesel Gelişme**, a.g.e., s.10.

⁸¹ Taneri, a.g.e., s.18.

sistemi uygulanıyorsa, ulusal planlama kararları, bölge planlarının getirdiği proje ve öneriler üzerinde kurulmalıdır. Bölgesel planlamalar ülke kalkınma hedeflerine uygun olmak zorundadır.

Merkezden yönetilen ulusal planlama çalışmaları ile, bölgelerdeki sorunların derinlemesine incelenip gereken tedbirlerin plana yansması, bölge planlarının yapılıp merkeze aktarılan bilgi, öneri ve projelerle yapılacak olan kadar gerçekçi olmayacak ya da potansiyelleri, sorun ve çözümleri yansıtmayacaktır. Ancak bölge ve ülke planları arasında geliştirilen koordinasyon aracılığı ile yapılacak planlar sosyo-ekonomik kalkınmada daha rasyonel ve etkin olabilecektir.

Ülke planlama bütün ülkeyi kapsayan ve etkileyen bir merkezi planlama, bölge planlama ise bir bölgeyi ilgilendiren çok yönlü bir planlamadır. Ulusal planın ülkenin her türlü üretim faaliyetlerini kapsamaması gerekir. Fakat ulusal düzeydeki faaliyetlerle üretim birimleri düzeyindeki faaliyetlerin ilişkilerinin doğrudan doğruya kurulması zordur. Bu ilişki bölge planlama örgütleri tarafından sağlanmalıdır. Bölge planlama örgütlerinin bölgeyi yakından tanınması, bölgedeki sorunları iyi bilmesinden dolayı merkezi planlamaya aktaracağı projeler daha gerçekçi olabilmektedir. Dolayısıyla ülke planlama politikasına uygun olarak milli plan hedefleri bölgelere indirgenebilmektedir. Milli planlamanın bölgesel planlarla nihai hedeflere ulaşması için muntazam bir koordinasyon gereklidir. Bu nedenle farklı bölge planları arasında da bir koordinasyon olmalıdır. Bölgesel planlar ve milli plan arasında oluşacak entegrasyon ile yatırım veya harcamaların bölgeler arasındaki dağılımının mukayesesi milli planın oluşumunda etkin olacaktır.⁸²

4.5. Türkiye’de Bölge Planlama Deneyimleri

Ülkemizde ilk bölge planlama çalışması 1950’li yılların sonlarında başlamış, I. ve VII. Plan dönemlerinde hızlanmıştır. I. BYKP’nın uygulamaya geçmesi ile birlikte, ekonomik gelişmenin, bölge seviyesinde etkilerinin gözlenmesinde detaya

⁸² Erkal, a.g.e., s.55-56.

inilemediği için zorluklar yaşanmıştır. Ulusal plan hazırlanırken, önce bölge planları yapılarak, bunların dikkate alınması gerektiği anlaşılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, pilot bölgeler seçilerek her plan bölgenin farklı bir sorununa yönelmesi ile bölgesel planlama çalışmalarına başlanmıştır. Hazırlanan bu bölge planları kısaca aşağıda verilmiştir:⁸³

4.5.1. Doğu Marmara Planlama Projesi

Ülkemizde hazırlanan ilk bölge planıdır. Daha çok bir anakent planlama çabası içerisinde ortaya çıkmıştır. Bu bölge planı, İstanbul İli'nin büyümesinin kaçınılmaz olduğu ve özendirilmesi gerektiği noktasından hareketle hazırlanmıştır. İstanbul, İzmit, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve Çanakkale'yi içine alan bölgede 4 ile öncelik verilmiştir. Bölge planının önerileri, bölgede gelişmenin hızlandırılması için, daha sık ve yoğun yerleşimin gerekli olduğu, İstanbul'un Anadolu yakasının geliştirilmesi, sanayinin gelişiminin Derince, İzmit ve Adapazarı'na doğru kaydırılması gerektiği şeklindedir. Planın hazırlıkları İmar ve İskan Bakanlığı'na yürütülmüştür.

4.5.2. Zonguldak Projesi

Bu bölge, Karabük ve Ereğli'yi de içine alan, ülkenin kömür, demir ve çelik üretiminin büyük bir kısmının yapıldığı önemli bir sanayi merkezidir. Zonguldak Projesi nüfus artışı ve kalkınma hızı arasında bir bağlantı kurmayı, bölge altyapısını geliştirmeyi, gelir dağılımını düzeltmeyi, kentleşmeyi, kamu ve özel kesim yatırımları arasında denge kurmayı amaçlamıştır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için de bölgenin potansiyel zenginlikleri olan balıkçılık, madeni eşya sanayi, ayakkabıcılık, mobilyacılık, çimento ve yapı araçları gibi sanayi etkinliklerin geliştirilmesi planlanmıştır. Bu proje de İmar ve İskan Bakanlığınca yürütülmüş ama gerçekleştirilememiştir.

⁸³ Ulrich Brasche, *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumuna*, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı, Kasım-2001, s.83-87, Ayrıca bkz: DPT, *Bölgesel Gelişme, a.g.e.*, s.31-42.

4.5.3. Antalya Projesi

I. BYKP Döneminde hazırlanan planın temel amacı, Antalya, Isparta ve Burdur illerini içine alan bölgede ekonomik ve toplumsal açıdan dengeli bir gelişme sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için de yatırım öncesi araştırmalar yaparak, hem başka bölgelerde yapılacak araştırmalar için, hem de yerli personelin planlama yöntemleri konusunda yetişmesi için pilot proje hizmeti görmesi de diğer amaçlardır. Antalya Projesi, DPT'nin yönetim ve eşgüdümünde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Kalkınma Fonu'ndan ve Dünya Tarım Gıda Örgütü'nden (FAO) sağlanan parasal yardımlarla yürütülmeye çalışılmıştır.

Proje süresi içerisinde, DPT bölgede bir büro kurmuştur. Ancak bu proje de uygulanamamış, projenin çeşitli sektörlerle yönelik konuları kapsayan çalışmalar arasında bir bütünlük sağlanamamıştır.

4.5.4. Çukurova Bölgesi Projesi

Çukurova Bölgesi, merkezi Adana İli olan, ülkenin hem hızlı gelişen hem de gelişme potansiyeli en yüksek olan bölgelerimizden biridir. Çukurova Projesinin başlıca amacı kesimler arası geniş kapsamlı bir yaklaşımla bölge gelirlerinin artmasını sağlayacak yatırım alanlarının belirlenmesi ve bölge içerisinde dengeli bir gelir dağılımının gerçekleştirilmesidir.

Bu proje esas itibariyle bir Bölgesel Kalkınma Programı çalışmasıdır. Projede bölgenin çok genel çizgileri ile, analitik etüt biçiminde bir portresi çizilmiştir. Kaynak envanteri yapılarak ayrıntılı bir toprak kullanma planı hazırlanmıştır. Tarımsal ve sanayi ağırlıklı kalkınma, ana bölümler olarak işlenmiş, bölgedeki turizm potansiyeli incelenmiş ve öneriler yapılmıştır.

Şimdiye kadar incelediğimiz bölge planlama çalışmaları I. BYKP döneminde yapılan ancak kurumsallaşamayan planlardır. Bu planlardan sonra V. BYKP döneminde Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kurumsallaşmış, VII. BYKP döneminde ise, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi tamamlanmış,

Doğu Anadolu Projesi (DAP), Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi ve Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP) çalışmaları halen devam etmektedir.

4.5.5. Zonguldak- Karabük- Bartın Bölgesel Gelişme Projesi

Hazırlanması uluslar arası ihale ile gerçekleştirilen bu projenin amaçları; bölgede yer alan sanayi ve madencilik kuruluşlarından Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun (TTK) küçültülmesi ve Karabük Demir Çelik İşletmesinin özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal sonuçların analiz edilerek, özel sektörün yeni faaliyetlerinin geliştirilmesini ve yatırım alternatiflerinin belirlenmesi, orta ve uzun dönemli planların hazırlanmasını ve bölgede yapılabilecek yatırım alanlarını ortaya çıkarmaktır.

Plan çalışmalarında, TTK ve Kardemir raporu hazırlanmış ve mevcut darboğazlara çözüm önerileri getirilmiş, üç ilin bütün sektörlerdeki kamu ve özel kesim itibarıyla yapısı ortaya çıkarılmıştır. Input-Output analizi yapılarak, mevcut durumun devamı, yıllık %5'lik büyümeyi öngören ılımlı ve %6.6'lık büyümeyi öngören iyimser alternatif senaryolar geliştirilmiştir. Bu senaryolara göre hazırlanan 10 yıllık bölgesel gelişme planına göre kamu ve özel sektörde yapılacak olan yatırımlarla tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe toplam 113.611 kişiye ek istihdam sağlanması öngörülmüştür.

Ayrıca, KOBİ'lerin gelişmesi ve yeni girişimcilerin ortaya çıkması için katılım, teknik yardım, garanti fonlarının kurulması ve Pazar araştırmalarının bölgesel gelişme ajansı bünyesinde kurulacak bir büro tarafından takip edilmesi bu proje tarafından önerilmiştir.

4.5.6. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Proje, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan 14 il ile bölgeyle homojenlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır.

Projenin ana planı, DPT'nin denetiminde, bölgede yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Yüzüncüyıl ve Kafkas Üniversitelerinin oluşturduğu Ortak Girişim tarafından hazırlanmıştır. Sonuçta ortaya çıkacak yatırım önerilerinin nihai seçiminde DPT sorumlu olacaktır. Plan, katılımcı planlama yaklaşımı ile hazırlanmakta, bölge toplantıları ile, il valileri, kaymakamlar, bölge müdürleri, il müdürleri, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinin alınmakta, onlara bilgi aktarılmaktadır.

Projenin amaçları özetle;

- Diğer bölgelere göre geri kalmış olan bölgenin sosyo-ekonomik gelişimini hızlandıracak politika ve uygulamaları ortaya koymak,
- Çeşitli alanlarda sektörel analizler yapıp, öncelikler belirlenerek sektörel gelişmeleri hızlandırmak,
- Bölgede kamu, yerel yönetimler, özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içerisinde çalışarak kırsal ve kentsel gelişmeyi sağlamaya yönelik kamu yatırım önceliklerini belirleyerek özel sektörü özendirici politika ve uygulamaları ortaya koymak,
- Katılımcılık ilkesi çerçevesinde, bölgedeki girişimciliği teşvik etmek, bölgesel iç dinamikleri harekete geçirecek veya bölge dışındaki girişimcileri çekmeye yönelik yatırım alanlarının belirlenmesi, yatırım projelerinin hazırlanması, kalifiye işgücü sağlanması, teknoloji, finansman gibi konularda somut öneriler ortaya koymak,
- Değişik konularda fizibilite raporları hazırlayarak yatırımlara yön göstermek.

Projenin genel kapsamı ve aşamaları; mevcut durumun sektörel bazda incelenerek, bölgesel kaynak potansiyelinin değerlendirilmesi, bölgenin ülke içerisinde konumunun diğer bölgelerle karşılaştırılması olarak belirlenmesi, bölgesel gelişme stratejisi ve senaryolarının oluşturulması, orta ve uzun dönem bölgesel

gelişme planının hazırlanması ve bölgenin diğer bölgeler ve komşu ülkeler ile etkileşiminin incelenmesidir.

4.5.7. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)

Doğu Karadeniz Bölgesi yıllardır kapalı olan doğu koridorunun açılması ile kalkınma sürecinde önemli bir fırsat yakalamıştır. Bu fırsatın en iyi şekilde değerlendirilebilmesi için Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi hazırlama fikri ortaya çıkmıştır.

Trabzon, Artvin, Rize, Ordu, Gümüşhane, Giresun ve Bayburt'tan oluşan coğrafi alanda hedef yılı 2020 olmak üzere bir entegre bölge gelişme planı hazırlanacak ve bu plana göre öncelikli sektörler ve uygun yatırım projeleri belirlenecektir.

DOKAP Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı ile DPT arasında teknik işbirliği anlaşması çerçevesinde hazırlanmaktadır. Çalışmalara 1999 yılında başlanmış ve planın bir yıl içerisinde tamamlanması öngörülmüştür. DPT'nin ilgili sektör uzmanlarının katılımıyla bir Danışma Grubu oluşturulmuş, ayrıca, ilgili kamu kurumlarının, mahalli idarelerin, sanayi ve ticaret odalarının temsilcileri ile ülke çapında çalışmaya katkı sağlayabilecek sivil toplum örgütlerinin katılımıyla, Merkez Yönlendirme Komitesi ve Bölgesel Yönlendirme Komitesi olmak üzere iki yönlendirme komitesi kurulmuştur.

Proje kapsamında, bugüne kadar, yönlendirme komitelerinin katılımıyla Ankara ve Trabzon'da ikişer toplantı düzenlenerek, plan ara raporları tartışılmıştır. Ara raporda Master plan kapsamındaki projenin amaçları, mekansal yapıda dönüşüm sağlanması, ekonomik yapının güçlendirilmesi ve sosyal ve çevresel sorumlulukların güçlendirilmesi olmak üzere üç başlık altında sunulmuştur.

4.5.8. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi

Proje, Amasya, Çorum, Samsun, Tokat ve Yozgat illerini kapsayan Yeşilirmak ve kollarının oluşturduğu havzayı içeren bir coğrafi alan için hazırlanmıştır. Bu illerin valiliklerince 1997 yılında 97/9991 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Yeşilirmak Havzası İl Özel İdareleri Hizmet Birliği kurulmuştur.

Projenin amaçları; havzada ekolojik dengeyi bozmayacak en uygun ve ekonomik arazi kullanım planlamasının yapılması, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetilmesinin sağlanması, bu kapsamda erozyonun önlenmesi, su kirliliğinin belirlenmesi ve kontrolü, meraların ıslahı, orman alanlarının belirlenmesi ve izlenmesi, şehirleşme ve sanayileşmenin takibi ile planlı gelişme konularında sorunların çözümüdür.

Proje orta ve uzun dönemli sürdürülebilir gelişmeyi amaçladığından ortak bir veri tabanı oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla DPT tarafından 'Coğrafi Bilgi Sistemi Altyapısı Projesi' isimli bir çalışma yapılması kararlaştırılmış ve bu çalışma TÜBİTAK- Marmara Araştırma Merkezince başlatılmıştır. Bu çalışma kapsamında uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri teknolojileri yardımı ile havza yükseklik modelinin oluşturulması, yerleşim yerleri, tarım orman ve mera alanları, erozyon riski gibi bilgi katmanlarından oluşacak bir veri tabanı geliştirilecek ve bu, çözüm amaçlı gelişme projeleri için temel oluşturacaktır.

4.5.9. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

GAP coğrafi alanı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır, Siirt, Batman, Şırnak ve Kilis illerini kapsayan bir projedir. Ülke yüzölçümünün %9.5'ini ve ülke nüfusunun %8.5'ini kapsayan proje bölgesinde km² başına 81 kişi düşmektedir. Ülkemizdeki 8.5 milyon hektar sulanabilir arazinin %20'si Aşağı Fırat ve Dicle havzalarındaki geniş ovalardan oluşan GAP Bölgesinde bulunmaktadır. Proje ile, muhtelif sahalarda devreye sokulmak üzere planlanmış enerji ve sulamaya yönelik 13 temel projeden oluşan 22 baraj ve 19 hidroelektrik santralinin inşaatı öngörülmektedir. Projenin tamamlanması

ile yaklaşık, 1.7 milyon hektar arazinin sulanması ve 7500 MW'ın üzerinde bir kurulu kapasite ile 27 milyar Gwh/yıl elektrik enerjisinin üretilmesi planlanmaktadır.⁸⁴ GAP, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapımı öngörülen barajlar, hidroelektrik santraller ve sulama tesislerinin yanında, kentsel ve kırsal altyapı, tarımsal altyapı, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları da içeren, sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesini değil, tüm ülkeyi de etkileyecek değişimleri sağlayacak çok yönlü bir bölgesel kalkınma projesidir.⁸⁵

Projenin amaçlarını genel kalkınma, tarımsal kalkınma ve sınai kalkınma amaçları olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu amaçlar kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:⁸⁶

Genel Kalkınma Amaçları:

- Ekonomik yapıyı geliştirip, GAP Bölgesindeki gelir seviyesini yükselterek, diğer bölgelerle arasındaki gelir farklılığını azaltmak,
- Kırsal alanda verimliliği ve istihdamı artırmak,
- Bölgedeki büyük kentlerin nüfus emme kapasitesini artırmak,
- Kaynakların etkin kullanımını sağlayarak, bölgenin kendi başına ekonomik büyüme ve sosyal istikrarını sağlamak, ihracatın teşviki gibi ulusal amaçlara katkıda bulunmak.

Tarımsal Kalkınma Amaçları:

- Tarımda verimliliğin artırılması ve çiftçilik faaliyetlerinin çeşitlendirilerek kırsal bölgedeki gelir seviyesini yükseltmek,
- Tarıma dayalı sanayiler için yeterli girdi sağlamak,

⁸⁴ Hasan Özyurt, Nihat Batmaz, “Türkiye’de Bir Bölgesel Kalkınma Modeli Olarak GAP ve Beklentiler, Bölgesel Kalkınma Sempozyumu’94 (Bildiriler), Edit: Ersan Bocutoğlu, Metin Berber, Trabzon, KTÜ, 1994, s.447.

⁸⁵ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Bölgesel Gelişme 1996-2000, Ankara, 2000, s.12.

⁸⁶ Özyurt, Batmaz, a.g.e., s.447-448.

- İstihdam imkanlarını artırarak kırsaldan göçün önüne geçmek,
- Tarıma dayalı ürünlerde ihracata yönelik ürün çeşitlemesine gitmek.

Sınai Kalkınma Amaçları:

- Bölgede eğitim, öğretim ve teknolojik gelişimi sağlayıcı ortamlar yaratarak, toplumsal refahı ve halkın motivasyonunu artırmak,
- Yüksek gelirli istihdam imkanlarını geliştirerek, bölgesel dengesizliğin giderilmesine katkıda bulunmak,
- İhracatın teşviki, döviz, gelir ve tasarrufların artırılması gibi konularda ulusal amaçlara katkıda bulunmak.

Bu amaçlara ulaşmak ve bölgede kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak amacıyla, 6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. GAP Master Planında, 1987-2005 yılları arasında bölgenin yıllık ortalama %6.8 hızında bir büyüme öngörülürken 1987-1998 yılları arasında gerçekleşen oran %4.4’tür. Aynı yıllar itibariyle kişi başına düşen gelir tahmini %3.7 oranında artması beklenirken gerçekleşen büyüme hızı %1.4 olmuştur. 1987-1998 döneminde yıllık ortalama büyüme hızı Türkiye genelinde sanayide %4.6, tarımda %1.6 olmuş, GAP Bölgesinde sanayide %4.2, tarımda ise %4.6 olmuştur.⁸⁷ Bölgenin tarım sektöründeki büyüme hızı Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde, sanayi sektöründeki büyüme hızı ise yaklaşık Türkiye ortalaması kadardır.

GAP İdaresi, GAP Master Planında ortaya konulan entegre bölgesel kalkınma yaklaşımı çerçevesinde 5 yıllık projeler demetini içeren GAP Hareket Planını hazırlamıştır (1993-1997).⁸⁸ GAP’ın 2010 yılına kadar tamamlanabilmesi için, GAP 2010 Entegre Planı ve Uygulama Programı yapılarak, bu program çerçevesinde Master Planı revize edilerek güncelleştirilmesi öngörülmüştür.

⁸⁷ DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde....*, a.g.e., s.18-19.

⁸⁸ DPT, *Bölgesel Gelişme*, a.g.e., s.39-40.

5. BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI

Bölgesel dengesizlik konusunu incelerken değinmeye çalıştığımız üzere ülkeler hangi gelişmişlik seviyesinde olurlarsa olsunlar, hemen hemen tamamında kendi bölgeleri arasında gelişmişlik açısından farklar mevcuttur. Piyasa mekanizmasının kendi işleyişine bırakıldığında bu farklılıkların giderilmesi çok güçtür. Çünkü azgelişmiş bölgelerde gerekli altyapı yatırımları mevcut değildir ve bundan dolayı kişisel kar güdüsüyle yatırımlarını yönlendiren özel sektörün buralara gidip yatırım yapmasını beklemek akılcı değildir. Bu yüzden ülkelerin hükümet programlarında mevcut bölgesel dengesizlikleri azaltacak tedbirler alınarak bölgesel kalkınma politikası uygulama gereği vardır. Böyle bir politika uygulama gereği ortaya çıkınca da bunun ilkelerinin, amaçlarının ve araçlarının neler olması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır.

5.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının İlkeleri

Bölgeler arası dengesizlikleri giderecek ve geri kalmış bölgeleri kalkındırmaya yönelik olarak uygulanacak politikaların temel ilkeleri; bu tür politikaların sağlayacağı sosyal faydanın kişisel faydadan üstün tutulması, gelişmesi amaçlanan bölgede bir kalkınma kutbu yaratılması ve halkın kalkınmaya doğrudan veya dolaylı olarak katılımının sağlanması olarak özetlenebilir.⁸⁹

5.1.1. Sosyal Karlılık İlkesi

Özel sektör yatırım kararlarını alırken kişisel faydasını maksimize eden toplumun sosyal faydasını dikkate almayan bir tutum sergiler. Yatırımlarını kısa dönemde verimli olan, yüksek kar elde edebileceği faaliyetlere ve kendisine en fazla avantaj sağlayan yörelerde yoğunlaştırır. Özel sektörün salt kar amaçlı yatırıma yönelmesi ve toplumsal faydayı ikinci planda düşünmesi doğaldır.

⁸⁹ Ahmet İncekara, *Anadolu'da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri*, İstanbul, İTO, No: 2001-28, 2001, s.21-22.

Bölgesel kalkınma politikasından beklenen birinci ilke, az gelişmiş bölgelerde sosyal karlılığı yüksek ve ancak uzun dönemde ekonomik olabilecek yatırımların devlet tarafından yapılması olmalıdır. Çünkü modern devlet anlayışı toplumun refahını yükseltmeye yöneliktir ve dolayısıyla sosyal fayda her zaman özel faydadan üstün tutulur.⁹⁰ Devlet az gelişmiş bölgeleri kaldırmak için özel sektörün buralara gitmesini sağlayıcı tedbirlerin yanında, bölgede altyapı yatırımlarını tamamlamalı ve ekonomik canlılığı sağlayacak verimli yatırımlara girişmelidir.

5.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

“Ekonomik gelişme aynı anda, her yerde birden görülmez, farklı şiddetlerde, gelişme kutup yada noktalarında görülür, çeşitli kanallardan değişen nihai etkilerle bütün ekonomiye yayılır”⁹¹ diyen F. Perroux ekonomik gelişmede kalkınma kutuplarının önemini ya da rolünü ifade etmiştir.

Kalkınma kutbu ilkesine göre, gelişme, ileri-geri bağlantıları güçlü olan sürükleyici bir sektörün varlığı ile ortaya çıkar. Sürükleyici endüstrinin gelişme hızı, tüm endüstrilerin ortalama gelişme hızından daha büyüktür. Farklı şekillerde gelişme imkanı bulan bölge veya sektörler, birer kalkınma kutbu olarak, diğerlerine göre ekonomik faaliyetin daha yoğun olduğu merkezlere dönüşeceklerdir.⁹² İleriki safhalarda bu kutuplar, gelişmişlik farkları dolayısıyla, ekonomik faaliyetleri, giderek artan bir şekilde kendilerine çekerek birer cazibe merkezi olacak, böylece ekonomik faaliyetlerin daha da hızlanmasına yol açacak ve zamanla yakın ilişkide bulundukları bölge veya sektörler yayılarak nihayetinde bölgenin kalkınmasına ivme kazandıracaklardır.

⁹⁰ İncekara, **a.g.e.**, s. 22.

⁹¹ Dinler, **a.g.e.**, s.277.

⁹² Bayraktutan, **a.g.e.**, s. 188.

5.1.3. Halkın Katılması İlkesi

Bölgesel planlar yapılıp politikalar uygulanırken o bölge halkının faaliyetlere ve uygulanacak politikalara bizzat katılması ve benimsenmesi sağlanmalıdır. Halktan kopuk olarak izlenecek politikaların uygulanma şansı daha azdır.⁹³ Planlar yapılırken ve uygulamaya geçildiğinde halkın desteği alınırsa düşünülen hedeflere daha kolay ulaşılabilir. Bu nedenle bölgesel kalkınma planları hazırlanırken insan unsurunun ihmal edilmemesi gerekir. Uygulanacak politikalar daha plan aşamasındayken merkezi bir yönetim tarafından hazırlanıp uygulanmaya çalışılmamalı, halkın dahil edilerek ihtiyaçların ve sorunların doğru tespit edilmesi sağlanmalı ve uygulama safhasına geçildiğinde halkın desteği alınmalıdır.

Bölge halkı, bölgesel kalkınma politikasının hazırlanması ve uygulanmasına doğrudan veya dolaylı olarak katılabilir. Halkın doğrudan katılması, projenin bölge insanına herhangi bir şekilde sunularak görüşünün alınmasıyla olabilir. Halkın dolaylı olarak katılımı ise, kendi seçtiği siyasal ya da sivil toplum temsilcilerinin projelerin hazırlanmasında yer alması şeklinde olabilir.⁹⁴ Her iki yöntemle de halkın projeye katılması sonuç itibarıyla projenin başarı şansını artıracak gibi aynı zamanda demokrasi kültürünün yerleşmesi ve gelişmesine de katkıda bulunabileceğini söyleyebiliriz.

5.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

Bölgesel kalkınma politikaları gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde farklılıklar arzemesine rağmen birtakım genel amaçlar taşımaktadır. Bu amaçları şu şekilde sıralayabiliriz:⁹⁵

- Bölgelerde sıhhatli büyümenin teşviki,
- Endüstrinin uygun dağılımının sağlanması,

⁹³ Mustafa Tekmen, "İl Özel İdareleri ve Bölgesel Kalkınma", *Türk İdare Dergisi*, Ankara, Sayı:382, 1989, s.67-76.

⁹⁴ İncekara, *a.g.e.*, s. 22.

⁹⁵ Stillwell, *a.g.e.*, s.26.

- Bölgesel denge,
- Bölgenin düzenlenmesi,
- Gelişmenin ülkeye yayılması,
- Bölgesel ekonomilerin entegrasyonu,
- Ulusal ekonomik gelişmeden adil bir payın daha az gelişmiş yörelere aktarılması.

Bölgesel dengesizliğin en belirgin göstergesi, bir ülkenin nüfusunun, belli başlı ekonomik faaliyetlerin, ülke içindeki belirli birkaç bölgede toplanması ve sonuçta öteki bölgelerin nüfus bakımından daha az kalabalık ve ekonomik açıdan daha az gelişmiş olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında yukarıda bahsedilen bölgesel politika amaçları da nüfus ve ekonomik faaliyetler yönünden söz konusu olan bu dengesizliklerin azaltılmasının farklı şekillerde ifadesidir. O halde bölgesel politika amaçları; ülkede geri kalmış bölgeler aleyhine olan sosyo-ekonomik dengesizliği gidermek ve ülke nüfusunun yurt genelinde rasyonel ve dengeli dağılımını sağlamak olarak iki maddeyle genellenebilir. Çalışmamızın bu kısmında bölgesel politika amaçlarını sosyo-ekonomik dengesizliğin ve nüfus dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi ana başlıkları altında kısaca açıklamaya çalışacağız.⁹⁶

5.2.1. Ülkenin Gerice Bölgeleri Aleyhine Olan Sosyo-Ekonomik Dengesizliğin Giderilmesi

Bölgesel kalkınma politikasının en önemli amaçlarından biri geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarının sağlanmasıdır. Geri kalmış bölgelerin kalkınması sağlanırken karar verilmesi gereken en önemli konulardan biri, kalkındırılmasına karar verilen bölge ile ülke kalkınması arasındaki ilişkilerin ölçüsüdür. Bölgesel kalkınma planları yapılırken ülke kalkınma politikalarından bağımsız hareket edilemez. Bölgesel kalkınma politikası, milli kalkınma politikasında belirlenen amaçlara ulaşmayı planlamalı, ülke bütününde bir kalkınmanın sağlanmasını esas almalıdır. Bölge kalkınma politikaları ile milli

⁹⁶ İncekara, **a.g.e.**, s.15-16., Dinler, **a.g.e.**, s. 279-282.

politikaların amaçları arasında bir çelişki ya da tutarsızlık olursa, kaynakların etkin kullanımı sağlanamamış, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde zaten kıt olan kaynakların israfına yol açılmış olunacaktır.

Bölgesel dengesizliği gidermek amacıyla uygulanması düşünülen bölgesel politikalar seçilirken karar verilmesi gereken bir diğer önemli konu ise, mutlak dengesizliğin mi yoksa nispi dengesizliğin mi esas alınması gerektiğidir. Bölgesel kalkınma politikaları bölgeler arasındaki nispi farkları azaltmayı amaçlamalıdır. Çünkü bazen, bölgeler arasındaki mutlak gelişmişlik farkları o kadar büyük olabilir ki, kısa dönemde bu farkları ortadan kaldırmak için uygulanan politikalar sonucu, milli düzeyde kalkınma hızı düşebilir.⁹⁷ Bu bakımdan milli kalkınma hızından fedakarlık etmeden bölgeler arası ekonomik ve sosyal dengesizliği gidermeye yönelik politikalar uygulanması gereklidir.

5.2.2. Ülke Nüfusunun Yurt Geneline Rasyonel ve Dengeli Dağılımının Sağlanması

Çeşitli nedenlerle ülkenin bölgeleri arasında ortaya çıkan gelişme farklılıkları, bir tarafta kalabalık nüfuslu, diğer tarafta nüfus yoğunluğu az bölgelerin ortaya çıkmasına neden olan göç hareketlerini besler. Bu durum nüfus alan bölgelerde aşırı kalabalıklaşmadan doğan sorunlar ile diğer yandan, nüfusu azalan bölgelerde birtakım ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaratır. Bu sorunların çözümü, nüfusun ülke düzeyine rasyonel dağılımı amacını zorunlu kılmaktadır.

Demokratik devlet anlayışı içerisinde alınacak birtakım önlemler ve uygulanacak politikalarla, kırsal kesimden metropollere göçün önüne geçilmelidir. Sürekli göç veren ve gerileyen bölgelerde kalkınma potansiyeli olan bazı merkezler seçilerek yatırımlar burada yoğunlaştırılıp gelişmiş bölgelere göçün önüne geçmek mümkündür. Bu şekilde oluşturulan kalkınma kutuplarına denge metropolü denilmekte ve bu metropoller, nüfusun bölgeler arasında dengeli dağılımında önemli

⁹⁷ Bayraktutan, a.g.e., s.199.

bir rol üstlenmektedir.⁹⁸ Bu bağlamda, bölge kalkınma planları ile göç hareketlerini besleyen faktörler yok edileceğinden nüfus dağılımındaki dengesizliğin yok olacağı/azalacağı, dolayısıyla nüfusun yurt sathında rasyonel dağılımının sağlanabileceğini söyleyebiliriz.

5.3. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları

Gelişmişlik seviyesi farklı ülkelerin bünyesindeki nispi azgelişmiş bölgelerin birbirinden farklı yapıları ve sorunları vardır. Bu nedenle her ülkede aynı bölgesel kalkınma politikasının uygulanamayacağı açıktır. Bundan dolayıdır ki bir tane değil, farklı araçlarla, farklı sonuçlara erişmeyi amaçlayan birden fazla kalkınma politikası vardır. Bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltıcı politika araçları, gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak burada genel olarak tüm bölgeler için ortak olabilecek nitelikteki araçlardan söz edilecektir. Genel olarak bu araçlar aşağıdaki gibi dört gruba ayrılabilir. Bunlardan ilk üçü geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına, dördüncüsü ise, aşırı kalabalıklaşmış yörelerin sınırlandırılmasına yöneliktir⁹⁹:

- Ekonomik faaliyetlerin her şeyden önce birtakım teşvik tedbirleriyle (mali ve vergisel avantajlar) belirli yörelere yönelmesini sağlamak,
- Bölgesel kalkınma için gerekli devlet yatırımlarının gerçekleştirilmesi
- Yönetimsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına adaptasyonunun sağlanması,
- Metropolitan bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılması.

⁹⁸ Bayraktutan, a.g.e., s.188-189.

⁹⁹ Dinler, a.g.e., s.283.

Yukarıda dört madde halinde sıralamaya çalıştığımız bölgesel kalkınma politikası araçlarını kısaca açıklamaya çalışacağız¹⁰⁰:

5.3.1. Teşvik Tedbirleri

Bölgesel kalkınma politikasının en önemli araçlarından biri teşviklerdir. Devlet, özel teşebbüsü az gelişmiş bölgelere çekecek bazı mali ve vergisel teşvik tedbirleri uygulamasına gidebilir. Genel olarak ekonomik canlılığı artırmak ve yatırımları verimli sektörlerle yönlendirmek amacıyla uygulanan teşvik tedbirleri, geri kalmış bölgelerin özel durumları dikkate alınarak daha cazip hale getirilmektedir.

Başlıca mali ve vergisel teşvik tedbirleri; gelir vergisi muafiyeti veya indirimi, gümrük vergisi muafiyeti veya indirimi, vergi, resim ve harç istisnası, uzun vadeli düşük faizli veya faizsiz krediler, geliştirme ve bölgesel teşvik fonları, devlet iştirakleri, döviz tahsisinde öncelik, enerji desteği, istihdam desteği, kamu arazi bina vs tesislerinin satış veya kiralanması, eleman yetiştirmede kamusal katkı, devlet garantisi veya öncelikli organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri kurmak¹⁰¹ şeklinde ifade edilebilir.

Bölgesel kalkınma politikası olarak teşviklerin beklenen sonucu verebilmesi için uygulamada bir takım kriterlere uyulması gerekir. Teşvikler' uygun ortamlar sağlandıktan, iktisadi ve sosyal altyapı yatırımları belirli bir düzeye ulaştıktan sonra, gelişme potansiyeli olan projelere seçici bir yaklaşımla verilmeli, ayrıca ekonomik ve sosyal istikrarla vergi idaresinde etkinlik sağlanmalıdır.

¹⁰⁰ Mustafa Tamer, "Bölgesel Kalkınma Politikası", **Türk İdare Dergisi**, Ankara, Yıl:64, Sayı:396, Eylül 1992, s.115-116, Ayrıca bkz., Dinler, **a.g.e.**, s. 284-308, Bayraktutan, **a.g.e.**, s.199-201, MGK, **a.g.e.**, s. 58.

¹⁰¹ Incekara, **a.g.e.**, s.18-19.

5.3.2. Bölgesel Kalkınma İçin Gerekli Kamu Yatırımlarının Gerçekleştirilmesi

Bölgeler arası gelişmişlik farklarını giderecek bir diğer önemli araç da devletin harcamalarıdır. Devlet kamu harcamaları yoluyla sistematik bir bölgesel kalkınma stratejisi uygulayabilir.

Devlet, nispeten geri kalmış yörelere, o yörelerden sağladığı kamu gelirinden daha fazla bir harcama yaparak, bu yörelere ilave bir satın alma gücü kanallı edebilir. Bu şekilde artırılan satın alma gücü ile bölgede bir canlanma başlayacak ve yapılan kamu yatırımlarıyla bölgenin üretim kapasitesi artırılacak veya eksik olan altyapısı tamamlanacak, bölge girişimciler için daha cazip hale getirilecektir.

5.3.3. İdari Teşkilatın Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Adaptasyonunun Sağlanması

Bölgesel kalkınma politikası uygulanmaya başlayan bir ülkedeki mevcut yönetsel örgütün yeni politikalara adaptasyonunda zorluklar ortaya çıkabilir. Bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması için, yeni bir bölgesel örgütlenmeye gitmek daha olumlu sonuçlar doğurabilir. Bölgesel kalkınma politikasının yürütülmesinde çözümü gereken yönetsel örgüt sorunlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:¹⁰²

- Halihazırdaki yönetsel yapının saptanan plan bölgelerine göre yeniden örgütlenmesi,
- Yeniden örgütlenen yönetim kademelerinde yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetim ilkelerini uygulamak,
- Bölge yönetimlerinin mali imkanlarını artırmak,
- Halkın yönetime katılmasını sağlamak,

¹⁰² Dinler, a.g.e., s. 297.

- Yönetim kademeleri arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,
- Gerektiğinde geleneksel yönetim çerçevesi dışında özel kuruluşlar oluşturmak.

5.3.4. Metropolitan Bölgelerin Gelişiminin Sınırlandırılması

Bölgesel dengesizlik konusunu incelerken açıklamaya çalıştığımız üzere ülkenin bünyesindeki bölgeleri arasında gelişmişlik farklarının ortaya çıkması ve bunun uzun süre devam etmesi sadece geri kalmış bölgeleri değil, gelişmiş bölgeleri de olumsuz etkilemekte, buralarda birtakım sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Büyük metropollerin bulunduğu devamlı göç alan aşırı kalabalık bölgelerde yaşayan insanlara çeşitli hizmetlerin götürülmesi güçleşir ve pahalılaşır. Bu bölgelerdeki işletmeler de olumsuz dışsal ekonomilerle karşılaşmaya başlar ve üretim maliyeti yükselir. Doğal çevre aşırı kirlenir ve bozulmaya başlar. Yaşamın güçleşmesi çalışanların verimliliklerinin de düşmesine sebep olur.

Bölgeler arası dengesizliği azaltmanın bir aracı da aşırı gelişen bazı metropol kentlerin gelişiminin sınırlandırılmasıdır. Metropolitan bölgelerin sorunlarının azaltılması için, bu bölgelere bitişik, gelişme potansiyeli olan bölgelerde yeni kalkınma kutupları yaratılabilir, metropollerdeki faaliyetlerin bir kısmı diğer bölgelere yayılabilir ve nüfusu kırsal bölgelerde tutmak için tedbirler alınabilir.

5.4. Çeşitli Ülkelerde ve Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

Bölgesel gelişmişlik farkları sadece azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler has bir özellik olmayıp gelişmiş ülkelerde de rastlanan bir durumdur. A.B.D, İtalya, Almanya, Fransa, İngiltere, Norveç, Japonya gibi ülkeler de, gelişmiş bölgelerine nazaran daha az gelişmiş bölgelerinin kalkınmasını sağlamak için çeşitli bölgesel kalkınma politikaları uygulamışlardır. Başlangıçta oldukça fakir olan bu bölgeler, başarılı bölgesel politikaların uygulanması sonucunda gelişerek komşu yörelere

kaynak transferi yapacak seviyeye ulaşmışlardır.¹⁰³ Bu kısımda ABD, İtalya, Avrupa Birliği ve ülkemizde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarını kısaca incelemeye çalışacağız.

5.4.1. ABD’de Uygulanan Politikalar

ABD’de XX. Yüzyılın başlarında çeşitli bölgeler arasında önemli gelişmişlik farkları ortaya çıkmıştı. Özellikle, ülkenin doğusunda bulunan 1600 km uzunluğundaki Tennessee Irmağı’nın düzensiz yağış rejimi dolayısıyla, sel baskınlarına ve erozyona neden olup tarımsal üretimi olumsuz etkilemesi ve bu bölgenin yarısından fazlasının çiftçilerden oluşması dolayısıyla bölge gelişmemişti. 1929 Buhranında bu bölge diğer bölgelerden daha fazla etkilenmişti. Bunun üzerine 1933 yılında Tennessee Valley Authority (TVA) isimli teşkilat, geniş yetkilerle ve bir ekonomik değerlendirme programı çerçevesinde bölgedeki sekiz güney eyaletini kalkındırmak amacıyla kurulmuştur.¹⁰⁴

TVA, elektrik üretiminin artırılması, sellerin kontrol edilmesi, bataklıkların kurutulması, ormanlık alanların genişletilerek toprak erozyonunun önlenmesi, bölge halkının ekonomik ve sosyal refahının yükseltilmesi için doğal kaynakların geliştirilmesi, nehirден taşımacılık, sulama, hidroelektrik, balıkçılık ve turizm gibi alanlarda azami ölçüde yararlanılması gibi görevler üstlenmiştir. Elektrik üretim ve dağıtımında yetki verilen bu kuruluşa devlet arazileri de parasız verilmiş, devlet yardımları yanında Federal Finans Bankasından borç alması sağlanmıştır. Ayrıca önemli projelerin finansmanı da devlet tarafından sağlanmıştır.¹⁰⁵

TVA tarafından Tennessee Nehri üzerinde birçok baraj kurulmuş ve bu barajlardan tüm güney eyaletlerinin gelişimine yetecek güçte elektrik üretilmiştir. Özel sektörü teşvik tedbirleri ile bölgede, elektrokimya, elektrometalurji, kağıt ve gübre sanayileri başta olmak üzere sanayi de gelişmiştir. Bugün Vadide 50’nin üzerinde baraj ve birçok baraj gölü vardır. 1930’lardan başlayan ağaçlandırma

¹⁰³ MGK, a.g.e., s.397.

¹⁰⁴ Dinler, a.g.e., s.308-309.

¹⁰⁵ MGK, a.g.e., s.398.

alışmaları ile bölge zengin orman alanlarıyla kaplanmış, su rejimi tamamen düzelmiştir. 8 İlin bulunduğu fakir tarım bölgesi, TVA'nın faaliyetleri sonucu, yüksek verimli bir tarım bölgesi durumuna gelmiş, aynı zamanda ucuz elektriğe dayalı birçok sanayi, bölgede faaliyete geçmiştir.¹⁰⁶

5.4.2. İtalya'da Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

İtalya'nın Güneyi ve Kuzeyi gelişme durumları açısından birbirlerinden farklılıklar göstermekteydi. İtalyan Birliği'nin kurulduğu 1860'larda Kuzey ve Güney İtalya'yı oluşturan iller arasında gelişmişlik farkları göze çarpmaktaydı. Bu farklılık II. Dünya Savaşının sonu ile birlikte önemli boyutlara ulaşmıştı.¹⁰⁷

1950 yılında Mezzogiorno'yu (Güney İtalya) kalkındırmak için Güney İtalya Sandığı isimli özel bir birim kurulmuştur. Sandık sanayileşme açısından geri kalmış, verimsiz tarımsal üretime sahip ve refah düzeyi düşük 7 bölgeyi içine alan ve 123 bin kilometrelik yzlm ile İtalya'nın %41'ini oluşturan Güney İtalya'yı ekonomik olarak kuzeye entegre etmek, Güney İtalya'da özellikle ekonomik ve sosyal ilerlemeye yönelik kamu yatırımlarının uyumlu bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.¹⁰⁸

Güney İtalya (Mezzogiorno) Sandığının görevi, bölgede yapılan kalkınma çalışmalarını teşvik etmek, finansman sağlamak, kontrol edip canlandırmaktır. Kamu kuruluşlarından daha aktif, dinamik ve bürokrasiden arınmış bir zihniyetle hareket etmektedir. Problemlere dolaysız ve hızlı müdahale etme imkanına sahiptir. Kamu işlerinin yanında özel sektörü de finanse etmiştir. Uzun vadeli ve değişebilir planlar sayesinde, her bte döneminde gerekli ayarlamalar yapılabilmiştir.¹⁰⁹

Bu kalkınma projesi  döneme ayrılmıştır. Sekiz yıl süren ilk dönemde altyapı çalışmaları ve sanayileşme için politika arayışları srmştir. İkinci dönemde bu sanayileşme politikası yürütülmüş, 1965'de başlayan üçüncü dönemde

¹⁰⁶ Dinler, **a.g.e.**, s309.

¹⁰⁷ Gündüz, **a.g.e.**, s.47.

¹⁰⁸ Bayraktutan, **a.g.e.**, s.203.

¹⁰⁹ Gündüz, **a.g.e.**, s.48.

sanayileşme hızlanmıştır. Günümüze kadar devam eden dönemde de özel sektörün de teşvik edilerek kalkınma kutuplarının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.¹¹⁰

5.4.3. AB’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

AB’ye üye ülkelerin kendi bölgeleri içerisinde ve üye ülkelerin arasında da gelişmişlik farkları mevcuttur. Birlik bir bütün olarak ele alındığında farklılıklar daha da belirginleşmektedir. İstihdam ve üretim açısından en fakir ve en zengin bölgeler arasındaki fark üç misli kadar vardır. İspanya ve Portekiz’in de Birliğe katılımıyla Birlik içerisinde 100 milyon civarında nüfus görel olarak az gelişmiş bölgelerde yaşamaktadır. Bölgesel farklılıkların üye ülkelerin ve bütün Birliğin sosyo-ekonomik kalkınması ve bütünleşmesi açısından yaratacağı sorunlar gözönüne alınarak, bu farklılıkların giderilmesi için, Birliğin kuruluşundan bu yana doğrudan ve dolaylı politikalar geliştirilmiştir.¹¹¹ Bu politikaların gerçekleştirilmesi için çeşitli kaynaklardan finansman sağlanmaktadır.

Avrupa Birliğine üye ülkeler kendi aralarında ortak rekabet politikası, para politikası, ortak tarım politikası, sosyal politika gibi politikalar oluşturmuşlardır. Ülkelerin içerisinde geri kalmış bölgelerin o ülke ekonomisine, dolayısıyla AB ekonomisine entegrasyonlarının sağlanabilmesi içinde bölgesel kalkınma politikası izlenmektedir.

1957 Yılında imzalanan Roma Anlaşmasının 2. Maddesinde az gelişmiş bölgelerin kalkındırılmasının önemine değinilmiş, 1987 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi’nin 23. Maddesi ile Roma Anlaşmasına, bölgesel dengesizlikleri azaltıcı maddeler ilave edilerek, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu’nun kurulması öngörülmüştür. Avrupa Birliği’nin bölgesel kalkınma politikasının amaçları şunlardır:¹¹²

¹¹⁰ MGK, a.g.e., s.399-401.

¹¹¹ MGK, a.g.e., s.409-410.

¹¹² Zeynel Dinler, “Avrupa Birliğinde İzlenen Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Azaltıcı Politika”, Bölgesel Kalkınma Sempozyumu’94 (Bildiriler), a.g.e., s.4.

- Geleneksel olarak geri kalmış, tarımsal ve endüstriyel değişim geçirmekte olan bölgelerin sorunlarını minimize etmek,
- Global ekonomideki yapısal değişikliklerin yaratabileceği yeni bölgesel farklılıkların önüne geçmek.

AB'de bölgesel dengesizlikleri azaltmaya yönelik politikalar iki aşamalıdır. Birinci aşamada, her ülkenin kendi bölgesel kalkınma politikasını oluşturması vardır. Bu çerçevede her üye ülke, kendi kaynaklarını kullanarak Birlik kurallarının öngördüğü sınırlar içerisinde geri kalmış bölgelerini kalkındırmak için yardımda bulunmaktadır. İkinci aşamada ise Birliğin bölgesel kalkınmayı amaçlayan projelere yapılan mali destek vardır.

AB'de bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (FEOGA), Avrupa Sosyal Fonu (FSE), Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (CECA), Avrupa Yatırım Bankası (BEI), Topluluk Yeni Aracı (NIC) ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER ya da ERDF) gibi mali mekanizmalar kurulmuştur. Bir yandan Birliğe üye ülkelerin kendi ülkelerinde izledikleri bölgesel kalkınma politikaları, diğer yandan Birlik düzeyinde uygulanan politikalar, yardımlar ve kredilerle özellikle bölgesel dengesizliğin giderilmesinde İtalya, İngiltere ve Fransa önemli mesafeler katetmişlerdir. Ancak diğer ülkeler birlik içerisindeki önem sırasına göre mali kuruluşlardan daha az faydalanabildiklerinden bölgelerarası dengesizlik sorunlarını çözememişlerdir. Özellikle Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi zayıf ülkelerin de Birliğe üye olmasından sonra bölgesel farklılık problemi iyice ön plana çıkmış ve bunun üzerine 1989'da gerçekleştirilen Yapısal Fonlar Reformu ile bölgesel gelişmeye yönelik fonların tek elden yönetimi yoluna gidilerek, etkinliğin artırılmasına çalışılmıştır.¹¹³

¹¹³ Dinler, "Avrupa Birliğinde İzlenen Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Azaltıcı Politika", **Bölgesel Kalkınma Sempozyumu'94 (Bildiriler)**, a.g.e., s.5-7.

5.4.4. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları

Türkiye’de 1961 anayasası ile birlikte 1963 yılından itibaren uygulanan kalkınma planlarında temel ilke olarak, tüm ülkeyi kapsayan milli plan anlayışı esas alınmıştır. Ancak milli plan anlayışı içerisinde yapılan çalışmalarda, bölge planlamasının tamamlayıcılık faktörü ihmal edilmemiş, beş yıllık kalkınma planlarında, bölge planlaması ve kalkınmasına değişik ölçülerde yer verilmiştir.¹¹⁴ Planlı kalkınma döneminde düşünülen ve uygulanan bölgesel politika ve planların daha iyi değerlendirilebilmesi için plansız dönemde kısaca incelenmesinde fayda vardır.

5.4.4.1. Planlı Dönem Öncesinde Uygulanan Politikalar (1923-1960 Arası Dönem)

Planlı dönem öncesinde, uygulanan politikalarda farklılık sergilenmesinden dolayı, bu dönem 1923-1950 ve 1950-1960 dönemi olarak iki alt döneme ayrılmaktadır.

1923-1950 Döneminde, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, ülke genelinde bölge ayırımına gidecek ve ayrıca bir bölgesel kalkınma politikası uygulayacak durumda değildi. Çünkü ülkenin genelinde geri kalmışlık özellikleri hakimdi. Osmanlının son dönemlerinde ekonomide özellikle İstanbul ve İzmir olmak üzere birkaç merkezde kutuplaşmaların olduğu görülmekteydi.¹¹⁵ Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında ise nüfusun ve yatırımların ülke içerisinde değişik bölgelere yayılması ve belli merkezlerde toplanması politikaları denenmiştir. Bunun için Ankara başkent yapılmış, devletin sanayi tesislerinin kurulmasında yer seçimi yaklaşımında İstanbul ve Marmara Bölgesi’nin dışına çıkılmaya çalışıldığı gözlenmiştir.¹¹⁶ Belirtmek gerekir ki, 1923-50 döneminde genç Cumhuriyetin devraldığı iktisadi ve sosyal hayattaki yetersizlik ve olumsuzlukların yanı sıra bu döneme damgasını vuran bir

¹¹⁴ MGK, a.g.e., s.86.

¹¹⁵ Bayraktutan, a.g.e., s.204.

¹¹⁶ DPT, Bölgesel Gelişme, a.g.e., s.24.

diğer gelişme de; her ne kadar savaşa girilmemiş de olsa II. Dünya Savaşı nedeniyle takip edilen savaş ekonomisi olmuştur.

1950-1960 Döneminde ise, bölgesel gelişme açısından önemli olan altyapı yatırımlarında ve kırsal kesime yönelik hizmetlerde büyük gelişmeler kaydedilmiştir.¹¹⁷ Bu dönemde özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri ile ilgili olarak temel altyapı yatırımları ön plana çıkmış ve bilhassa köy okulları ve Doğu’da bir üniversite kurulması fikri düşünülmüştür.¹¹⁸ Ayrıca 1950-1960 dönemindeki önemli bir diğer gelişme ise, bu dönemde işbaşına gelen yeni hükümetin uyguladığı iktisat politikasında serbest piyasa ekonomisinin esas alınması ve devletçilik zihniyetinin terk edilmesidir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu dönemde hükümetin izlediği ekonomi politikalarına rağmen devlet ekonomik hayatta küçülmemiş bilakis yatırımları ve teşebbüsleri artmıştır.

Bu dönemde her ne kadar yatırımların ülke geneline yayılarak kırsal kesimin kalkındırılmasına öncelik verilmişse de yinede özel sektör yatırımlarının İstanbul ve Marmara Bölgesinde yoğunlaştığı görülmekte dağılımdan her bölge özellikle ülkenin doğusu yeterli payı alamadığı görülmektedir.¹¹⁹

5.4.4.2. Planlı Dönemde Uygulanan Politikalar

Bölgesel dengesizliği giderme konusunda sistemli bir yaklaşım 1960 sonrası dönemle başlamaktadır. Bu dönemde sorun sistemli bir şekilde ele alınmış, bazı konularda başarı sağlanırken, bazı alanlarda öngörülen hedeflere ulaşılamamıştır. Kalkınma politikaları bu süreçte beşer yıllık planlarla yürütülmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın bu kısmında sırasıyla beş yıllık kalkınma planlarında uygulanan başlıca bölgesel politikaları kısaca incelemeye çalışacağız.¹²⁰

¹¹⁷ Bayraktutan, a.g.e., s.204.

¹¹⁸ İTO, Yüksek Öğretim Kurumlarının Bölgeler Arası Gelişme Farklılıkları Açısından Önemi ve İşlevleri, İstanbul, Yayın No:1998-19, 1998, s.60.

¹¹⁹ DPT, Bölgesel Gelişme, a.g.e., s.24.

¹²⁰ Mustafa Tamer, Kalkınma ve Bölge Valiliği, Ankara, DPT, No:2572, 2001, s.100-106. Ayrıca bkz. Kerim Özdemir, “Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi”, Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:15, Kayseri, 1999, s.123-125, DPT, Bölgesel Gelişme, a.g.e., s.24-30, Keleş, a.g.e., s.259-266.

I. BYKP Dönemi (1963-1967)

Bu planda yatırım politikasına ilişkin olarak bölgeler arası dengeli bir kalkınma stratejisi öngörülmüştür. Bunun için de kuruluş yeri tercihlerinde, yatırım kıstasları açısından eşitlik durumunda geri kalmış bölgelerin tercih edilmesi, özel sektöründe buralarda yatırım yapması için teşvik konuları öngörülmüştür. Teşvik amacıyla, geri kalmış yörelerde yatırım yapacaklara gelir vergisinden indirim yapma imkanı sağlanmıştır.

Ülke genelinde gelişme bölgeleri tespit edilerek, Doğu Marmara'nın sanayi, Çukurova'nın tarım ve sanayi, Antalya Bölgesi'nin tarım ve turizm, Zonguldak Bölgesi'nin de sanayi ile gelişeceği öngörülmüştür.

II. BYKP Dönemi (1968-1972)

İlk planda hedeflenen politikalar hemen hemen aynen devam etmiş, az gelişmiş yöreleri geliştirmek için kent bazında gelişme merkezleri oluşturulması önerilmiştir. Bu şekilde kalkınma kutupları oluşturulup gelişmenin bu merkezlerden çevreye merkezkaç bir şekilde yayılması, kamu yatırımlarının ekonomik gerekçeler nedeniyle önceliğin az gelişmiş yörelere verilmesi öngörülmüştür.

Bu planda öncelik verilen yörelere kamunun yapacağı altyapı ve diğer yatırımlardan sonra özel sektörü de çekebilmek için, önceki planda yer alan vergi indirimine ilave olarak kredi imkanlarının artırılması ve organize sanayi bölgesi oluşturma düşüncesi şekillenmiştir.

III. BYKP Dönemi (1973-1977)

Bu planda bölgesel kalkınma ve planlama yaklaşımı ilk iki plana göre daha yüzeyseldir. Bölge kavramı plandan çıkartılmış yerine Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) kavramı getirilerek ülke genelinde dengeli kalkınma stratejisi üzerinde durulmuştur. Kullanılan politika araçları önceki planlardakine benzerdir.

Bölge kavramının terk edilerek kalkınmada öncelikli yöreler uygulamasının temelinde, yöreler arasındaki gelişme farklarını kısa sürede ortadan kaldırmaya

çalışmanın, ekonomik yönden etkin olmayan kaynak dağılımına yol açacağı, sermaye birikimi ve genel ekonomik kalkınmanın yavaşlayacağı düşüncesi vardır. Bu planda, ulusal ölçekteki yatırımlar yapılırken ekonomik kriterlere göre yer belirlenmesi istenmiştir. Bölgesel dengesizliklerin de uzun dönemde, bölge kaynaklarının harekete geçirilmesiyle ve yerel yönetimlerin etkin çalışmasıyla ortadan kalkacağı varsayılmıştır.

IV. BYKP Dönemi (1979-1983)

Bölgesel kalkınma ve planlama ile ilgili görüşler III. Plandakine benzerdir. IV. Planda, ekonomik kalkınmanın sağlanması için, işbölümünün yapılması, planlama kararlarının mekan boyutuna indirilmesi, hizmetlerin, sanayinin ve altyapının ülke düzeyine dengeli dağılımının sağlanması, yürürlükte olan teşviklerin bölge kaynaklarını ve potansiyellerini harekete geçirecek tarzda yeniden düzenlenmesi önerilmiştir.

Planda, KÖY'lere uygulanan teşvikler bu dönemde çıkarılan üç kanunla önceki plandaki uygulamalardan daha cazip hale getirilmiştir. Bunun yanında, 1981 yılı sonundan itibaren yetkiyi elinde bulunduran Milli Güvenlik Konseyi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da uygulanacak, fakat planda yer almayan ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve sağlık konularında çeşitli tedbirler almıştır.¹²¹

V. BYKP Dönemi (1985-1989)

Bölgesel kalkınma konusu önceki planların bazılarında yüzeysel olmak üzere hepsinde yer almış olmasına rağmen, makro planlama ile bölgesel planlama arasında geçişliliği sağlayacak örgütlenme yapısının oluşturulamamasından dolayı, yeterince geliştirilememiş başarı sağlanamamıştır. V. Planda bölgesel kalkınmanın ulusal kalkınma ve planlama içerisindeki ağırlığı biraz daha artırılmıştır.

Bölgelerin potansiyel kaynaklarıyla sorunlarını belirlemeyi hedefleyen envanter çalışmalarına dayalı olarak sektörler için bölge gelişme şemalarının

¹²¹ Daha geniş bilgi için bkz. DPT, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler 1972-1983 (Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler), DPT, Yayın No: 1975, Ankara, Ocak 1985, s.418-424.

hazırlanacağından bahsedilmiştir. Yerleşme düzenini etkileyecek büyük projelerin bulunacakları çevre ve bölgeye yapacakları etkilerin incelenmesi ve bunların gerektirdiği kamu hizmetleri ve altyapının önceden ele alınması gibi ilkeler benimsenmiş ve yeniden bölge planlaması yapılması gündeme getirilmiştir. Ancak gelişme şemaları hayata geçirilememiştir.

Planda yerleşim birimlerinin çeşitli konularda karşılıklı ilişkileri en fazla olan “fonksiyonel bölgeler” oluşturulması öngörülmüştür. Bu şekilde 16 bölge belirlenerek, planlama çalışmalarında bunlara uyulması ilkesi benimsenmiştir.¹²²

Plan dönemi sonunda GAP’ın yasal çerçevesi oluşturulmuştur. 1985’te yürürlüğe giren İmar Kanunu ile bölge planlamasının mekan planlaması içindeki yeri hukuken tanımlanmış ve plan yapma ve yaptırma yetkisi DPT’ye verilmiştir.

VI. BYKP Dönemi (1990-1994)

Kalkınmanın bölgeler arasında dengeli olması temel ilke olarak benimsenmiştir. Bölge planlaması yerini “bölgesel gelişme” kavramına bırakmıştır. V. Planda tanımlanan 16 bölge bir yana bırakılarak bölge planlarının KÖY’lere kaydırılması benimsenmiştir. Buralarda bölge ve alt-bölge bazında planlar yapılması benimsenmiştir. Buralarda yeni bir yerleşme kademelenmesi yapılarak nüfusun büyük kentlere göçünü engellemek, büyük şehirlerde yığılmaları önlemek ve gelişmeyi dengelemek amaçlanmıştır.¹²³

Bölgesel politikalar oluşturulurken Avrupa Birliği’nin uyguladığı bölgesel politikaların dikkate alınması ve ekonomik ve fiziksel planlamada çevre boyutuna öncelik verilmesi ilke olarak benimsenmiştir.

¹²² Daha geniş bilgi için bkz. DPT, **V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)**, Ankara, 1985, s.161-163.

¹²³ Daha geniş bilgi için bkz. DPT, **6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)**, DPT, Yayın No:2174, Ankara, 1989, s.318-321

VII. BYKP Dönemi (1996-2000)

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında diğer planlardan farklı olarak, bölgesel gelişme, il planlama, metropollerle ilgili düzenlemeler gibi konulara yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın ulusal birlik ve bütünlüğü artırmak amacıyla bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltıcı yönde ele alınması ilke olarak benimsenmiştir. Bu amaçla, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, tüm ülkede nispeten geri kalmış yöreler için bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması kabul edilmiştir. Bu kapsamda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde coğrafi bütünlük gösteren iller için, bölge ve alt bölge bazında Eylem Planı uygulamaya konulmuş, bu illerin acil ihtiyaçlarını karşılamak için 1994 yılında Acil Destek Programı uygulanmıştır.¹²⁴

VIII. BYKP Dönemi (2001-2005)

VIII. BYKP'nda bölgesel gelişmeyle ilgili öngörüler şunlardır:¹²⁵ Bölgesel dengesizliği giderecek politika uygulamalarına hız kazandırılması, bölgesel gelişme politikalarının oluşturulmasında sürdürülebilirlik, bölgeler arası bütünleşme, refah seviyesi, sosyal ve ekonomik denge, kültürel gelişme ve katılım ilkelerine öncelik verilmesi amaçlanarak bölgesel politikaların AB'nin politikalarına uyumuna özen gösterilmesi ilkesi benimsenmiştir.

Yeni sanayi odaklarının oluşmasında önemli rolleri olan Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerinin geliştirilmesinin yanında Orta Ölçekli İşletmelerin yaygınlaştırılması için Örnek Sanayi Sitelerinin uygulamasının başlatılması öngörülmüştür.

Potansiyel gelişme merkezleri belirlenerek göçün metropoller yerine buralara yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Seçilecek gelişme merkezleri, etki alanındaki çevreyle ticari, sosyal bağları kuvvetli, bölgede gelir ve istihdam yönünden çarpan

¹²⁴ Daha geniş bilgi için bkz, DPT, **7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)**, Ankara, 1995, s. 170-184.

¹²⁵ DPT, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, Ankara, 2000, s.228-229.

etkisi yaratabilecek fonksiyonel bölgelerdir. Bu bölgelerdeki altyapı yatırımlarına öncelik verileceği belirtilmiştir.

Planların mekan boyutunun geliştirilmesi için Plan Bölgeler oluşturulması uygulamalarının genişletilerek devam etmesi, bölgesel çalışmaların Güneydoğu ve Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz, Marmara ve Doğu Akdeniz bölgesel gelişme planları başta olmak üzere, komşu ülke potansiyellerini de dikkate alacak şekilde hızlandırılarak sürdürülmesi planlanmıştır.

İl planlama ve koordinasyon birimlerinin güçlendirilmesi ayrıca Sekizinci Planda yer almaktadır. Büyük şehirlerin sorunları, çevre illeri de kapsayacak, bölgesel gelişme planları çerçevesinde ele alınarak metropollerin tek merkezli kentsel yapıdan çok merkezli bir yapıya dönüştürülmesi ve yoğunlukların dengelenmesi amaçlanmıştır.

Kırsal kalkınma projelerinde yerel kaynakların harekete geçirilmesine öncelik verilerek, projelere sivil toplum örgütlerinin de katılımını sağlayıp, üretken istihdamın artırılması, insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesine devam edileceği, kırsal alanlarda merkezi nitelik taşıyan yerleşim birimlerinin altyapılarının geliştirileceği konuları planda yer almaktadır.

5.4.4.3. Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) Uygulaması

I. ve II. BYKP'nda bölgesel planlama öngörülürken III. BYKP'nda kalkınmada öncelikli yörelerin geliştirilmesine ilişkin hedeflere yer verilmiştir. Bundan sonraki planlarda da bu uygulama devam etmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde 1971'de kurulan Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) Başkanlığı kalkınmada öncelikleri bilimsel yöntemlerle sekiz gösterge kapsamında tespit etmiştir.¹²⁶

¹²⁶ Osman Pehlivan, "Bölgenin Kalkınmada Öncelikli Yörelere Açısından Değerlendirilmesi", Bölgesel Kalkınma Sempozyumu'94 (Bildiriler), a.g.e., s.64-65.

1. Sanayileşme ve madencilik,
2. Ticari ve mali göstergeler,
3. Tarımda gelişme ve modernleşme göstergesi,
4. Sosyal ve kültürel gösterge,
5. Sağlık göstergesi,
6. Eğitim göstergesi,
7. Demografi göstergesi,
8. Haberleşme ve ulaşım göstergesi.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere 28 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı Kanun gereği, 1968 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini kapsayan 22 il olarak belirlenmiştir. Bugünkü mevcut durumda, en son 17 Ekim 1998 tarih ve 23496 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 13 Ekim 1998 tarih ve 11844 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Birinci Derecede KÖY sayısı 50 il olmuştur. KÖY'ler yüzölçümü itibariyle ülkenin %57.7'sini, nüfus itibariyle de %36.5'ini oluşturmaktadırlar.¹²⁷

1999 yılı itibariyle KÖY kapsamındaki iller şunlardır:¹²⁸ Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Bartın, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri), Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kilis, Malatya, Mardin, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Samsun, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tokat, Trabzon, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulanan teşvikler çok çeşitlidir. Bunların başlıcaları şunlardır:¹²⁹

¹²⁷ DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Bölgesel Gelişme 1996-2000**, Ankara, 2000, s.63-70.

¹²⁸ DPT, **Kalkınmada Öncelikli Yörelere 1968-1999**, (Çevrimiçi, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/koy68-69.html>), 11 Nisan 2001, s.12/13.

¹²⁹ Hüsnü Erkan, **"Bölgesel Kalkınma," Gelişme İktisadı**, Edit: Tamer İşgüden vd, İstanbul, Beta, 1995, s.243.

“1. Yatırımda kullanılacak makine ve teçhizata, teşvik tablosuna göre, gümrük muafiyeti veya gümrük taksitlendirmesi,

2. Vergi matrahından düşme şeklinde yatırım indirimi,

3. İhracat garantili yatırım kredilerine vergi, resim ve harç istisnası,

4. Bina inşaat harcı istisnası,

5. Özkaynakların %30’a kadar indirilmesi,

6. Kaynak kullanım destekleme primi,

7. İthal edilecek birimler, yerli imalatla karşılanması durumunda ek teşvik primi,

8. Orta ve uzun vadeli krediler ile özel dış kredi izni ve döviz tahsisinde öncelik,

9. Teşvik edilen projelerden istenen ihracat taahhüdünde kolaylıklar,

10. Arazi ve arsa temini ile ilgili işlemlerden, veraset ve intikal vergisi, Banka ve Sigorta muameleleri vergisi Emlak vergisi, belediye harç ve resimlerinden muafiyet,

11. Ücret vergilendirilmesinde özel indirim oranı,

12. Bedelsiz yatırım yeri tahsisi,

13. Enerji desteği.”

KÖY politikası, genellikle sanayii teşvik amacıyla kullanılmıştır. Bu politika çerçevesinde Çorum, Malatya, Denizli, Gaziantep ve Bilecik gibi illerde başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Ancak sanayi hamlesi gerçekleştiren illerde de bunun sadece sağlanan teşviklerle gerçekleştiği söylenemez. Teşviklerin yanında Pazar büyüklüğü, işlenecek hammadde varlığı, ulaşım imkanları ve yerel kurumsal altyapı varlığı gibi etmenlerde bu illerin gelişimi üzerinde etkili olan faktörlerdir. Geri kalmış yörelerde tarımı geliştirmeden sanayide hamle yapmak zordur. Tarımın öncelikli olarak ele

alınarak bu sektörde yeni bir yapılanmaya gidilmeli, en azından sanayi gelişimine paralel olarak tarımın da gelişimine önem verilmelidir.¹³⁰

Kalkınmada Öncelikli Yöre sayısının oldukça artması, bu yörelere yapılacak desteklemelerin sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle bu sayının azaltılmasında bu yörelere yapılacak hizmetlerin sayı, kalite ve zaman olarak iyileştirilmesi açısından fayda vardır.

¹³⁰ DPT, **Bölgesel Gelişme, a.g.e.**, s.71.

II.BÖLÜM

KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELER (KOBİ'LER) VE BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ

Son yıllarda dünya ekonomileri bir taraftan globalleşme sürecini yaşarken bir taraftan da yöreselleşme eğilimleri önem kazanmaya başlamış ve bölgesel faaliyette bulunan Küçük ve Orta Ölçekli İşletme (KOBİ) ler ön plana çıkmıştır. Büyük firmalar ve ölçek ekonomisi 1930'lu yılların ortalarından 1980'li yılların ortalarına kadar genelde başarılı olmuşlardır. Yüzyılın ilk yarısında, modern endüstrinin ulaştığı en yüksek düzey, ağırlıklı olarak çok büyük ölçekle özdeşleştirilmiştir. Buna bağlı olarak da tüm dünyada, hükümetlerin ağır sanayi gelişmesini özendirme bir moda haline gelmiştir. ABD ve Almanya'yı 20. Yüzyılın ikinci yarısında endüstriyel güçlerin en önüne çıkaran sanayi türleri özellikle gözdeydi. Son dönemlerde, bu trend tam ters yöne döndü. Geçtiğimiz yıllarda ABD ve Avrupa'daki kamu politikaları, küçük şirketlerin daha yenilikçi olduğu ve büyük çapta istihdam yarattıkları şeklinde özetlenen bir biçimde şekillenmeye başladı.¹ Önceden hakim olan 'daha büyük daha iyidir' düşüncesinden, büyüğün etkisiz, yüksek maliyetli, bürokratik engellerin fazlaca yer aldığı ve yeterince esnek olmadığı ve daha geniş bir alanda daha küçük ve daha hızlı aktörlerin başarılı olacağı görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır.

KOBİ'ler 1970 yılında Amerikan ekonomisinin %80'ini oluştururken 90'lı yıllarda bu oran %90'lara ulaşmıştır.² Dünyanın birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkesinde olduğu gibi ülkemiz ekonomisinde de KOBİ'lerin çok büyük yeri ve önemi

¹ Francis Fukuyama, **Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, Çev: Ahmet Buğdaycı, I.Baskı, Ankara, İş Bankası Kültür, 1998, s.301.

² John Naisbitt, **Global Paradoks**, Çev: Sinem Gül, I.Baskı, İstanbul, Sabah, 1994, s.4.

vardır. Bu bölümde KOBİ'lerin tanımı, özellikleri, avantajları, sorunları ve KOBİ'lerin geliştirilmesinde kullanılan yöntemler ele alındıktan sonra, bölgesel kalkınmaya etkileri incelenmeye çalışılacaktır. Bölüm sonunda da bölgesel kalkınma stratejisi olarak KOBİ'lerin desteklenmesine yönelik uygulanan ve uygulanması gereken politikalar ele alınacaktır.

2.1. KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELERİN (KOBİ'LERİN) TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE ÖNEMİ

KOBİ kavramı ülkeden ülkeye olduğu gibi aynı ülkede bile çok yerde farklı farklı yapılmakta genel kabul görmüş bir tanımlama bulunmamaktadır. Bu kısımda KOBİ'lerin tanımlanması ülkelere ve kurumlara göre nasıl yapıldığı ele alınacak, ülke ekonomileri içerisinde KOBİ'lerin yeri üzerinde durulacak, kuruluş nedenleri, özellikleri, avantajları, sorunları ve çözüm önerileri anlatılmaya çalışılacaktır.

2.1.1.KOBİ'lerin Tanımlanması

Çok defa “küçük işletme” diye de anılan KOBİ terimi çok farklı yapılardaki işletme birimlerini anlatır. Açık, kesin ve evrensel olarak yapılmış geçerli bir tanımla bulunmamaktadır. Gelişmekte olan bir ülkede büyük olarak tanımlanan işletmeler gelişmiş bir ülkede küçük olarak sınıflandırılabilir. Dolayısıyla “küçük” terimi analizden ve durumdan duruma farklılık göstermektedir. Küçük işletmeler ekonominin tüm sektörlerinde bulunabilmektedir. Ancak zaman zaman küçük tarımsal işletmeler bu sınıflamanın dışında tutulmaktadır. Tarımsal işletmelerin kendine has özellikleri ve karşılaştıkları sorunlar bunların diğer işletmelerden ayrı ele alınmasına yol açabilmektedir. Ancak tarımsal işletmelerle küçük işletmeler arasındaki varolan güçlü bağlantıları da göz ardı etmemek gerekir. Tarım sektörü işletmeleri kırsal alanlarda satın alma gücü sunan ve hammadde imkanları veren bir sektör olarak öne çıkmaktadırlar.

Küçük işletmelerin genelde sanayinin çok gelişmediği, kırsal bölgelerde yada yakınlarında yoğunlaşmış oldukları görülmektedir. Bunun sebeplerinden biride tarım

sektörünün fazlaca bir tasarruf ve bilgi birikimine, uzmanlaşmış işgücü veya müteşebbis gruba ihtiyaç duymaması aksine buradan elde edilen birikimin hizmet ve ticaret sektörüne yayılarak hizmet ve ticaret sektörüne yönelik küçük işletmelerin doğmasında itici bir güç olmaktadır. Çünkü tarım sektörü diğer sektörlerle çok sıkı girdi-çıkı ilişkisi içerisinde dir.³

Tarım sektörü çıkarıldıktan sonra, “küçük işletme” kategorisi küçük ölçekte ekonomik aktivitede bulunan imalat, hizmet, ticaret ve ulaşım firmalarını kapsar. Sıkça ve özellikle gelişmekte olan ölkelerde, “küçük işletme” kavramı sadece imalat işletmeleri ile sınırlandırılmıştır. Ancak bu durumda sadece imalat sanayinin çok öne çıkarıldığı ve önemsendiğı bir yapı ortaya çıkarabilir. Belirtmek gerekir ki, imalat sanayinin yanı sıra ticaret, ulaştırma ve hizmetler sektörü nüfusun ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz aynı zamanda piyasa süreçlerinin fonksiyonel bir şekilde işleyebilmesinin de ön şartlarındandır.

2.1.1.1. Tanımlamada Kullanılan Kriterler

Küçük işletme kavramı ölkeden ölkeye, sektörden sektöre, yasalara ve hatta zamana ve mekana göre değışiklikler gösteren bir kavram olduğı için tüm ölkeler için evrensel bir tanım yapmak mümkün değildir. Bu karmaşıklığı aşarak bir tanım yapma yoluna gitmek için ise bazı ölçütler kullanıla gelmiştir. Evrensel denilebilecek bu kriterler kantitatif ve kalitatif olarak ikiye ayrılırlar.⁴

2.1.1.1.1. Kantitatif (Niceliksel) Kriterler

KOBİ’lerin tanımlanmasında kullanılan niceliksel ölçütler şunlardır:⁵

1. İşletmede çalıştırılan personel sayısı,

³ Yusuf Tuna, **Tarımda Verimlilik Artışının Ekonomik Sonuçları: Türkiye İle İlgili Bir Değerlendirme**, Ankara, MPM, No:487, 1993, s.3, 42-47.

⁴ Ayhan Aktar, **Kapitalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye’de Küçük Sanayi**, İstanbul, Afa, No:143, 1990, s.112.

⁵ Oktay Alpugan ve diğerleri, **İşletme Ekonomisi ve Yönetimi**, 3.Baskı, İstanbul, Beta Basım, 1993, s.62, Ayrıca bkz., M.Tamer Müftüoğlu, **İşletme İktisadı**, Turhan, Ankara, 1989, s.444.

2. Çalışanlara belirli bir süre içinde ödenen ücret ve aylıkların toplamı,
3. Belirli bir süre içinde kullanılan hammadde miktarı,
4. Belirli bir süre içinde kullanılan enerji miktarı,
5. Belirli bir süre içinde yapılan satışların toplamı,
6. İşletme sermayesinin miktarı,
7. Yerlerin sığdırma kapasitesi,
8. İşletmede kullanılan makine ve tezgahların sayıları ve güçleri,
9. İşlenen veya yararlanılan toprağın genişliği v.b. gibi.

2.1.1.1.2. Kalitatif (Niteliksel) Kriterler

Tanımlamada esas olarak kullanılan niteliksel ölçütler ise:⁶

- Birim yönetim işlevlerinde uzmanlaşma,
- İşletmenin çalışmalarını sürdürdüğü pazarın büyüklüğü (yerel veya ulusal pazar),
- Çalıştığı iş kolu içerisinde işletmenin önemi,
- Yönetim kademesiyle; işgören, müşteri, kredi verenler ve işletme sahipleri arasındaki ilişki,
- Gerekli krediyi sağlayabilme olanakları,
- İşletmenin satın alma ve satış çalışmalarında sahip bulunduğu pazarlık gücü,
- Üretimde sermaye ve emek öğelerinin payları.

Küçük işletme yada KOBİ'leri tanımlamada esas kabul edilen bu kriterlerin en çok kullanılanı, işletmede istihdam edilen kişi sayısıdır. Ondan sonra işletme sermayesi ve pazar payları gibi kriterler gelmektedir. Bu kriterler ışığında ülkemizde

⁶ Don Steinhoff, **Small Business Management Fundamentals**, Second Edition, University of Miami, McGraw- Hill Book Company., 1998, s.9; Ayrıca bkz. Alpugan ve diğerleri, **a.g.e.**, s.62.

çeşitli kurumlar tarafından yapılan ve bazı ülkelerdeki KOBİ tanımlarına inceleyebiliriz.

2.1.1.2. KOBİ'lere İlişkin Tanımlar

KOBİ'lerin ülkeden ülkeye, ve aynı ülke içerisindeki çeşitli kurumlarda dahi farklı tanımlarının yapıldığını belirtmiştik. Ülkemizde yasaların ve çeşitli kurumların da KOBİ tanımlamaları vardır. Bunlara kısaca değindikten sonra çeşitli ülke ve blokların da KOBİ tanımlarını vermeye çalışacağız.

2.1.1.2.1. Türkiye'de KOBİ'lere İlişkin Tanımlar

Yasalarda KOBİ Tanımı:

Yasalarda 'Küçük ve Orta Ölçekli İşletme' deyimi çeşitli mevzuatta yer almaktadır. Ancak bu kavramın tanımı sadece Türk Ticaret Kanununun 12.04. 1990 tarihinde kabul edilen 3624 sayılı 'Küçük ve Orta Ölçekli Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı' kurulması hakkındaki kanunda yer almaktadır. Bu kanunun tanımlara ilişkin 2. Maddesinde kanunda geçen 'işletmeler' deyiminden ne anlaşılması gerektiği şu şekilde ifade edilmiştir:⁷

'İşletmeler; imalat sanayii sektöründe 1-50 arası işçi çalıştıran sanayi işletmeleri küçük; 51-150 arası işçi çalıştıran sanayi işletmeleri de orta ölçekli sanayi işletmelerini ifade eder'.

Kanunun bu tanımından, sanayii işletmelerinin imalat sanayii sektöründen olması gerektiği gibi, işletmede çalıştırılan işçi sayısına göre işletmenin küçük ya da orta ölçekli sanayi işletmeleri olması kriterleri dikkat çekmektedir.

⁷ Kemal Erol, **Kamu İhaleleri ve Küçük ve Orta Boy İşletmeler**, Ankara, Tes-Ar, No:19, 1996, s.42.

Bu tanımın yanında ülkemizde **İSO, TOSYÖV, DİE, KOSGEB, EXIMBANK** ve **Halk Bankası** gibi kuruluşlarca da KOBİ tanımlaması yapılmıştır:⁸

İSO'ya Göre;

1-20 işçi çalıştıran işletmeler küçük; 20-100 işçi çalıştıran işletmeler ise orta ölçekli işletmelerdir.

TOSYÖV'e Göre;

1-10 kişi çalıştıran işletmeler küçük;

10-100 kişi çalıştıran işletmeler küçük ve orta ölçekli;

100 ve daha fazla çalıştıran işletmeler büyük işletmelerdir.

D.İ.E.;

1-9 arası işçi istihdam eden işyerlerini küçük;

10-24 arası işçi istihdam eden işletmeleri orta ölçekli;

25 ve daha yukarı sayıda işçi çalıştıran işletmeleri büyük işletme olarak tanımlanmaktadır.

KOSGEB'e Göre;

9-150 kişi çalıştıran firmalar KOBİ olarak tanımlanmaktadır.

EXIMBANK'a Göre;

200 işçiye kadar istihdam eden işletmeler KOBİ sınıfına girmektedir.

Halk Bankası'na Göre;

⁸ BİS, **Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketleri**, İstanbul, 1993, s.12-13; Ayrıca bkz. Canan Çetin, **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**, İstanbul, Der, 1996, s.52-54.

1-100 işçi çalıştıran firmalar küçük işletme;

101-250 arası işçi istihdam eden şirketler orta ölçekli işletme;

251' den daha fazla kişi istihdam eden firmalar ise büyük ölçekli işletmeler olarak tanımlanmaktadır.

2.1.1.2.2. Çeşitli Ülkelerde KOBİ'lere İlişkin Tanımlar

Bu bölümde Avrupa Birliği içerisinde KOBİ'lerin tanımlanmasının kriterleri üzerinde durulacak ve diğer bazı ülkelerdeki tanımlama kriterleri tablo üzerinde verilecektir.

2.1.1.2.2.1. Avrupa Birliği'nde KOBİ Tanımı:

AB, tanımlamalardan ortaya çıkacak ulusal ve Birlik bazında herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için yeni bir tanım geliştirmiştir. Bu tanım işçi sayısı, bilanço büyüklüğü ve bağımsızlık kriterlerinden oluşan ölçütleri kapsamaktadır ve işletmeler mikro, küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak ayrıma tabi tutularak tanımlanmaktadır:⁹

Mikro Ölçekli İşletme:

10 kişiden az işçi istihdam eden ve bağımsızlık kriterine haiz olan işletmeler,

Küçük Ölçekli İşletme:

50 işçiden az işçi çalıştıran, yıllık cirosu 5 milyon EURO' yu aşmayan, yıllık bilanço değeri 2.2 milyon EURO' yu geçmeyen ve bağımsızlık kriterine haiz olan işletmeler,

⁹ Seçil BAŞMANAV, *Avrupa Birliği Terminolojisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerle İlgili Sözcük ve Kavramlar*, Ankara, KOSGEB, 2001, s.6.

Orta Ölçekli İşletmeler:

50-250 arası kişi istihdam eden ve yıllık cirosu 20 milyon EURO'yu geçmeyen, yıllık bilanço değeri 10 milyon EURO'yu aşmayan ve bağımsızlık kriterine uygun işletmeler olarak tanımlanmaktadır.

2.1.1.2.2.1. Diğer Bazı Ülkelerde KOBİ Tanımları

Diğer bazı ülkelerdeki KOBİ tanımlamalarını uzun uzun ele almadan sadece bazı kriterlere göre yapılmış ayrımları tablo halinde vermekle yetineceğiz.

Tablo 1: Seçilmiş Bazı Ülkelerde KOBİ Tanımları

Ülkeler	İstihdam Edilen İşçi Sayısı Kriteri	Yatırılan Sermaye Miktarı Kriteri	Satış Miktarı Kriteri
ABD			
Küçük	$x < 100$	-	$x < 1$ milyon \$
Orta Ölçekli	$100 < x < 500$	-	-
Japonya			
Küçük	$x < 300$	$x < 100$ milyon Yen	-
Orta Ölçekli	-	$x < 1$ milyar Yen	-
Almanya			
Küçük	$x < 50$	-	$x < 2$ milyon DM
Orta Ölçekli	$50 < x < 500$	-	$x < 25$ milyon DM
İtalya			
Küçük	-	$x < 3$ milyar Liret	-
Orta Ölçekli	$x < 500$	-	-
Türkiye			
Küçük	$x < 50$	-	-
Orta Ölçekli	$50 < x < 150$	-	-

Kaynak: Halil Sariaslan, *Türkiye Ekonomisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler İmalat Sanayi İşletmelerinin Sorunları ve Yeni Stratejiler*, TOBB, Ankara, 1996, s.16.

2.1.2. Ülkemizde KOBİ'lerle İlgili Kurumlar (KOSGEB)

Ülkemizde KOBİ'lerle doğrudan ilgili kurumların başında KOSGEB ve Halk Bankası gelmektedir. Halk Bankası sadece KOBİ'lerin finansman sorunları (krediler) ile ilgili bir kurumdur.

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilgili bir kamu kuruluşu olup, tüzel kişiliğe sahiptir ve bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabiidir. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin teknolojik yeniliklere süratle uyumlarını sağlamak, rekabet güçlerini yükseltmek ve ekonomiye katkılarını ve etkinliklerini artırmak amacıyla 3624 sayılı Kanunla 20 Nisan 1990 tarihinde kurulmuştur.¹⁰

KOSGEB KOBİ'lere birtakım hizmetler sunmaktadır. Bunların başlıcaları; bilgilendirme ve işletmeler arası işbirliği hizmetleri, girişimciliği geliştirme, teknolojik girişimciliğin desteklenmesi, danışmanlık hizmetleri, kalite geliştirme hizmetleri, eğitim, sanayi alanları projelendirme hizmetleri, pazar araştırma ve ihracatı geliştirme ile ilgili yardımlar, gümrük birliği ile ilgili hizmetlerdir.

2.1.3. KOBİ'lerin Ülkemizde Ve Diğer Bazı Ülke Ekonomilerindeki Yeri

Dünyada birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri içerisinde KOBİ'ler büyük bir yer tutmaktadır. Seçilmiş bazı ülkelerde bu tür işletmelerin genel işletmeler içerisindeki oranı, ülke genelindeki istihdamın ne kadarının KOBİ'lerde gerçekleştiğini ve bu işletmelerin GSMH'nın ne kadarını ürettiklerini aşağıdaki tablodan görebiliriz:

Tablo 2'de bazı ülke ekonomilerinde KOBİ'lerin yeri gösterilmektedir. Tablodan da görüleceği gibi ele alınan bu ülkelerin tümünün ortalama değerlerine bakılacak olursa, KOBİ'ler bütün işletmeler içerisinde %99 gibi bir oran teşkil

¹⁰ (Çevrimiçi, www.kosgeb.gov.tr/). 20 Mart 2002.

etmektedir. Ülkelerin çalışan nüfusunu dikkate alındığında istihdamın yarısından fazlasının bu işletmelerde olduğu görülmektedir. GSMH katkıları açısından bakıldığında ise üretilen GSMH'nın yarıya yakınının KOBİ'ler vasıtasıyla gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tablo 2: Bazı Ülke Ekonomilerinde KOBİ'lerin Yeri (%)

Ülkeler	İşletme	İstihdam	GSMH'ya Katkı
Avustralya	96.0	45.0	23.0
Belçika	99.7	72.0	-
Kanada	99.8	66.0	57.2
Danimarka	98.8	56.7	77.8
Fransa	99.9	69.0	61.8
Almanya	99.7	65.7	34.2
Yunanistan	99.5	73.8	27.1
İrlanda	99.2	85.6	40.0
İtalya	99.7	49.0	40.5
Japonya	99.5	73.8	57.8
Hollanda	99.8	57.0	50.0
Portekiz	99.0	79.0	66.0
İspanya	99.5	63.7	64.3
İsviçre	99.0	79.3	-
Birleşik Krallık	99.9	67.2	30.3
ABD	99.7	53.7	48.0
Türkiye	99.2	58	38

Kaynak: OECD, *Globalisation and Small and Medium Enterprises (SMEs)*, Vol.1, Synthesis Report, 1997, s.17.

KOBİ'lerin toplam ihracat içerisindeki payları ve toplam krediden almış oldukları paylar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3: Bazı Ülkelerde KOBİ'lerin Toplam İhracat İçerisindeki Yeri ve Toplam Krediden Aldıkları Paylar.

Ülkeler	KOBİ'lerin Toplam İhraç İçindeki Payı (%)	KOBİ'lerin Toplam Krediden Aldığı Pay (%)
A.B.D.	32	42.7
Japonya	38	50
İngiltere	22	27
Fransa	26	29
Hindistan	40	15.3
G.Kore	20	47
Singapur	10	27
Türkiye	8	4

Kaynak: KOBİ Efor Dergisi, "KOBİ'lerin Sorunları ve Çözümleri," Eskişehir Sanayi Odası KOBİ Komisyonu, Haziran 2000, No:9, s.52.

Tablo 2’de dikkate alınan ülkeler içinde, Türk KOBİ’lerinin tüm işletmeler içindeki payı, toplam istihdam ve GSMH’ya katkısı açısından diğer ülkelerin pek gerisinde kalmadığı ve onlara benzerlik arzettiği gözlemlenmektedir. Ancak tablo 3’deki manzara izlendiğinde Türk KOBİ’lerinin toplam ihracat içindeki payı ve toplam krediler içindeki ele alınan diğer ülkelerin çok gerisinde olduğu dikkat çekicidir. Türkiye’ nin ihracatında KOBİ’ler % 8 gibi küçük bir yer tutmaktadır. Buradan KOBİ’lerin iç piyasaya dönük üretim yaptığını ve ihraç edebilecek kalite ve standartta üretime gidilmediği, ihracata dönük üretimin yeterince desteklenmediği sonucuna varılabilir. Bunun yanında tablo 3’de çok belirgin bir şekilde göze çarpan bir diğer rakam ise Türkiye’de KOBİ’lerin toplam krediden almış oldukları paydır. % 4 oranında alınan pay incelenen ülkeler arasında en düşük görünümü arz eden bir büyüklüktür. Bu durum KOBİ’lerin ülkemizde yeterince desteklenmediğinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

2.1.4. KOBİ’lerin Kuruluş Nedenleri

KOBİ’lerin belirli bölgelerde kurulmasının ekonomik anlamda o bölgenin kalkınması, bölgede yaşayan insanların istihdamına ve üretime katkı sağlaması gibi genel amaçlarının yanında işletme sahibi açısından birtakım nedenleri olabilir. Bunlar:¹¹

¹¹ (Çevrimiçi, www.kosgeb.gov.tr/kosgeb2htm). 13 Nisan 2002. Ayrıca bkz. Zeyyat Sabuncuoğlu, Tuncer Tokol, **İşletme I-II**, Bursa, Rota, 1991, s.29.

- Bağımsız olma veya başka bir deyişle kendi kendinin patronu olma isteği
- Miras
- Kar arzusu
- Başka alternatiflerin yokluğu
- Sermayenin daha büyük işletme kurmaya olanak vermemesi
- Mesleğini değerlendirme veya daha çok kazanma arzusu
- Sosyal saygınlık
- Gelecekte zengin olma arzusu gibi

2.1.5. KOBİ'lerin Genel Özellikleri

KOBİ'lerin kendine özgü ve onları büyük işletmelerden farklı kılan birtakım özellikleri bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki tabloda verirken aynı zamanda da büyük işletmelerden farkları da ortaya konmuş olmaktadır.

Tablo 4: KOBİ'lerin Genel Özellikleri

KRİTER	KÜÇÜK İŞLETMELERİN TİPİK ÖZELLİKLERİ
ÜRETİM MODU	Emeğin sınıflandırılması azdır, usta tipi üretim vardır.
PİYASADAKİ YERİ	Önemli alt piyasalarda baskın bir piyasa gücü yoktur.
İDARİ YAPISI	Profesyonel bir yönetimi yoktur. Üretim ve idare fonksiyonları ayrılmamıştır.
ÇALIŞANLARI	Ailesel paylar fazladır ve eğitim gereksinimleri azdır.
ÜRÜN TÜRÜ	Düşük teknolojik yoğunluk, küçük boyutlu üretim.
ÖRGÜTSEL YAPISI	İşçiler, müşteriler ve satıcılarla kişisel ilişkiler.
KANUNİ YAPISI	Genellikle resmi bir kaydı yoktur.
ÇIKTI PİYASALARI	Genellikle bölge ile sınırlı.
GİRDİ PİYASALARI	Bölgede bulunan kaynakların kullanılması.

Kaynak:Ralf Meier, *The Case for a New Approach to Small Enterprise Promotion*, International Small Business Series 13, University of Göttingen, <http://www.zdh-connect.com/>, s.7., Ayrıca bkz., Vernon A. Musselman; Eugene H. Hughes, *Introduction to Modern Business Analysis and Interpretation*, New Jersey, 1969, s.147.

Tabloda belirtilen özelliklerin yanında KOBİ'lerin diğer özelliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:¹²

¹² Süleyman Karataş, *Sanayileşme Sürecinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler*, II. Baskı, İstanbul, Veli, 1991, s.20-21; Ayrıca bkz. Tamer Müftüoğlu, *Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Sorunlar ve Öneriler*, 3. Baskı, Ankara, 1993, s.46-49.

- Yönetimin bağımsız olması, genellikle işletmenin sahibi ile yöneticisinin aynı kişi olması,
- Daha az yatırımla daha çok kişiye istihdam imkanı sağlamaları,
- Piyasadaki talep boşluklarını kısa zamanda doldurmaları,
- Talep değişikliklerinde ve tüketici tercihlerine daha kolay uyum sağlamaları,
- Teknolojik yeniliklere çabuk adapte olmaları,
- Üretimde deneme- yanılma metodunun hakim olması, istikrarlı bir üretim yapamamaları gibi özellikleri de vardır.

Küçük işletmelerin bu özelliklerinin yanında başarılı küçük işletme sahiplerinin de birtakım özellikleri vardır. Bunlar:¹³

- Bağımsız çalışmayı tercih etmeleri,
- Güçlü bir teşebbüs duygusuna sahip olmaları,
- Kişisel ve ailevi nedenle motive edilmiş olmaları,
- Hızlı ve somut sonuçlar bekleyen bir yapıya sahip olmaları,
- Hızlı karar alma ve reaksiyon gösterme yeteneklerinin olması,
- Kendilerini işlerine adanmaları.

2.1.6. KOBİ'lerin Büyük İşletmelere Göre Avantajları

KOBİ'lerin büyük işletmelerle kıyaslandığında birtakım üstünlükleri ve rekabet avantajları vardır. Yukarıda özelliklerini anlatırken bazılarını kısaca değinmiş olduğumuz bu avantajlar şunlardır:

¹³ Sarıaslan, a.g.e., s.21.

2.1.6.1. Esneklik

Bölgeler itibariyle de farklılıklar gösteren ve sürekli değişen tüketici tercihlerini, tüketiciye daha yakın olan ve daha yoğun bir şekilde müşteriye yönelik olarak çalışan KOBİ'ler daha çabuk algılayabilmekte, üretim sürecinde süratle değişikliğe giderek tüketici taleplerine cevap verebilmektedirler. Çünkü KOBİ'ler üretim ve satışlarının değişen piyasa koşullarına uydurmada büyük firmalara göre daha fazla esnekliğe sahiptirler. Ancak bu avantaj bazı durumlarda diğerlerinden daha belirgin olabilecektir. Bilgisayarlı teknolojiler (sayısal kontrol, robotik vb) büyük miktardaki üretimlerin daha da esnekleşmesini sağlamaktadır.¹⁴ Büyük firmaların ise talep yapısının, tüketici tercihlerinin değişmesine karşılık üretim sürecinde hızlı bir değişikliğe gitmesi daha uzun süreli ve daha yüksek maliyetli olmaktadır. KOBİ'ler bölge ve bölge dışından gelen karmaşık, çeşitli ve isteyene özel mal taleplerini kısa süre içerisinde karşılayabilme imkanlarına ve talep koşullarına çabucak uyum sağlama imkanına sahiptirler. Globalleşen dünyada firmaların uzun süreli ayakta kalabilme ve yüksek karlar kazanabilme potansiyeli yüksek hacimli kütleli üretimden yüksek kaliteli kişiye özel mallar üretimine kaydırmaktır. Bu tip özel üretim ve yüksek kaliteli mallar ise büyük oranda hizmet unsuru içermektedir.¹⁵ Bu tür üretim tarzını ise KOBİ'ler kolaylıkla gerçekleştirebilecek esnekliğe sahiptirler.

2.1.6.2. Yeniliklere Açık Ve Daha Yatkın Olması

Bazı ülkelerdeki KOBİ'ler yeniliklerin kaynağıdır ve ekonomik büyümede katalizör görevi üstlenirler.¹⁶ Büyük firmalara oranla küçüklerin her düzeyde müşteriye daha yakın olmaları, onların müşteri sorunlarını daha kolay anlamalarına ve neticesinde hemen pazarlanabilir teknik icatlarda bulunmalarına yol açmaktadır.

¹⁴ -----, **European Commission Thematic valuation of Structural FundImpacts on SMEs**, Synthesis Report, July 1999, s. 4.

¹⁵ Wolfgang Polt; Fritz Ohler, **Information Technology (It) Diffusion Policies For Small And Medium-Sized Enterprises (SMEs)**, OECD, Paris, 1995, s.16.

¹⁶ -----, **European Commission Thematic valuation of Structural FundImpacts on SMEs**, a.g.e, s.4.

ABD’de, yeniliklerin firma büyüklüklerine göre hangi grupta daha fazla olduğunu bulmak amacıyla yapılan araştırmalarda, teknik yeniliklerin yarısından fazlasının KOBİ’ler tarafından gerçekleştirildiği ortaya çıkmıştır. Bunun sebepleri, küçük firmaların tüketiciye inerek ihtiyaçlarını araştırıp ona göre yenilikler peşinde olmalarına karşılık, büyük firmaların merkezi yönetimi benimsemiş olmalarından dolayı önceden firma ihtiyaçlarına göre belirlenmiş tasarıma sadık kalınarak ihtiyaçların yapısının değişmesini dikkate almamaları ve müşterilerle yeterli düzeyde ilişki kuramamalarıdır.¹⁷ Globalleşen dünyada istihdam da giderek artan oranda yeni girişimciler, bölgeler ve ülkelerin yenilikler geliştirme ve yeni fırsatları yakalama yeteneklerine bağlı olarak ortaya çıkacaktır.¹⁸

2.1.6.3. Teknik Yeniliklerde Daha Fazla Verimlilik

Aynı harcamalar sonucunda KOBİ’ler büyük firmalardan daha fazla teknik yeniliklerde bulunmaktadır. Yine Amerika’da ‘American National Science Foundation’ın yaptığı bir araştırmaya göre, araştırma geliştirme faaliyetlerinde harcanan her dolar için küçük firmalar büyük firmalara oranla yirmi dört kat daha fazla yenilik üretmektedir.¹⁹ Bunun sebebi küçük firmaların araştırma projelerini hızlı bir şekilde uygulamaya koyup yenilik ve değişiklikler yaparak pazara sürebilmeleridir. Bunu yaparken de deneme yanılma yolunu da kullanabilmektedirler. Büyük firmalar ise projelerini geniş kapsamlı ve çok kişi üzerinde yaptıkları için ağır kalmaktadırlar.

2.1.6.4. Üretimdeki Boşlukların Hızla Doldurulması

KOBİ çalışanları, bu işletmelerin özelliklerinden bahsederken değindiğimiz gibi tek bir alanda uzman olmayıp, genellikle işletmedeki temel işlevlerin hepsini bilmektedirler. Herhangi bir elemanın eksikliği durumunda bu boşluk işletmede

¹⁷ Atilla Bağrıaçık, **Dışa Açılma Sürecinde Küçük ve Orta Boy Firmalar (Dünyada ve Türkiye’de)**, İstanbul, Dünya, No:44, 1989, s.8-9.

¹⁸ Kristian Philipsen, **Entrepreneurship As Organizing - A Literature Study Of Entrepreneurship**, Druid Summer Conference, Bornholm, Denmark, June 9-11, s.1-17.

¹⁹ Bağrıaçık, a.g.e., s.15.

alışan başka bir elemanla anında doldurularak üretim prosesinde doğabilecek bir aksamaya meydan vermemektedirler.²⁰

2.1.6.5. Bürokrasinin Ve Yönetici Grubunun Az Olması

Bir işyerinde karar alıcılar ve bürokrasi ne kadar fazla ise verimlilikte buna bağlı olarak düşmektedir. Küçük firmalarda karar alıcılar üretim süreci içinde çalışanlarla i içe olduklarından üretim kararlarını isabetli ve hızlı bir şekilde alabilmektedirler. Bk firmalarda ise geniş bir hiyerarşik karar alma mekanizması olduğundan ve karar alıcılar üretim hattından uzakta, konuya vakıf olmadıklarından dolayı yanlış kararlar alabilmekte veya doğruyu bulana kadar değişen piyasa koşullarına ayak uydurmakta geç kalmaktadırlar. Sıkça riski sevmeyen işletme muhasebecileri tarafından izlendikleri ve idarecilerin dinamiklikten yoksun olmaları uzun dönemli fırsatları kullanamayan bir duruma gelmelerine sebep olmaktadır.²¹

2.1.6.6. alışanlarla Daha Yakın İlişki

KOBİ'lerde çalışanlarla işyerinin sahibi ve/veya yöneticisi arasında daha yakın ilişkiler mevcuttur. Bu tür işyerlerinde işci patron ayrımı yapılmadan karşılıklı güven ve yakınlık duygusu olduğundan bir aile havası içerisinde işçilerin işlerini sevmeleri sağlanmakta verimlilik ve kalite artmakta çalışanlar yaptıkları işle zdeşlemektedir. Bu yakın ilişkiler neticesinde işletme içerisinde etkin ve gayri resmi bir i haberleşme ağı oluşmaktadır. Bu kuvvetli ağ problemlerin aşılmasında etkili ve hızlı bir çözüm sağlar.²² Böylece şirket dışındaki meydana gelen değişmelere karşı da çabucak değişerek uyum sağlanabilmektedir.

²⁰ İlhan Uludağ; Vildan Serin, **Türkiye'de Küçük ve Orta lekli İşletmeler (Yapısal ve Finansal Sorunlar, zmler)**, İstanbul, İTO, No:21, 1991, s.20.

²¹ Polt, Ohler; **a.g.e.**, s.16.

²² Polt, Ohler; **a.g.e.**, s.16.

2.1.6.7. Düşük Maliyetler

Bazı durumlarda emek maliyetleri ve genel giderlerde olduğu gibi dolaylı maliyetler açısından KOBİ'ler büyük firmalara oranla daha düşük maliyetlere sahiptirler. KOBİ'lerin büyük firmalara göre daha düşük maliyetlere sahip olup olmayacakları piyasa yapısına ve piyasadaki üretimde kullanılan teknolojilerle doğrudan ilgilidir. Yukarıda bahsettiğimiz yönetici grubunun ve bürokrasinin azlığı da KOBİ'lerin maliyetlerinin düşük olmasına bir etkindir.

2.1.6.8. Düşük Trafik Yoğunluğu Maliyetleri

KOBİ'ler trafik yoğunluğunun az olduğu kırsal yada şehirlere yakın banliyölerde bulunurlar. Dolayısıyla daha düşük arsa bedeli, trafik, kira v.b. şehirlerde varolan maliyetlerden daha az etkilenirler.²³

2.1.6.9. Bireysel Tasarrufların Teşvik Edilmesi

KOBİ'ler finansman sıkıntılarından dolayı büyük firmalara oranla daha fazla öz kaynağa ihtiyaç duyarlar. Yabancı kaynak bulma konusunda büyük firmalar kadar şanslı değildirler. Bu nedenle küçük firmalar dönem sonunda elde ettikleri hasılatın büyük bir kısmını tüketmek yerine yeniden yatırıma yönlendirmektedirler.²⁴ Böylece milli gelir içerisinde tasarruf ve yatırımların artmasına bunun sonucunda üretimin artarak ek istihdam imkanları yaratılmasına yol açmaktadırlar.

Ülkemiz açısından, tasarruf-yatırım eşitsizliği/dengesizliği sorunu da KOBİ'lerin bu tarz davranışları neticesinde azalacak/ortadan kalkacaktır diyebiliriz. Buna paralel olarak yatırımların finansman sorunu çözüleceğinden yeni yatırımlar gerçekleşebilecek dolayısıyla milli gelir artacak ve yeni istihdam alanları oluşacak denilebilir.

²³ -----, **European Commission Thematic valuation of Structural FundImpacts on SMEs**, a.g.e, s.4.

²⁴ Bağrıaçık, **a.g.e.**, s.17.

2.1.6.10. Alansal Faydalar

Tek merkezli olmayan satış imkanının olduğu piyasalarda farklı yerlere satış ve pazarlama noktası kurularak maliyetleri azaltabilme imkanına sahip olunabilir.²⁵ Dağıtımın birkaç coğrafi noktadan yapılması gerektiği durumlarda KOBİ'ler mal noktalarına yakın yerlerde konuşlanırlar ve sabit noktalardan işleyen büyük firmalara karşı avantajlar sağlarlar.

2.1.6.11. İstihdama Katkısı

KOBİ'lerde işgücü genelde daha çok genç ve niteliksiz işçilerden oluşurken büyük işletmeler daha nitelikli ve eğitilmiş elemanlardan oluşmaktadır. Bu durum büyük işletmelerde çalışanların vasıflarına paralel olarak daha yüksek ücretle çalışmaları sonucunu doğurmaktadır. Küçük işletmelerde bir kişi istihdam etmek için gerekli olan yatırım harcaması büyük işletmelere oranla %30 daha azdır. Bu nedenle KOBİ'lerin desteklenmesi ile daha az maliyetle daha fazla istihdam imkanını sağlanmakta, buralarda yetişen işgücü daha sonra yetişmiş eleman olarak büyük firmalara geçecek bilgi birikimine sahip olabilmektedir.²⁶ Dolayısıyla, küçük işletmelerin işgücünün eğitimi ve nitelik kazanması anlamında önemli bir işleve de sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Veriler yerli girişimcilerin büyük bir olasılıkla bulundukları bölgede kök saldıklarını ve başka bölgelere gitmeme eğilimi içerisinde olduklarını göstermektedir. Genelde girişimciler ya da ilk defa bir işletme kuranlar genellikle işyerlerini yaşadıkları bölgede kurarlar. Bu durum yeni gelişmekte ve ortaya çıkmakta olan bölgesel girişimcilerin büyük ölçüde bölgesel insan kaynakları havuzuna bağımlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle KOBİ'ler bulundukları bölgelerin istihdamına doğrudan katkıda bulunurlar. Son zamanlarda yapılan analizlerde KOBİ'lerin gelişmiş olan ülkelerde istihdama katkıları görece olarak küçük olsalar da, uzun dönemde daha önemli katkılarının bulunacağını söylemek

²⁵ Polt, Ohler; **a.g.e.**, s.11.

²⁶ Uludağ, Serin; **a.g.e.**, s.19.

mümkündür. Çünkü istihdamdaki azalış önemli ölçüde büyük firmalarda meydana gelmekte iken küçük işletmelerde bu daha az olmaktadır.²⁷ Diğer taraftan ayakta kalabilme stratejileri ve yeni teknolojilere ve piyasalara ulaşabilme büyük işletmelerin KOBİ'lerle geçici yada kalıcı ittifaklar kurmalarına neden olabilir. KOBİ'lerin kuruluş şekillerinde birisi de bir iş ortaklığı ya da konsorsiyumlar sonucu yan şirket olarak ortaklar tarafından kurulmuş olabileceği gerçeğidir.

2.1.6.12. Büyük İşletmeleri Tamamlama Özellikleri

Günümüz ekonomilerinde KOBİ'ler ve büyük ölçekli işletmeler birbirleri ile bağımlı ilişkiler içerisindedirler ve rakip olmaktan çok birbirlerini tamamlamaktadırlar. Genelde küçük işletmelerin büyük işletmelerin yan sanayii veya taseronu durumunda oldukları görülmektedir.²⁸ Üretimde yoğun bir girdi-çıkı ilişkisi içerisinde oldukları da gözlenmektedir.

2.1.6.13. Rekabetin Teşvik Edilmesi

Rekabet piyasasının gelişmediği bir ortamda kaynakların etkin dağılımı sağlanamadığından fiyatlar daha yüksek olurken, üretim düzeyi ve kalite daha düşük olmaktadır. Ayrıca kalitenin yükseltilmesi ve yeni teknolojik gelişmelerin artırılması için bir çaba gösterilmediği gibi, monopol ve oligopolcü firmalar tarafından piyasaya yeni girişler engellenmeye çalışılmakta ve bu da iş hayatındaki canlılık ve motivasyonu yok etmektedir. Böyle bir ortamda KOBİ'lerin varolması piyasadaki monopolleşmeyi engelleyebilir ve piyasa ekonomisini kendisinden beklenen şekilde çalışmasını sağlayabilir.²⁹ Dolayısıyla kaynakların etkin dağılımının sağlanması neticesinde ülkelerin kalkınma ile ilgili da önemli ölçüde çözüme kavuşabilir.

²⁷ Allan A. Gibb, **Key Factors in the Design of Policy Support for the Small and Medium Enterprise (SME) Development Process - An Overview**, International Small Business Series12, University of Göttingen, (Çevrimiçi, <http://www.zdh-connect.com/>). 14 Ekim 2001, s.9-30.

²⁸ Polt, Ohler; **a.g.e.**, s.11.

²⁹ Bağrıaçık, **a.g.e.**, s.19.

2.1.6.14. Bölgesel Kalkınma Ve Çevre Korunmasına Katkısı

KOBİ'lerin kurulması için büyük işletmelere oranla daha az sermaye ve daha düşük düzeyde teknoloji yettiği için bu tür işletmeler ülke içerisinde birçok bölgelere yayılabilmektedir. Böylece sadece ölçek ekonomilerin dışsallıklarından faydalanmak veya bir liman şehrinin avantajlarından faydalanmak için belli bölgelerde kutuplaşma yerine, değişik bölgelerde faaliyet gösteren KOBİ'ler o bölgelerin kalkınmasında etkili olabilmektedir. Aynı zamanda bu küçük işletmeler faaliyet gösterdikleri yerlerde, bölgenin ihtiyacını ve girdileri göz önünde bulundurarak modern teknolojileri kullanmak yerine ara teknolojileri kullanarak bir taraftan o bölgenin kalkınmasına katkıda bulunurken, bir taraftan da çevrenin korunmasında yardımcı olmaktadır.³⁰ Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma kavramı açısından da KOBİ'ler önemli bir avantaja sahiptir denilebilir.

2.1.7. KOBİ'lerin Sorunları

KOBİ'ler çeşitli ve çok sayıda sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunların bir kısmı, KOBİ'lerin görece olarak küçük olması gibi işletmenin kendi yapısından kaynaklanmakta, diğer bir kısmı ise işletme dışı faktörler olarak nitelendirilebileceğimiz ve sürekli değişmekte olan ekonomik ve siyasi yapıdan kaynaklanmaktadır. KOBİ'lerin günümüzde karşılaştığı sorunlar hemen hemen tüm ülkelerde benzerlik göstermektedir. Bu sorunları aşağıda kısaca incelemeye çalışacağız.

2.1.7.1. Vergi Sorunları

KOBİ'ler fazla sayıda vergi ile muhatap olmaktadır. Bu ise, vergilerin işletme maliyetlerinde oynadığı rolün yanı sıra, doldurulması gereken beyannamenin artması, bu beyannamelerin verilmesi ve vergilerin ödenmesi için ilgili kurumlara gidilmesi, sınırlı zamanı çok iyi değerlendirmek zorunda olan KOBİ sahipleri için

³⁰ İlhan Uludağ, **Gümrük Birliği Sürecinde KOBİ'ler ve Risk Sermayesi Şirketleri Modeli**, İstanbul, İTO, Yayın No: 1996-42, 1996, s.86.

ciddi bir sorundur. Bunun yanında KOBİ'lerin bir çoğunun işletme hesabı esasına göre defter tutmaları; şüpheli ticari alacak karşılığı ayıramamaları, hızlandırılmış amortisman yönteminden faydalanamamaları ve işletme, çalışan aile bireylerine yaptıkları ödemeleri gider olarak gösterememeleri gibi bir çok farklı soruna yol açmaktadır.³¹ Dolayısıyla bu durum KOBİ'lerin piyasada kalabilmeleri ve birinci sınıf defter tutan firmalarla rekabet edebilmeleri açısından çok önemli dezavantajlar getirmektedir denilebilir.

2.1.7.2. Finansman Sorunu

KOBİ'lerin finansman sıkıntısı daha kuruluş aşamasında ortaya çıkmaktadır. Bankaların, KOBİ'lerin yüksek risk taşıdıkları yönündeki düşünceleri, KOBİ'lerin arzu ettikleri krediyi ancak yüksek faizle alabilmelerine yol açmaktadır. Bu pahalı banka kredilerine tahsilattaki güçlüklerde eklendiği zaman KOBİ ciddi bir nakit sıkıntısı içine düşmektedir. İçinde bulunduğu zor durumda daha pahalı banka kredisine yönelen KOBİ sahibinin, yatırımların dönüş hızını ayarlayamadığı takdirde iflas etmesi kaçınılmaz olabilir.³²

Özellikle sanayi alanında KOBİ'lere düşük maliyetli kredi imkanlarının sağlanması son derece önemlidir. Böylece ekonomik durgunluk, enflasyon ve rekabet koşullarında kaynak ihtiyacı artan KOBİ'lerin finansman sıkıntıları hafifletilebilecektir.

Ülkemizde KOBİ'lerin kredi imkanlarından yeterince faydalanamadıkları en çarpıcı şekilde şu rakamlarla ortaya koymaktadır: KOBİ'lere sağlanan kredilerin toplam kredi içindeki payı ABD'de %47,7, Japonya'da %50, Almanya'da %35, İngiltere'de %27,2, Güney Kore'de %46,8 iken bu pay Türkiye'de %2,7'dir³³.

³¹ TOBB, OKİK (Orta ve Küçük İşletmeler Kurulu Raporu), Ankara 1993, s.56.

³² Mete Oktav ve Diğerleri, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde İhracata Yönelik Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri, Ankara, TOBB, No: 176, 1990, s.22.

³³ Çetin, a.g.e., s.164.

2.1.7.3. Üretim Sorunu

Üretim konusundaki sorunun temelinde, üretim teknolojisindeki eksiklikler vardır. Zira günümüzde KOBİ'lerin yatırım yaparken alan ve teknoloji seçimi konusunda danışarak bu konuda bilgi ve yardım alabilecekleri kurumlar yoktur. Üretim yönetimi ve teknolojisi alanındaki bilgi yetersizliği üretimin kalitesizleşmesine, maliyetin artmasına, hammadde, makine, işgücü ve tezgah kapasitesinde israfın daha da artmasına sebep olmaktadır³⁴.

Özellikle küçük sanayi işletmelerinin makine parkı ya büyük işletmelerden satın alınmış ya da yurtdışından ithal edilen ekonomik ömrünü doldurmuş tezgahlardan oluşmaktadır. Bilhassa talaşlı imalatla hassas toleranslara imkan vermeyen bu tezgahlarda yapılan üretim çoğu zaman sipariş veren büyük firmalar tarafından isteğe uygun olmadığı gerekçesiyle geri çevrilmekte, bu da büyük boyutta malzeme ve işgücü kaybına sebep olmaktadır³⁵. Ayrıca teknolojik gerilikten dolayı KOBİ'ler istenilen standartlarda üretim yapamadıkları için yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

2.1.7.4. Pazarlama Sorunları

KOBİ'lerin ulusal ve uluslar arası pazara girip rekabet edebilmelidirler. Bunun için ise, Pazar şartlarına uygun standartlarda üretim yapmaları ve uygun fiyattan satmaları gerekir.

Oysa günümüzde yeni ve geliştirilmiş teknolojileri kullanabilen işletmeler genellikle büyük işletmelerdir. KOBİ'lerin ise bu büyük ölçekli firmalar karşısında rekabette, modern pazarlama anlayış ve uygulama eksikliklerinin bulunması, pazarlama faaliyetlerini etkin olarak yapamamaları sonucunu doğurmaktadır.

³⁴ Hüseyin Özgen, Selen Doğan, **Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Uluslararası Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Yönetim Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara, KOSGEB, 1997, s.40.

³⁵ Karataş, a.g.e., s.63.

Ülkemiz KOBİ'lerinin diğer bir çok sorunda olduğu gibi pazarlama sorunlarının da altında yatan temel sebep finansman sıkıntısıdır. KOBİ'lerin pazarlama konusundaki sorunlarını şu şekilde sıralamak mümkündür³⁶;

- Pazar oluşturmak için yeterli finansal kaynak bulamamaları,
- Nitelikli pazarlama elemanı istihdam edilememesi,
- Ürünün, üretici firma yerine diğer diğer pazarlama kuruluşları tarafından pazarlanması,
- Hedef pazarların tespiti, bulunması ve değerlendirilmesi konusundaki eksiklikler
- Fiyat politikalarının tespit edilememesi,
- Satış planlamasının yapılamaması.

2.1.7.5. Nitelikli İşgücü Temini Sorunu

KOBİ'lerin, özellikle küçük sanayi işletmelerinde çalışanların özelliği, mesleği çıraklık yoluyla öğrenmesidir. Oysa, teknolojik bilgidaki süratli gelişme, özel bilgi ve becerilerle donatılmış nitelikli işgücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Nitelikli işgücü temini, bütün işletmelerin ortak sorunu olmasına rağmen KOBİ'ler için ayrı bir önem taşımaktadır. Zira KOBİ'ler bir konuda uzman eleman istihdamından ziyade çok yönlü eleman istihdamına daha çok ihtiyaç duyarlar. Mesela, değişik imalat yapan bir sanayi kolunda işçi, hem kaynakçı hem hamal hem de tesviye elemanı olarak kullanılabilmelidir. Oysa kaynak uzmanı bir işçi tesviye işini yapamayacaktır³⁷. Her üç alan için üç ayrı uzman işçi istihdamı KOBİ için imkansız olduğuna göre geriye tek çare olarak çok yönlü işgücü kalmaktadır.

Ayrıca KOBİ'lerde mevcut işgücünün, bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, yeni teknolojilere uyumlarının sağlanması ve işgücü verimliliğinin artırılması konularında da ciddi sorunlar yaşanmaktadır³⁸.

³⁶ Oktav ve Diğerleri, **a.g.e.**, s.27

³⁷ Karataş, **a.g.e.**, s.61.

³⁸ TOBB, OKİK Raporu, **a.g.e.**, s.58.

2.1.7.6. Bilgi (Enformasyon) Eksikliği Sorunu

KOBİ'ler farklı alanlarda büyük bilgilere, ihtiyaç duymaktadırlar. Fakat bu bilgilere kendi içsel kaynakları ile yeterince ulaşamamaktadırlar. Türkiye'deki KOBİ'lerin belki de en önemli sorunu alınan kararların nicelik ve nitelik olarak yeterli bilgiye dayandırılmamasıdır³⁹. Ancak bu sorun henüz KOBİ'ler tarafından yeterince algılanamamıştır. Zira bir çok işletme bilgi toplama, bilgi işleme ve bilgi değerlendirme için harcanan paraları gereksiz bir masraf olarak görmektedir.

Bilgi eksikliğinden kaynaklanan hatalar, henüz yatırımın fizibilite aşamalarında başlamakta ve işletmenin yaşamı boyunca da devam etmektedir. Fizibilite çalışmalarının bilgiye dayandırılmaması sonucu, ürün ve Pazar seçimi, ölçek, teknoloji ve kuruluş yeri seçiminde geri dönülmesi imkansız hatalara sebep olmaktadır.

KOBİ'ler bulundukları çevre, yeni ürünler, yeni teknolojiler ve piyasa koşulları hakkında fazla bilgi sahibi olmadıkları gibi, ortaya çıkan bilimsel ve teknolojik uzmanlık kaynaklarını belirleme ve kullanma için de gereken zaman ve kaynaklara sahip değildirler.⁴⁰ KOBİ'lerin bilgilenme konusunda başvurabilecekleri en önemli imkan fuar, sergi ve toplantılardır.

2.1.7.7 Yönetim Sorunları

Türkiye'deki KOBİ'lerde genellikle girişimcilik, yöneticilik ve mülkiyet aynı kişide toplanmaktadır. Bu kişi işletmenin sahibidir. Durumun böyle olması işletmede çalışanların değer ve tutumlarının örgütü etkileme derecesini düşürür ki bu da çalışanların yönetime katılmasını engeller. Küçük işletmelerde tepe yönetiminin yapısı genellikle üç şekilde olmaktadır:⁴¹

³⁹ Müftüoğlu, **Türkiye'de Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeler Sorunlar, Öneriler**, a.g.e, s.279.

⁴⁰ Heiko Fahnel, Jörg Hartmann, Wolfgang König, Ralf Meier, **In Search of New and Innovative Concepts For Small Enterprise Development in Third World Countries**, International Small Business Series 15, University of Göttingen, Conference Report, October 29-30, 1992, s.6-7. s.14

⁴¹ Özgen, Doğan, **a.g.e.**, s.44.

- *Monografik*, İşletmenin bütün politikaları yönetici tarafından belirlenir. Yönetici tek hakimdir ve astlarına yapacakları işi emir ve talimatla bildirir.

- *Oligarşik*, Hisselerin çoğunu elinde tutan ortakların desteklediği bir veya iki uzmanın hakimiyetinde olan bir yapı söz konusudur.

- *Aristokratik*, Sahiplerin veya aile fertlerinin yönetime katılmadığı, dışardan bir yöneticinin tayin edildiği bir yönetim yapısıdır.

KOBİ'lerde bütün yetki ve sorumlulukların tek kişide toplanmasının yararları olduğu gibi sakıncaları da vardır. Bunların başında işletme işletme fonksiyonlarının çeşit ve karmaşıklığının artması karşısında yöneticinin yetersizleşmesi gelir. Bu durum işletmeyi başarısızlığa götürür.

Küçük ve daha ziyade orta büyüklükteki işletme sahiplerinin tipik yetersizliklerinden bir diğeri ise, yanında çalışanları yönetmelerinde görülmektedir. Bu yönden en çok aksayan noktaları şöyle sıralayabiliriz⁴²;

- a- Çalışanların yeterince bilgilendirilmemesi; günlük çalışma ve işletme hedefleri konusunda yeterince ve açık bilginin verilmemesi,
- b- Motivasyon; özendirici ve yönlendirici ortamın sağlanmaması,
- c- Eldeki iş alanları için en uygun çalışanın seçilmemesi.

KOBİ'lerin büyük bir çoğunluğu yönetimi profesyonel yöneticilere devretme konusunda çekingen davranmaktadırlar. Türkiye şartlarında KOBİ'lerin zaten finansal kaynağı da böyle bir girişime müsait değildir. Ayrıca KOBİ sahibinin profesyonel yöneticinin işletmeye yeteri kadar bağlı çalışmayacağı düşüncesi de bu çekingenliğin diğer bir sebebi olabilmektedir.

2.1.8. KOBİ'lerin Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri

KOBİ'ler hakkında ileri sürülen problemlerden bazıları, KOBİ sahip yada yöneticisinin rasyonel olmayan hedef yada beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Kısa

⁴² Nihat Kaya, Ümit Peçen; **Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelerin Karşılaştıkları Yönetim Sorunları Ve Çözüm Önerileri**, İstanbul, EGS Bank Bilim Kültür Ve Sanat Yayınları:3 1999, s.21.

zamanda zengin olma arzusu ve bunu başarmak için aşırı mal mülk edinme isteği ve gösteriş tüketimi zaman zaman işletmeyi zor durumlara düşürmektedir.⁴³ Böyle problemlerin çok sık yaşanmaması için özellikle teorik eğitimi almış gençlerin üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde birer girişimci olarak iş hayatına çekilmesi için uygun şartlar hazırlanmalı, uygun projelere uygun krediler sağlanmalıdır. Ayrıca özellikle KOBİ'lerin geliştirilmesine ilişkin danışmanlık örgütlerinin kurulması da KOBİ'lerin sorunlarına uygun bir çözüm olacaktır.

Tablo 5: Hükümet, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör yatırımcılarının KOBİ'ler için yapabilecekleri destekler.

	Hükümet	Ticari Özel Sektör	Özel Sektörü Barındıran Birlik, Oda Ve Diğer Benzer Kuruluşlar
Mali	Mali destek, kredi, sübvansiyon, vergi muafiyet ve teşvikleri, ihracat sigortası, kredi bulmada yardımcı ve garantör olma, yardım sandıkları	İhracat ve diğer sigortalar, bankacılık, finansal kiralama, faktoring.	Özel sigorta poliçeleri, kredi garantisi sağlama, kredi ve tasarruf sandıkları, ortak fonlar, banka finansmanı başvuru evrakı hazırlamada yardımcı olma, hacimli satınalmalar yapma
Danışmanlık Ve Enformasyon	Kanunlar ve regülasyonlarla ilgili, ekonomi ve istatistiksel bilgi, temel yönetsel, ilgili kuruluşları tespit etme, yardımcı kuruluşlar oluşturma (örneğin ihracat bilgi merkezi gibi)	Avukatlık ve muhasebe, özel piyasa verileri, danışmanlık, personel temini.	Taşeronluğu özendirme, vergi, kanuni meseleler ve regülasyonlarla ilgili bilgi verme, piyasa ve ihracat bilgisi ve hizmetleri verme, temel danışmanlık, ilgili kuruluşlara yönlendirme, üyelerin birbiriyle ilgili bilgilenmelerini sağlama.
Teknoloji	Temel teknoloji transferi ve bu konuda yol gösterme	Lisans ve sözleşmeli ar-ge hizmetleri verme	Yeni teknolojik gelişmeler ve kaynakları hakkında bilgi. Referans olma
Eğitim	Temel eğitim, temel ticari ve idari eğitim, firma sahiplerini eğitme	Özel ticari ve idari yeteneklere sahip olma ve sunma	Yeteneklerin güncelleştirilmesi. kalitenin oluşturulması ve sağlanması, yönetsel geliştirmenin sağlanması

Kaynak:Jacob Levitsky, *Private Sector Support For Small Enterprises - Some Conclusions*, International Small Business Series 16, University of Göttingen, (Çevrimiçi, <http://www.zdh-connect.com>) 5 Ekim 2001, s. 4-5.

⁴³ Hamdi İslamoğlu, "Küçük işletmelerin Toplumsal Özellikleri ve Sorunları", *Pazarlama Dünyası*, Sayı:33, 1992, s.10.

Bunun yanında eğitim kurumları ile işletmeler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi için gerekli önlemler alınmalı, uygun ve geleceğe yönelik ortak projeler hazırlanmalı ve bu tür projelerin devlet tarafından desteklenmesi sağlanmalıdır.

Yukarıdaki tablo 5’de KOBİ’lerin mali, eğitim, teknoloji, danışmanlık ve enformasyon konularındaki sorunlarına ilişkin hükümet, özel sektör ve sivil toplum örgütleri tarafından yapılabilecek destekler verilmiştir.

Küreselleşme ile birlikte bir yandan rekabet sertleşmiş diğer yandan ise teknolojik gelişmeler, mal, sermaye ve bilgidaki hızlı akım dünyayı adeta küçültmüştür. Ekonomik sistemin işleyişine KOBİ’ler çerçevesinden bakıldığında, tüm ekonomik bozukluklara rağmen ayakta kalmanın ve büyümenin en önemli şartı olarak ihracata yönelmek gerektiği görülmektedir. KOBİ’ler için ihracata yönelmek birkaç farklı açıdan önem arz etmektedir.⁴⁴ Bunlarda ilki, KOBİ’lerin yeni küresel dünya düzeni içerisinde rekabeti öğrenmek ve bu rekabet ortamı içerisinde ekonominin yeni enstrümanlarını kendi bünyelerinde devreye sokmalarıdır. İkincisi ise, ülkemizde çok sık yaşanan kriz dönemlerini daha az hasarla atlatabilmek için ihracata yönelme zorunluluğudur. Zira son 20 yılın deneyimlerinden çıkartılan sonuç göstermektedir ki, satışlarının belli bir yüzdesini yurt dışına gerçekleştiren firmalar kriz dönemlerini daha rahat geçirmekte ve az hasarla atlattıklarıdır.

Günümüzde yeni pazarlara ulaşmak ve rekabet edebilmek, KOBİ’lerin küreselleşme baskılarından oluşan yeni bir duruma bağlıdır ki, bu adaptasyonu sağlamak için teknik ilerleme, sosyal ve çevresel değişim ve politik çerçevenin değişmesi zorunludur. Bunun yanında KOBİ’lerin en gelişmiş üretim ve yönetim tekniklerini uygulamaları ve dağıtım kanallarını en etkin biçimde kullanmaları yine küresel ekonomik şartların ortaya çıkardığı ve rekabette başarı sağlamanın temel şartlarıdır.⁴⁵

⁴⁴ Fikret Kumaş, “Daha Güçlü KOBİ’ler İçin”, **KOBİ Efor Dergisi**, Haziran 2000, No:9, s.15.

⁴⁵ DPT, **Sanayi Politikaları**, VIII. BYKP Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, Yayın No:2529, 2000, s.91.

Yeni ekonomi olarak adlandırılan internetin kişiler ve kuruluşlar tarafından yaygın olarak kullanılması ile birlikte ticaret artık sınır tanımaz bir hale gelmiştir. Bu durum KOBİ'ler için yepyeni fırsatlar ortaya çıkarmaktadır. Teknolojideki bu gelişmelerle birlikte KOBİ'ler ağılar kurarak benzer üretim yapan diğerleriyle birleşip ölçek ekonomilerinin getirisinden faydalanmalıdırlar.

Uluslar arası piyasalarda rekabet edecek şirketlerin güçlü bir yapıya sahip olması gerektiği için KOBİ'lerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketleri ve daha sonra Sektörel Dış Ticaret Şirketleri uygulaması, bu şirketlerin ihracatını rekabet edebilirliğini artırmak, enformasyona ulaşım, finansman ve dış pazarları yeterince tanıyamama gibi sorunlarını azaltmak açısından yerinde bir uygulama olmuştur.

Beşeri sermaye, ar-ge, bilginin birikimi ve dağılımı kavramlarıyla gündeme gelen yeni içsel büyüme teorileri KOBİ'lerin gelişmesi alanında önemli olanaklara işaret etmektedir. Bu değişkenlere bağlı stratejilerin sınırsız ve kesintisiz büyüme fırsatları yaratacağı savunulmaktadır. Özellikle Gümrük Birliği ile birlikte, AB ülkelerinden gelecek rekabet karşısında Türk firmaları maliyetleri düşürerek daha kaliteli üretime, tüketiciler de daha bilinçli tüketime yöneleceklerdir. Rekabetçi ortamda daha kaliteliyi daha ucuza üretebilme zorunluluğu, mevcut teknolojiyi iyileştirme ve geliştirme çabalarını artıracaktır. Bu durum ise ar-ge'nin özendirilerek desteklenmesini ve Avrupa Birliği normlarına uygun hale getirilmesini kaçınılmaz hale getirmektedir.⁴⁶

Firmaların ihtisaslaşmaları döneminde Fransa'da %50'ye varan ar-ge yardımları yapılmakta, danışmanlık hizmetleri sağlanmakta, bankalardan kredi alma konusunda yardımcı olunmaktadır.⁴⁷ Türkiye'de ise ar-ge için diğer ülkelerde olduğu ölçüde kaynak ayrıldığı söylenemez. KOSGEB, MPM, TÜBİTAK ve TSE gibi kuruluşlar firmalara bilgi akımını sağlamaya çalışmaktadırlar. KOBİ'lerin ihracat

⁴⁶ İSO, **Ar-ge Yapan KOBİ'ler Açısından Türkiye'de Bir Ar-ge Ortamı Üzerine Bazı Tespitler**, İstanbul, İSO, No:1998-8, 1998, s.61-62.

⁴⁷ Anna Leander, "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Problemleri Açısından Devlet Yardımları", Çev. Müjde Yener, İstanbul, İSO, No:1991-5 1991, s.198.

sektörüne yönelmeleri ve rekabet gücünü artırmaları için daha büyük ölçüde devlet desteğine ihtiyaç duydukları bir gerçektir.

2.2. KOBİ'LERİN GELİŞTİRİLMESİNDE KULLANILAN TEMEL YÖNTEMLER

KOBİ'lerin geliştirilmesine yönelik üç farklı yaklaşım öne sürülmektedir. Bunlar; geleneksel yaklaşım, deregülasyon yaklaşımı ve işletmeler seviyesinden daha üst örgütlenmeler kurma yaklaşımlarıdır. Aşağıda bu yaklaşımlar açıklanmaya çalışılacaktır.⁴⁸

2.2.1. Geleneksel Yöntem

Bu konu ile ilgili sorunları ortaya koyabilmek için, KOBİ'lerin geliştirilmesi ile ilgili iki uç yaklaşımı ele almak gerekir. Bunlar, geleneksel ve deregülasyon yaklaşımlarıdır. Bunların yanı sıra yeni ve farklı bir yaklaşım olarak KOBİ'lerin üzerindeki kurumlarında analize dahil edilmesi yararlı olacaktır.

KOBİ'lerin başarı performanslarının düşük olmasının nedeni olarak yetersiz piyasa katılımıcılığını gösteren geleneksel yaklaşımın varsayımlarından birisi; KOBİ'lerin aktivitelerinin genel şartlarının belirliliği ve değiştirilemezliğidir. Bu nedenle geleneksel yaklaşım, iyileştirme için KOBİ'leri doğrudan etkileyecek politikaların uygulanması gerektiğini savunmaktadır.

Bazı proje ve programlar, KOBİ'lerin darboğaza girdikleri durumları ve sektörleri incelemekte ve özel reçeteler hazırlamaktadırlar. Genellikle satınalma, üretim, pazarlama ve yönetim kademeleri incelenmekte ve böylece KOBİ'lerin gelişmesinin önündeki engeller ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bu iyileştirme çabaları KOBİ'lerin temel olarak kullandığı bütün fonksiyonları içermektedir,

⁴⁸;European Commission Thematic Valuation of Structural Fund Impacts on SMEs, a.g.e., s.19.

- Çırakların, işçilerin ve girişimcilerin eğitilmesi,
- Teknik ve işletme danışmanlıkları,
- Kredi programları,
- Satın almada yapılan yardımlar,
- Pazarlama alanında yapılan yardımlar
- Altyapı ve işyerinin hazırlanması.

Bu önlemler arz yönlü olup direkt olarak desteklenen KOBİ'nin performansını etkilemektedir. Yukarıda sayılan önlemler tek tek uygulanabileceği gibi tamamı bir paket olarak ele alınıp KOBİ'lerin durumlarının iyileştirilmesi için uygulanabilmekte, böylece KOBİ'lerin zayıf yönlerinin tamamının birlikte çözülmesi amaçlanabilmektedir. Bu tip danışmanlık acentaları genellikle kamuya ait olup bunlara "bir tek yerden alış veriş" denmektedir. Bunların amacı, KOBİ'lerin sorunlarını bir tek elden çözmeye yardımcı olmaktır.

Geleneksel yaklaşıma yapılan ilk eleştiri, ekonomik politikaların olumlu ve olumsuz yanlarını hesaba katmamasıdır. Bunun bir nedeni, geleneksel yöntemle KOBİ'lerin iyileştirilmesi çabaları, genel ekonomik politikalardan ayrı olarak ele alındığı sürece zor başarılı olacaktır. Başarılı olsalar dahi, iyileştirme çabalarının ekonomik etkinliği şüphelidir. Doğrudan bireysel KOBİ'lere yönelik olarak uygulanan önlemler hem finansal hem de personel maliyetlerini arttırmaktadır. Kaynakların sınırlı olduğu hesaba katıldığında destek verilecek işletme sayısının da sınırlı olacağı ortaya çıkmaktadır. Bu ise, destek verilecek KOBİ'lerin seçilmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Böylece, bir kısım KOBİ'ler destek için tercih edilirken diğer bir kısım ise geride kalacaktır. Acentaların genellikle kamuya ait olmaları ve ayırım yapabilme ve seçebilme gücünü ellerinde bulundurmaları, bürokrasinin negatif yönlerinin de ortaya çıkma olasılığını gündeme getirmektedir. Ayrıca KOBİ'lerin desteklenmesinde acenta gibi üstelik kamuya ait bir tek kuruluşun kullanılmasının ne derece doğru olduğu da sorgulanmaktadır.

Geleneksel yaklaşıma ikinci eleştirinin nedeni ise, arz yönlü yaklaşımı çok fazla öne çıkarmasıdır. KOBİ sektöründe gelişme, o sektörün mallarına olan talebin

büyüklüğü ile sınırlıdır. Bu sebeple KOBİ'lerin etkin bir şekilde desteklenmeleri çoğunlukla kırsal gelirin artırılması ile olabilecektir. Fakat, kırsal gelirin büyük bir miktarının da KOBİ faaliyetleri sonucunda ortaya çıktığı unutulmamalıdır.

Bu alandaki diğer bir eleştiri ise, KOBİ'lerin ihtiyaçlarının işletme dışındaki acenteler tarafından genel, sınırlı ve belli ölçütler esas alınarak teşhis edilmesi bazen KOBİ'lerin yanlış da olsa bu destekleri kabul etmek zorunda kalıyor olmalarıdır. Çoğu zaman uzmanlar desteklemeyi kendi istedikleri gibi şekillendirirken işletmeye seçme ve değerlendirme hakkı vermeyebilmektedirler. Böylece KOBİ'ler, yapılan desteklere ve tavsiye edilen yönde işini geliştirmeye mecbur kalabilmekte ve acentelere bağımlı hale gelebilmektedir.

Sonuçta, desteklemeler ile ilgili olarak geleneksel yaklaşım beklenen sonuçları sağlayamamıştır. Bunun nedenleri sadece zayıf uygulamalarda değil, aynı zamanda yaklaşımın doğasından kaynaklanan temel nedenlerde yatmaktadır.

2.2.2. Deregülasyon Yaklaşımı

“Neoliberal” olarakta adlandırılan bu yaklaşım tatmin edici sonuçlar veremeyen geleneksel yaklaşıma bir tepki olarak doğmuştur. Bu yaklaşıma göre, politik ayrımcılık ve regüle edilmiş piyasalar KOBİ'lerin gelişememesinin nedeni olarak görülmektedir. Temel hipotez ise, liberalize edilmiş piyasalar, özgür fiyat belirleme ve müdahale edilmemiş fiyat yapılarıdır. Bunların sağlanması, KOBİ'lerin gelişmesi için yeterlidir. Deregülasyon taraftarları, ekonomik politikanın yapısının değişmesini ve devletin ekonomik sürece müdahaleden kaçınmasını savunurlar.⁴⁹ Geleneksel yaklaşım olan destekleme önlemleri reddedilmektedir. Bu sistem uygulandığı takdirde, bazı işletmeler diğerlerinden farklı olarak destek alacak ve görece olarak büyüyecekler ve böylece kaynakların optimal dağılımı mümkün olmayacaktır.

⁴⁹:European Commission Thematic Valuation of Structural Fund Impacts on SMEs, a.g.e., s.23.

Bu yaklaşımın geleneksel yaklaşıma yönelttiği eleştiriler hem KOBİ'lerin hedeflerinin açık olarak tanımlanmasını ve getirilen önlemlerin sorgulanmasının yolunu açmış, hem de KOBİ'lerin desteklenmesinin sonunun olmadığını ve KOBİ'ler yerine büyük firmaların daha avantajlı olduklarını iddia etmiştir. Zira emek, sermaye ve toplam faktör verimliliğinin daha yüksek olduğu büyük ölçekli üretimler ve büyük firmalar koruma ya da özel teşvikler olmaksızın karlı üretim yapabilirler. Bu firmalara ayrımcılık yapmaya da gerek kalmayacaktır.⁵⁰

Deregülasyon yaklaşımı, gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikalarını birden bire değiştirmelerini beklemektedir. Zaten yaklaşımın pratik öneminin fazla olmamasının nedeni de bu şekilde gerçeklerden oldukça uzakta olmasıdır. İdeal serbest piyasa ekonomisi, ne gelişmiş batı ülkelerinde ne de gelişmekte olan ülkelerde bulunmamaktadır.

2.2.3. İşletme Seviyesinden Daha Üstte Örgütlenmeler

Kalkınmışlık seviyesi düşük ve regüle bir piyasa yapısına sahip bir ülkede, KOBİ'lerin desteklenmesi, iyileştirilmiş bir piyasa için kurumsal ön koşulların gerçekleştirilmesine bağlıdır. Piyasa ekonomisinin geniş alanlarda işlediği gelişmişlik düzeyi daha yüksek olan bir ülkede ise, belli avantajlılıkları gidermek veya KOBİ'lerin belli davranışlarını desteklemek için yapılan müdahaleler muhtemelen gerekecektir. KOBİ'lerin desteklenmesi konusunda içerik ve yöntemler ülkenin özel durumlarına göre değişmektedir.

KOBİ'lerin desteklenmesi başlı başına bir karmaşıklık iken hiçbir ülkede KOBİ sektörünün homojen bir yapıya sahip olmayışı bu karmaşıklığı daha da arttırmaktadır. Burada, KOBİ'leri geliştirilmesine yönelik işletme seviyesinin üstünde entegre örgütlenmeler yaklaşımı gündeme gelmektedir.

Üyelik sistemi ile çalışan birlikler ve ticaret odaları KOBİ'leri daha yakından tanıyan ve bu işe en uygun gruplardır. Bunlar sadece geleneksel destek sağlamakla

⁵⁰;European Commission Thematic Valuation of Structural Fund Impacts on SMEs, a.g.e., s.24.

kalmazlar, aynı zamanda sektörün çıkarlarını kapsamlı olarak temsil etmekte devletten daha başarılıdırlar. Birçok gelişmekte olan ülkede, KOBİ'lerin oluşturdukları organizasyonlar, belli ölçüde gelişmişlerdir. Bu kurumlar güçlendirilerek, varolan KOBİ desteklemelerinin zayıflıkları giderilebilir ve bu kuruluşların pozitif katkıları güçlü bir şekilde ortaya çıkarılabilir.⁵¹ Bu tür organizasyonların oluşturulması sonucunda aşağıdaki avantajları sağlaması beklenebilir;

- Hedef gruba ve probleme yakınlık
- Ayrımcı politikalara karşı bölgesel politik etkilerin güçlendirilmesi
- Sorun ve uygulama eksenli destek önlemleri geliştirmek
- Maliyet etkili destekleme,
- Birlik ve Odaların üyelerince destekleme önlemlerinin kontrol edilebilirliği ve bunlara katılımları
- Kamu yönetimine güven vermesi ve işlerini azaltarak rahatlatması,
- KOBİ'lerin kendi kendilerine destek olabilme konusunda ilerlemesi.

Fakat, KOBİ'lerin oluşturdukları bu üst merkezler, düşük üyelik, zayıf liderlik, etkin olmayan yönetim, hükümetler tarafından sorunları tamamen çözen bir kurum olarak kabul görmemesi ve yetersiz finansman konusunda sıkıntı çekmektedirler.⁵²

2.3. KOBİ'LERİN BÖLGESEL KALKINMADAKİ ROLÜ

1970'lerde KOBİ'lerin kalkınma ekonomisi açısından önemi keşfedildikten sonra kalkınma sürecindeki yerleri tartışma konusu olagelmiştir. Bunun sebebi KOBİ'lerin ekonomik ve toplumsal kalkınma süreci içerisinde çok çeşitli ve

⁵¹ Jakob Levitsky, **Private Sector....., a.g.e., s.2-3**

⁵² Jakob Levitsky, **Proposal for a Private Sector Support System for Small and medium Enterprises In Developing Countries**, International Small business Series, No:9, University of Göttingen, (Çevrimiçi, <http://www.zdh-conect.com/>). 05 Ekim 2001, s.15-16.

kapsamlı roller üstlenmesidir.⁵³ Özellikle 1973 petrol krizi ile ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin yaşadığı ekonomik durgunluk sonucu, büyük işletmelerin iş hacimlerinin daralması ve işsizliğin artması, buna karşılık küçük işletmelerin esnek yapılarından dolayı o dönemdeki ekonomik koşullara kendilerini çabuk adapte ederek krizi atlattırmayı başarmaları ve istihdamda bir azalma yerine büyüklerin de açığını kapatmaları dikkatleri KOBİ'lere yöneltmiştir.

KOBİ'lerin ekonomik ve toplumsal kalkınmada oynadıkları rol, ülkelerin kültürel yapılarına göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin ABD'de KOBİ'ler serbest piyasa ekonomisinin vazgeçilmez bir unsuru ve ekonomik dinamizmin temel güçleri olarak görülmektedir. Bu yüzden ABD'de KOBİ'lere verilen sosyo-politik ve ekonomik destek önceden olduğu gibi şimdi de önemini azaltmadan sürmektedir. Japonya'da bu tür işletmelere bakış açısı biraz daha farklıdır. Bu ülkede KOBİ'ler, büyük işletmelere maliyeti düşük, kalitesi yüksek ve yenilik taşıyan parçalar sağlayan işletmeler olarak görülmekte ve büyük işletmelerle yakın ilişkiler kuran yapıları sonucu Japon büyük firmalarının Amerika ve Avrupa'nın büyük firmalarına göre daha avantajlı oldukları savunulmaktadır. Avrupa'da ise ülkeden ülkeye farklılıklar göstermesine rağmen, daha çok ilginin KOBİ'lerden yana olduğu görülmektedir.⁵⁴ KOBİ'lere yönelik politikalar ise yine ülkeden ülkeye ağırlık verilen alana göre, farklılık göstermektedir.

Özelliklerinden bahsederken de değindiğimiz gibi KOBİ'ler yeniliklerin teşviki, yeni iş imkanlarının yaratılması, istihdama olan katkısı, ekonomiye kazandırdığı dinamizmin yanında en fazla katkıyı bölgesel kalkınmayı hızlandırmak ile yapmaktadır. KOBİ'ler ülkelerin büyüme ve kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Fakirliğin çeşitli toplum kesimleri arasında azaltılmasını sağlama potansiyeli taşımaktadırlar.⁵⁵ Özellikle, KOBİ'lerdeki üretimin emek yoğun olduğu ve bu nedenle belli bir sermaye seviyesinde daha fazla istihdam sağladığı

⁵³ Gibb, a.g.e., s.6.

⁵⁴ Sarıaslan, a.g.e., s.31.

⁵⁵ Paul Cook, Frederick Nixon, **Finance and Small And Medium-Sized Enterprise Development, Finance and Development Research Programme**, University of Manchester, Working Paper Series, No:14, April 2000, s.2.

vurgulanmaktadır. KOBİ'ler özellikle geri kalmış bölgelerdeki istihdam açığına bir çözüm aracı olarak da değerlendirilmiştir.⁵⁶

KOBİ'lerin bölgesel düzeyde istihdam ve gelir sağlama etkisi, bölgenin kalkınmışlık seviyesine göre farklılıklar sergilemektedir. Ekonomik kalkınmanın ilk evrelerinde KOBİ'lerin istihdama ve üretime katkısı büyük işletmelerden daha fazla olmaktadır. Bu bağlamda bölgesel dengesizliklerin olduğu ekonomilerde kalkınma seviyesi düşük olan bölgelerde kalkınmayı hızlandırmak için KOBİ'lerin bir araç olarak kullanılması gerektiği söylenebilir.⁵⁷

2.3.1. Bölgesel Kalkınmada KOBİ'lerden Yararlanmanın Avantajları

KOBİ'lerin bölgeler arası gelişmişlik farklarını gidermek amacıyla kullanılmasının birtakım avantajları vardır. Bu avantajlar KOBİ'lerin daha önce bahsettiğimiz özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu avantajları şu şekilde özetleyebiliriz:⁵⁸

- KOBİ'ler emek yoğun koşullarda üretim yaparlar ve dolayısıyla istihdam yaratmak için sadece az bir miktar sermayeye ihtiyaçları vardır.
- KOBİ'ler piyasalardaki başka bir şekilde faydalanılamayacak uygun ortamlara yerleşirler.
- KOBİ'ler kırsal ve uzak alanlarda yerleşirler ve ek gelir yaratırlar.
- KOBİ'ler daha az vasıflı işgücüne gelir ve istihdam fırsatları sağlarlar.

⁵⁶ Frank Pyke, **Local Development Initiatives and The Management Of Change In Europe**, Employment And Training Papers 31, Geneva, Employment and Training Department International Labour Office, 1998, s. 1-5.

⁵⁷ Sariaslan, **a.g.e.**, s.39-40.

⁵⁸ Cook, Nixon, **a.g.e.**, s.4-15; Ayrıca bkz., Oktay Alpugan, **Küçük İşletmeler Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi**, II.Basım, Trabzon, Der, 1994, s.14-23.

- KOBİ'ler fırsatların ve gelirin daha eşit olarak dağıtılmasında katkıda bulunurlar.

- KOBİ'ler kalkınma sürecinde diğer başka bir şekilde kullanılamayacak ve kaybedilecek olan kaynakları kullanarak faydalı hale gelmelerini sağlar. Bu kaynaklar:

- Girişimci ve ailesinin, akrabalarının ve arkadaşlarının tasarrufları,
- Formel eğitimi olmayan çalışanlar,
- Yerel hammadde ve geri dönüştürülmüş kaynaklar.

- KOBİ'ler girişimciliğin gelişmesi ve işçilerin eğitilmesi açısından imkanlar sunarlar

- KOBİ'ler çalışanlarının eğitim ve kalitesinin gelişimine katkıda bulunurlar.

- KOBİ'ler görece olarak daha az ithal girdi kullandıklarından dolayı dış ticaret açısından olumsuz etki yaratmazlar

- KOBİ'ler şehirleşmiş alanlarda büyük işletmelere oranla daha az bulunmaktadır. Tarımla daha fazla bağlantıları bulunmaktadır ve dolayısıyla kırsal alanın kalkınmasında olumlu yönde katkıda bulunurlar.

2.3.2. KOBİ'lerin Bölgesel Kalkınmayı Etkileme Süreci

KOBİ'lerin bölgesel kalkınmayı hızlandırma fonksiyonu, birbirine neden ve sonuç ilişkisi ile bağlı aşağıdaki aşamaları izleyerek zamansal bir gelişme süreci sonucunda etkisini ortaya koymaktadır:⁵⁹

“1. Aşama: KOBİ'lerin (daha yoğun olarak küçük işletmelerin) ülkenin tüm coğrafik bölgelerine yayılmış olmaları,

⁵⁹ Sariaslan, a.g.e., s.40-41.

2. Aşama: Özellikle kırsal ve/veya taşra bölgelerinde küçük işletmelerin, bölgede istihdam ve gelir yaratarak bölge nüfusunun büyük şehir merkezlerine göçünü engellemesi,

3. Aşama: Duran ya da azalan göç sonucu bölgede ekonomik faaliyetlerin canlanması,

4. Aşama: Bölgenin imkanlarına ve izlenen kalkınma politikalarına bağlı olarak, canlanan ekonomik faaliyetlerin dinamik ve büyüme potansiyeli yüksek işletmelerin doğuşunu teşvik edici bir ekonomik ortamı yaratması (inkübasyon),

5. Aşama: Dinamik ve büyüme potansiyeli yüksek işletmelerin kurulması ile bölgesel kalkınmanın hızlanması ve dolayısıyla ülke ekonomisinin gelişmesi.”

2.4. BÖLGESEL KALKINMADA KOBİ TEMELLİ STRATEJİLER

Ekonominin küreselleşmesi ve artan uluslar arası rekabet karşısında bölgesel ve yerel kalkınma stratejileri daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Yeni bölgesel politikalarla birlikte yerel istihdamı artırıcı girişimler artmaya başlamıştır. Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik geleneksel politikalara ilave olarak, girişimciliğin özendirilip geliştirilmesi yörelerin kalkınmasını hızlandırmaktadır. Son yıllarda pek çok ülkede, özellikle azgelişmiş bölgelerde, devletin istihdamı artırmaya yönelik faaliyetlere desteği konusundaki yaklaşımlarda değişimler olmuştur. Doğrudan destek ve gelir transferi yerine, daha çok işletme kurulmasını özendirmeye, yerel ve bölgesel içsel kalkınmaya doğru bir eğilim göze çarpmaktadır. Bu bağlamda sivil toplumun da bu konuya eğilmesini teşvik edilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır.⁶⁰

Ülkelerin hem topyekün kalkınmasında hem de gelirin adil paylaşımı ve istihdam yaratılması konusunda bölgesel kalkınmaya önem verildiği bilinmektedir.

⁶⁰ DPT, *Bölgesel Gelişme, a.g.e.*, s.189-190.

Bölgesel kalkınmanın yolu ise bölgenin potansiyellerinin açığa çıkarılması ve bölgedeki girişimcilik faaliyetlerine ortam hazırlanıp desteklenilmesi ve de bu girişimciler arasında koordinasyon sağlanarak rekabet gücü yüksek firmalar oluşturulmasıdır. Çeşitli ülkelerde bu amaca ulaşmak için özel sektör kamu, gönüllü kuruluşlar işbirliği ile birtakım oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bazı bölgelerde KOBİ'lerin çok yoğun olduğu, bazı bölgelerde ağlar kurarak odaklandıkları, bazı ülkelerde İş Geliştirme Merkezleri (İş Kuluçkaları) veya Teknoparklar gibi girişimciliği özendirici organizasyonların ortaya çıktığı sıkça görülmektedir. Çalışmamızın bu kısmında bu oluşumları ve özelliklerini kısaca incelemeye çalışacağız.

2.4.1. Yoğunlaşmalar Ve KOBİ Ağları Oluşturma

1970'li yıllardan sonra meydana gelen gelişmeler, küreselleşme süreci ile birlikte ulusal ekonomilerde mekansal yapılarda önemli değişiklikler yaratmıştır. Büyük ölçekli, standart mal üretimi üzerine kurulu Fordist üretim yapısına sahip eski sanayi bölgeleri hızlı bir durgunluk ve gerileme dönemine girerken, aynı ülkelerin kırsal veya azgelişmiş bazı bölgelerinde iktisadi hareketlilikler yaşanmıştır. Genel anlamda bir durgunluğun yaşandığı bir zamanda canlılığını koruyan bu bölgeler incelendiğinde buraların birtakım ortak özelliklerinin olduğu görülmüştür. Bu özellikler; yerel girişimciliğin çok fazla olması, esnek (post-Fordist) üretim teknolojileri, dayanışma, güven ve örgütlenme gibi unsurlardır.⁶¹ Buradan anlaşılan küreselleşmeyle birlikte bölgesel ekonomilerin de önem kazanmaya başladığıdır.

Geçen 20 yıl içerisinde küresel üretimden esnek üretim sistemine geçilmesi nedeniyle, yerel kalkınma ve küçük firmaların bundaki rolü giderek netlik kazanmıştır. Hızlı ekonomik değişim, adapte olabilme yeteneği ve esneklik gerektirir. Merkezileşmiş hükümet ve uzmanlaşmış yeteneklere sahip ve ölçek ekonomilerinde yararlanan büyük firmalar gerekli sosyo-ekonomik değişiklikleri yapmakta yavaş kalmaktadırlar. Sonuç olarak bu hantal kurumlar ortaya çıkan

⁶¹ DPT, *Bölgesel Gelişme, a.g.e.*, s.179.

yüksek işsizlik ve ileri global rekabet koşullarına ağır aksak karşı koyabilecek duruma gelmektedirler. Buna karşı alınacak önlem girişimciliğin özendirilmesi ve karar alma mekanizmasının desentralizasyonudur. Girişimciliği özendiren, örgütlü hizmetler sunan ve kamu otoriteleri, özel sektör ve yerel topluluklarla işbirliği yapan başta bölgedekiler olmak üzere tüm kuruluşlar giderek önem kazanmaktadır.

Ekonominin küreselleşmesi ile birlikte artık, firmaların ayakta kalabilmeleri için küresel boyutta rekabet üstünlüğü yakalamaları gerekmektedir. Bunun için de yeni teknolojiler yaratabilme, esnek ve pazara yönelik üretim, üretimde uzmanlaşma, verimliliği artırma ve global bir yönetim felsefesi gibi özelliklere sahip olmak gerekmektedir.⁶² Fordist üretim tarzı gerekli esneklik, yenilikçilik ve fazla bürokratik olmama gibi özellikleri taşıyamadıklarından 1970'li yıllardan sonra ilgi daha çok esnek, yenilikçi, az bürokratik ve pazara yakınlığı ile bilinen küçük işletmelere kaymıştır. Koordinasyonun planlamacılar tarafından yapıldığı, büyük üretim firmalarının yerini koordinasyonu pazar mekanizması tarafından sağlanan kümeler halindeki firmalar almaya başlamıştır. Büyük ölçekli firmalar da yeni rakipleriyle rekabet edebilmek için ölçek ekonomilerinin avantajlarından faydalanırken daha yalın, esnek ve yenilikçi olmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Küçük ölçekli firmalar ise yalın, esnek ve yenilikçi özelliklerinin yanında ölçek ekonomilerinin avantajlarından da faydalanmak için stratejik işbirliklerine giderek küresel rekabette varolmanın yollarını aramaktadırlar.⁶³ Yeni rekabet stratejisi, 'küçülürken büyümek' anlayışı ile, geniş alanlara yayılarak her şeyi bizzat üretmektense bir alanda uzmanlaşıp en iyi bildiği işi yapıp, diğerlerini satın almayı gerektirmektedir.⁶⁴ Bu sebeple bir anlamda büyük firmalar küçülmenin,

⁶² Rüştü Bozkurt, **2000'li Yıllara Girerken Türkiye'nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Politikası**, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Konferansı, Ankara, TOBB, Yayın No: 278, 1993, s.50-51.

⁶³ Hüseyin Özgen, Bahattin Karademir; "KOBİ'lerin Şebeke Türü Örgütlenmelerde Yer Almalarının Örgütsel Sonuçları: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri Üzerine Bir Araştırma", **Krizden Çıkışta KOBİ'lerin Yeniden Yapılanması ve 2000'li Yıllar İçin Değişim Stratejileri Kongresi**, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Adana, Temmuz 2000, s.237.

⁶⁴ Tınaz Titiz, **Küçük Girişimciler**, Küçük İşletme Dergisi, Antalya Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayın Organı, Sayı:4, Antalya, 1995, s.10.

küçük ölçekli firmalarda büyük olmanın avantajlarına da ulaşmak için büyümenin yollarını aramaktadırlar.

Son yıllarda hem kamu hem de özel sektörün ve gönüllü kuruluşların kendi içlerinde veya aralarında oluşturdukları stratejik işbirliklerinin yaygınlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu yerel sistemlerde rakipler, girdi sağlayanlar, müşteriler ve uzmanlaşmış araştırma ve eğitim programları coğrafi bir alanda yoğunlaşmışlardır ve iyileştirme ve yenilikler yapma için uygun bir ortam sunarlar. Örneğin İtalya'daki Emilia Romagna ve Veneto, Danimarka'da Juten ve Almanya'da Baden-Württemberg bölgeleri bu yapıları ile ün salmışlar ve birçok araştırmalara konu olmuşlardır. Emilian seramik bölgesinde, örneğin, imalat sanayindeki müşteriler ile üretimle ilgili makine-mühendisliği aktivitelerindeki yakın ilişkiler, uygulamalı araştırma ve mesleki eğitim destek merkezleri ile birleşerek yenileri de dahil olmak üzere teknolojik gelişme ve yayılmayı sağlamakta ve entegre bir ürün yelpazesinin gelişmesini ortaya çıkarmaktadır.⁶⁵

Stratejik işbirlikleri günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan birçok ülkelerde görülmekte, bu birliktelikler bazen devlet eliyle teşvik edilmekte, bazı ülkelerde kendiliğinden ortaya çıkmakta, bazı bölgelerde de özel sektör, kamu ve gönüllü kurumların ortak girişimleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Yeni Sanayi Odakları, Şebeke Organizasyonlar (KOBİ Ağları) ya da KOBİ Yoğunlaşmaları gibi farklı isimlerle ortaya çıkan bu stratejik işbirlikleri yapısal anlamda farklılıklar taşımasına rağmen genel anlamda aynı bölgede veya yakınındaki küçük firmaların bir araya gelerek ölçek ekonomilerinin sağladığı dışsallıklardan faydalanmak ve rekabet üstünlüğü yakalamak için oluşturdukları birlikteliklerdir. Yapı olarak benzer ve temelde aynı hedefe yönelik olan bu birliktelikleri 'şebeke organizasyonlar' olarak ele alacağız.

"Şebeke organizasyonlar, belirli bir hedef pazar için daha etkin bir üretim süreci geliştirerek daha düşük maliyetlerle ve daha kaliteli ürün veya hizmetler

⁶⁵ John Benington; Mike Geddes, **Local Economic Development In The 1980s and 1990s: Retrospect And Prospects**, Economic Development Quarterly, Nov92, Vol. 6 Issue 4, p 454-463.

sunarak rekabet avantajı geliştirmek amacıyla bir araya gelmiş işletmeler topluluğudur.”⁶⁶

şebeke organizasyonlar, firmaların gönüllü işbirliği anlaşmalarına dayanan, mülkiyet açısından birbirinden bağımsız, iş ilişkileri açısından bağımlı, sermayelerini, teknolojilerini ve diğer varlıklarını değiştirdikleri, paylaştıkları ve ortak gelişme kaydettikleri firmalar arası ilişkiler ağıdır. Bu yüzden bunlara şebeke organizasyonlar denilmektedir. Bu işbirlikleri, ortak girişimler stratejik işbirlikleri, üretici tüketici işbirlikleri veya dağıtım kanalları oluşturma gibi farklı şekillerde oluşturulabilir.⁶⁷

Yerel KOBİ ağıları şeklindeki bu organizasyonlar çeşitli birbirlerini tamamlayıcı alanlarda ve fonksiyonlarda uzmanlaşmış, hizmetleri, eğitimi, teknoloji yayılımını ve ihracatı kendi aralarında özendirici aktiviteleri ile karşılıklı olarak etkileşen ve işbirliği yapan gruplardır. Firmalar bu yoğunlaşmalar içerisinde piyasalarının maksimum çıkarı için bulundukları iş ortamındaki sunulan birimlerle resmi ve gayri resmi işbirliği içerisindedirler. Diğer faktörler de aynı derecede önemlidirler: bunlar vasıf derecesi, eğitim düzeyi, gerekli girdi kaynaklarının varlığı, finans ve güven ve geleneklere dayanan gayri resmi ilişkilerin varlığı olarak sıralanabilir.⁶⁸

Ağ sistemi sadece ölçek ekonomilerini esas almakla kalmamakta, aynı zamanda firmalar arasında karşılıklı bağımlılık ve bilgi değişimi yoluyla ortaya çıkan öğrenme sistemi ve organizesini de esas almaktadır.⁶⁹ Rekabet gücünü artırmak için yerel ekonomik dışsalılıklardan yararlanan bir firmanın kendisi de bu kollektif öğrenme ve bulunduğu toplumla bağlar kurma sürecine katılmak zorundadır.

⁶⁶ Cengiz Yılmaz, Ebru Tümer Kabadayı; **KOBİ’ler İçin Yapısal Çözüm Önerileri (I): şebeke Tipi Örgütsel Yapılanmalar ve KOBİ’ler Arası İşbirliği**, Krizden Çıkışta KOBİ’lerin Yeniden Yapılanması ve 2000’li Yıllar İçin Değişim Stratejileri Kongresi, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Adana, Temmuz 2000, s.285.

⁶⁷ Özgen, Karademir; **a.g.e.**, s.238-239.

⁶⁸ Arne Isaksen, **Regionalisation and Regional Clusters as Development Strategies in a Global Economy**, STEP Report, Oslo, Norway, April, 1998, s.14-20.

⁶⁹ Isaksen, **a.g.e.**, s.14-20.

Bu tür organizasyonların ortaya çıkmasının temel sebebi global işletmenin çevresel değişiklere hemen cevap verebilecek bir kıvraklığa kavuşması, etkinliğin artması, işletmenin bildiği ve esas uzmanı olduğu işini yapması, diğer işleri bir piyasa disiplini çerçevesinde başka organizasyonlara devretmesi düşüncesidir.⁷⁰ Bunun yanında finansman, pazarlama ve enformasyon edinimi ve kullanımı konularındaki zaafıları gidermek gibi amaçlar da bu tür işbirliklerine gidilmesinin sebepleri arasındadır.

Şebeke tipi organizasyonların temel özelliği, çok sayıdaki bağımsız KOBİ'lerin veya böyle firmaların ağlarının birlikte var olmaları ve üretimin farklı adımlara ayrılmasıdır, bir mal veya hizmet üretebilmek için yapılması gereken iş ve faaliyetlerin ve bunun için gerekli olan kaynakların tek bir işletmenin bünyesinde toplanması yerine farklı işletmelere dağıtılmış olmasıdır.⁷¹ Diğer bir özelliği ise hiyerarşik kademelerden mümkün olduğu kadar uzak, yatay ilişkiler içerisinde çalışan birimlerden oluşmasıdır. Şebeke örgütlenmesin de temel unsur katılımcı birimlerin gerçekleşmesi beklenen etkin kollektif işbirliği anlayışıdır.⁷² Kollektif etkinlik yerel dışsal ekonomilerden ve ortak eylemlerden doğan rekabet gücü olarak tanımlanabilir.⁷³ İşbirliği içerisindeki firmalar bilgi ve tecrübelerini paylaşırlar, gerekli iş bölümünü en etkin şekilde yaparlar ve birbirlerini daha iyi anlayıp yardımcı olurlar. Etkinliğin sağlanabildiği böyle bir işbirliği oluşturulabildiği takdirde bu yapılanmaya katılan bütün firmalar karlı çıkabilecektir.

Şebeke organizasyonlarının başarılı olabilmesi için bir takım şartlar vardır.⁷⁴ Bunların başında şebekeyi oluşturan firmalar arasında karşılıklı güven ve risk alma unsuru gelmektedir. Karşılıklı güven fazla ise işbirliği içindeki firmalar birbirlerinde

⁷⁰ Yılmaz, Kabadayı; a.g.e., s.280.

⁷¹ Bjørn Asheim, **Industrial Districts as Learning Regions: A Condition for Prosperity**, Conference: The ESST Research Agenda For The Year 2000, San Sebastian, Spain, September 15_17, 1995, s. 1-15.

⁷² Elisabeth Chapus, Humbert Lesca, Louis Raymond, **Collective Learning With In an Environmental Scanning Coalition of Small Regional Firms: Towards A Modelization**, Proceedings of the 44th Annual World Conference of the International Council for Small Business, Naples, Italy, 1999, s. 3-31

⁷³ Lynn Mytelka, Fulvia Farinelli, **Local Clusters, Innovation Systems and Sustained Competitiveness**, United Nations University, Institute for New Technologies, October 2000, s. 9-17.

⁷⁴ Yılmaz, Kabadayı, a.g.e., 280-283.

kendilerine zarar gelmeyeceğini bildiklerinden uzun dönemli faydalarını nasıl artıracaklarını konusuna yoğunlaşabilirler. Taraflar süreç içerisinde sürekli birbirlerinin faaliyetlerini değerlendirerek karşılıklı güveni geliştirirler. İş ilişkilerinde güvenin gelişimi için tarafların birbirleriyle doğru, açık ve zamanlı bilgi alış verişinde bulunmaları ve ellerine fırsat geçtiği hallerde dahi kısa dönemli çıkarlarını bir tarafa bırakarak karşı tarafa zarar verecek eylemlerden kaçınmalıdırlar. Aynı zamanda karşılıklı risk almakta bu firmaların birbirlerine güvenmek zorunda kalmalarını sağlamaktır.

Diğer bir şart etkin iletişimdir. Bu tür bir organizasyonun başarılı olabilmesi için etkin bir iletişim ağının olması gerekir. Yeni ürünlerle piyasaya çıkabilmek, müşteri istek ve ihtiyaçlarına zamanında cevap verebilmek, bilgi ve deneyimi etkin bir şekilde paylaşmak, ortak bir tedarik sisteminin yönetimi ve ürünlerin ortak pazarlanması gibi faaliyetlerde etkin iş birliği, iletişimin eş zamanlı ve anlık olmasına bağlıdır. Bunların yanında şebeke üye firmalar arasında ortak organizasyon kültürünün olması gerekmektedir. Yani bir takım özelliklerin bütün firma sahip ve yöneticilerinde olması gerekir. Bu özelliklerin bazıları şunlardır;⁷⁵

- Yeni fikirlere ve değişikliklere açık olma
- Karar vermede çabuk tepki gösterebilme eğilimi
- Paylaşma ve birlikte çalışmaya verilen önem
- Bireyin değil grubun ön planda olduğu bir değer sistemi
- Risk alma eğilimi
- Çalışmalarda toleranslı yaklaşım eğilimi
- Pazar odaklı yönetim anlayışı

Bu özellikleri taşıyan firma sahiplerinin çok olduğu stratejik ortaklıklar genelde başarılı olabileceklerdir.

⁷⁵ Yılmaz, Kabadayı, a.g.e., 283-285.

2.4.1.1. Şebeke Organizasyonlarının Faydaları

Şebeke organizasyonları şeklinde KOBİ'lerin bir araya gelerek oluşturdukları stratejik işbirlikleri sayesinde bir takım faydalar sağlarlar. Bunları şöyle özetleyebiliriz;⁷⁶

- Yeni finansal kaynaklar sağlama
- Yeni Pazar ve kanallara giriş,
- Maliyet paylaşımı ve bunun sonucu olarakta maliyetlerde azalma,
- Ürün geliştirme süresinin kısılması,
- Şebeke sınırları içerisinde kaynak ve bilgi sağlama (know-how),
- İnsan kaynaklarının etkin kullanımı,
- Yüksek kaliteli ürünler,
- Pazardan gelen doğru ve hızlı bilgi akışı,
- Süreç yenilikleri ve yeni teknolojiler sağlama,
- Endüstri ürününü artırmak,
- Şebeke içinde öğrenme dürtüsünü artırmak,
- Faaliyetlerde sinerji yaratmak.

Ağlar içerisindeki işbirliklerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bazı yatay ağ grupları yeni pazarlar elde etmek ve ürünlerini ihraç etmek isteyen bazı benzer KOBİ'leri yeniden gruplandırarak bir arada toplar. Bu firmalar ar-ge, yeni ortak projeler yada yeni aktiviteler başlatmak için gereken pahalı ekipmanların maliyetlerini paylaşırlar.⁷⁷ Diğer firmalar dikey olarak işler ve örneğin bir ürünün geliştirilmesinde birbirlerini tamamlayıcı rol almak isteyen farklı bazen de başka sektörlerden olan firmalardan meydana gelir.⁷⁸ Üçüncü tür ağlar ise “bilgi” ağlarıdır: ortak bir problemi çözmek veya teknoloji ve piyasa bilgilerini birbirleriyle

⁷⁶ Chapus, Lesca, Raymond, **a.g.e.**, s. 3-31; Yılmaz, Kabadayı, **a.g.e.**, s.282.

⁷⁷ Mytelka, Farinelli, **a.g.e.**, s. 9.

⁷⁸ Mytelka, Farinelli; s. 9.

paylaşmak için oluşturulmuş birliklerdir. Örneğin Yeni Zelanda aynı ihracat sektöründeki firmaları için “esnek bilgi ağları” ve ortak yeni icatlar geliştirmek isteyen firmaları için ise “katı ağlar” geliştirmiştir.

2.4.2. Teknoparklar

Kalkınmada görece geri kalmış yörelerde girişimciliğin teşviki amacıyla kullanılan bir diğer yöntem teknoparklar oluşturmaktır. Teknoparklar; sanayi, teknolojik ve kentsel gelişme amaçlarının bütünleştiği, üniversite, araştırma kurum ve kuruluşları ile kamu ve sanayi kesiminin bir araya gelerek oluşturdukları bir sanayi odağı geliştirme aracı olarak tanımlanabilir. Bunlara teknoloji geliştirme bölgeleri de denilmektedir. Teknoparkların amaçlarını ve işlevlerini şu şekilde sıralayabiliriz;⁷⁹

- Ar-ge ağırlıklı faaliyetlerde bölgesel ve yerel ekonomilerin yeniden yapılanmasını sağlamak,
- Sanayinin gerilediği bölgelerde ürün ve proses yeniliğinin oluşmasına yardım ederek yerel sanayinin canlanmasını ve modernizasyonu teşvik etmek,
- İleri teknoloji ve yenilik için gerekli altyapının oluşturulmasını sağlamak,
- İleri teknoloji kökenli firmaların oluşmasını ve gelişimini teşvik etmek,
- Üniversite buluşlarının ve bilimsel bilginin ticarileşmesini sağlamak,
- Teknoloji transferine katkı sağlamak,
- Akademik personel ve öğrenciler için iş ve danışmanlık fırsatları yaratmak,
- Yeni istihdam alanları açmak,
- Ekonomik verimliliği artırmak,

⁷⁹ DPT, Bölgesel Gelişme, a.g.e., s.186.

- Eğitim imkanlarını artırmak ve kullanmak,
- Yörenin ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmek.

Görüldüğü gibi Teknoparklar bölgesel kalkınmanın ivme kazanması ve hızlanmasında kullanılabilecek önemli bir araçtır.

2.4.3. İş Geliştirme Merkezleri (İş Kuluçkaları)

İş kuluçkaları esnek koşullarda firmaların ihtiyaçlarına göre çeşitli iş geliştirme hizmetleri ve ortak kullanılan büro ve malzeme imkanları sunan organizasyonlardır. İş kuluçkaları (business incubators) yeni olan işletmelere yönelik işyeri sağlayarak, hizmetleri, imkanları ve ekipmanları bir araya getirerek ve temel gereksinimleri bir bölgede yoğunlaştırarak yerel istihdam yaratılması ve girişimciliği özendirmesinde popüler bir enstrümandır. Sunulan ve sağlanan imkanlar yeni işletmelerin başarı ve büyüme potansiyellerini artırmada kullanılmaktadır. Yapılan bir ankete göre, fakir, bağımlı yada girişimcilik ortamının olmadığı bölgelerde bu tip kuluçkalar önem taşımaktadır. Çünkü bunlar bulundukları bölgelere hem doğrudan ve dolaylı ekonomik etki yapmakta, hem de sosyal politika ve kalkınma programları ile de örtüşmektedir. Kuluçkaların yaratabilecekleri artan ekonomik çeşitlilik ve artan iş hacmi sosyal uyuma da destek sağlayacaktır.⁸⁰

1946'lardan bu yana üniversiteler, araştırma ve geliştirme parkları ve benzeri ortamlarda önemli ölçüde gelişmiş ve yerel hükümetlerin bölgesel kalkınma ve yenilik geliştirme stratejilelerinin önemli bir parçası haline gelmişlerdir. 1998 de Ulusal İş Kuluçkaları Birliği'nin Amerika Birleşik Devletlerinde yaptığı bir araştırmaya göre ülkede 587 iş kuluçkası var olduğunu tespit etmiştir. 2000 yılında ise bu sayının 900'ü geçtiği belirlenmiştir⁸¹.

⁸⁰ R. Hayter, *The dynamics of Industrial Location, The Factory, The Firm and Production Systems*, Wiley 1997, New York, s. 226-227.

⁸¹ Tania Carroz, *The Start-Up Environment in The Boston Area Incubator Strategies*, Swisshouse Babson College, Boston, 2001, s. 3.

İş kuluçkalarının sunduğu imkanlar şunlardır;⁸²

- Tesisler: Kuluçkalar bina, büro ve esnek finansal kiralama imkanları ve yüksek standartta teknolojik ve bilimsel ortam sunarlar.

- Dışarıdan satın alınan internet, muhasebe ve diğer malzemeler gibi bir takım mal ve hizmetleri doğrudan kuluçka satın alır. Böylece kuluçka firmalarına zaman ve para tasarrufu sağlarlar.

- Girişimcilerine örgütlenme ve işe alma hizmetleri sunarlar.

- Kuluçkalar, girişimcileri için gerekli olan sermayeye daha kolay ulaşabilmelerinin ortamını hazırlarlar. Kavramsal aşamadaki projelere parasal destekleri kuluçkalar ortak çalıştıkları bankalar aracılığıyla sağlamaktadır.

- Kuluçkalar girişimci işletmelerine mallarını geliştirmede ve pazarlamada teknik ve stratejik danışmanlık hizmetleri de sunarlar. Bu sayede girişimciler geliştirdikleri ürünleri daha çabuk ve ucuz bir şekilde pazarlama ve daha fazla kar edebilme imkanına kavuşabilmektedirler.

⁸² Carroz, a.g.e., s.3-4.

III. BÖLÜM

GÖLLER BÖLGESİ'NİN KALKINMASINDA KOBİ'LERİN ROLÜ

Çalışmanın birinci bölümünde bölgesel kalkınmanın öneminden bahsetmeye çalışılmıştır. Bölgesel kalkınmada KOBİ'lerin ne derecede önemli olduğu, ikinci bölümde ele alınmıştır. Bahsi geçen bölümde de değinildiği gibi KOBİ'lerin sahip olduğu birtakım avantajlarla ve özellikle kırsal kesimlerde yoğunlaşmalarından dolayı, bölgesel kalkınmanın yapı taşlarını oluşturabileceği yadsınamaz. Bunun yanında eğer KOBİ'ler ister aynı sektördeki isterse de farklı sektördeki olsun, bir araya gelerek birtakım birleşmeler vasıtasıyla ölçek ekonomilerinin de avantajlarına sahip olarak bölgesel kalkınmaya daha büyük katkılar sağlayabilirler. KOBİ'lerin şebeke tipi örgütlenmeler veya daha farklı yollarla birtakım birleşmelere giderek kendilerine ve de faaliyette bulundukları bölge ve dolayısıyla ülke ekonomisine ne gibi faydalar sağlayabilecekleri konusu araştırma sonuçlarımızın temel hedeflerinden biri olacaktır. Bunun yanında herhangi bir birleşme veya organizasyonel işbirliği içerisine girmemiş bile olsalar KOBİ'lerin bölge kalkınmasına etkisi hususu araştırmamızda incelenmeye çalışılacaktır. Buradan hareketle tezimizin bu bölümünde Göller Bölgesi'ndeki KOBİ'leri bu yönleri ile incelemeye çalışacağız.

Bu bölümde ilk önce Göller Bölgesinin tanımlanması ve genel özellikleri ele alındıktan sonra, bölgenin sosyo-kültürel ve iktisadi yapısı ele alınacaktır. İkinci kısımda ise uygulama çalışması verileri de değerlendirilerek Göller Bölgesi'ndeki KOBİ'lerin mevcut durumu ortaya konularak çeşitli yönlerden analiz edilmeye çalışılacaktır.

3.1. GÖLLER BÖLGESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE İKTİSADİ YAPISI

Bu kısımda çalışmanın uygulama sahasına konu olan Göller Bölgesi genel hatları ile ele alınacak, önce bölgenin tanımlaması, genel özellikleri ele alınacak, ardından bölgeyi oluşturan iki il Isparta ve Burdur'un sosyo-kültürel ve iktisadi yapısı ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.1.1. Bölge'nin Tanımlanması

Göller Bölgesi olarak bilinen alan, Akdeniz Bölgesi'nde Antalya'nın kuzeyinde Batı Toros Dağları'nın birbirine yaklaşan değişik doğrultudaki sınırlarının kesiştiği kısımda çoğunlukla tektonik çukurlarda yerleşmiş birçok gölün yer aldığı coğrafi alandır.¹ Sınırları, Burdur ve Isparta İli topraklarının tamamı ile Afyon, Konya, Denizli ve Antalya İlleri'nin Isparta ve Burdur sınırlarına komşu olan küçük bölümlerini kapsar.² Bölgenin en belirgin özelliği ve aynı zamanda bölgeye ismini de veren birçok gölün olmasıdır. Bunun yanında, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel birçok karakteristik özelliği bulunmaktadır.

3.1.2. Bölge'nin Genel Özellikleri

Göller Bölgesini büyük oranda Isparta ve Burdur İlleri oluşturmaktadır. Bu illeri alt bölgeler olarak ayrı ayrı ve detaylı olarak inceleyeceğiz. Bu kısımda ise Göller Bölgesinin ortak genel özelliklerine kısaca değinmekle yetineceğiz.

Göller Bölgesinin en belirgin coğrafi özelliği bölgeye ismini veren göllerin çok sayıda olmasıdır. Eğirdir, Burdur, Beyşehir ve Acıgöl bölgenin en büyük gölleridir. Burdur Gölü ile Acıgöl bölgenin batısında, dışarı akışı olmayan birer kapalı havza durumdadırlar. Eğirdir Gölü bölgenin ortasında yer almakta ve fazla suyunu Kovada Gölü üzerinden Aksu aracılığı ile Akdeniz'e boşaltmaktadır. Eğirdir Gölü'nün güneydoğusunda Beyşehir Gölü yer almaktadır. Bölgenin en büyük gölü

¹ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt:9, İstanbul, Milliyet, 1989, s.4684.

² Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt:6, Görsel, yy, 1984, s.3622.

olan bu göl fazla suyunu Konya Ovasına atmaktadır. Bu göllerin dışında Bölgede Söğüt, Salda ve Kestel Gölleri bulunmaktadır. Göller Bölgesi tümüyle bir kapalı havza olmayıp, içerisinde dışa akışlı göllerin de yer aldığı hidyografya açısından çeşitlilik gösteren bir bölgedir.³

Bölge Toros Dağları'nın iç kesimlerinde Akdeniz Bölgesi'nin Anadolu içlerine doğru uzanan bir parçasıdır. Bir geçiş bölgesi niteliği olması dolayısıyla bölge iklimi de hem Akdeniz hem de karasal iklimin özelliklerini taşımaktadır. Bölgenin güneyi nispeten daha çok yağış almaktadır. İç bölgeler ise karasal iklimin etkisi altındadır.

Ulaşım açısından Göller Bölgesinin geniş imkanlara sahip olduğu söylenebilir. Ankara ve İstanbul Karayolunu Antalya ve Akdeniz'e bağlayan karayolu buradan geçmektedir. Ayrıca bölgeyi İstanbul ve Ankara'ya bağlayan demiryolu ulaşımı da mevcuttur. Isparta ve Burdur'a eşit mesafede yeni kurulan Organize Sanayi Bölgesinin bitişiğinde ulaşım açılan Isparta Havaalanı genelde Antalya Havaalanı'nın tercih edilmesi dolayısıyla işlerlik kazanamamıştır.

Bölgede turizm alanları olarak İnsuyu, Pınargözü, Yenişarbademli Mağaraları, Eğirdir Adası, Sütçüler'de Yazılı Kanyon, Davraz Kayak Merkezi gibi yerler gösterilebilir. Ayrıca son birkaç yıldır Isparta'nın Yalvaç İlçesi de inanç turizmi açısından potansiyel oluşturmaya başlamıştır.

Bölgenin ekonomisi genelde tarıma dayalıdır. Tahıl ürünleri başta olmak üzere, bölge de şekerpancarı, elmacılık, gül ve gül ürünleri üretimi, halıcılık gibi faaliyetler ön plandadır. Bölgenin ekonomik analizini izleyen kısımda daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

3.1.3. Bölgenin Sosyo-Kültürel ve İktisadi Analizi

Göller Bölgesi yukarıda da belirtildiği gibi bazı illerin çok az bir bölümünü de içine almakla birlikte çok büyük oranda Isparta ve Burdur illerinden oluşmaktadır.

³ Murat Ali Dulupcu, "Göller Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Açısından Swot Analizi", S.D.Ü, Sos.Bil. Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 1995, s.96.

Bu nedenle Göller Bölgesinin sosyo-kültürel ve iktisadi yapısının analizini Isparta alt bölgesi ve Burdur alt bölgesi olarak iki kısımda inceleyeceğiz.

3.1.3.1. Isparta İli Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Analizi

Isparta ili sosyo-kültürel açıdan hızla gelişen bir ildir. Ancak ekonomik açıdan aynı şeyleri söylemek zordur. Isparta alt bölgesinin ekonomik ve sosyo-kültürel analizinin detayına girmeden önce Isparta İli'ne ait başlıca ekonomik ve sosyal verileri tablo halinde verebiliriz.

Tablo 6: Isparta İli 2000 Yılına Ait Başlıca Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

1	Yüzölçümü	8.933 km ²
2	İl Genel Nüfusu	456.421 kişi
3	İlçe Sayısı (Merkez İlçe Dahil)	13
4	Okur Yazarlık Oranı	% 88
5	Köy Sayısı	175
6	Belediye Sayısı	50
7	Trafiğe Kayıtlı Araç Sayısı	72.308
8	Telefon Abone Sayısı	117.943
9	Toplam Otel Sayısı	36
10	Konaklama Tesisi ve Pansiyon Sayısı	23
11	Öğrenci Pansiyonu	25
12	Ziraat Odası	1 Adet
13	Ticaret ve Sanayi Odası	2 Adet
14	Esnaf ve Sanatkarlar Odası	41 Adet
15	Anonim Şirketler	291
16	Limitet Şirketler	1.288
17	Kollektif Şirketler	14
18	Komandit Şirketler	2
19	Motorlu Taşıyıcılar Koop.	34
20	Balıkçılık Su Ürünleri Koop.	22
21	Tarım Satış Koop.	15
22	Zirai Donatım Koop.	2
23	Banka	52
24	Hakiki Şahıs Firmaları	923
25	Sağlık Ocağı	84
26	İl Sağlık Müd. Kayıtlı Hekim Sayısı (Pratisyen)	407
27	Hastanelerdeki Hekim Sayısı	274
28	Hemşire ve Ebe Sayısı	1.791
29	Sağlık Kuruluşlarındaki Yatak Kapasitesi	1.521
30	Eczane Sayısı	113
31	İlköğretim Okulu (2000-2001 Öğretim Yılı İtibariyle)	313
32	İlköğretim ve Liselerdeki Öğretmen Sayısı	4.062
33	Yüksekokul ve Fakültelerdeki Öğretim Elemanı	1.330
34	2000 Yılı İhracatı (Tic. Ve San. Odası Verileri)	47.212.504 USD
35	2000 Yılı İthalatı (Gümrük Md. Verileri)	65.100.00 USD

Kaynak: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, Isparta İli 2000 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu, 2001, Isparta, s.1.

3.1.3.1.1. Coğrafi Konum

Yüzölçümü 8.933 km² dir. Doğuda Konya, kuzey ve kuzeybatı da Afyon, batıda ve güneybatıda Burdur, güneyde ise Antalya illeri ile komşudur. 30°-20' ve 31°-33' doğu boylamları ile 37°-18' ve 38°-30' kuzey enlemleri arasındadır. Akdeniz bölgesinin batı bölümünde yer alan İl engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Bölgede Batı Toroslar'ın devamı olan yüksekliği 3.000 metreye ulaşan dağlar bulunmaktadır.⁴

Engelibeli bir arazi yapısına sahip olan ilde tarım hayvancılığa müsait arazi de bölge insanının ihtiyacını karşılayacak yeterliliktedir. İl sınırları içerisinde bulunan Eğirdir Gölü ülkemizin en büyük dördüncü gölü olarak bilinmektedir. Göllerin ve doğal suların bolluğu ilin içme ve tarımsal sulama için gerekli su ihtiyacı karşılayacak seviyededir.

3.1.3.1.2. Nüfus

2000 Yılı genel nüfus sayım sonuçlarına göre Isparta İli'nin nüfusu 513.681'dir. Nüfusun 291.157'si il ve ilçe merkezlerinde 222.524'ü ise köylerde yaşamaktadır. İl genelinde km² başına 57 kişi düşmektedir. İl'de en fazla nüfusa Yalvaç en az nüfusa ise Yenişarbademli İlçesi sahiptir. Isparta İli'ne ait nüfus verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: 2000 Yılı Nüfus Sayımına Göre Isparta İli Nüfus Dağılımı

İlçeler	Merkez	Genel
İl Toplamı	148.496	513.681
Aksu	3.532	9.554
Atabey	9.703	12.402
Eğirdir	16.905	40.996
Gelendost	7.321	22.370
Gönen	10.826	16.894
Keçiborlu	10.390	23.120
Senirkent	13.698	25.828
Sütçüler	3.636	18.839
Şarkikaraağaç	24.502	52.164
Uluborlu	11.707	13.248
Yalvaç	35.316	101.628
Yenişarbademli	5.519	5.925

Kaynak: Isparta İl Planlama Müdürlüğü İstatistikleri, Isparta, 2002.

⁴ (Çevrimiçi, <http://www.isparta.8k.com/cografya.htm>). 14 Mayıs 2002.

3.1.3.1.3. Eğitim

Isparta'da okur-yazar oranı 2001 yılı itibariyle %88 oranındadır. Bu oran Türkiye ortalamasının üzerindedir.⁵ Eğitimle ilgili rakamsal veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8: Isparta İli Eğitim İstatistikleri

İlköğretim	Adet	Yükseköğretim	Adet
Okul Sayısı	313	Enstitü Sayısı	3
Derslik Sayısı	2.357	Öğrenci Sayısı	29.693
Öğretmen Sayısı	2.420	Profesör Sayısı	74
Öğrenci Sayısı	50.929	Doçent Sayısı	69
Ortaöğretim		Yrd. Doçent Sayısı	346
Okul Sayısı	78	Öğretim Görevlisi	243
Derslik Sayısı	907	Okutman	131
Öğretmen Sayısı	1.408	Araştırma Görevlisi	563
Öğrenci Sayısı	15.055	Uzman	53
Yükseköğretim*		Toplam Öğretim Üyesi	1.479
Fakülte Sayısı	12	Özel Okullar	
Yüksekokul Sayısı	2	Okul Sayısı	5
MYO Sayısı	13	Öğrenci Sayısı	420

Kaynak: Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, a.g.e., s.5.

İl'de okulsuz yerleşim yeri bulunmamaktadır. Çok küçük ve ücra yerlerdeki yerleşim yerlerinde de toplu taşıma sistemi uygulanarak eğitim imkanları sağlanmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Isparta'da Süleyman Demirel Üniversitesinin kurulması ile birlikte eğitim alanında İl'de çok büyük bir atılım ve gelişmeler olduğu bir gerçektir. 1992 Yılında kurulan üniversite ile ilde eğitim-öğretimin dışında üniversitenin yürütmüş olduğu faaliyetler, konferanslar, seminerler ile halkın da bir çok konuda bilgilendirilmesine katkı sağlanmaktadır. Üniversitenin eğitimin haricinde yapmış olduğu katkılar ilgili bölümler geldikçe ele alınmaya çalışılacaktır.

⁵ Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, a.g.e., s.1.

*Yükseköğretim ile ilgili veriler SDÜ Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı ve Personel İşleri Daire Başkanlığından alınmıştır.

3.1.3.1.4. Sağlık

Isparta İli, sağlık hizmetleri açısından da ileri sayılabilecek imkanlara sahiptir. İl'de Sağlık Bakanlığı'na ait 9 ve SSK'ya ait 2 hastane olmak üzere toplam 11 adet sağlık kurumu bulunmaktadır.⁶ Isparta'da ayrıca Üniversite'ye bağlı bir adet Tıp Fakültesi ile 1 adet Kalp Merkezi faaliyet göstermektedir. Sağlıkla ilgili diğer veriler aşağıda tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Isparta İli Sağlıkla İlgili Veriler

Konu	Sayı
Uzman Doktor	522
Pratisyen Doktor	407
Diş Doktoru	73
Sağlık Memuru	324
Hemşire	777
Ebe	891
Teknisyen (Sağlık)	359
Sağlık Ocağı	84
Doktor (Sağlık Ocağı)	173
Çevre Sağ. Tek. İle Lab. Tek.	59
Hemşire (Sağlık Ocağı)	123

Kaynak: Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, a.g.e., s.14.

3.1.3.1.5. Spor ve Kültür

2000 Yılı itibariyle Isparta İli'nde ilçeler ve çeşitli kamu kuruluşlarına da ait olanlar dahil olmak üzere 1 adet stadyum, 2 adet stad, 12 adet spor salonu, 2 adet kapalı yüzme havuzu, 65 adet futbol-voleybol-basketbol semt sahaları, 1 adet atletizm pisti, 2 adet güreş sahası, 1 adet kayak merkezi, 1 adet kayak evi, 1 adet tekvando salonu, 6 adet bilardo salonu, 9 adet halı saha, 2 adet halter ve kondisyon salonu mevcuttur.⁷

SDÜ Isparta İli'ndeki sportif faaliyetlere büyük hareketlilik ve katkı sağlamaktadır. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünce tescilli olan Üniversite Spor Kulübü beş ayrı branşta faaliyet göstermektedir. Üniversite içerisinde futbol sahasından tenis kortlarına kadar birçok tesisin yer aldığı büyük bir spor kompleksi

⁶ Isparta Valiliği, Isparta İli çevre Uygun Yatırım Alanları Araştırması, Isparta, 1994, s.4.

⁷ Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, a.g.e., s.8.

bulunmaktadır. SDÜ ayrıca düzenlediği birtakım festivaller, konferanslar ve çeşitli etkinliklerle kültürel faaliyetlere de katkıda bulunmaktadır.

Kültürel varlıklar olarak İl Merkezi ve Yalvaç İlçesinde olmak üzere iki tane müze bulunmaktadır. Isparta Müzesinde 16.161, Yalvaç Müzesinde ise 19.284 adet eser yer almaktadır. İl bazında 261 adet sit alanı ve tescilli yapı mevcuttur.⁸

3.1.3.1.6. Turizm

Akdeniz ve Ege Bölgelerini İç Anadolu Bölgesine bağlayan yol güzergahı üzerinde bulunması, önemli doğal, tarihi ve kültürel zenginlikleri nedeniyle Isparta, potansiyel bir turizm bölgesi değerini taşımaktadır. Gölleri, gülleri ve halılarıyla ün yapan bu il, bunların yanında, doğal, tarihi ve kültürel zenginliklere de sahiptir. Eğirdir ve Beyşehir Gölleri, Gölcük Krater Gölü, Yalvaç Psiada Antiocheia Antik Kenti, Davraz Kayak Merkezi, Kovada ve Kızıldağ Milli Parkları, Adada Harabeleri, Sütçüler Yazılı Kanyonu, Zindan Mağarası, Ertokuş Medresesi ve Kiliseler bu zenginliklerin başlıcaları olarak sayılabilir.⁹

Eğirdir Gölü ve bu gölün içerisine uzanan Eğirdir Adası gerçekten ilin doğal güzellikleri açısından önemli bir yere sahiptir. Davraz Dağında yapılan Kayak Merkezi ve Tesisleri ile yöre kış turizmi açısından da gelişmeye başlamıştır. Ayrıca Antalya İli'ne yakın olması da Isparta'nın turizm potansiyelini artıran bir unsur olmaktadır.

3.1.3.1.7. Tarım

Yüzölçümü 893.307 ha olan Isparta İli'nin %40'ı ormanlık alan, %28'i tarım alanı, %14'ü çıplak kaya ve moloz, %9'u çayır-mera, %8'i su yüzeyi, %1'i de tarım dışı arazilerden oluşmaktadır. Tarım alanlarının %36'sı sulanmaktadır.¹⁰ İl'in arazi dağılımı tablo 10'da gösterilmektedir.

⁸ Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, **a.g.e.**, s.9.

⁹ Isparta Ticaret Odası, 2000 Yılı Isparta İli Genel Ekonomik Durum Raporu, 2001, Isparta, s.31.

¹⁰ T.C. tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Isparta İl Müdürlüğü, **2000 Yılı Brifing Raporu**, 2002, Isparta, s.1.

Tablo 10: Isparta İli Arazi Dağılımı

Tarıma Elverişli Arazi	251.282 ha
Orman Arazisi	353.929 ha
Çayır Mera Arazisi	81.719 ha
Çıplak kaya- Moloz	124.365 ha
Su Yüzeyi	70.156 ha
Tarım Dışı Arazi	11.826 ha
Sulanabilir Tarım Arazisi	90.000 ha

Kaynak: T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Isparta İl Müdürlüğü, **Rakamlarla Tarım ve Hayvancılık**, 22 aralık 2001, Antalya, s.1.

İç Anadolu, Batı Anadolu ve Akdeniz geçit bölgesi üzerinde yer alan Isparta İli bu yüzden bir geçiş iklimi etkisi altındadır. Bu iklimin özelliklerine bağlı olarak, çok geniş bir bitkisel üretim yelpazesi mevcuttur. Yetiştirilen bitkisel ürünler içerisinde gül, elma ve kirazın il ekonomisinde çok önemli yerleri vardır. Bunun yanı sıra şeker pancarı, hububat ve baklagiller, patates, gibi ürünler de çokça yetiştirilmektedir.

İklimin, arazinin ve topoğrafik yapının kokulu nebat ve tıbbi bitkiler yetiştirmeye elverişli olması, Isparta'yı ülkemizin yegane yağ gülü üreten ve gülyağı ihracatı yapan bir bölgesi haline getirmiştir. Türkiye'de yağ gülü üretiminin % 80'i Isparta'da kalan %20'si ise Burdur ve Afyon illerinde yapılmaktadır. İl genelinde 7.000 çiftçi ailesi az veya çok gülcülük yapmaktadır. Dünya Gülyağı üretiminin yarısına yakın bir bölümü Türkiye, dolayısıyla Isparta ve Burdur illeri tarafından karşılanmaktadır.¹¹ Yıllık gül çiçeği üretimi 15 ton civarındadır. Gülbirlik Tarım Satış Kooperatifi ve özel kuruluşlarca satın alınan gül çiçeği, bunlara ait fabrikalarda işlenerek gülyağı, konkret ve gül suyu imal edilmektedir. Bunların yanında İl'de gülün birçok yan ürünü; gül reçeli, gül lokumu, esans, krem, temizlik maddesi katkısı gibi ürünler yapılarak iç ve dış piyasaya satılmaktadır.

3.1.3.1.8. Hayvancılık

Isparta İli'nde son yıllarda hayvancılık alanında da ilerlemeler görülmektedir. İl'de 17.877 saf kültür, 36.446'sı melez 15.023'ü yerli olmak üzere toplam 69.346 adet sığır bulunmaktadır. Küçükbaş hayvan sayısı 356.838 adettir. 2000 Yılı

¹¹ (Çevrimiçi, <http://www.isparta.org/tarim.htm>). 14 Mayıs 2002.

itibariyle yıllık süt üretimi 84.745 ton, et üretimi 5.390 ton, deri üretimi 35.287 adet, yapağı üretimi 248 tondur. Toplam kümes hayvanı sayısı 208.100 adet olup, 2000 yılı yumurta üretimi 19.866.050 adettir. İl’de ayrıca 1.019 eski usl, 24.881 adet yeni usl olmak üzere toplam 25.900 adet arı kovanı mevcuttur ve yıllık bal üretimi 205 ton olarak gerçekleşmiştir.¹²

Isparta ilinde su ürünleri avcılığı ve üreticiliği de önemli geçim kaynaklarından biridir. Gllerden elde edilen başlıca su ürünleri; tatlı su ıstakozu diye bilinen Kerevit, tatlı su levreği denilen sudak ve sazandır. Kerevitin tamamı canlı ve konserve olarak, Sudak balığının bir bölümü fileto ve dondurulmuş gıda olarak Avrupa ülkelerine satılmaktadır. Akarsu kaynaklarının elverişliliği sayesinde İl’de kültür balıkçılığı oldukça gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Sayısı yıldan yıla artan alabalık üretim tesisleri ülke çapında iddialı konuma gelmiştir. İlde halen 11 adet projelendirilmiş alabalık üretim tesisi bulunmakta ve bunlardan sekizi fiilen üretim yapmaktadır.¹³

3.1.3.1.9. Sanayi

Bundan 25-30 yıl kadar önce bez dokumacılığı ve deri işletmeciliği gibi küçük sanat dallarına dayalı olan Isparta sanayisi günümüzde daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Fakat yine de İl’in sanayisi tarım, hayvancılık ve bunlara dayalı sanayi görünümünden kurtulabilmiş değildir.¹⁴ Bunların yanında dokuma ve giyim sanayi, orman sanayi, imento ve maden sanayi gibi taş ve toprağa dayalı sanayinin dışında faaliyet gösteren bazı sanayi kuruluşları da bulunmaktadır.

Isparta ilinde en yüksek istihdam sağlayan sektör taş ve toprağa dayalı sektör, işletme bazında az sayıda olmasına rağmen çalışanlar açısından en büyük payı almaktadır. Bunun nedeni, ilin en büyük sektörlerinden olan Gltaş imento Fabrikasıdır. İkinci olarak ise, tekstil (giyim, dokuma ve ayakkabı) sektörüdür. Isparta ilinde tekstil, giyim, dokuma ve ayakkabı sektöründe 27 işletmede, toplam,

¹² Isparta tarım İl Müdürlüğü, **2000 Yılı Brifing Raporu**, a.g.e., s. 2.

¹³ (evrimii, <http://www.isparta.org/tarim.htm>). 14 Mayıs 2002.

¹⁴ Mesut Albeni, “Bölgesel Kalkınmada Yüksek ğretim Kurumlarının Rolü (Süleyman Demirel niversitesi rneği)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kütahya, 2000, s.23.

3377 kişi istihdam edilmektedir. Gıda sanayi sektöründe toplam 11 işletmede 752 kişi istihdam edilmektedir. Orman sanayi sektöründe toplam 480 kişi istihdam edilmektedir.¹⁵ Sektörler itibariyle işletme sayıları ve bu işletmelerdeki istihdam durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 11: Isparta İli İmalat Sanayiinde İstihdam Durumu

Sektör türü	İşletme sayısı	Çalışan kişi sayısı	Toplam içindeki payı
Dokuma, giyim ve konfeksiyon	27	3377	0,34
Orman ürünleri sanayi	6	480	0,05
Gıda, içki sanayi	11	724	0,07
TT dayı sanayi	9	4388	0,44
Makine ve metal işleme sanayi	1	48	0,01
Kimya ve cam-plastik sanayi	4	285	0,03
Gülyağı sanayi	5	495	0,05
Petrol ve petrol ürünleri sanayi	1	46	0,01
Toplam	64	9119	

Kaynak: Morgil, Acar, Papatya, a.g.e., s.42.

Tekstil alanında, özellikle iplik ve halı dokuma da hammaddenin kolayca bulunabilmesi ve işgücü maliyetlerinin düşük olması gibi rekabet üstünlüğüne sahiptir. Ayrıca yöreye özgü tasarımı, altyapının elverişliliği ve dış bağlantılar ile bu alanda İl gelişme göstermiştir. Sektörün tüketim ürünleri olarak, makine halısı, pamuk ve yün ipliği, kumaş ve trikotaj ipliği sayılabilir. Gıda ürünleri olarak, un, kolalı meşrubat, meyve suyu ve konsantresi, işlenmiş su ürünleri ve domates salçası üretilmektedir. Orman ürünlerinden kereste, yonga levha ve sunta imal edilmektedir.

Isparta gül yetiştiriciliği alanında ülkemizin en önde gelen İli'dir. İl'de gülden elde edilen birçok tüketim maddesi imal edilmektedir. Gülyağı, gül kontreti, gülsuyu, gül kremi ve losyon, ayrıca gülyağı, gül kontreti ve gülsuyu ana madde olarak kullanılarak şampuan, muhtelif parfüm ve gül reçeli imal edilmektedir.

İl'de odaklaşılan sektörler tekstil, gıda, taş-toprağa dayalı ve orman olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, kendilerini dönüştüremeyen ve yeni iş yaratma kapasiteleri ve üretim fırsatlarını değerlendiremeyen bu sektör işletmeleri zaman içinde tıkanmakta ve tepkimeli olarak diğer sektörlerle olan pozitif etkilerinin derecelerini de zedelemektedir.

¹⁵ Orhan Morgil, Durmuş Acar, Gürcan Papatya, **Batı Akdeniz Bölgesi Gelişme ve Kalkınma Projesi**, Isparta, 2002, s.42-43.

Sektörlerin gelişmesi, diğer sektörleri besleyeceği düşünüldüğünde, işletmeler faaliyetlerini maliyet avantajı yaratacak her türlü anlayış ve yönelişle gerçekleştirmelidirler.

3.1.3.2. Burdur İli Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Analizi

Burdur ilinin sosyo-kültürel ve iktisadi analizinin ayrıntısına girmeden önce başlıca ekonomik ve ticari göstergeleri verebiliriz.

Tablo 12: Burdur İli Başlıca Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Yüzölçümü	6.887 Km ²
İl Genel Nüfusu	251.475 kişi
İlçe Sayısı (Merkez İlçe Dahil)	11
Köy Sayısı	187
Belediye Sayısı	30*
Trafiğe Kayıtlı Araç Sayısı	52.030
Telefon Abone Sayısı	80.390
Ziraat Odası	1 Adet
Ticaret ve Sanayi Odası	2 Adet
Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	1 Adet
Esnaf ve Sanatkarlar Odası	28 Adet
Esnaf ve Sanat. Kredi ve Kefalet Koop.	12 Adet
Anonim Şirketler	123
Limitet Şirketler	703
Kollektif Şirketler	32
Konut Yapı Koop.	145
Köy Kalkınma Koop.	110
Motorlu Taşıyıcılar Koop.	23
Balıkçılık Su Ürünleri Koop.	3
Tarım Satış Koop.	8
Sağlık Ocağı	53
Doktor Sayısı	207
Hemşire ve Ebe Sayısı	607
Sağlık Kuruluşlarındaki Yatak Kapasitesi	670
Eczane Sayısı	68
İlköğretim Okulları ve Liseler	162
İlköğretim ve Liselerdeki Öğretmen Sayısı	3.478

Kaynak: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Burdur Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, **Burdur İli 1999 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu**, 2000, Burdur.

* Bu veri (Çevrimiçi, <http://www.burdur.gov.tr/icerik.php?id=21>). 14 Mayıs 2002 adresinden alınmıştır.

3.1.3.2.1. Coğrafi Konum

Yüzölçümü 6.887 km² dir. Doğu ve güneyinde Antalya, güneybatısında Muğla, batısında Denizli, kuzeyinde Afyon ve Isparta ile komşudur. İlin toprakları 36°-53' ve 37°-50' kuzey enlemleri ile, 29°-24' ve 30-53' doğu boylamları arasında yer alır. Denizden yüksekliği ortalama yükseklik 1000 metredir.¹⁶ Merkez ilçe ile birlikte 11 ilçesi vardır. Bunlar Ağlasun, Altınyayla, Bucak, Çavdır, Çeltikçi, Gölhisar, Karamanlı, Kemer, Tefenni ve Yeşilova'dır.

Burdur Toros Dağlarının iç kısmında yer alan dalgalı plato görünümündedir. Tektonik ve karstik çöküntü alanlarını kapsar. İl arazisinin %60.6'sı dağlık, %2.7'si yayla, % 19.1 ova, %17.6'sı ise platodur. Topraklar genel olarak killi ve kireçli yapıda olup gri, kırmızımsı, kahverengi ve koyu gri renklerde. Burdur'un ortalama rakımı 1000 m. olmakla beraber en yüksek dağı 2276 m. yükseklikte olan Akdağ'dır. Söğüt, Kestel, Eşeler, Koçar ve Rahat Dağları İl'in önemli dağlarıdır.¹⁷

3.1.3.2.2. Nüfus

Burdur İli'nin nüfusu il genelinde toplam 251.475'tir (1997 yılı verilerine göre). Nüfusun % 50.90'u erkek % 49.10'u kadından oluşmaktadır. Yaş ortalamasına göre bir ayrıma gidildiğinde Burdur ilinin genç bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir.¹⁸ Burdur ili nüfus verileri aşağıda tablo 13'de verilmektedir. İlin en fazla nüfusa sahip ilçesi Bucak, en az nüfusa sahip ilçesi ise Kemer İlçesidir. İl'de km²'ye düşen insan sayısı 36'dır. Burdur İli Antalya gibi gelişmiş bir il ile, Isparta gibi son yıllarda hızla gelişen bir il arasında kaldığı için özellikle bu iki ile çok yoğun göç veren bir il durumuna gelmiştir. Tablodan da izleneceği gibi İl'de şehirleşme oranı %50'nin biraz üzerindedir. İlin nüfus artış hızı dışarıya göçün çok olmasından dolayı oldukça düşüktür.

¹⁶ (Çevrimiçi, http://anthropology-works.8m.com/kayacik/b4_k1_burdurili.htm). 14 Mayıs 2002.

¹⁷ (Çevrimiçi, http://anthropology-works.8m.com/kayacik/b4_k1_burdurili.htm). 14 Mayıs 2002

¹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Çevrimiçi, <http://www.burdur.gov.tr/icerik.php?id=21>). 04 Nisan 2002.

Tablo 13: Burdur İli Nüfus Verileri (1997)

İlçe	Toplam	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu
Merkez	83.245	56.048	27.197
Ağlasun	12.684	5.745	9.939
Altınyayla	6.967	4.235	2.732
Bucak	54.911	26.104	28.807
Çavdır	14.647	3.005	11.669
Çeltikçi	7.312	2.741	4.571
Göhlhisar	22.602	12.627	9.975
Karamanlı	8.681	6.002	2.679
Kemer	4.909	2.380	2.529
Tefenni	12.570	5.439	7.131
Yeşilova	22.920	6.148	16.772
TOPLAM	251.475	130.476	121.001

Kaynak: Burdur İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, a.g.e., s. 18.

3.1.3.2.3. Eğitim

İl'de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak 133 ilköğretim okulu, 73 anasınıfı, 4 Bağımsız Anaokulu, Ortaöğretimde; 17 Genel Lise, 23 Meslek Lisesi ile Sağlık Bakanlığına bağlı 3 Sağlık Meslek Lisesi ve Tarım Bakanlığına bağlı 1 Ziraat Meslek Lisesi bulunmaktadır. Yaygın eğitim olarak Pratik Kız Sanat Okulları, Halk Eğitim ile Çıraklık Eğitim Merkezleri, Özel Sürücü Kursları ve Özel Dershaneler olarak faaliyet göstermektedir.¹⁹

Burdur İli'ndeki okullarında, anasınıfında 1546 öğrenci, 105 öğretmen, ilköğretim okullarında 29.596 öğrenci, 1834 öğretmen, liselerde 7399 öğrenci, 793 öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olmayan okullarda 669 öğrenci, 64 öğretmen toplam olarak 39.210 öğrenci, 2796 öğretmen ile eğitim görmektedir. Okullaşma oranı 1999-2000 öğretim yılında, okul öncesi %20, ilköğretimde % 98, orta öğretimde % 46 dır. Okur-yazarlık durumu % 90'ın üzerindedir. Bu oran Türkiye ve Akdeniz Bölgesinin oldukça üstündedir. İlkokul ve Ortaokul düzeyinde nüfusun 85.86'sı mezun durumda, 11.95 Lise ve dengi okul, 4.56 Yüksekokul ve fakülte mezunudur.²⁰

¹⁹ (Çevrimiçi, <http://www.burdur.gov.tr/icerik.php?id=21>). 04 Nisan 2002.

²⁰ (Çevrimiçi, <http://www.burdur.gov.tr/icerik.php?id=21>). 04 Nisan 2002.

Ayrıca Burdur’da Süleyman Demirel Üniversitesi’ne bağlı olan Eğitim Fakültesi, Burdur ve Bucak Meslek Yüksek Okulları ile Burdur Sağlık Yüksek Okulu, Akdeniz Üniversitesi’ne bağlı olan Burdur Veteriner Fakültesi bulunmakta olup Sağlık Yüksek Okulu öğretime başlamamıştır. Gölhisar ilçesinde Süleyman Demirel Üniversitesi’ne bağlı meslek yüksek okulu kurma çalışmaları devam etmektedir.²¹

3.3.2.2.4. Sağlık

Burdur genelinde 4 adet hastane, 4 adet sağlık merkezi, 53 adet sağlık ocağı ve 88 adet sağlık evi bulunmaktadır. İl ve ilçelerde bulunan hastane ve diğer sağlık merkezlerindeki toplam yatak kapasitesi 670 adettir. Ayrıca Burdur ilinde 62 adet uzman doktor, 145 adet pratisyen doktor, 5 adet diş hekimi, 147 adet sağlık memuru, 308 adet hemşire ve 399 adet ebe görev yapmaktadır. Bunun yanında il genelinde 62 adet eczane bulunmaktadır.²²

Burdur halkının sağlık sorunlarıyla ilgili tüm ihtiyaçlarına cevap verecek büyük ve kapsamlı herhangi bir sağlık kuruluşu olmadığı için küçük sağlık problemlerinin haricinde yöre halkı Isparta ve Antalya illerinin imkanlarından faydalanmayı yeğlemektedirler.

3.3.2.2.5. Spor ve Kültür

Süleyman Demirel Üniversitesi’ne bağlı Beden Eğitimi ve Spor Okulu bölümünün Burdur İli’nde bulunması bu ilin sportif faaliyetler açısından aktivitelerini artırmıştır. İlde birçok spor organizasyonu gerçekleştirilmektedir. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğüne ait 10 adet spor tesisi hizmet vermektedir. Bu spor tesisleri, futbol, basketbol, halı saha ve güreş sahalarından oluşmaktadır.

²¹ (Çevrimiçi, http://anthropology-works.8m.com/kayacik/b4_k1_burdurili.htm). 14 Mayıs 2002.

²² Burdur Sanayi ve Ticaret Odası, **2000 Yılı Burdur İli Ekonomik ve Ticari Durum Raporu**, Burdur, 2001, s. 33.

İlde 52.941 adet eser bulunan 1 adet arkeoloji müzesi, 1 adet Taşocağı Etnografya Müzesi ve 1 adet Kocaoda Müzevi ve Bağlı Ören Yerleri bulunmaktadır. İl genelinde 10 kütüphane bulunmaktadır.²³

3.3.2.2.6. Turizm

Burdur İli de çeşitli tarihi ve turistik varlıklara sahiptir. Bunları kısaca aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:²⁴

Sagalassos: Burdur'a 30 km. mesafede bulunan Ağlasun ilçesindedir. Bugün kalıntıları hala ayakta olan ve Belçikalı bir ekip tarafından kazısı devam eden antik şehir Roma Çağı şehri olmakla beraber Grek çağına ait eklemeler ile M.S. 2. yy.da en parlak dönemini yaşamıştır.

Cremna: Burdur'a 45 km. uzaklıkta bulunan Bucak İlçesi'nin 25 km. doğusundaki Çamlık köyündedir. En parlak dönemini M.S. 2 yy.da yaşayan Cremna Antik Kenti bir Psidya Şehridir. Roma ve Grec Çağına ait eserler hala ayakta.

Cibyra: İl merkezine 108 km. uzaklıkta bulunan Gölhisar İlçesinin batısında yer alan Antik Şehir bir Roma şehridir. Orman içinde üç tepecik üzerine kurulmuştur.

Hacılar Höyüğü: Burdur'a 20 km. mesafede bulunan Hacılar Köyündedir. Göçebelikten yerleşik hayata geçen ve evlerinin bahçe duvarlarını yapan, yiyecek ve içeceklerini saklamak için kaplar yapan ilk insanların burada bıraktıkları kalıntılar dünya arkeolojisi açısından çok önemlidir. Kalkolitik ve neolitik çağa ait yapı katları ortaya çıkarılmış olup buradan çıkan paha biçilemez eserler Burdur Müzesinde sergilenmektedir.

İnsuyu Mağarası: Burdur-Antalya karayolunun 12 km.sinde bulunan mağara 597 metre uzunluğuyla hayal dünyasına açılan bir pencere gibidir. Suyunun mide ve şeker hastalıklarını tedavi ettiği bilinmektedir.

²³ Burdur İli Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, a.g.e., s. 6-7.

²⁴ (Çevrimiçi, <http://www.burdur.gov.tr/icerik.php?id=20>). 14 Mayıs 2002.

Salda Gölü: İl merkezine 60 km. mesafede Yeşilova ilçesinde bulunan Salda Gölü 125 km² lik yüzölçümü ve tatlı suyuyla her türlü su sporlarına elverişlidir.

Arkeoloji Müzesi: Heykel Salonu; Kremna' daki kazı yerlerinden gelen Athena, Leto, Nemesis, Apollon, Aphrodit, Hygeia, Asklepios ve Herakles'in heykellerinden oluşan zengin bir koleksiyona sahiptir. Ayrıca Bubon'dan gelen Apollon heykeli ile dikkati çekmektedir.

3.3.2.2.7. Tarım

Burdur İli'nde tarım alanında bitkisel ve hayvansal üretim yapılmaktadır. Son zamanlarda sulama kanallarının da yapılması ile zengin bir sulu ziraat üretimine geçilmiştir. Gübreleme ve ilaçlama ile birlikte genellikle makineler ile ziraat yapılmakta, küçük arazilerde ise eski usuller kullanılmaktadır.²⁵

Tablo 14: Burdur İli Arazi Dağılımı

Arazilerin Cinsi	Miktarı (ha)	Yüzde (%)
Tarım Arazisi	236.200	31,66
Çayır-Meralar	99.000	13,27
Orman Arazi	310.000	41,55
Su Satırları	32.300	4,33
Tarıma Elverişsiz Arazi	68.600	9,19
Toplam	746.100	100.00

Kaynak: Budur İli Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, a.g.e., s.29.

Burdur ili toplam arazi varlığı 746100 hektardır. Bu arazi varlığının %31.7'sini meydana getiren arazilerin %21.3'ü birinci sınıf, % 36.4'ü ikinci sınıf, %21.1'i üçüncü sınıf tarım arazisidir. Burdur'da 236200 hektarlık tarım arazisinin 128000 hektarı sulanabilir arazidir.²⁶

En çok üretimi yapılan ürünlerden tarla bitkileri arasında buğday, ekiliş ve hasat bakımından ilk sıradadır. En fazla üretilen meyveler; elma, armut ve üzümdür. Önceki yıllarda envantere girecek miktarda üretilmeyen havuç 1993 yılında en fazla üretilen sebze olup bugün de üretimi artarak devam eden sebzeler arasındadır.²⁷

²⁵ Burdur İli Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, a.g.e., s. 29.

²⁶ (Çevrimiçi, http://anthropology-works.8m.com/kayacik/b4_k1_burdurili.htm). 14 Mayıs 2002

²⁷ (Çevrimiçi, <http://www.burdur.gov.tr/icerik.php?id=21>). 14 Mayıs 2002.

Aşağıda Burdur’da tarım arazilerinin kullanımının dağılımı tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15: Burdur İli Tarım Arazilerinin Kullanım Yerlerine Göre Dağılımı

Kullanım Yerleri	Miktarı	Yüzde (%)
I. Tarla Bitkileri	170.713,6	73,11
Hububat	113640	
Bakliyat	22.174,5	
Endüstri Bitkileri	26.800	
Yem Bitkileri	6.106,1	
Yumrulu Bitkiler	1.992,5	
Yağlı Tohumlu Bitkiler	1.962,5	
II. Nadas	10.298	4.36
III. Bağ-Bahçe	13.812,9	5.85
Meyve	3.730,8	
Sebze	6.228,6	
Bağ	2.660,5	
Kavaklık-Söğütlük	1.193	
IV. Ekilip Dikilmeyen	39.413,5	16,68
Toplam	236.200,0	100,0

Kaynak: Burdur İli Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, a.g.e., s.29.

3.3.2.2.8. Hayvancılık

Burdur İli’nde hayvancılık gelişmiştir. Özellikle et ve süt verimi yüksek kültür ırkı büyükbaş hayvan popülasyonu ağırlıklıdır. Mevcut büyükbaş hayvanın %98’i kültür ırkıdır. Küçükbaş hayvanların % 53.5’i keçi, % 46.5’i koyundur. Ayrıca il sınırları içerisindeki göllerde tatlı su balıkçılığı yapılmaktadır. Gölhisar Gölünde sazan ve yayın balığı, Karataş gölünde sazan, tatlı su Levreği ve Salda gölünde sazan balığı avlanmaktadır.²⁸

Hayvan varlığı değerleri; büyükbaş 103 .454, küçükbaş 287. 061, tek tınaklılar 7.888, kanatlılar 625. 570, arı kovanı 39.362 adettir. Hayvansal üretim değerleri; süt üretimi 217.316 ton, et 4.232 ton, yağ 70 ton, peynir 3.693 ton, bal 755 ton, yumurta 156.000.000 adettir ve 1999 yılı hayvansal üretim gelirleri 39 trilyon 650 milyar liradır.²⁹

²⁸ (Çevrimiçi, http://anthropology-works.8m.com/kayacik/b4_k1_burdurili.htm). 14 Mayıs 2002.

²⁹ (Çevrimiçi, <http://www.burdur.gov.tr/icerik.php?id=21>). 14 Mayıs 2002.

3.3.2.2.9. Sanayi

Burdur ili sanayileşmesini henüz tamamlayamamıştır. İlde entegre sanayi tesisleri genelde tarım-hayvancılık potansiyeline bağlı bir dağılım göstermektedir. Ancak bunların faaliyet ve fiziki ölçekleri sınırlıdır. İl faal nüfusun % 6'sı sanayi kesiminde istihdam edilmektedir. Ancak % 6'lık kesim ilin gayri safi hasılasına katkısı % 15 kadardır.³⁰

İl sanayi sektörü tarım-hayvancılığa bağlı makine-metal ve gıda sanayii ağırlıklı olmakla birlikte, taş ve toprağa dayalı tuğla, kireç ürünleri, orman ürünleri, otomotiv yan sanayi ürünleri, mermer, av silahı ürünleri, yem, kot, iplik, çelik kapı, un ürün grupları önemli görülmektedir. Özellikle mermer, makine ürünlerinin ihracat potansiyelleri hissedilmektedir. İl sanayinde özellikle tarımsal makine imalatı önemli bir yer tutmaktadır. Gıda sanayiinde tüketim ürünleri olarak makarna, süt, et mamulleri ve şeker imalatı, tekstil ürünlerinden ise yatak, yorgan, nevresim ve battaniye üretimi yaygındır.

Burdur ilinde en yüksek istihdam sağlayan sektör yaklaşık 3000 kişi ile tarıma dayalı makine-metal işleme sanayiindedir. Gıda sektör işletmeleri, genel içinde az sayıda olmasına rağmen çalışanlar açısından en büyük payı almaktadır. Bunun nedeni, ilin en büyük sektörlerinden şeker fabrikası, et kombinası ve Mis Süt'ün yer almasındandır. Tekstil sektörü işletmeleri ise, 8 işletmede, toplam yaklaşık 1000 kişi istihdam edilmektedir. Gıda sanayi sektör toplam 9 işletmede 540 kişi istihdam edilmektedir. Orman sanayi sektöründe toplam 55 kişi istihdam edilmektedir.³¹

İl içerisinde bulunan Burdur Organize Sanayi ile Isparta ve Burdur il sınırlarını birleştiren bölgede kurulan Isparta Organize Sanayi İl'in sanayisinin gelişiminde önemli bir yer almaktadır. Ayrıca Burdur'un en büyük ilçelerinden biri olan Bucak İlçesi de bünyesinde bulunan Organize Sanayisi ve ticari potansiyelinin büyüklüğü ile Burdur sanayisinin gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

³⁰ Morgil, Acar, Papatya, **a.g.e.**, s.49-50.

³¹ Morgil, Acar, Papatya, **a.g.e.**, s.51-52.

3.1.3.3. Bölge İllerinin Genel Değerlendirmesi ve Karşılaştırmalı Analizi

Göller Bölgesi'ni oluşturan Isparta ve Burdur İlleri bir çok ekonomik ve temel göstergeler dikkate alındığında birbirine yakın değerlere sahip oldukları dikkati çekmektedir. Bunların yanında iklim, bitki örtüsü, coğrafi konum ve benzerlikler ile bu iki il birbirine benzeşmekte bu bağlamda homojen bölge özelliği arz etmektedirler. Genel anlamda bu illerin homojen bir yapıya sahip olduklarını belirttikten sonra, bu iki ile ait birtakım verilerle karşılaştırmaya çalışacağız.

GSYİH'ya katkıları açısından incelendiğinde 1997 Yılı verilerine göre 79 il içerisinde Isparta 42. ve Burdur 56. sırada yer almaktadır.³² Bu sonuca göre bakıldığında katma değer yaratma açısından her iki ilde yeterince gelişmiş sayılamamaktadır. Bunun nedeni her iki ilin tarım ve hayvancılığa dayalı bir ekonomiye sahip olmaları, sanayiden elde edilecek yüksek katma değeri tarımdan sağlayamamaları veya tarım arazilerini yeterince etkin kullanamamaları olabilir.

1997 değerlerine göre 1987 sabit fiyatlarıyla iller bazında hesaplanan kişi başına düşen milli gelire göre Burdur 30. Isparta 41. Sırada yer almaktadır. Her iki il de Türkiye ortalamasının altındadır. 1997 Yılı kişi başına kullanılan toplam banka kredilerine göre iller bazında Burdur 31. Isparta 36. Sıradadır. Tarımsal üretim değerlerine göre, Isparta 43. Burdur 49. Sırada yer almaktadır.³³

Yukarıdaki verilere göre her iki il de vasat bir görünüm sergilemektedirler. Ancak coğrafi konumları, arazi yapıları, kalifiye ve genç nüfusa sahip olmaları ve altyapı imkanları itibariyle gelişme potansiyeli olan illerdendir. 1997 Yılında yapılan bir araştırmaya göre kırsal yerleşim yerlerindeki asfalt karayoluna sahip iller sıralamasına tüm iller içerisinde Burdur 5. Isparta 7. Sıradadır.³⁴ Ulaşım sorunu olmayan bu bölgelerin verimli kırsal kesimleri de gelişmeye açık ve yatırım çekebilecek potansiyelleri mevcuttur.

³² (Çevrimiçi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/iller/1999/06.xls>). 25 Mayıs 2002.

³³ (Çevrimiçi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/iller/1999/.xls>). 25 Mayıs 2002.

³⁴ (Çevrimiçi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/iller/1999/63.xls>). 25 Mayıs 2002.

İller bazında nüfus sıralamasında 1997 verilerine göre Isparta 42. Burdur 63. Sırada yer almaktadır. Nüfus artış hızları; Isparta için % 8,41; Burdur için % -1,17 Türkiye ortalaması ise % 15,08 olarak gerçekleşmiştir.³⁵ Her iki ilde de nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının altındadır. Ancak Burdur İli'nin nüfusundaki azalma dikkat çekicidir. Bunun sebepleri arasında bu ilin Antalya ve Denizli gibi gelişmiş illere yakın olması olarak gösterilebilir. Burdur İli buralara göç verir durumdadır. Isparta İli'nde ise özellikle Süleyman Demirel Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte gerek öğrenci sayısının nüfusa eklenmesi gerekse bu potansiyel dolayısıyla şehirdeki yatırım imkanlarının artması, teknolojik imkanları yüksek hastanelerin kurulması vs. gibi nedenlerle İl'in nüfusu hızla artmaktadır. Özellikle en yakın İl olan Burdur'dan Isparta'ya yoğun bir göç akını başlamıştır. Bu bağlamda Isparta İli Burdur'a göre daha fazla cazip hale gelmekte Göller Bölgesi içerisinde Isparta merkezli nispi bir kutuplaşma oluşmaktadır denilebilir.

3.2. GÖLLER BÖLGESİ'NDEKİ KOBİ'LER: MEVCUT DURUM, SORUNLAR VE ÖNERİLER (UYGULAMA ÇALIŞMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ)

Bu kısımda Göller Bölgesi'ndeki KOBİ'ler anket yöntemi uygulanarak çeşitli açılardan incelenmeye çalışılacaktır. Anket çalışmamıza geçmeden önce uygulama alanında genel kitlemiz olan KOBİ'ler, Isparta'daki ve Burdur'dakiler olmak üzere iki ayrı tablo halinde aşağıda verilmiştir. Tablolarda KOBİ'lerin üretim konuları, fiili üretim miktarları ve istihdam sayıları da verilmiştir. Tablolarda ele alınan KOBİ'ler Isparta ve Burdur Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüklerine kayıtlı ve 9 ile 150 arası kişi istihdam eden firmalardır.

³⁵ (Çevrimiçi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/iller/1999/01.xls>). 25.05.2002.

Tablo 16: Isparta İli'nde Faaliyette Bulunan KOBİ'ler

Firma Ünvanı	Üretim Konusu	Fili Üretim	İstihdam
Hediye Un Fa. İm. San. Tic. A.Ş.	Buğday Unu	22.956 Ton	37
Fruko-Tamek Meyve Su. San. Tic. A.Ş.	Meyve Suyu	6.800.000 Koli	74
Elma-Su A.Ş.	Konst. Elma Suyu Konst. Vişne Suyu	3.223 Ton 260 Ton	61
Konfeks İsp. Konfeksiyon San. Tic. A.Ş.	Bayan Dış Giyim	213.000 Adet	48
Pucinelli-Elmataş A.Ş.	Meyve Sebze Kuruşu Domates-Biber Salçası	316 Ton 329 Ton	46
Has Su Ürünleri Tic. Ltd.Şti.	Fileto Balık Muhtelif	94 Ton -	55
Er-Ku Gıda San. ve Dış Tic. Ltd.	Fileto Balık Canlı Kerevit	600 Ton 170 Ton	25
AY-SU Aydınır Su San. Tic. A.Ş.	Su Şişeleme	1.746.696 Koli	46
Has Yem San. ve Tic. A.Ş.	Karma Yem	5.720 Ton	24
Gülbirlik Tarım Satış Koop. Bir.	İnce Gül Yağı Natürel Gülsuyu Katı Gül Yağı	313 Kg 82 Ton 1.185 Kg	23
Erçetin Gül Yağı A.Ş.	İnce Gül Yağı Gül Konkreti	250 Kg 800Kg	50
Biolendes Gül San. Tic. A.Ş.	İnce Gül Yağı Gül Konkreti	80 Kg 890 Kg	28
Kotex Tekno Polimeri İplik San. Tic. A.Ş.	Sentetik İplik Biye Kurdele Pilse	80 Ton 7.000.000 M 600.000 Adet	53
Robertet Gülyağı ve İtriyat San. Ltd. Şti.	İnce Gül Yağı Gül Konkreti	344 Kg 915 Kg	27
Adım Yapı Ürün. Tic. San. A.Ş.	Yapıştırıcı Katkı Mad.	8.361 Ton	42
Sakarya Kerestecilik San. Tic. A.Ş.	Kereste	12.836 Ton	71
Isparta Optik San. Tic. Hüseyin Yiğit	Optik Gözlük Camı	208.000 Adet	25
Seda Tekstil San. Tic. A.Ş.	Pamuk İpliği	756 Ton	56
Öz Koç Tekstil San. Tic. A.Ş.	Pamuk İpliği	544 Ton	39
Tütüncü Tekstil	Pamuk İpliği	252 Ton	28
Tü-Teks Tütüncü Tekstil	Pamuk İpliği	306 Ton	35
Yumak Tekstil San. Tic. A.Ş.	Pamuk İpliği	1.225 Ton	73
Çıraklar Tekstil ve Oto San. Tic. Ltd. Şti.	Pamuk İpliği	2.587 Ton	100
Isparta Kamgarn Tekstil San. Tic. A.Ş.	Akrilik İplik	792 Ton	91
Akdeniz Keresta Sanayi Hasan Hilal	Kereste	4.700 m3	25
Altın Kereste Tic. San. Ltd. Şti.	Kereste	4.950 m3	25
Teksan Dülgeroğlu Tekstil San. Tic. A.Ş.	Akrilik İplik	218 Ton	45
Alaaddin Özdemir Orman Ür. San. ve Tic. A.Ş.	Tüfek Dipçisi Kabza	40.000 Adet 20.000 Adet	25
Erkoçlar Tekstil A.Ş.	Pamuk İpliği	650 Ton	21
Lipet A.Ş. dolum Tesisi	LPG Tüpgaz Dolumu	30.000 Adet	43
Isparta Kardelen Dülgeroğlu Tekstil San. Tic. A.Ş.	Battaniye Yün Halı İpliği	39.776 Adet 5 Ton	30
Üç Kardeş Kamgarn Tekstil San. Tic. A.Ş.	Trikotaj İpliği	762 Ton	56
Koteks Konfeksiyon ve Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Sentetik İplik Yapışkan Bant Kemer Astarı	300 Ton 1.000.000 m 200.000 m	73
Çam Halı İm.İhracat San. Tic. A.Ş.	Yün Halı İpliği Yün Yıkama	415 Ton 466 Ton	71

Firma Ünvanı	Üretim Konusu	Fiili Üretim	İstihdam
Çelikörs Yün ve Pamuk İplik San.Tic. A.Ş.	Yün Halı İpliği	125 Ton	30
Üç Kardeş Tekst. San. Tic. A.Ş.	Yün Halı İpliği	300 Ton	49
Yünteks Tekstil San. Tic. Ltd, Şti.	Yün ve Sent. İplik	1.050 Ton	138
Diriteks Diriliş Tekstil San. Tic. A.Ş.	Akrilik Battaniye	321.721 Adet	90
Detay Isparta Konfeksiyon San. Tic.Ltd.Şti.	Bayan Dış Giyim	300.000 Adet	52
Mekik Isparta Konf. San.Tic. A.Ş.	Bayan Dış Giyim	320.000 Adet	49
Optik Isparta Konf. San. Tic. A.Ş.	Dış Giyim	272.714 Adet	49
Diteks-Dilek tekstil San. Tic. Ltd. Şti.	Likra Gömlek	196.500 Adet	40
Selçuk Tekst.Boya İplik Ent.Tes. Ltd. Ş.	Kumaş Boyama	1.450 Ton	37
Senpas Senirkentliler Tekstil Paz. Tic. A.Ş.	Atlet ,Slip,Tişört Pijama Takımı	250.000 Adet	32
Ayes Akdeniz Yapı Elemanları San. Tic. A.Ş.	Çelik Hasır	11.761 Ton	60
İSPAŞ A.Ş.	Bimsblok	8.974.000 Adet	66
Is-Cam Isparta Cam San.Tic. A.Ş.	Isı-Cam	19.000 m ²	27
Başer Maden San. A.Ş.	Öğütülmüş Barit	33.500 ton	119
Aras İnşaat A.Ş.	Beton Kanalet Prefabrik Yapı Ele.	25.000 m 15.000 m ²	25
Betaş-Ayhan Gürsü ve Ort.	Prefabrik Yapı El. Alt ve Üst Yapı El.	60.000 m ² 3.500.000 adet	60
Modüller-Modül Merkez San. Tic. A.Ş.	Mermer Fayans Plaka Mermer	158.000 m ² 11.000 m ²	60
Metamar Mermer Granit San Tic. A.Ş.	Mermer Fayans Mermer Plaka	161.000 m ² 9.000 m ²	98
Kale Kim Kimyevi Madde San. Tic. A.Ş.	Fayans Yapıştırıcısı	30.000 ton	27
Nuh Çimento A.Ş.	Gaz Beton	300 m ³	35
Trakya Cam San. Isparta Sercam	Sera camı kesimi	5.500 ton	25
Seva Ayakkabı ve Yan Sanayi İmalat Tic. A.Ş.	Ayakkabı	30.000 çift	29
Yüceer Kereste San.Tic. Lmt. Şti.	Kereste	5.300 m ³	25
Altınbaş Doğal Kaynak Suyu Gıda Üretim Tic. A.Ş.	Su Şişeleme	28.000 şişe	29
Sarteks Sarıoğlu Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti.	Konfeksiyon	255 Adet	50
Aşıkoglu Konfeksiyon	Konfeksiyon	57.000 Adet	45
Ali Osman KEKLİKOĞLU	Mont Kaban	22.000 Adet	34
Saran Konfeksiyon	Mont Kaban	18.000 Adet	25
Adım Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Pamuk İpliği	771 Ton	39
Beşel Un İml. San. Tic. A.Ş.	Buğday Unu	3.587 Ton	11
Kurpaş A.Ş.	Kuruyemiş	579 Ton	13
Yemtaş İsp. Yem Fab. A.Ş.	Karma Yem	3.242 Ton	17
Hasyem San Tic A.Ş.	Karma Yem	8.335 Ton	22
Hüsniye Yönelp Yün İpl Fab.	Yün Halı İpliği	112 Ton	16
Toka Tekst. San Tic. A.Ş.	Yün Halı İpliği	36 Ton	10
Ali Özdoğan	Yün Halı İpliği	25 Ton	14
Ali Koçal Yün İplik Fab.	Yün Halı İpliği	34 Ton	12
Yeşilotlar Yün İplik San.	Yün Halı İpliği	20 Ton	15
Ahmet Doğaner	Yün Halı İpliği	36 Ton	14
Yorgancıoğlu Tekst. San. Tic. Lim. Şti	Makine Halısı	46.960 m ²	22
Sümer Halı A.Ş.	Makine Halısı	8.000 m ²	15
Gipa Giyim San. Tic. Lmt. Şti.	Konfeksiyon	23.000 Adet	14
Çağlar İnş. Tic. A.Ş.	Kereste	4.051 m ³	21

Firma Ünvanı	Üretim Konusu	Fiili Üretim	İstihdam
Yükselen Kereste İml. San. Tic. A.Ş.	Kereste	3.503 m ³	21
Zeybek Kereste Nak. Ltd. Şti.	Kereste	2.728 m ³	19
Koza Koll. Şti.	Kereste	2.082 m ³	13
Yüce İnş. San. Tic. Ltd.Şti.	Kereste	1.800 m ³	10
Hüdaverdi Mad. San. Tic. Ltd. Şti.	Plake Mermer	20.000 m ³	12
Akdeniz Mermer A.Ş.	Plake Mermer	21.000 m ²	13
AK-SE İnş. Ltd. Şti.	Linyit Kömürü	15.000 Ton	12
Şenollar Tic. San. A.Ş.	Römork Pülverizatör	100 Adet	15
Gölsan Tar. Alet.San. Tic. A.Ş.	Pülverizatör	1.010 Adet	20
Bozanlı Turan Kardeşler Ltd. Şti.	Deri İşleme	954.640 Desi	11
Aköz Elk. Mal. İml. San.	Plastik Malzeme	620.000 Adet	12
*İsbaş A.Ş.	Bimsblok	6.220.800 Adet	66
*Gül Birlik Tarım Satış Koop. Birliği	İnce Gül Yağı Katı Gül Yağı Gül Suyu	313 Kg 1.185 Kg 82 Ton	23

Kaynak: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, **Isparta İli 2000 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu**, Isparta, 20001, s.19-25.

Tablo 16'da Isparta İli'nde faaliyette bulunan ve 9 ile 150 kişi arasında istihdama sahip firmalar yer almaktadır. Görüldüğü gibi ağırlıklı olarak gıda, taş ve toprağa dayalı sanayi ve tekstil sektöründeki firmaların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Tablo 17'de ise Burdur İli'ndeki KOBİ'ler, üretim konusu, üretim miktarları ve istihdam sayıları yer almaktadır.

* Kamuya ait işletmeler.

Tablo 17: Burdur İli'nde Faaliyet Gösteren KOBİ'ler

Firmanın Adı	Üretim Konusu	Üretim Miktarı	İstihdam
Et Kombinasi	Et	80 Gün/Baş	137
Buryen	Yem	-	35
Ekinciler Yem	Yem	14.000 Ton/Yıl	40
Burak Yem	Yem	8.000 Ton/Yıl	25
Hatipoğlu Yem	Yem	18.000 Ton/Yıl	21
Portisan Çelik İsk. A.Ş.	Çelik İskele	100 Ton/Yıl	90
Oğuzhan A.Ş.	Çelik İskele	626 Ton/Yıl	20
Çinef A.Ş.	Kongre	850 Kg./Yıl	20
Varollar Süt A.Ş.	Süt Mamülleri	10 Ton/Gün	14
Pak-Süt	Süt Mamülleri	15 Ton/Gün	21
Oğuzhan Plastik	Plastik Boru	50 Ton/Yıl	12
Tekinler Kireç Sanayi	Kireç	50 Ton/Gün	12
Ertuğrullar	Tarım Aletleri	3.200 Ad./Yıl	96
Kayhan Ertuğrul	Slay Mak. Yaprak Bıçak Zıpkı	100 Ad/Yıl 10 Mil.Ad/Yıl 10 Mil.Ad/Yıl	25
Ormak	Fide Makinası Ekin Makinası	300 Ad/Yıl 100 Ad/Yıl	10
Çokcanlar	Batöz Ekin Makinası	250 Ad/Yıl 100 Ad/Yıl	20
Mebayş Tarım Makinaları	Traktör Pulluk	500 Ad/Yıl	22
Akçem	Yorgan Nevresim	2000 Ad/Yıl 5000 Ad/Yıl	18
Yıldız Silah	Otomatik Çifte	25.000 Ad/Yıl 2.000 Ad/Yıl	36
Artopsan Tuğla Fab.	Tuğla	3.000.000 Ad/Yıl	34
Tekay Tuğla Fab.	Tuğla	4.000.000 Ad/Yıl	40
Özgüneş Tuğla	Tuğla	5.000.000 Ad/Yıl	35
Mamaklı Tuğla	Tuğla	3.000.000 Ad/Yıl	33
Isparta Top. San.	Tuğla	4.000.000 Ad/Yıl	45
Oğuzhan Tuğla Fab.	Tuğla	5.000.000 Ad/Yıl	37
Top. Tuğ. Tuğla Fab.	Tuğla	6.000.000 Ad/Yıl	43
Kale Tuğla Fab.	Tuğla	4.000.000 Ad/Yıl	38
Özkarapınar Tuğla	Tuğla	3.000.000 Ad/Yıl	21
Yeni Akdeniz Tuğla	Tuğla	3.500.000 Ad/Yıl	45
Gündoğdu Tuğla	Tuğla	4.000.000 Ad/Yıl	45
Azim Otomotiv A.Ş	Piston Piston Pimi	50.000 Ad/Yıl 50.000 Ad/Yıl	35
Portsan Mermer	Mermer	50.000 m²/Yıl	31
Ensar Mermer	Mermer	11.000 m²/Yıl	11
Hilal Mermer	Mermer	13.000 m²/Yıl	10
Aktaş Mermer	Mermer	20.000 m²/Yıl	13
Başarırlar	Mermer	4.000 m²/Yıl	14
Konmer	Mermer	2.500 m²/Yıl	13
Oğuzhan Mermer	Mermer	3.000 m²/Yıl	18
Battaloğlu Mermer	Mermer	12.000 m²/Yıl	12
Ekinciler Mermer	Mermer	25.000 m²/Yıl	20
Cemil Çelik	Mermer	30.000 m²/Yıl	16
Asım GAVNİ	Mermer	20.000 m²/Yıl	14
Bumak	Yürür Batöz Mermer Tab.	80 Ad/Yıl 5 Ad/Yıl	11

Firmanın Adı	Üretim Konusu	Üretim Miktarı	İstihdam
Okşar Yatak	Yatak Kanepe	200 Gün/Ad 20 Gün/Ad	58
Burdur Mensucat	Kumaş	55.000 m/Gün	88
Mercan Akü	Akü Plaka	20.000 Ad/Yıl 1.000.000 Ad/Yıl	22
Fatih Akü	Akü	15.000.000 Ad/Yıl	18
Can Makarna	Makarna	5 Ton/Yıl	42
Doyum Makarna	Makarna	4 Ton/Yıl	32
Berberoğlu Un	Un	10.000 Ton/Yıl	18
Kar Un A.Ş	Un	10.000 Ton/Yıl	15
Oto Çinler	Çelik Kapı İlave Dingil	20.000 Ad/Yıl 400 Ad/Yıl	42
Acunlar Kerestecilik	Kereste	100.000 Ad/Yıl	62
Halı Yün İpliği	Battaniye İplik	85.000 Ad/Yıl 850 Ton/Yıl	28

Kaynak: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Burdur İli Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, **1999 Yılı Burdur İlinin Yıllık Ekonomik ve Ticari Durumu Hakkında Rapor**, Burdur, 2000, s.22-27.

3.2.1. Anket Çalışması

Göller Bölgesi'ndeki KOBİ'ler üzerine uygulanan anket çalışmasının amacı, yöntemi, elde edilen sonuçlar ve değerlendirilmesi bu anket çalışmasının içeriğini oluşturmaktadır.

3.2.1.1. Çalışmanın Amacı

Teorik kısımlarda bahsedildiği gibi bölgesel kalkınmada KOBİ'lerden yararlanmak etkin ve önemli bir araçtır. Bölgeler arasında dengesizliğin azaltılabilmesi için ülkelerin nispeten geri kalmış bölgelerinde yeni sanayi odakları yaratılmalıdır. Yeni sanayi odakları yaratmanın temelinde yerelin potansiyellerine göre üretim yapan KOBİ'ler vardır. KOBİ'ler bu amaca ulaşabilmek için sektörel veya yerel bir takım işbirliklerine giderek ulusal ve uluslar arası rekabette ayakta durmayı başarabilmelidir. Bu çalışmada Göller Bölgesi'ndeki KOBİ'lerin bu yönlerden analizi ve yeni bir sanayi odağı yaratabilecek kapasitelerinin olup olmadığı araştırılmıştır.

3.2.1.2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın yöntemini, kapsam, uygulanan istatistiki yöntemler, veri toplama ve değerlendirme yöntemi gibi alt başlıklarla incelenmiştir. Ayrıca bu başlık içerisinde çalışmada karşılaşılan güçlüklerle de yer verilmiştir.

3.2.1.2.1. Çalışmanın Kapsamı

Araştırmanın temeli, KOBİ olarak nitelendirilen küçük ve orta ölçekli işletmelere dayanmaktadır. Araştırmanın uygulama alanı olarak, Göller Bölgesindeki KOBİ'ler seçilmiştir. Isparta ve Burdur illeri Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüklerine kayıtlı olan işletmeler ana kitleyi oluşturmaktadır. Bu işletmeler içerisinde de sınırlandırma yapılarak çalışan sayısı 9 ile 150 kişi arasında olan işletmeler hedef kitle olarak belirlenmiştir.

Bu kapsama giren 144 işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin tamamına ulaşılmaya çalışılmış ve bütün işletmelerle bağlantılar kurulmuştur. Fakat bu işletmeler içinden 99 tanesinden cevap alınabilmiştir.

İşletmelerden gelen cevaplar, ana kitlenin yaklaşık % 70'lik kısmını oluşturmaktadır. Bu tür çalışmalar için oldukça yeterli olduğu düşünülmektedir.

İşletmelerin seçilmesinde faaliyet gösterdikleri sektörler bakımında bir ayrıma tabii tutulmamış, çeşitlilik göstermesine özen gösterilmiştir.

3.2.1.2.2. Çalışmada Uygulanan İstatistiki Yöntemler

Bölgesel kalkınmada KOBİ'lerin rolünün belirlenmesini sağlamak için, araştırmanın amacına uygunluğu açısından tanımlayıcı araştırma modeli kullanılmıştır. Tanımlayıcı araştırma modellerinde amaç, eldeki problemi, bu problemle ilgili durumları, değişkenleri ve değişkenler arasındaki ilişkileri tanımlamaktır.³⁶ Çalışmanın amacı da KOBİ'lerin bölgesel kalkınmadaki rolünü

³⁶ Kemal Kurtuluş, **Pazarlama Araştırmaları**, Genişletilmiş Altıncı Baskı, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayın No. 274, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayın No. 406, İstanbul, 1998, s.310.

incelemek ve yeni sanayi odakları oluşumunda KOBİ temelli stratejiler geliştirebilmek amacıyla işletmeler arasındaki işbirliklerinin önemini ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle araştırma amacı ile birlikte değerlendirildiğinde tanımlayıcı araştırma modelinin bu araştırmaya en uygun model olduğu görülmektedir.

Verilerin değerlendirilmesinde ağırlıklı olarak frekans dağılımları kullanılmıştır. Frekans dağılımlarında, öncelikle demografik bilgilere yönelik frekanslar verilmiştir. Daha sonra bölümlerde ortalamalar ve crosstab analizleri yapılmıştır.

Çalışmanın amacına uygunluğu ve anket formunun niteliği açısından bu analizler yeterli olduğu düşünülmektedir.

3.2.1.2.3. Verilerin Toplama ve Değerleme Yöntemi

Verilerin toplanmasında, veri toplama yöntemleri içinde en fazla kullanılan anket yöntemi uygulanmıştır. Anket yöntemi birincil kaynakların toplanmasında en kolay ve etkili olan yöntemlerin başında gelmektedir. Çalışmamızın amacına uygunluğu sebebiyle de anket yöntemi uygulamasının en doğru seçim olduğu düşünülmektedir.

Anket formunun hazırlanmasında ilk olarak bir ön çalışma yapılarak, bu konuda yapılmış olan çeşitli yayınlar incelenmiştir. Bu yayınlar ve amacımız doğrultusunda bir ön anket formu hazırlanmış, daha sonra ön anket formu üzerinde incelemeler sonucunda yenilenen anket formu küçük bir ölçekte denemeye tabii tutulmuştur. Uygulama sonucunda ortaya çıkan aksaklıklar giderilerek anket formunun son şekline ulaşılmıştır.

Anket formu beş kategoriye ayrılabilen 32 sorudan oluşmaktadır. Birinci grupta sektör, çalışan sayısı, eğitim düzeyleri ve mülkiyet yapısı gibi işletmelerin mevcut durumlarının analizini ele alan sorular sorulmuştur. İkinci grupta işletmelerin işyerlerini neden bu bölgede kurdukları ile yerel-ulusal-uluslar arası işletme özelliklerinden hangi vasıflara sahip olduklarını araştıran sorular bulunmaktadır. Üçüncü grupta KOBİ'lerin sorunları ve işletme sahipleri/yöneticilerinin bu sorunlarını nasıl çözdükleri ve/veya çözüleceğine inandıkları hususunu ortaya

çıkarmaya çalışan sorular sorulmuştur. Dördüncü gruptaki sorularla, incelenen işletmelerin herhangi bir diğer işletme ile değişik birleşmeler veya işbirliklerine gidip gitmedikleri, olumlu cevap verenlerin ise bu birleşme veya işbirlikleri sonucunda nasıl sonuçlar elde ettikleri irdelenmeye çalışılmıştır. Son gruptaki sorularda da KOBİ sahip ve/veya yöneticilerinin kalkınma süreci içerisinde Göller Bölgesi'nin eksiklikleri ve avantajları konusundaki düşünceleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anketlerin değerlendirilmesinde ağırlıklı olarak tanımlamalar, frekans analizleri ve karşılıklı ilişkileri değerlendiren crosstabs analizleri kullanılmıştır.

3.2.1.2.4. Çalışmada Karşılaşılan Zorluklar

Bilimsel çalışmaların büyük çoğunluğunda veriler birincil kaynaklardan elde edilmeye çalışılır. Çünkü gerekli verilerin büyük çoğunluğu mevcut değildir. Birincil verilerin elde edilmesinin zorluğu ise herkes tarafından kabul edilmektedir.

İkincil kaynakların büyük çoğunluğuna ulaşabilmek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Fakat yeterli kaynak taramasının ve kaynaklara ulaşımının mevcut imkanlar ve zamanla bağlantılı sınırlar içindedir.

Bu çalışmada karşılaşılan en büyük güçlükler uygulama aşamasında gerçekleşmektedir. İşletmelerin çoğunluğu çalışmaya katkıda isteksiz davranmışlardır. İşletmelere ulaşabilmek için çeşitli araçlar da kullanılmaya çalışılmıştır.

Çalışma sonuçlarını doğrudan etkileyen önemli bir güçlük ise cevaplayıcının nitelikleridir. Nispeten küçük işletmelerde karşılaşılan kişiler, anket konusunda gerekli temel bilgiye sahip olmayabilmekte veya işletmenin konumu itibarıyla cevapları anlamsız olabilmektedir. Çünkü küçük işletmeler çoğunlukla bölgesel çalışmakta ve dağıtım kanalları gibi bir fonksiyonları bulunmamaktadır. Bu kişilerin verecekleri cevapların anlamlılığı ve araştırmanın amacına uygunluğu açısından tartışılır bir konumu olabilmektedir. Bu olumsuzluğu kaldırabilmek veya en azından etkisini azaltabilmek için anketler doğrudan işletme sahipleri, yöneticileri veya işinin uzmanları ile yapılmaya çalışılmıştır.

Elde edilen verilerin analizinde en uygun olduğu düşünölen çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Ayrıca bu konularda uzman çeşitli kişilerin bilgilerinden yararlanılmış ve yardımları anılmıştır. Fakat yapılan analizlerin ve kullanılan yöntemlerin doğruluğu her zaman tartışılabilir.

3.2.1.3. Çalışmadan Elde Edilen Sonuçlar ve Değerlendirme

Yapılan anket sonucunda elde edilen bulgular dört başlık altında genellemeye çalışılmıştır.

3.2.1.3.1. Göller Bölgesindeki KOBİ'lerin Mevcut Durumu İle İlgili Sonuçlar

Sektörel Durum

Çalışmada yer alan işletmelerin alt sektörler bazındaki dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 18: Göller Bölgesi'nde Ele Alınan KOBİ'lerdeki Sektörel Dağılım

Sektörler	Frekanslar	Yüzde (%)
Dokuma ve Tekstil Sanayi	22	22,2
Gıda	27	27,3
Orman Ürünleri İşleme Sanayi	12	12,1
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	14	14,1
Makine ve Metal İşleme Sanayi	11	11,1
Hizmet Sektörü	13	13,1
Toplam	99	100,0

Tabloya göre, işletmelerin sektörler bazındaki dağılımları birbirine yakın oranlardadır. Bu oranların birbirine yakın olması çalışmanın hem amacına uygunluğu açısından ve hem de çalışmanın geçerliliği açısından önemlidir.

Sektörler içinde en fazla orana gıda sektörü ile dokuma ve tekstil sanayisi sahiptir. Gıda sanayi özelliği itibari ile en yaygın sektördür. Dokuma ve tekstil

sektörü ise bu bölgenin gelişmiş olan öncü sektörlerinden biridir. Bu sektörleri taş ve toprağa dayalı sanayi sektörü izlemektedir. Daha sonra ise orman ürünleri işleme sanayi gelmektedir. Tablodaki sektörel dağılımlar dikkate alındığında Göller Bölgesi ekonomisinin tarıma dayalı olduğu söylenebilir.

İstihdam

İşletmelerde çalışan sayısı sorulmuş ve aşağıdaki bilgiler elde edilmiştir.

Tablo 19: İstihdama Göre Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

İşletmeler	Frekanslar	Yüzde (%)	İstihdam
Küçük İşletmeler	58	58,6	877
Orta Ölçekli İşletmeler	41	41,4	2307
Toplam	99	100,0	3184

Tablo 19'a bakıldığında ele alınan işletmelerin % 60'a yakını küçük, yaklaşık % 40'ı orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Toplam çalışanların çoğunluğu orta ölçekli işletmelerde istihdam edilmiştir.

Çalışanların Eğitim Düzeyi

Tablo 20: Çalışan Personelin Eğitim Düzeyi

Eğitim Seviyesi	Sayısı	Yüzde (%)
İlkokul	823	25,85
Ortaokul	713	22,40
Lise	1213	38,09
Yüksek Okul	243	7,63
Üniversite	192	6,03
Toplam	3184	100,00

Yukarıda verilere göre çalışanların büyük çoğunluğunun lise ve daha düşük eğitim düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Lise mezunlarının oranı %38,09 ile en yüksek değere sahiptir. İşletmelerde çalışanların hemen hemen yarısı ilk ve orta okul mezunudur. Yüksek okul ve üniversite mezunlarının toplam içindeki payı ise

%13,63'tür. Bu durum bölgede faaliyet gösteren işletmelerin ağırlıklı olarak tarıma dayalı olması ve ileri teknoloji gerektirmeyen üretime yönelik olmasından dolayı çok fazla yetişmiş işgücüne ihtiyaç duymadıkları şeklinde yorumlanabilir. Bölgede çok fazla genç ve eğitimsiz işgücünün bulunması, işletme sahiplerinin işgücü maliyetlerini asgari düzeyde tutma düşüncesi ile bu potansiyelden faydalanmak istemesi düşüncesi de çalışan personelin ağırlıklı olarak eğitim düzeyi düşük fertlerin oluşmasını açıklayan bir gerekçe olabilir.

İşletme Sahibinin ve/veya yöneticisinin Eğitim Düzeyi

Çalışmada işletme sahiplerinin eğitim seviyesi sorgulanmış, bu ankete katılan işletmelerin tamamından cevaplar alınabilmiş ve tablo 21'deki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 21: İşletme Sahibi/Yöneticisinin Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Frekanslar	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde
İlkokul	9	9,1	9,1
Ortaokul	5	5,1	14,1
Lise	29	29,3	43,4
Yüksekokul	26	26,3	69,7
Üniversite	30	30,3	100,0
Toplam	99	100,0	

Tablo incelendiğinde işletme sahipleri/yöneticilerinin yaklaşık % 57'sinin yüksek okul ve üniversite mezunu oldukları görülmektedir. Yönetici/sahiplerden sadece % 14,1'inin ilk ve orta okul mezunu, % 43,4'ünün ise lise mezunu oldukları izlenmektedir. İşletme sahipleri/yöneticileri çoğunlukla eğitim seviyesi yüksek fertlerden oluşmaktadır. Bu durum eğitim seviyesi yükseldikçe girişimciliğin arttığı şeklinde yorumlanabilir.

İşletmelerin Mülkiyet Yapısı

Tablo 22: İşletmelerin Mülkiyet Yapısı

Mülkiyet Yapısı	Frekanslar	Yüzde (%)
Şahıs Şirketi	57	57,6
Adi Ortaklık	8	8,1
Kollektif Şirket	6	6,1
Anonim Şirket	28	28,3
Toplam	99	100,0

Araştırma sonuçlarına göre işletmelerin büyük bir çoğunluğu şahsi işletmelerden oluşmaktadır. İşletmelerin yaklaşık % 60'ı şahıs şirketleridir. KOBİ'lerin genel özellikleri dikkate alındığında bu durum pek de şaşırtıcı olmamaktadır. Özellikle kırsal kesim özelliği taşıyan ve tarıma dayalı ekonomiye sahip bir bölgede yapılan araştırma neticesinde böyle bir sonucun çıkması normal görülmektedir. Şahıs şirketlerinin çoğunlukta olması işletmelerin şirketleşmekte yetersiz olduklarının bir göstergesidir. İşletme sahiplerinin, kuruluş aşamasında genelde bireysel girişimciliği tercih ettikleri ve zaman içinde büyüme ile birlikte, yeterli tecrübe ve bilgi birikimine ulaştıktan sonra ancak şirketleşme yoluna gittikleri düşünülebilir. Burada dikkati çeken diğer bir nokta ise anonim şirketlerinin de önemli bir sayıda olmasıdır. İki zıt şirket tipinin en çok kullanılan şirket yapısı olması ayrıca araştırılması gereken bir nokta olabilir.

İşletmelerin mülkiyet yapılarının daha anlamlı olması için işletme büyüklükleri ile değerlendirilmesi gerekebilir. Aşağıdaki tabloda işletme büyüklükleri ile mülkiyet yapıları karşılıklı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 23: İşletme Büyüklükleri İle Mülkiyet Yapısı Arasındaki İlişki

İşletme Büyüklükleri		Mülkiyet Yapıları			
		Şahıs Şirketi	Adi Ortaklık	Kollektif Şirket	Anonim Şirket
	Küçük İşletmeler	36	5	2	15
	Orta İşletmeler	21	3	4	13
	Toplam	57	8	6	28

Tabloya göre şahıs şirketlerinin önemli bir kısmı küçük işletmelerden oluşmaktadır. Bu durum genel olarak beklenen bir sonuçtur. Fakat anonim şirketlerde ise dağılım eşit seviyededir. Buradan küçük işletmelerin genelde bireysel girişimcilerden oluştuğu söylenebilir. Ancak işletme büyüklüğü arttıkça nispeten ortak girişimciliğinde arttığını söyleyebiliriz, yinede genel bir değerlendirme yapılmasını sağlayacak büyüklük görülmemektedir.

İşletme mülkiyeti ile işletme sahiplerinin veya yöneticilerinin eğitim seviyeleri de incelenebilir. Bu sayede mülkiyet seçiminde işletme büyüklükleri veya işletme sahiplerinin eğitim seviyesinin ne derece etkili olduğu ortaya çıkartılabilir.

Tablo 24: İşletme Sahibi/Yöneticisinin Eğitim Düzeyi İle Mülkiyet Yapısı Arasındaki İlişki

Eğitim Seviyesi	Mülkiyet Yapıları			
	Şahıs Şirketi	Adi Ortaklık	Kollektif Şirket	Anonim Şirket
İlkokul	5	1	-	3
Ortaokul	4	-	-	1
Lise	21	-	1	7
Yüksekokul	17	3	1	5
Üniversite	10	4	4	12
Toplam	57	8	6	28

Tabloya bakıldığında işletme mülkiyetinin belirlenmesinde işletme sahiplerinin eğitim seviyelerinin daha etkili oldukları görülmektedir. Anonim işletmelerin büyük çoğunluğunda yönetici veya sahiplerinin üniversite düzeyinde bir eğitime sahip oldukları görülmektedir. Şahıs şirketlerinin büyük bir kısmı lise ve daha düşük eğitim seviyesine sahip oldukları görülmektedir. Bu sonuçlara göre eğitim seviyesi arttıkça işletmelerin mülkiyet seçiminde şirketleşmeye doğru gidildiği sonucuna varılabilmektedir.

3.2.1.3.2. İşletmelerin Kuruluş Yeri Seçimi İle İlgili Sonuçlar

Bu kısımdaki sorularda işletmelerin neden bu bölgede işyeri kurmaya karar verdikleri ve girdi-çıktı ilişkilerinde yerel-ulusal-uluslar arası özelliklerinden hangilerine sahip oldukları araştırılmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Bu tür

soruların değerlendirilmesinde 1'den başlayarak önem derecesi azalmakta, 1'e yakın değerler çok önemli kabul edilmekte, rakamsal değer arttıkça önem derecesi azalmaktadır. Ele alınan faktör sayısı rakamına yaklaşık değerde çıkan sonuçlar ise en az önemli veya önemsiz olarak değerlendirilmektedir. Önem derecelerinin hesaplamasında ortalamalardan yararlanılmıştır.

Bölge Seçiminde Dikkate Alınan Faktörler

Bölge seçiminde etkili olduğu düşünülen nedenler belirlenmiş ve cevaplayıcıdan bu nedenleri önem sırasına göre değerlendirmesi istenmiştir.

Tablo 25: Bölge Seçiminde Etkili Olan Faktörlerin Önem Dereceleri

Nedenler	N	Önem Derecesi
Bölgenin İnsanı Olmak	81	1,7284
Bölgede Bu İş Yapan Başka Kimse Olmaması	81	4,0494
Pazara Yakın Olması	81	3,7284
İşgücünün Bölgede Ucuz ve Bol Olması	81	3,5656
Hammaddeye Yakın Olması	81	3,9630
Dışsalılıkların Avantajlarından Faydalanmak	81	3,9753

Bu sonuçlara göre işletmelerin işyerlerini bu bölgede kurmalarında etken olarak en önemli unsur bu bölgenin insanı olmak olarak belirtilmiştir. Cevaplayıcıların büyük bir çoğunluğu bu ifadeyi ilk sırada belirtmişlerdir. Daha sonra önemli bir faktör olarak bu bölgede işgücünün ucuz ve bol olması ifadesi gelmektedir. Pazara yakın olması, hammaddeye yakın olması ve diğer işletmelerin veya devletin yapmış olduğu yatırımlardan kaynaklanan kurulu altyapı, ulaşım vs. gibi dışsalılıklardan faydalanmak gibi nedenler sırasıyla önemsenmiştir.

İşletmecilik konusundaki teorik bilgiler ile araştırma sonuçları arasında, birinci derecede önemli görülen sonuç itibariyle çok anlamlı bir bağlantı kurulamamaktadır. Genelde işletmelerin kuruluş yeri seçiminde ilk dikkate alacakları faktörler olan işgücüne, pazara ve hammaddeye yakınlık ifadeleri birinci derecede önemli görülmemiştir. Ayrıca rekabetin ve Pazar araştırmalarının önemli bir amacı

olan pazardaki eksikliklerin, yani başkaları tarafından yapılmayan faaliyetlerin yapılmasını belirten ifade hiç önemsenmemiştir.

Salt bölgenin insanı olma gerekçesiyle o bölgede yatırım yapmanın en önemli unsurlardan biri olarak çıkması özellikle kırsal kesimlerde KOBİ'lerin neden çok yaygın olduğunun açık bir izahı olarak değerlendirilebilir. Buradan da özellikle kırsal kesimin kalkındırılmasında en önemli araçlarından birinin küçük girişimcilik olduğu söylenebilir.

İşletme Girdilerinin Sağlandığı Bölgeler

Tablo 26: Önem Derecesine Göre İşletmelerin Girdi Sağladığı Bölgeler

İşletmelerin Girdilerini Sağladığı Bölgeler	Frekans	Yüzde (%)
Bölge İçi ve Yakın Çevresi	80	80,8
Bölge Dışından	19	19,2
Toplam	99	100,0

Bölgedeki ele alınan işletmelerin % 80,8'i faaliyetlerinde kullandıkları girdileri bölge içi ve yakın çevresinden karşıladıklarını geri kalan % 19,2'si ise girdilerini bölge dışından temin ettiklerini belirtmişlerdir.

Buradan girişimcilerin bölge potansiyellerini kullanarak faaliyette bulunduklarını, yöresel özellikler taşıdıklarını göstermektedir. Bu durumun bölge açısından olumlu bir sonuç olduğu söylenebilir. Bölgenin kalkınması ve gelişmesi için gereken sermaye birikiminin sağlanmasını veya en azından dış bölgelere gitmesini önlemiştir. Ancak ekonomik gelişmenin sağlanması ve bölgenin kalkındırılmasının hızlanması bölge potansiyellerinin kullanılarak gittikçe yatırım yapılan alanların çeşitlendirilmesini özellikle tarımdan sanayiye kayılarak yapısal dönüşümün gerçekleştirilmesini gerektirmektedir.

Kalifiye İşgücü İhtiyacının Karşılandığı Bölgeler

Tablo 27: İşletmelerin işgücü ihtiyacını Karşıladığı Bölgeler

İşgücünün Karşılandığı Bölgeler	Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
Tamamı Göller Bölgesinden	74	74,7	74,7
Büyük Çoğunluğu Bölge İçinden	23	23,2	98,0
Büyük Çoğunluğu Bölge Dışından	2	2,0	100,0

İşletmelerin işgücü ihtiyaçlarının büyük bir çoğunluğunu bölge içinden karşıladığı görülmektedir. İşgücü ihtiyacının büyük çoğunluğunu bölge dışından sağlayan sadece 2 işletme bulunmaktadır. Bölgenin işgücü ihtiyacını karşılayacak yeterli potansiyelinin olduğu görülmektedir. Hatta genç nüfusun fazlalığı işgücü maliyetlerinin düşük olmasına ve girişimciler için cazip bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Ürünlerin Pazarlandığı Bölgeler

Tablo 28: Önem Derecelerine Göre İşletmelerin Ürünlerini Pazarladığı Bölgeler

Bölgeler	N	Önem Derecesi
Bölge İçine	86	2,3605
Yakın Çevresine	86	2,3023
Ulusal Pazara	86	2,3023
Uluslararası Pazarlara	86	3,3953

İşletmelerin ürünlerini pazarladıkları yerlerle ilgili olarak verdikleri cevaplardan sırasıyla yakın çevreye, ulusal pazara ve bölge içine cevapları ortaya çıkmıştır. Uluslar arası pazarlara satış yapan firmalar ise oldukça azdır. İşletmelerin ihracat yapmadıkları ortaya çıkmaktadır.

Bölge içine, yakın çevresine ve ulusal pazara ilişkin önem derecelerinin birbirine çok yakın değerler çıkması, satışların sadece bölgesel olmadığını, aynı zamanda ulusal pazarlara ve çevre bölgelere de satışların yapıldığını göstermektedir.

Yukarıda yapılan girdi değerleri ile ilgili yorumla birlikte değerlendirildiğinde bölge açısından olumlu bir sonuç çıkmaktadır. Çünkü

işletmelerin, bölgenin sahip olduğu potansiyelleri kullanarak üretim yaptığı ve ürettiği mamulleri dışarıya da satarak bölge içine gelir transferi sağladıkları söylenebilir.

3.2.1.3.3. Bölgedeki KOBİ'lerin Sorunları ve Bu Sorunların Çözümlerine Yaklaşımları İle İlgili Sonuçlar

Bu kısımda işletmecilere sorunlarının neler olduğu ve bu sorunları nasıl çözmeye çalıştıkları, sorunlarının çözümünde devletten ne gibi beklentilerinin olduğu gibi sorular sorulmuş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

KOBİ'lerin Sorunları

Tablo 29: Önem Derecelerine Göre KOBİ'lerin Sorunları

Sorunlar	N	Önem Derecesi
Finansman	89	2,5618
Pazarlama	89	3,5730
Hammadde	89	5,2247
Yatırım	89	4,9101
Üretim	89	6,3820
Teşvik	89	4,5169
Teknoloji	89	6,4045
Kalifiye İşgücü	89	5,4157
Yönetim Organizasyon	89	6,1348

KOBİ'lerin sorunları önem derecesine göre sıralandığında finansman ile ilgili sorunlar belirgin bir şekilde öne çıkmıştır. İşletmelerin büyük bir çoğunluğu bu sorunu bütün diğer sıkıntıların kaynağı olarak belirtmişlerdir. İkinci önemli sorun olarak pazarlamayı göstermişlerdir. Genelde üretim yapıları itibariyle tarıma dayalı üretim yapılması ve belirli alt sektörlerde yoğunlaşmalar ürettikleri mallara Pazar bulmada zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. İhracata yönelik üretim yapan işletme sayısının da oldukça düşük olması dolayısıyla pazarlama sorunu firmaların önemli bir sorunu haline gelmiştir. Son birkaç yıl içerisinde ekonominin

genelinde görülen krizin de finansman, talep yetersizliği gibi sorunlar irdelenirken göz önünde tutulması gerekmektedir.

Finansman ve pazarlama sorunlarından sonra işletmelerin yeterli teşvik sağlayamamaları ve yatırımlara gidememeleri sorunları önemli görülmüştür. Hammadde, üretim, yönetim ve organizasyon gibi konulardaki sorunlar ise işletmeciler açısından nispeten daha az önemli görülmüştür. Hatta yönetim ve organizasyon sorunu hiç önemsenmemiştir. Ankete cevap veren kişilerin çoğunluğunun işletme yöneticileri olduğu düşünülürse böyle bir sonucun çıkması normal olarak düşünülebilir.

İşletmelerin Eksik Kapasiteyle Çalışmasının Nedenleri

Tablo 30: İşletmelerin Eksik Kapasiteyle Çalışmasının Nedenleri

İşletmelerin Eksik Kapasiteyle Çalışmasının Nedenleri	Frekans	Yüzde (%)
Ekonomik kriz ve buna bağlı olarak piyasalardaki belirsizlik, sektörel daralma, talep yetersizliği	39	39,4
Finansman Yetersizliği	26	26,3
Pazarlama sorunu ve dış Pazarlara açılmama	20	20,2
Kalifiye eleman yetersizliği	14	14,1
Devletin uyguladığı politikalardan kaynaklanan sorunlar	10	10,1
Hammadde yetersizliği	5	5,1

Ankete katılan işletmeler arasında tam kapasite ile çalışan hemen hemen yoktur. Eksik kapasite ile çalışma nedenleri sorgulanmış ve birtakım değişik sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ancak % 40 gibi belirgin bir oranla talep yetersizliği, sektörel daralma ve piyasaların devamlı dalgalanması, belirsizliği en önemli etken olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum işletmelerin son yıllarda yaşanan krizlerden fazlaca etkilendiklerini göstermektedir. Piyasaların sürekli dalgalanması işletmecilerin kapasite artırımına gitmelerini engellemiş, verimli ek yatırım yapmalarının önünü tıkamıştır.

İşletmelerin eksik kapasite ile çalışmalarında ikinci ve üçüncü sırada gelen nedenler sırasıyla % 26,3 ile finansman, % 20,2 ile pazarlama sorunlarıdır. Bunların

dışında kalifiye eleman yetersizliği, devletin uyguladığı politikalar ve hammadde yetersizliği gibi sorunları belirten işletmelerde bulunmaktadır.

İşletmelerin Büyütülmesinde Karşılaşılan Zorluklar

Tablo 31: İşletmelerin Büyütülmesinde Karşılaşılan Güçlüklerin Önem Sıralaması

Büyümede Karşılaşılan Güçlükler	N	Önem Derecesi
Büyümenin getirdiği güçlükler ve riskler	94	3,7979
Devletin uyguladığı vergi politikaları	94	2,4043
Pazarın sürekli değişmesi, piyasaların belirsizliği	94	2,6915
Finansman yetersizliği	94	2,5106
Kalifiye eleman yetersizliği	94	3,6489

Tabloya göre işletmeler, büyümelerinin önünde en büyük engel olarak devleti görmektedir. Devletin uyguladığı vergi politikalarının işletmeleri zor durumlarda bıraktığı söylenebilir. Önemli görülen diğer güçlükler ise finansman yetersizliği, pazarın sürekli değişmesi ve piyasalardaki belirsizliklerdir.

Büyümenin getirdiği güçlükler ve riskler en az önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, işletmecilerin yeni yatırımlara yönelmede ve girişimcilik hususunda kendilerinden kaynaklanan herhangi bir çekince görmedikleri, devletin bu konuda olumlu politikalar uygulaması ve finansman sorunlarının da olmaması halinde rahatlıkla yeni yatırımlara ve kapasite artırımlarına gidebilecekleri şeklinde yorumlanabilir. Kalifiye eleman yetersizliği de çok fazla önemsenmemektedir.

İhracat Durumu

Tablo 32: İhracat Yapan ve Yapmayan İşletmelerin Frekans Dağılımları

İşletmeler	Frekans	Yüzde (%)
İhracat Yapan İşletmeler	30	30,3
İhracat Yapmayan İşletmeler	69	69,7
Toplam	99	100,0

İşletmelerin % 70'i ihracat yapmayan, % 30 ihracat yapan işletmelerdir. İhracat yapan işletmelerin büyük bir çoğunluğu ürettikleri ürünün çok az bir kısmını

ihraç ettiğini, birkaç tane işletme ise tamamen ihracata yönelik üretim yaptıklarını belirtmişlerdir. İşletmelerin çoğunluğunun ihracat yapmaması incelenen işletmelerin çoğunluğunun ölçeklerinin küçük olmasından kaynaklanabilir.

İşletme büyüklükleri ile işletmelerin ihracat yapıp yapmama durumları arasında bir ilişki olup olmadığı incelenebilir. Tablo 33’de ihracat yapan ve yapmayan işletmelerin kaç tanesinin küçük kaç tanesinin orta ölçekli işletme olduğu görülmektedir.

Tablo 33: İşletme Büyüklükleri İle İşletmelerin İhracat Durumlarının Karşılaştırılması

İşletme Büyüklükleri		İhracat Durumu		
		İhracat Yapan işletmeler	İhracat Yapmayan İşletmeler	Toplam
	Küçük İşletmeler	9	49	58
	Orta Ölçekli İşletmeler	21	20	41
	Toplam	30	69	99

Görüldüğü gibi büyük çoğunluğu ihracat yapmazken, orta ölçekli işletmelerin yarısından fazlası ihracat yapmaktadır. Buradan çıkan sonuç işletme ölçeği büyüdükçe ihracata yapan firma sayısı artmaktadır. İşletme büyüklüğü ile ihracat arasında bir ilişki vardır.

İhracat yapmayan işletmelerin neden ihracat yapmadığı ile ilgili çeşitli etkenler belirlenmiş ve bunların önem derecelerine sıralanması istenmiştir. Tablo34’de işletmelerin ihracat yapmamasının nedenleri yer almaktadır.

Tabloya göre, ihracat yapmayan işletmelerin büyük bir çoğunluğu iç piyasayı yeterli görmektedirler. Bunun nedenleri, ele alınan işletmelerin çoğunluğunun küçük işletmelerden oluşması ve bu işletmelerin üretim potansiyellerinin küçük olması, yeterli sermaye birikimine sahip olmaması ve bölgesel çalışmayı tercih etmeleri olarak düşünülebilir. Zaten bu durum tabloda da görülmektedir.

Tablo 34: İşletmelerin İhracat Yapmasını Engelleyen Faktörlerin Önem Dereceleri

İşletmelerin İhracat Yapmamasının Nedenleri	N	Önem Derecesi
İç piyasaya yönelik üretim yapılması	59	2,1864
İhracat yapmak için yeterli üretime sahip olunamaması	59	3,9492
Yeterli finansmana sahip olunamaması	59	3,2373
Dış Pazar bulunamaması	59	4,9492
İhracat yapmak için yeterli bilgiye sahip olunamaması	59	4,6780
Bürokratik engellerin aşılmasında karşılaşılan güçlükler	59	4,7119
İhracata yönlendirecek bilgili yönetici ve personelin olmaması	59	4,2881

Yeterli üretim ve finansmana sahip olamama gibi sebeplerin yanında ihracat yapmamalarının önemli sebepleri arasında işletmecileri ihracata yönlendirecek bilgili yönetici ve personelin olmayışı, ihracat konusunda yeterli bilgiye sahip olamama gibi etkenler de önemli görülmektedir. Geleneksel üretim tarzını benimseyen, genelde çalışan personeli üstün vasıflılardan teşekkül olmayan işletmelerin zaten dış pazarda rekabet edebilecek düzeyde kaliteli mamul üretmesi de güçtür. Bu yüzden iç ağırlıklı olarak iç piyasa yönelik üretimi tercih yoluna gitmektedirler.

KOBİ'lerin Sorunlarının Çözümüne İlişkin Beklentileri

Tablo 35: KOBİ'lerin Devletten Yapmasını Beklediği Unsurların Önem Dereceleri

KOBİ'lerin Beklentileri	N	Önem Derecesi
İşletme kuruluşunda bürokratik engeller azaltılmalı	97	3,2165
Bilgi, danışmanlık ve eğitim hizmetlerinde destek sağlanmalı	97	4,6186
Kredi imkanları artırılmalı, teminat kolaylığı sağlanmalı	97	2,7835
Vergiler azaltılmalı	97	2,6392
İstikrarlı bir ekonomi politikası uygulanmalı	97	2,9794
İhracatta kolaylıklar sağlanmalı	97	4,7629

KOBİ'lerin sorunlarının çözümünde yapılmasını istedikleri en önemli unsurların başında vergilerin azaltılması gelmektedir. Aynı önemde sayılabilecek bir başka istek ise kredi imkanlarının artırılması ve teminat kolaylığı sağlanmasıdır.

Daha sonra ise önem sıralamasına göre istikrarlı bir ekonomi politikası yürütülmesi ve işletme kuruluşunda bürokratik engellerin kaldırılması gelmektedir. İşletmeciler bilgi, danışmanlık ve eğitim hizmetlerine destek sağlanması ile ihracatta kolaylıklar sağlanması gibi konuları fazla önemsememişlerdir.

İşletmelerin Kredi Kullanmamalarının Nedenleri

Tablo 36: KOBİ Kredisini Kullanan-Kullanmayan İşletmeler

İşletmeler	Frekans	Yüzde (%)
KOBİ Kredisini Kullanan İşletmeler	33	33,3
KOBİ Kredisini Kullanmayan İşletmeler	66	66,7
Toplam	99	100,0

İşletmelerin %33'ü KOBİ kredisini kullandığını % 67'si ise kullanmadığını belirtmişlerdir. Toplam işletmelerin sadece üçte biri kredi kullanmaktadır.

Tablo 37'de işletmelerin kredi kullanmamalarının nedenleri yer almaktadır. Kredi faizlerinin çok yüksek olması işletmelerinin bu imkandan faydalanmasını engelleyen en önemli sebep olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci en önemli sebep ise piyasadaki belirsizlerdir. İşletmeler piyasadaki sürekli ve büyük dalgalanmalar sürecinde önlerini göremedikleri için kredi kullanıp yatırımlara gitme konusunda cesur davranmamaktadırlar.

Tablo 37: İşletmelerin Kredi Kullanmalarını Engelleyen Unsurların Önem Derecesi

İşletmelerin Kredi Kullanmamalarının Nedenleri	N	Önem Derecesi
Kredi faizlerinin çok yüksek olması	85	1,5273
Bürokratik işlemlerin (şartların) çok olması	85	2,3445
Piyasadaki belirsizlikler	85	1,9087
Krediye ihtiyacın olmaması	85	3,8757

İşletmelerin büyük çoğunluğu krediye ihtiyacın olmamasını önemsiz görmüşlerdir. Bu durum işletmelerin büyük çoğunluğunun finansman sıkıntısı içerisinde olduğunu, fakat diğer şartlar nedeni ile kredi kullanmaktan çekindiklerini göstermektedir.

İşletmelerin Finansman İhtiyaçlarını Karşılama Yolları

Tablo 38: Önem Derecelerine Göre İşletmelerin Finansman İhtiyaçlarını Karşılama Yolları

Finansman Karşılama Yöntemleri	N	Önem Derecesi
Kendi öz kaynaklarından	99	1,3546
Ortaklardan veya herhangi bir yerden borçlanarak	99	2,7543
Ticari bankalardan kredi kullanarak	99	3,3326
KOBİ kredisi kullanarak	99	2,8896

İşletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılama yöntemleri sırasıyla, kendi öz kaynaklarından, şahsa borçlanarak, KOBİ kredisi kullanarak ve ticari bankalardan borçlanmak şeklindedir. İşletmelerin büyük bir çoğunluğunun sorunu olan finansman ihtiyacını kendi öz kaynaklarından sağlaması, günümüz ekonomik şartlardan etkilendiklerini göstermektedir. Faizlerin yüksek olması ve piyasaların belirsizliği kredi kullanım oranlarını düşürmektedir.

İşletme yöneticilerinin Yenilikleri Takip Etmesi ve Geliştirilmesi için Kullandıkları Teknikler

Tablo 39: Yeniliklerin Takip Edilmesinde Tercih Edilen Yöntemler

Kullanılan Yöntemler	Frekans	Yüzde (%)
Konferans ve seminerlere katılım yoluyla	4	4,1
Dışarıdan eğitim kurumları vasıtasıyla	2	2,0
Dışarıdan getirilen uzmanların verdiği eğitimlerle	3	3,0
Üniversitelerde yüksek lisans ve doktora eğitimlerine katılımları destekleyerek	8	8,1
Bir üst yöneticisini izleyerek	45	45,4
Bilgisayar ve internet teknolojilerini kullanarak	37	37,4
Toplam	99	100,0

Tablodan görüldüğü gibi, KOBİ'lerde yöneticilerin yenilikleri takip etmesi ve kendilerini geliştirmeleri için kullanılan tekniklerin başında, %45 ile bir üst yöneticiyi izlemek gelmektedir. Bu geleneksel bir yöntemdir. Bu yöntemin

kullanılmasının nedeni olarak maliyet unsurunun etkin olduğu düşünülebilir. Bunun yanında bilgisayar ve internet kullanılarak geliştirme %37 oranıyla ikinci sıradadır. Bu ilk bakışta maliyet açısından çelişkili bir durum olarak görülse de, bilgisayar kullanımının yaygınlaştığı bir ortamda, işletmelerin bu teknolojileri kullanma oranının da artması normal bir durumdur. Yöneticilerin üniversitelerde yüksek lisans ve doktora eğitimlerine katılımlarını destekleyerek geliştirme %8 ile üçüncü sıradadır. Bu destek, onları teşvik etmek ve maliyetlerin bir kısmını üstlenmek şeklinde gerçekleşmektedir. Diğer yöntemler ise daha az tercih edilmektedir. Bu yöntemlerin daha az tercih edilmesinin sebebi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, eğitimin maliyetinin yüksek, buna karşılık getirisinin uzun vadeli ve belirsiz olmasıdır.

İşletmelerde Çalışan Personelin Kurum İçi Eğitimini Sağlama Yöntemleri

Tablo 40: İşletmecilerin Personelinin Kurum İçi Eğitimini Sağlama Biçimleri

Kullanılan Yöntemler	Frekans	Yüzde (%)
İş başında eğitim yöntemiyle	53	53,5
Nezaretçi gözetiminde eğitim yöntemiyle	29	29,3
Rotasyonla	8	8,1
Konferans ve seminerler düzenleyerek	9	9,1
Toplam	99	100,0

İşletmecilerin, personeli kurum içinde eğitme faaliyetlerinden en fazla kullanılan teknik, %53 ile iş başında eğitimidir. Temel olarak nezaretçi gözetiminde öğretim tekniği ile bu teknik benzeşmektedir. Fakat nezaretçi gözetiminde eğitim yönteminde, nezaretçi daha uzun bir süre personel ile ilgilenir ve ona yöntemleri öğretir. İş başında eğitim yönteminde ise nezaretçi daha az müdahale eder. Bir anlamda bu yöntem personele, işi hata yaparak öğrenme hakkı tanır.

Rotasyon yöntemi ise % 8 ile en az orana sahiptir. Bu yöntem daha çok yeni işe giren personeli işletme ile uyumlaştırmak, ona işletmeyi tanıtmak ve oryantasyonu sağlamak amacıyla yapılır. Bu yöntemin az tercih edilmesinin sebebi,

incelenen işletmeler küçük ve orta ölçekli işletmeler olduğu için bu sürecin kendiliğinden işlediği düşüncesi olabilir.

Konferans ve seminerler düzenleyerek eğitim faaliyetleri, %9 oranına sahiptir. Bu yöntem ilk bakışta etkili gibi görünmesine rağmen, konferans veya semineri verecek kişinin yeterliliği önemli etkindir.

3.2.1.3.4. İşletmeler Arası Birleşmeler veya İşbirlikleri İle İlgili Sonuçlar

Çalışmanın bu bölümünde işletmeler arası işbirliği ile ilgili sorular yer almaktadır. Herhangi bir birleşme veya işbirliğine gitmeyen işletmelere bunun nedenleri, işbirliğine giden işletmelere ise işbirliği sonucunda elde edilen neticeler sorgulanmıştır. Buradaki amaç işletmeler arası işbirliklerinin üretime, istihdama, maliyetlere, yönetim anlayışına, rekabet gücüne nasıl etki ettiğini ortaya çıkarmaya çalışmaktır.

İşletmeler Arası İşbirlikleri veya Birleşmeler

Tablo 41: İşletmeler Arası İşbirliği

İşletmeler	Frekans	Yüzde (%)
İşbirliği veya herhangi bir birleşmeye katılan işletmeler	18	18,4
İşbirliği veya herhangi bir birleşmeye katılmayan işletmeler	80	81,6
Toplam	98	100,0

İncelenen işletmeler arasında bu soruya bir tanesi cevap vermemiş, 18 işletme diğer işletmelerle işbirliğine katılmış geriye kalan 80 işletme ise herhangi bir birleşme veya işbirliğine katılmamıştır. İşletmelerin çok büyük bir oranının işbirliğine katılmıyor olması çeşitli nedenleri olabilir. Bunlar izleyen sorularda incelenmeye çalışılmıştır.

İşbirliğine Giden İşletmelerin Tercih Ettikleri Birleşme Şekilleri

Tablo 42: İşbirliğine Giden İşletmelerde Tercih Edilen İşbirliği Şekilleri

İşbirliği Çeşitleri	Frekans	Yüzde (%)
Birleşme	2	2,0
Ortak Ar-ge	1	1,0
Başka bir işletme ile alt bölümleri birleştirme	1	1,0
Tedarikçiler ve/veya üreticilerle özel anlaşmalar yapma	14	14,2
(İşbirliğine katılmayan işletmeler)	81	81,8
Toplam	99	100,0

İşbirliğine giden 18 işletmenin 14'ü işbirliği şekillerinden tedarikçilerle ve/veya üreticilerle özel anlaşmalar yapma yöntemini benimsemiştir. Esasında bu yöntem tam bir organizasyonel işbirliği sayılmazlar. Faaliyette bulunan her firma bir şekilde tedarikçilerle veya üreticilerle anlaşmalar yapabilirler. Yine de bu işletmelerin bu şekilde işbirliğine gidiyor olmaları, araştırmamıza faydalı neticeler verebilmesi açısından organizasyonel bir işbirliği olarak düşünülebilir. İşletmelerden geri kalan iki tanesi birleşme yöntemini, bir tanesi ortak ar-ge, bir tanesi de başka bir işletme ile alt bölümleri birleştirme yöntemini tercih etmişlerdir.

İşletmelerin Herhangi Bir İşbirliği veya Birleşmeye Gitmemelerinin Sebepleri

Tablo 43: İşletmelerin İşbirliğine Gitmelerini Engelleyen Nedenlerin Önem Derecesi

Sebepler	N	Önem Derecesi
Gerek duyulmaması	69	2,2754
Ortaklık kurulacak işletme sahibine/yöneticisine güvenmemek	69	3,5652
Bu tür ortaklıklar hakkındaki bilgisizlik	69	3,7246
Bir kazanç sağlayacağına olan inançsızlık	69	3,3043
Bu tür organizasyonel işbirliğini yürütecek yönetim anlayışından yoksun olmak	69	3,2174
Diğer işletmelerin birleşme tekliflerini kabul etmemesi	69	4,9130

İşbirliğine gitmeyen işletmeler, bunun nedenlerinden en önemlisi olarak böyle bir işbirliğine gerek duymadıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda işletme sahipleri/yöneticilerinin isteksiz oldukları gözlenmiştir. İkinci sırada önemli bir neden işletme yöneticilerinin bu tür organizasyonel işbirliğini yürütecek yönetim anlayışına sahip olmadıklarıdır. İşbirliğine gidilmemesinin önemli bir nedeni de işletmecilerin bu tür bir işbirliğinin kendilerine bir şey kazandıracağı inancını taşımamalarıdır.

Önemli sayılabilecek bir diğer neden işletmecilerin bu konuda birbirlerine güvensizlikleridir. Gerçekten de yapılan yüz yüze görüşmelerde bölge işletmecilerinin birbirlerini sıklıkla eleştirdikleri gözlemlenmiştir. İşletmelerin çok az bir kısmı ise buna benzer teklifler yaptıklarını ancak diğer işletmelerden kabul görmediklerini belirtmişlerdir.

İşbirliğine giden veya gitmeyen işletmelerin belirgin bir özellikleri olup olmadığını araştırmak için birkaç analiz incelenebilir. Acaba işbirliğine giden işletmelerle işletme sahibi/yöneticisinin eğitim düzeyi arasında bir ilişki var mıdır. Bunu aşağıdaki tablo 44'den inceleyebiliriz.

Tablo 44: İşletme Sahibi/Yöneticisinin Eğitim Düzeyi İle İşbirliği İlişkisi

		İşbirliği		
		İşbirliği Yapan İşletmeler	İşbirliği Yapmayan İşletmeler	Toplam
Eğitim Düzeyi	İlkokul	1	8	9
	Ortaokul		5	5
	Lise	8	20	28
	Yüksek Okul	3	23	26
	Üniversite	6	24	30
	Toplam	18	81	99

Tabloya göre, işbirliğine giden işletmelerin yarıya yakın bir kısmı lise mezunudur. Diğer yarısı ise yüksek okul ve üniversite düzeyinde eğitime sahiptir. Genel beklenti, eğitim seviyesi arttıkça ortak girişimcilik bilincinin artacağı yönündedir. Bu beklenti çok fazla karşılanmamaktadır. İşbirliğine gitmeyen

işletmeler değerlendirildiğinde de aynı durum gözlenmektedir. Buna göre eğitim seviyesi ile işbirliği arasında bir ilişkinin olduğunu söylemek güçtür. İşbirliğine giden işletme sayısının az olması da bir ilişki kurulmasını engelleyebilmektedir.

İşletme büyüklükleri ile işbirliği arasındaki ilişki de incelenebilir. Bu ilişki tablo 45’de yer almaktadır.

Tablo 45: İşletme Büyüklükleri İle İşbirliği Arasındaki İlişki

İşleme Büyüklükleri		İşbirliği		
		İşbirliği Yapan İşletmeler	İşbirliği Yapmayan İşletmeler	Toplam
	Küçük İşletmeler	8	49	57
	Orta Ölçekli İşletmeler	10	31	41
	Toplam	18	80	98

Tablo 45’de görüldüğü gibi küçük işletmelerin büyük bir kısmı işbirliğine gitmezken orta ölçekli işletmelerde işbirliğine giden işletme sayısı diğerlerinden fazladır. Ancak işletme büyüklüğü ile işbirliğine gitme durumu arasında bir ilişki olduğunu ortaya koyacak belirgin bir oran yoktur.

Mülkiyet yapıları ile işbirliğine gidip gitmeme arasında bir ilişkinin var olup olmadığı da test edilebilir. Bu ilişki tablo 46’da yer almaktadır.

Tablo 46: Mülkiyet Yapısı İle İşbirliği Arasındaki İlişki

Mülkiyet Yapısı		İşbirliği		
		İşbirliği Yapan İşletmeler	İşbirliği Yapmayan İşletmeler	Toplam
	Şahıs Şirketi	7	50	57
	Adi Ortaklık		8	8
	Kollektif Şirket	3	2	5
	Anonim Şirket	8	20	28
	Toplam	18	80	98

Mülkiyet yapıları incelendiğinde işbirliği yapan 18 işletmeden 8 tanesi anonim şirket, 7 tanesi şahıs şirketi, 3 tane de kollektif şirket tipinde mülkiyet

yapılarına sahiptirler. Şahıs şirketlerinin sayısının fazla olmasının nedeni, toplam işletmeler içinde bu şirketlerin sayısının fazla olmasıdır. Mülkiyet yapılarının durumlarına göre değerlendirme yapıldığında anonim şirketlerin işbirliğine daha yatkın oldukları ifade edilebilir. Aynı şekilde kollektif şirketlerin yarısından fazlası işbirliğine gitmektedirler.

Zaten şahıs şirketi olarak faaliyet gösteren firmaların işbirliğine gitme eğilimlerinin düşük olması beklenen bir sonuçtur. Kollektif ve anonim şirket özelliğindeki işletmelerin sahipleri/yöneticileri ise şirketleşme bilincine sahip olması gerektiği düşünülen kimselerdir. Bu tür şirket yapısına sahip işletmelerin işbirliği konusuna daha ılımlı yaklaşımları da normal ve beklenen bir sonuç olmalıdır.

Yukarıdaki sonuçlara göre işbirliğine giden işletmeler ile işletmelerin mülkiyet yapıları arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Bu ilişki daha çok şirketleşme ile işbirliği arasında artan oranda paralellik göstermektedir.

İşbirliğine Giden İşletmelerdeki Yönetim Şekli

Tablo 47: İşbirliğine Giden İşletmeler Yönetim Biçimlerinin Dağılımları

Yönetim Şekli	Frekans	Yüzde (%)
Ortaklar yönetimi birlikte paylaşmaktadır	8	44,4
Ortaklardan biri yönetimi üstlenmektedir	4	22,2
Tümüyle bağımsız bir yönetim anlayışı benimsenmiştir	6	33,3
Toplam	18	99,9

İşbirliğine giden işletmelerin yönetim şekillerinde nasıl bir yeniden oluşumun gerçekleştiği tablo 47’de ele alınmıştır. Buna göre işletmelerin % 44,4’ü yeni oluşumda yönetimi işbirliğine giren bütün işletmelerle ortaklaşa paylaşmışlardır. %22,2’sinde ortaklardan biri yönetimi üstlenirken, % 33,3’ünde ise tümüyle bağımsız bir yönetim anlayışı benimsenerek yeni bir yönetim oluşturulmuştur.

İşbirliği Sonucunda İşletmelerin Performansında Ortaya Çıkan Değişmeler

Tablo 48: Önem Derecelerine Göre İşbirliği Sonucu İşletmelerin Performansında Ortaya Çıkan Değişmeler

İşletmelerin Performansında Ortaya Çıkan Gelişmeler	N	Önem Derecesi
İşletmenin finansal performansı arttı	18	2,8889
İşletmenin operasyonel performansı yükseldi	18	3,2222
İşletmenin çalışan sayısı arttı	18	4,0556
İşletme yeni ekipman kazandı	18	3,0556
İşletme yeni iş bağlantıları kurdu, yeni pazarlara girdi	18	1,7778

İşbirliğine giden işletmelerde işbirliği sonucunda işletmenin performansında ortaya çıkan en önemli gelişme olarak işletmenin yeni iş bağlantıları kurması ve yeni pazarlara girmesidir. İşbirliğinin yeni iş bağlantıları kurmada ve yeni pazarlara girmede çok etkili olduğu söylenebilir.

İkinci önemli sonuç işletmenin finansal performansının gelişmesidir. İşletmeler maliyetleri paylaşarak veya ortak yatırımlara giderken sermayelerini birleştirerek finansal açıdan işlerini kolaylaştırabilirler.

Önemli sayılabilecek bir diğer sonuç işletmenin yeni ekipman kazanmasıdır. İşletmenin operasyonel performansı ile çalışanların sayısının artması gibi faktörler önemsiz olarak belirtilmiştir.

İşbirliği Sonucunda Yönetim Anlayışında Ortaya Çıkan Değişmeler

Tablo 49: Önem Derecelerine Göre İşbirliği Sonucunda İşletmelerin Yönetim Anlayışında Ortaya Çıkan Değişmeler

Yönetim Anlayışında Ortaya Çıkan Gelişmeler	N	Önem Derecesi
Yönetimsel beceriler gelişti	18	2,7778
İş ya da çalışanları örgütlenme biçimi değişti	18	3,1667
Firmalar arasında işbirliği kavramı benimsendi	18	2,2222
Yönetim anlayışında herhangi bir değişme olmadı	18	4,6111
İşbirliğine gidilen işletmelerden önemli bilgiler elde edildi	18	2,5556

Yönetim anlayışında ortaya çıkan en önemli değişme firmalar arasında işbirliği kavramının benimsenmesi ve işbirliğine gidilen işletmelerden önemli bilgiler elde edilmesi olarak belirtilmiştir. Bunların yanında üçüncü önemli gelişme olarak işletmecinin yönetsel becerilerinin gelişmesidir.

İş ya da çalışanları örgütlenme biçimlerinde önemsiz sayılabilecek değişiklikler ortaya çıkmıştır. İşbirliği sonucunda yönetim anlayışında değişiklik olmadığını söyleyen işletmeci sayısı yok denecek kadar azdır. Buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir ki, işbirliğine giden işletmelerin yönetim anlayışları olumlu gelişmeler olmakta yeni beceriler kazanmaktadırlar.

İşbirliği Sonucunda Üretimde Elde Edilen Sonuçlar

Tablo 50: İşbirliği Sonucunda Üretimde Elde Edilen Sonuçların Önem Dereceleri

Üretimle İlgili Sonuçlar	N	Önem Derecesi
Ortaklığa girilen firmalarla ortak ürün ve hizmet pazarlaması yapıldı	18	3,0000
Ortak projeler geliştirildi	18	3,3333
Ortak üretim yapıldı	18	4,3333
Ürün kalitesi arttı	18	3,1667
Teknoloji alanında yardımlaşıldı	18	3,7778
Ortak problemler tartışıldı	18	3,3889
İşbirliğine gidildikten sonra üretimde azalma oldu	18	7,0000

İşbirliğine giden işletmelerin üretim ile ilgili sonuçlara hemen hemen aynı oranda, önem verdikleri görülmektedir. Birbirine çok yakın değerler çıkmıştır. Yine de bir sıralama yapmak gerekirse, en önemli sonuç, ortaklığa gidilen firmalar arasında ortak ürün ve hizmet pazarlaması yapılması olarak belirtilmiştir. Ürün kalitesinin artması ortaya çıkan ikinci önemli gelişmedir. Ortak projeler geliştirilmesi, ortak problemlerin tartışılması da önemli sayılabilecek sonuçlar olarak ortaya çıkmıştır.

Teknoloji alanında yardımlaşılması ve ortak üretim yapılması biraz daha önemsiz sayılabilecek sonuçlardır. İşbirliğine giden işletmelerde üretim konusunda ortaya çıkan çok net ve kesin bir sonuç ise hiçbir işletmede işbirliğine gidildikten sonra üretimlerinde azalma olmamıştır. Bu verilere göre işbirliği sonucunda işletmelerin üretimleri artar ve bu alanda birtakım kazançlar sağlarlar gibi bir sonucu söylemek yanlış olmaz.

İşbirliği Sonucunda Elde Edilen Genel Faydalar

Tablo 51: İşbirliği Sonucunda Elde Edilen Faydaların Önem Dereceleri

İşbirliği Sonucunda Elde Edilen Faydalar	N	Önem Derecesi
Maliyetler paylaşıldı, maliyetlerde azalma oldu	18	2,3889
Yeni teknolojiler elde edildi	18	5,8333
Ürün geliştirme süresi kısaldı	18	5,7222
İnsan kaynaklarının etkin kullanımı sağlandı	18	4,2778
Yeni finansal kaynaklar sağlandı	18	4,8889
Piyasadan daha hızlı ve doğru bilgi akışı sağlandı	18	4,1667
İşbirliği içerisinde öğrenme dürtüsü arttı	18	5,2778
Faaliyetlerde sinerji yaratıldı	18	3,5556

İşbirliğine giden işletmeler bu birlikteliklerinden dolayı maliyetlerinde azalma olduğunu belirtmişlerdir. İkinci önemli kazanımlarının faaliyetlerde sinerji yaratmak olduğu belirtilmiştir. Piyasadan hızlı ve doğru bilgi akışının ve insan kaynaklarının etkin kullanımının sağlanması da önemli görülebilecek faydalar arasında yer almaktadır. Yeni teknolojiler edinme, ürün geliştirme süresinin kısaltılması konularında ise yeterli düzeyde bir faydanın sağlanamadığı anlaşılmaktadır.

3.2.1.3.5. Kalkınma Sürecinde Göller Bölgesinin Avantajları ve Eksikleri İle İlgili Sonuçlar

Göller Bölgesinin Kalkınmasını Hızlandırabilecek Avantajlar

Tablo 52: Göller Bölgesinin Kalkınmada Sahip Olduğu Avantajların Önem Derecesi

Avantajlar	N	Önem Derecesi
Bölgede altyapı ve ulaşım imkanlarının yeterli olması	82	2,2317
Bölgede organize sanayi bölgelerinin etkinliği	82	2,9268
Hammadde kaynaklarının yeterli düzeyde bulunması	82	3,8537
Büyük pazarlara yakın olması	82	4,1585
Bol miktarda ve ucuz işgücünün olması	82	3,4512
Bölgede bulunan üniversitenin rolü	82	4,3902

İşletmecilerin büyük bir çoğunluğu Göller Bölgesi'nin bir kalkınma kutbu veya yeni bir sanayi odağı yaratabilecek en önemli avantajının bölgede altyapı ve ulaşım imkanlarının yeterli olması olarak belirtmişlerdir. İkinci önemli avantaj olarak bölgede bulunan organize sanayi bölgesini göstermişlerdir. Bol miktarda ve ucuz işgücünün olması da önemli bir avantaj olarak görülmektedir. Hammadde kaynaklarının yeterli düzeyde bulunması da önemli sayılabilecek avantajlardan biridir. Bölgede bulunan üniversitenin rolü ve büyük pazarlara yakın olması gibi seçenekler önemslenmemiştir.

Göller Bölgesi'nin Gelişmesini Engelleyen Unsurlar

İşletmecilere bölgenin gelişmesini engelleyen unsurların neler olduğu sorulmuş ve tablo 53'deki sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre en önemli neden girişimcilerin parasal konulardaki problemleri olarak görülmektedir. Finansman sorunu ve yetersiz kredi ve teşvikler bölgenin gelişimini engelleyen birinci etken olarak belirtilmiştir.

Tablo 53: Önem Derecelerine Göre Bölgenin Gelişimini Engelleyen Unsurlar

Bölgenin Gelişmesini Engelleyen Unsurlar	Frekans	Yüzde (%)
Finansman sorunu, yetersiz kredi ve teşvikler	28	28,3
Birlik ruhunun gelişmemesi ve girişimcilerin birbirlerine olan güvensizliği	26	26,3
Bölge hakkında girişimciliğin gelişmemesi, riskden kaçınma	25	25,3
Devletin uyguladığı politikaların olumsuz etkisi ve devlete olan güvensizlik	20	20,2
Yatırımların etkin ve bilinçli olmayışı	19	19,2
Politik çıkar gruplarının çokluğu	16	16,3
Sanayinin gelişmemesi, tarım bölgesi olması	13	13,1
Hammadde ve teknoloji yetersizliği	13	13,1
İşletmecilerin yeterli bilgi birikimine sahip olmaması	9	9,1
Pazarın dar olması, talep yetersizliği	9	9,1
Bürokratik engeller	7	7,1
Yatırımcıların bölge dışına kaçması	7	7,1
Antalya, Denizli gibi büyük illerin gölgesinde kalması	5	5,1

İkinci sırada ise birlik ruhunun gelişmemesi ve işletmecilerin birbirlerine olan güvensizliği yer almaktadır. Bölgenin gelişmesini engelleyen sebeplerden önemli bir diğeri ise bölge hakkında girişimcilik bilincinin olmaması ve yatırım yapma riskini göze alacak nitelikte kimselerin az olması olarak belirtilmiştir.

Bu üç önemli sebebin dışında devletin uyguladığı politikaların olumsuz etkisi ve devlete olan güvensizlik, yatırımların etkin ve bilinçli olmayışı, politik çıkar gruplarının çokluğu, bölgede sanayinin gelişmemesi ve tarım bölgesi özelliği taşıyor olması gibi etkenler de önemli sayılabilecek oranlarda bölgenin kalkınmasını olumsuz yönde etkileyecek faktörler olarak görülmektedir.

Bölgenin Kalkınmasını Hızlandırmak İçin Yapılması Gereken Unsurlar

Tablo 54: Önem Derecelerine Göre Bölgeyi Kalkındırmak İçin Alınması Gereken Tedbirler

Bölgeyi Kalkındırmak İçin Yapılması Gerekenler	Frekans	Yüzde(%)
Özel teşebbüse yatırımlar için kredi, teşvik gibi konularda kolaylıklar sağlanmalı	38	38,4
Bölge illeri kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmalı	31	31,3
Bölge insanının bilinçli bir şekilde işbirliği yapmalı, çok ortaklı işletmeler kurulmalı	28	28,3
Halk yatırımlar konusunda bilinçlendirilmeli	18	18,2
KOBİ'lere ayrıcalık gösterilmeli, kredi, teşvik, bilgi v.s konularda küçük girişimcilere kolaylıklar sağlanmalı	16	16,2
Devlet veya üniversite teknoloji yardımı yapmalı, üniversite-sanayi işbirliği geliştirilmeli	15	15,2
Girişimciliğin önündeki bürokratik engeller azaltılmalı	14	14,1
Sanayinin geliştirilmesine özen gösterilmeli	12	12,1
Bölgenin potansiyelleri dikkate alınarak bunlara ve tamamlayıcı sektörlere yatırım yapılmalı	12	12,1
Ekonomide istikrar ve güven ortamı sağlanmalı	9	9,1
Devlet yatırımları bölgede artırılmalı	9	9,1
Yatırım alanları iyi belirlenmeli, pazardaki boşluklar araştırılıp ihtiyaca göre yatırıma gidilmeli	8	8,1
Bölge dışından yatırımcılar bölgeye çekilmeli	7	7,1
Yeni pazarlar oluşturulmalı	5	5,1

Bölgenin kalkınmasının hızlandırılması için yapılmasını gereken unsurlar hususunda işletmecilerden gelen cevaplara göre yaklaşık % 40 oranıyla en önemli madde parasal konularda kolaylıklar sağlanması ile ilgilidir. Kredi ve teşviklerin artırılması gerektiği konusunu öncelikli olarak belirtmişlerdir. İkinci önemli unsur olarak esasında yine temelinde finansal konularda kolaylıklar kazanmak amacını güden bölge illerinin kalkınmada öncelikli iller arasına alınmasıdır. Bir diğer yapılması gerektiğine inandıkları çok önemli unsur ise bölgenin girişimcilerinin

bilinçli bir şekilde işbirliği yapmaları ve çok ortaklı işletmeler kurmaya yönelmeleridir.

İşletmecilerin bölgenin kalkındırılması için yapılmasını gerekli gördükleri diğer önemli unsurları ise şöyle şunlardır: Halk yatırımlar konusunda bilinçlendirilmeli, KOBİ'lere ayrıcalık gösterilmeli, kredi, teşvik, bilgi v.s konularda küçük girişimcilere kolaylıklar sağlanmalı, devlet veya üniversite teknoloji yardımı yapmalı, üniversite-sanayi işbirliği geliştirilmeli, girişimciliğin önündeki bürokratik engeller azaltılmalıdır.

SONUÇ

Gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin bölgeleri arasında az veya çok gelişmişlik farkları mevcuttur. Bu farklılıkların giderilmesi veya azaltılmaya çalışılması ekonomik açıdan olduğu kadar sosyal açıdan da bir zorunluluktur. Çünkü bu farklılıkların giderilemediği, aksine iyice derinleştiği durumlarda çeşitli toplumsal rahatsızlıkların ortaya çıkması muhtemeldir.

Her ülke, bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak veya nispeten geri kalmış bölgeleri kalkındırmak için çeşitli politikalar uygulamaktadır. Son yıllarda küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler) ülkelerin bölgesel kalkınma politikalarında kullandıkları en önemli araçlardan biri haline gelmişlerdir. Gerçekten de KOBİ'ler hem gelişmiş, hem de azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde çok önemli bir yer tutmaktadırlar. Ülke ekonomileri içerisinde istihdama ve üretime büyük katkılar sağlayan bu işletmeler, bütün işletmeler içerisinde de sayıca büyük bir orana sahiptirler.

KOBİ'lerin bölgesel kalkınmada etkin bir araç olarak kullanılabilmelerini sağlayan en önemli faktör, bu tür işletmelerin daha çok kırsal kesimlerde olmak üzere tüm bölgelere yayılmış olmalarıdır. Bu işletmelerin kuruluş yeri seçiminde dikkate aldıkları birinci derecede unsur ve en karakteristik özelliklerinden bir olarak da ortaya çıkan durum, yaşadıkları bölgede bir ekonomik faaliyette bulunmak istenmesi dolayısıyla, değişik yörelerde özellikle kırsal bölgelerde kurulabilmeleridir.

Değişen talebe hızlı adapte olarak, gelen siparişlere göre üretim şeklini ve miktarını değiştirebilme, çalışanlarla yakın ilişkiler dolayısıyla yüksek motivasyon sağlama, yönetimde hızlı karar alabilme, yerel potansiyelleri kullanarak faaliyette bulunma gibi büyük işletmelere karşı birtakım avantajlarının yanında finansman, dış pazarlarda yer bulabilme, rekabet edebilme ve büyük sermaye gerektiren işlere yönelebilmeye gibi durumlarda dezavantajlı duruma düşmektedirler.

KOBİ'ler bu gibi ölçek ekonomilerinin varlığından ve kendilerinin yoksun oldukları buna benzer dezavantajlı durumları, aralarında işbirlikleri oluşturarak

avantajlı bir konuma dönüştürebilir, büyük işletmelerin üstün yönleriyle de rekabet edebilecek bir yapı oluşturabilirler.

KOB 'lerin bu şekilde işbirlikleri kurmalarında en önemli  n şartlar, i birli ine gidecek işletme sahipleri/yöneticileri arasında güven ortamının sağlanması ve bu girişimcilerin risk alabilme konusunda cesur olmalarıdır. Karşılıklı güven ortamının sağlanamadığı veya işletmecilerin risk almada çekimser kaldıkları durumlarda i birli inden beklenen sonuçların alınması çok zordur.

Bu şartların tesis edilmesi ile kurulan işbirliği sonucunda ölçek ekonomileri yaratılabilir, bu sayede i birli ine giden işletmeler, toplu pazarlık yapmanın getirdiği g  le, ucuz hammadde bulmada, uygun şartlarda kredi kullanmada, pazarlamada ve maliyet düşürücü bir çok konuda kendilerine avantajlar sağlayabilirler. Tek ba larına ger ekle tirmeyecekleri birçok projeyi bu sayede hayata geçirebilirler, yeni yatırım alanlarına yönelebilirler.

Ülkemizde de bölgelerarası dengesizlik önemli bir problem olarak ortada durdu una göre, yine bir çok ülkede olduğu gibi, KOB 'lerin burada da sayıca tüm işletmelerin büyük  o unlu unu oluşturduğu, istihdama ve üretime yaptığı katkılar dikkate alınırsa, bölgesel kalkınmada bu araçtan faydalanmak ve KOB  eksenli bölgesel kalkınma stratejileri geliştirmek gereklidir. Üstelik önümüzde bu düşünceyi destekleyen ger ekle meler durmaktadır. Denizli, Gaziantep, Çorum, Kayseri gibi iller son yıllarda hiçbir ayrıcalıklı devlet politikası uygulanmadan, yerel potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve KOB 'lerin faaliyetleri sonucu kalkınmada  ne çıktıkları görülmektedir.

Gelişmenin sadece bir veya bir ak bölgede yo unla tı ı ülkemizde bunlara benzer yeni sanayi odakları, hatta bölgeleri kapsayan yeni kalkınma kutuplarının oluşturulması ve zamanla gelişmenin bütün ülke geneline yayılmaya çalışılması gerekir. Bunun için de gelişme potansiyeli olan illerde/bölgelerde yerel potansiyeller açığa çıkarılarak kullanılmalı, bunu en iyi yapan KOB 'lere kolaylıklar sağlanmalı, bu tür işletmelerin bir araya gelmeleri için gerekli olan kurumsal altyapının oluşturulması gereklidir.

Çalışmanın uygulama alanı olan Gölle Bölgesi, yeni bir kalkınma kutbu veya yeni bir sanayi odağı olma potansiyelini taşımaktadır, ancak henüz böyle bir kalkınma ivmesi kazanamamıştır. Bölgede KOBİ'lerin yoğun olması, coğrafi benzerlikler ve yakınlıklar, homojenlik ve sektörel uzmanlaşma gibi şartlar mevcut olmasına rağmen, işletmeler arasında yeterli işbirliği ve bunu tesis edecek kurumsal altyapı tam anlamıyla oluşamamıştır.

Bölgenin öncü sektörleri gıda, tekstil ve taş ve toprağa dayalı sanayilerdir. Bu sektörlerde rekabet üstünlüğü sağlanabilir. Bölgenin ekonomisi tarıma dayalı olduğu için tarım makineleri alanında üretim yapan işletme sayıları artmış, tamamlayıcı sektörler oluşmuş, tarımda teknolojik imkanlardan faydalanan bir yapı oluşmaya başlamıştır. Tarımda verimliliğin artırılarak buradan elde edilecek gelirler ile yeterli sermaye birikimi sağlanmalı ve giderek sanayi ve hizmet sektörlerine doğru dönüşüm gerçekleştirilmelidir.

Bölgede faaliyette bulunan işletmelerde çalışan işgücü genelde ortaokul ve lise seviyesinde eğitim düzeyine sahipken, işletme sahipleri veya yöneticilerinin çoğunluğu yüksek okul ve üniversite düzeyinde eğitim almış kimselerdir. Araştırma sonuçlarına göre, genelde, eğitim seviyesi yüksek olan işletme sahip/yöneticilerinin girişimcilik konusunda daha cesur davrandıklarını, şirketleşme ve ortaklıklar kurma eğilimlerinin eğitim seviyesi düşük olanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu nedenle bölgede eğitim seviyesinin yükseltilmeye çalışılması, özellikle girişimcilerin eğitimine yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Ayrıca bölgesel kalkınmada küçük işletmeciliğin ve girişimciliğin daha etkin olabilmesi için ortak girişim bilincinin eğitim yoluyla artırılmaya çalışılması gereklidir.

Bölgedeki KOBİ'lerin öncelikli sorunları olarak ortaya çıkan finansman, pazarlama ve teşviklerden yeterince yararlanamama gibi konularda devlet üzerine düşen asgari görevleri yerine getirmeli, gerekli kolaylıkları sağlamalıdır. KOBİ'lerin kredi kullanımları kolaylaştırılmalı, her bölgede özellikle sürükleyici sektörlerde ve bölgenin kalkınmasını hızlandırabilecek, bölgeyi ekonomik açıdan harekete geçirebilecek potansiyel taşıyan sektörlerde faaliyet gösteren girişimcilere teşvikler

verilmeli, girişimcilerin önündeki bürokratik engeller mümkün olduğu kadar kaldırılmaya çalışılmalıdır. Bunun yanında işletmeleri, ortaklıklar kurarak maliyetlerini düşürücü politikalara yönlendirmek için gerekli kurumsal altyapının oluşmasını sağlayacak tedbirler almaya çalışılmalıdır. İşletmelerin ortak hareket etmesini sağlayacak, çeşitli işbirliklerine yönlendirecek kurumsal altyapı, çeşitli kamu ve sivil toplum örgütleri vasıtasıyla oluşturulabilir. Bu konuda en büyük görev yerel yönetimlere ve ticaret ve sanayi odalarına düşmektedir. Bu kurumlar bölgedeki girişimcileri işbirliği kurma ve ortak hareket etme konusunda bilinçlendirmeli, girişimcilerin birbirlerine karşı güven ortamının pekişmesini sağlayacak konsensüsün oluşmasında aracı olmalıdırlar.

Bölgedeki işletmecilerin çoğunluğu işbirliğine gitme konusunda olumlu görüş bildirmelerine ve faydalı olacağına inanmalarına rağmen bu konularda yeterli bilgiye, böyle organizasyonel işbirliğini yürütebilecek yönetim anlayışına sahip olmadıklarını, bunun yanında diğer işletmecilere güvenemediklerinden dolayı ortak girişimciliğe yönelmede çekimser davranmışlardır. Sonuçta bölgede işbirliğine giden işletme sayısı yeterli düzeye ulaşamamıştır. İşbirliği yapan işletmeler ise birçok konularda avantajlar elde etmişlerdir. Birlikte iş yapan işletmeler faaliyetlerinde sinerji yaratarak maliyetleri paylaşmışlar bunun sonucunda maliyetlerini düşürmüşler, yeni iş bağlantıları kurarak yeni pazarlara girmişlerdir. Ortak ürün ve hizmet pazarlaması yaparak ürün kalitesini artırmışlar, bu sayede üretimlerini artırmışlardır. Ayrıca firmalar arası işbirliğini benimseyen işletmecilerin yönetsel becerileri de gelişmiştir. Ortaya çıkan bu sonuçlara göre işbirliğinin işletmeler açısından faydalı olacağı görülmektedir. Bu konuda tüm girişimcilerin bilinçlendirilmesi onların işbirliği faaliyetlerine daha yoğun bir şekilde katılmalarını sağlayabilir.

Göller Bölgesi'nin bir sanayi odağı olarak, kalkınmada öne çıkmasını sağlayabilecek en önemli avantajı, kendisinden daha fazla gelişmiş yörelerde bile olmayan, yeterli altyapı ve ulaşım imkanlarına sahip olmasıdır. Faaliyette bulunan sektörler itibarıyla gerekli hammaddelerin yeterince bulunması, ucuz ve bol işgücü, Organize Sanayi Bölgesi'nin varlığı ve Süleyman Demirel Üniversitesi'nin hızla gelişen bir eğitim kurumu olarak hem bölgedeki girişimcilerin birçok konuda

eğitilmesini ve bilinçlendirmesini sağlayacak üniversite-sanayici işbirliğini tesis eden bir kurum olarak, hem de sahip olduğu büyük öğrenci potansiyeli ile bölge ekonomisine yaptığı direkt katkılar ile bölgenin kalkınmasında katkılar sağlayacak en önemli unsurlar olarak sayılabilir.

Bölgede girişimciliğin geliştirilmesi, KOBİ'lerin işbirliği oluşturup büyük yatırımlar gerektiren konularda ortak hareket etmesini sağlayacak bilince ulaşması için üniversite, ticaret odaları, yerel yönetimler, valilikler, ve sanayiciler bir araya gelerek bir kurumsal yapı oluşturmalı ve böylece girişimciler arasındaki güvensizlik ortadan kaldırılmalıdır. Teknoparkların oluşturulması, iş geliştirme merkezlerinin kurulması gibi bölgede girişimciliği özendirecek ve ihtiyaçlarını kısmen de olsa karşılayabilecek çeşitli oluşumlara gidilmelidir.

Göller Bölgesi yeni bir sanayi odağı oluşturabilecek potansiyeli taşımaktadır. Bunun için gerekli olan tarihten gelen girişimcilik kültürüne de sahiptir. Halı ticareti ve dericilik gibi sektörler için bu durum söylenebilir. Yapılması gereken bu kültürün tekrar canlandırılarak gelişmesini sağlayıcı faktörleri harekete geçirmektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Abuşoğlu, Ö., İnan, Ö.: **Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme İçin Bir Model**, TOBB Yayını, Ankara, 1989.
- Aktar, Ayhan: **Kapitalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye’de Küçük Sanayi**, İstanbul, Afa Yay. No:143, 1990.
- Albeni, Mesut: “Bölgesel Kalkınmada Yüksek Öğretim Kurumlarının Rolü (Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kütahya, 2000.
- Lew, Alan A.: **Introduction to Geography and Geographic Regions of The U.S.**, A Virtual Textbook, www.lions.odu.edu/talken/geog350/Regions.pdf. (25.10.2001)
- Alpugan, Oktay ve diğerleri: **İşletme Ekonomisi ve Yönetimi**, 3.Baskı, İstanbul, Beta Basım Yay., 1993.
- Asheim, Bjørn: **Industrial Districts as Learning Regions: A Condition for Prosperity**, Conference: The ESST Research Agenda For The Year 2000, San Sebastian, Spain, September 15_17, 1995.
- Bağrıaçık, Atilla: **Dışa Açılma Sürecinde Küçük ve Orta Boy Firmalar (Dünyada ve Türkiye’de)**, İstanbul, Dünya Yayınları, No:44, 1989.
- Başmanav, Seçil: **Avrupa Birliği Terminolojisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerle İlgili Sözcük ve Kavramlar**, Ankara, KOSGEB Yayını, 2001.
- BİS: **Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketleri**, İstanbul, 1993.
- Bozkurt, Rüştü: **2000’li Yıllara Girerken Türkiye’nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Politikası**, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Konferansı, Ankara, TOBB Yay, Yayın No: 278, 1993.
- Brasche, Ulrich: **Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumuna**, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, Kasım-2001.

- Bulutay, Tuncer: **İktisadi Büyüme Modelleri Üzerine Açıklamalar Ve Eleştirmeler**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:341, 1972.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi: Cilt:9, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1989.
- Carroz, Tania: **The Start-Up Environment in The Boston Area Incubator Strategies**, Swisshouse Babson College, Boston, 2001.
- Chapus, Elisabeth., Lesca, Humbert., Raymond, Louis: **Collective Learning With In an Environmental Scanning Coalition of Small Regional Firms: Towards A Modelization**, Proceedings of the 44th Annual World Conference of the International Council for Small Business, Naples, Italy, 1999.
- Chenery, Hollis B.: **Gelişme Politikaları ve Programları**, Çev. Nejat Bengül, Ankara, A.Ü. S.B.F Yay, No: 89-71, 1959.
- Cook, Paul, Nixon, Frederick: **Finance and Small And Medium-Sized Enterprise Development, Finance and Development Research Programme**, University of Manchester, Working Paper Series, No:14, April 2000.
- Çetin, Canan: **Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**, İstanbul, Der Yayınları, 1996.
- Dinler, Zeynel: **Bölgesel İktisat**, 5.bs, Bursa, Ekin Kitabevi, 1998.
- DPT, **6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)**, DPT Yayını, Yayın No:2174, Ankara, 1989.
- DPT, **7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)**, Ankara, 1995.
- DPT, **Bölgesel Gelişme**, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000.
- DPT, **Kalkınmada Öncelikli Yörelere 1968-1999**, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/koy68-69.html>, 11.04.2001.
- DPT, **Sanayi Politikaları**, VIII. BYKP Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, Yayın No:2529, 2000.
- DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Bölgesel Gelişme 1996-2000**, Ankara, 2000.
- DPT, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, Ankara, 2000.

DPT, **V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)**, Ankara, 1985.

DPT, **V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler 1972-1983 (Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler)**, DPT Yay., Yayın No: 1975, Ankara, Ocak 1985.

Dulupcu, Murat Ali: “Göller Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Açısından Swot Analizi”, S.D.Ü, Sos.Bil. Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 1995.

Erkal, Mustafa E.: **Bölge Açısından Az Gelişmişlik**, 2.bs, İstanbul, Der, 1990.

Erkan, Hüsnü: **“Bölgesel Kalkınma,” Gelişme İktisadı**, Edit: Tamer İşgüden vd, İstanbul, Beta Yayın, 1995.

Erol, Kemal: **Kamu İhaleleri ve Küçük ve Orta Boy İşletmeler**, Ankara, Tes-Ar Yayınları No:19, 1996.

-----, **European Commission Thematic valuation of Structural Fund Impacts on SMEs**, Synthesis Report, July 1999.

Fahnel, Heiko., Hartmann Jörg, König Wolfgang, Meier Ralf: **In Search of New and Innovative Concepts For Small Enterprise Development in Third World Countries**, International Small Business Series 15, University of Göttingen, Conference Report, October 29-30, 1992.

Fukuyama, Francis: **Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, (Çev: Ahmet Buğdaycı), I.Baskı, Ankara, İş Bankası Kültür Yay., 1998.

Gibb, Allan A.: **Key Factors in the Design of Policy Support for the Small and Medium Enterprise (SME) Development Process - An Overview**, International Small Business Series12, University of Göttingen, <http://www.zdh-connect.com/>.

Gleeson, Brendon: Carmichael Chris, “Responding to Regional Disadvantage: What Can Be Learned From The Overseas Experience?”, **Australian Housing and Urban Research Institute University of New South Wales & University of Western Sydney Research Centre**, 2001, www.ahuri.edu.au/pubs/positioning/pp/.pdf (25.10.2001).

Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi: Cilt:6, Görsel Yayınları, yy, 1984.

Gündüz, Ali Yılmaz: **Bölgesel Dengesizlik ve GAP Projesi**, Malatya, 1994.

Han, Ergül: **İktisadi Kalkınma**, Edit. Osman N. Zılhoğlu, Ankara, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:122, 1987.

- Hayter, R.: **The Dynamics of Industrial Location, The Factory, The Firm and Production Systems**, New York, Wiley 1997.
- Hiç, Mükerrerem: **Büyüme Teorileri ve Gelişen Ekonomiler**, İstanbul, İktisat Fakültesi Yay., 1976.
- Hoover, Edgar M.: Giarratani Frank, **An Introduction to Regional Economics**, 3. Edition, <http://www.rri.wvu.edu/WebBook/Giarratani/contents.html>, (25.10.2001)
- Isaksen, Arne: **Regionalisation and Regional Clusters as Development Strategies in a Global Economy**, STEP Report, Oslo, Norway, April, 1998.
- Isparta İl Planlama Müdürlüğü İstatistikleri, Isparta, 2002.
- Isparta Valiliği, **Isparta İli çevre Uygun Yatırım Alanları Araştırması**, Isparta, 1994.
- İlkin, Akın: **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**, 4.bs., İstanbul, İktisat Fakültesi Yay., 1983.
- İncekara, Ahmet: **Anadolu'da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri**, İstanbul, İTO Yay., No: 2001-28, 2001.
- İSO, **Ar-ge Yapan KOBİ'ler Açısından Türkiye'de Bir Ar-ge Ortamı Üzerine Bazı Tespitler**, İstanbul, İSO Yay, No:1998-8, 1998.
- İşgüden, Tamer: **"Kalkınma Kuramları", Gelişme İktisadı Kuram-Eleştiri-Yorum**, Edit: Tamer İşgüden, Fuat Ercan, Mehmet Türkay, İstanbul, Beta Bas-Yay, 1995.
- İTO: **Yüksek Öğretim Kurumlarının Bölgeler Arası Gelişme Farklılıkları Açısından Önemi ve İşlevleri**, İstanbul, Yayın No:1998-19, 1998.
- Karaduman, Naci: **"Bölgesel Kalkınmada Gelişme Merkezlerinin Rolü, Göller Bölgesi İmalat Sanayi Uygulaması"**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü. S.B.E., İstanbul, 1997.
- Karakayalı, Hüseyin: **Bölgesel Dengesizlik ve Sanayinin Yurt Düzeyinde Yaygınlaştırılması**, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Manisa, 1979.
- Karataş, Süleyman: **Sanayileşme Sürecinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler**, II. Baskı, İstanbul, Veli Yayınları, 1991.

- Kaya, Nihat, Peçen Ümit: **Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelerin Karşılaştıkları Yönetim Sorunları Ve Çözüm Önerileri**, İstanbul, EGS Bank Bilim Kültür Ve Sanat Yayınları:3 1999.
- Kazgan, Gülten: **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 7.bs., İstanbul, Remzi Kitapevi, 1997.
- Keleş, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 1990.
- Kılıçbay, Ahmet: **İktisadi Planlama**, İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yay, 1990.
- Koç, Muzaffer: “Türkiye’de Bölgelerarası Farklılıklar: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri” (Yayınlanmamış Y.L.T), İ.Ü. Sos. Bil. Ens., İstanbul, 1995.
- Koparal, Tenay: **Türkiye’nin Kalkınmasında Küçük Sanayiın Önemi ve Katkısı**, Ankara, y.y., 1977.
- Kurtuluş, Kemal: **Pazarlama Araştırmaları**, Genişletilmiş Altıncı Baskı, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayın No. 274, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yayın No. 406, İstanbul, 1998.
- Leander, Anna: **Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Problemleri Açısından Devlet Yardımları**, Çev. Müjde Yener, İstanbul, İSO Yay, No:1991-5 1991.
- Levitsky, Jacob: **Private Sector Support For Small Enterprises - Some Conclusions**, International Small Business Series 16, University of Göttingen, <http://www.zdh-connect.com/> (05.10.2001)
- Levitsky, Jakob: **Proposal for a Private Sector Support System for Small and medium Enterprises In Developing Countries**, International Small business Series, No:9, University of Göttingen, <http://www.zdh-conect.com/>, (05.10.2001).
- Manisalı, Erol: **Gelişme Ekonomisi**, 2.bs., İstanbul, İktisat Fakültesi Yay, 1978.
- M.E.B.: **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, Cilt:3, Ankara-1996.
- Meier, Ralf: **The Case for a New Approach to Small Enterprise Promotion**, International Small Business Series 13, University of Göttingen, <http://www.zdh-connect.com/>.
- Meyer, J.M.: **Bölgesel İktisat Bir Araştırma**, Ankara, O.D.T.Ü. İ.İ.B.F. Yayını, No:6, 1966.

- MGK, Türkiye’de **Bölge Planlamasının Evreleri**, Ankara, MGK Genel Sekreterliği Yayını, No:2, 1993.
- Morgil, Orhan; Acar, Durmuş; Papatya Gürcan: **Batı Akdeniz Bölgesi Gelişme ve Kalkınma Projesi**, Isparta, 2002.
- Mrydal, G.: **Economic Theory and Underdeveloped Regions**, London, 1953, Gerald Duckworth.
- Musselman, Vernon A.; Hughes Eugene H.: **Introduction to Modern Business Analysis and Interpretation**, New Jersey, 1969.
- Müftüoğlu, M.Tamer: **İşletme İktisadi**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1989.
- Mytelka, Lynn; Farinelli Fulvia: **Local Clusters, Innovation Systems and Sustained Competitiveness**, United Nations University, Institute for New Technologies, October 2000.
- Naisbitt, John: **Global Paradoks**, (Çev: Sinem Gül), I.Baskı, İstanbul, Sabah Yay., 1994.
- Nurkse, R.: **“Azgelişmiş Ekonomilerde Büyüme”, İktisadi Büyüme ve Gelişme, (Seçme Yazılar)**, Çev.Tunca Toskay, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay, No:1193, 1966.
- OECD: **Globalisation and Small and Medium Enterprises (SMEs)**, Vol.1, Synthesis Report, 1997.
- Oktav, Mete ve Diğerleri: **Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde İhracata Yönelik Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara, TOBB Yay. No: 176, 1990.
- Oktay, Alpugan: **Küçük İşletmeler Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi**, II.Basım, Trabzon, Der Yayınları, 1994.
- Öney, Erden: **İktisadi Planlama**, 5.bs., Ankara, Savaş Yay, 1987.
- Özgen, Hüseyin; Doğan Selen: **Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Uluslararası Pazarlara Açılmada Karşılaştıkları Yönetim Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Ankara, KOSGEB Yay., 1997.
- Rodan, P.N.Rosenstein: **“Doğu ve Güney Doğu Avrupa’nın Sanayileşme Problemleri”, İktisadi Büyüme ve Gelişme, (Seçme Yazılar)**, Çev. İzzettin Önder, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay, No:1193, 1966.

- Philipsen, Kristian: **Entrepreneurship As Organizing - A Literature Study Of Entrepreneurship**, Druid Summer Conference, Bornholm, Denmark, June 9-11.
- Pyke, Fran: **Local Development Initiatives and The Management Of Change In Europe**, Employment And Training Papers 31, Geneva, Employment and Training Department International Labour Office, 1998.
- Rostow, R.W.: **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri**, Çev. Erol Güngör, 2. Baskı, İstanbul, Kalem Yayıncılık Matbacılık ve Ciltcilik A.Ş., 1980.
- Sabuncuoğlu, Zeyyat; Tokol Tuncer: **İşletme I-II**, Bursa, Rota Ofset Matbaacılık, 1991, s.29.
- Sarıaslan, Halil: **Türkiye Ekonomisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler İmalat Sanayi İşletmelerinin Sorunları ve Yeni Stratejiler**, TOBB Yayını, Ankara, 1996.
- Savaş, Vural: **Kalkınma Ekonomisi**, 4.bs, İstanbul, Beta Basımevi, 1986.
- Scitovsky, Tibor: **“İki Dıştan İstifade Kavramı”, İktisadi Büyüme ve Gelişme, (Seçme Yazılar)**, Çev. N. Karacan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay, No:1193, 1966.
- Seyidoğlu, Halil: **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Ankara, Güzem Yay. No:4, 1992.
- Steinhoff, Don: **Small Business Management Fundamentals**, Second Edition, University of Miami, McGraw- Hill Book Company,, 1998
- Stillwell, Frank J. B.: **Bölgesel İktisat Politikası**, (Çev. Sevgi Güran) Ak Yayınları, Macmillan, 1980.
- Süleyman Demirel Üniversitesi, Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı ve Personel İşleri Daire Başkanlığı Öğrenci ve Öğretim Elemanı Sayıları İle İlgili Veriler.
- Şanlı, Cemal: **Bölgelerarası Dengesizliğe İktisadi Gelişme Teorileri Açısından Bir Yaklaşım**, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul, İ.Ü. İktisat Fakültesi, 1978.
- T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Burdur İli Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü, **1999 Yılı Burdur İlinin Yıllık Ekonomik ve Ticari Durumu Hakkında Rapor**, Burdur, 2000.
- T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, **Isparta İli 2000 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu**, Isparta, 2001.

- T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Isparta İl Müdürlüğü, **2000 Yılı Brifing Raporu**, Isparta, 2002.
- T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Isparta İl Müdürlüğü, **Rakamlarla Tarım ve Hayvancılık**, Antalya, 22 Aralık 2001.
- Tamer, Mustafa: **Kalkınma ve Bölge Valiliği**, Ankara, DPT Yayını, No:2572, 2001.
- Tamer, Müftüoğlu: **Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Sorunlar ve Öneriler**, 3. Baskı, Ankara, 1993.
- Taneri, Ergun: **Bölge Planlama**, İstanbul, İ.D.M.M. Akademisi Yayınları, Sayı:148, 1977.
- Tekeli, İlhan: **Bölgesel Planlama Üzerine**, İstanbul, İ.T.Ü. Mim.Fak. Yay., 1972.
- Titiz, Tınaz: **Küçük Girişimciler**, Küçük İşletme Dergisi, Antalya Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayın Organı, Sayı:4, Antalya, 1995.
- TOBB: **OKİK (Orta ve Küçük İşletmeler Kurulu Raporu)**, Ankara 1993.
- Toprak, Zerrin: **Kent Yönetimi ve Politikası**, 5.bs, İzmir, 2001.
- Tuna, Yusuf: **Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye**, İstanbul, 1990.
- Tuna, Yusuf: **Tarımda Verimlilik Artışının Ekonomik Sonuçları: Türkiye İle İlgili Bir Değerlendirme**, Ankara, MPM Yayınları, No:487, 1993.
- Uludağ, İlhan: **Gümrük Birliği Sürecinde KOBİ’ler ve Risk Sermayesi Şirketleri Modeli**, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No: 1996-42, 1996.
- Uludağ, İlhan; Serin, Vildan: **Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (Yapısal ve Finansal Sorunlar, Çözümler)**, İstanbul, İTO Yayınları, No:21, 1991.
- Wolfgang, Polt; Fritz, Ohler: **Information Technology (It) Diffusion Policies For Small And Medium-Sized Enterprises (SMEs)**, OECD, Paris, 1995.

MAKALELER

Bayraktutan, Yusuf: “Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma”, **Atatürk Ün. İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt:10, Sayı:3-4, Erzurum, 1994.

Benington, John; Geddes, Mike: “Local Economic Development In The 1980s and 1990s: Retrospect And Prospects”, **Economic Development Quarterly**, Nov92, Vol. 6 Issue 4.

Dinler, Zeynel: “Avrupa Birliğinde İzlenen Bölgelerarası Gelişmişlik Farklarını Azaltıcı Politika”, **Bölgesel Kalkınma Sempozyumu’94 (Bildiriler)**, Edit: Ersan Bocutoğlu, Metin Berber, Trabzon, KTÜ Basımevi, 1994.

Hansen, N.: “Poles of Development”, **Economic Development**, Edit By: John Eatwell, Murray Milgate, Peter Newman, The New Palgrave, W.W. Norton Company, New York, 1989.

İslamoğlu, Hamdi: “Küçük işletmelerin Toplumsal Özellikleri ve Sorunları”, **Pazarlama Dünyası**, Sayı:33, 1992.

Kızıltan, Alaattin: “Bölgesel Dengesizlikleri Gidermede Plan ve Projeler”, **Atatürk Ün., İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:10, Sayı:3-4, Erzurum, 1994.

KOBİ Efor Dergisi: “KOBİ’lerin Sorunları ve Çözümleri,” **Eskişehir Sanayi Odası KOBİ Komisyonu**, Haziran 2000, No:9, s.52.

Kumaş, Fikret: “Daha Güçlü KOBİ’ler İçin”, **KOBİ Efor Dergisi**, Haziran 2000, No:9.

Kumral, Neşe: “Bölgesel Gelişme ve Yenilikler,” **D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, İzmir, 1995.

Lasuen, J.R.: “On Growth Poles”, **Growth Centers in Regional Economic Development**, Ed By: N.M.Hansen, New York, The Free Press, 1972.

Özdemir, Kerim: “Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:15, Kayseri, 1999.

Özgen, Hüseyin; Karademir, Bahattin: “KOBİ’lerin Şebeke Türü Örgütlenmelerde Yer Almalarının Örgütsel Sonuçları: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri Üzerine Bir Araştırma”, **Krizden Çıkışta KOBİ’lerin Yeniden Yapılanması ve 2000’li Yıllar İçin Değişim Stratejileri Kongresi**, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Adana, Temmuz 2000.

Özyurt, Hasan; Batmaz, Nihat: **“Türkiye’de Bir Bölgesel Kalkınma Modeli Olarak GAP ve Beklentiler, Bölgesel Kalkınma Sempozyumu’94 (Bildiriler)**, Edit: Ersan Bocutoğlu, Metin Berber, Trabzon, KTÜ Basımevi, 1994.

Parr, J.B.: “Growth Poles, Regional Development and Central Place Theory”, **Papers of the Regional Science Association**, Twelfth European Congress of the Regional Science Association, 31, 1973.

Parr, John B.: “Growth-Pole Strategies in Regional Economic Planning: A Retrospective View”, Part 1. Origins and Advocacy, **Urban Studies**, y.y.,1999.

Pehlivan, Osman: **“Bölgenin Kalkınmada Öncelikli Yörelere Açısından Değerlendirilmesi”**, **Bölgesel Kalkınma Sempozyumu’94 (Bildiriler)**, Edit: Ersan Bocutoğlu, Metin Berber, Trabzon, KTÜ Basımevi, 1994.

Perroux, F.: “Economic Space: Theory and Application”, **Quarterly Journal of Economics**, 1950, 64.

Tamer, Mustafa: “Bölgesel Kalkınma Politikası”, **Türk İdare Dergisi**, Ankara, Yıl:64, Sayı:396, Eylül 1992.

Tekmen, Mustafa: “İl Özel İdareleri ve Bölgesel Kalkınma”, **Türk İdare Dergisi**, Ankara, Sayı:382, 1989.

Yılmaz, Cengiz; Kabadayı, Ebru Tümer: “KOBİ’ler İçin Yapısal Çözüm Önerileri (I): Şebeke Tipi Örgütsel Yapılanmalar ve KOBİ’ler Arası İşbirliği”, **Krizden Çıkışta KOBİ’lerin Yeniden Yapılanması ve 2000’li Yıllar İçin Değişim Stratejileri Kongresi**, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Adana, Temmuz 2000.

ÇEVİRİMİÇİ

http://anthropology-works.8m.com/kayacik/b4_k1_burdurili.htm , (14.05.2002).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/iller/1999/01.xls>, (25.05.2002).

<http://www.burdur.gov.tr/icerik.php?id=21>, (14.05.2002).

<http://www.isparta.8k.com/cografya.htm> (14.05.2002)

<http://www.isparta.org/tarim.htm>, (14.05.2002).

www.kosgeb.gov.tr/ (20.3.2002)

www.kosgeb.gov.tr/kosgeb2htm. (1304.2002),

EKLER

ANKET FORMU

Sektör/Faaliyet Dalı:.....

1. İşletmenizde kaç kişi istihdam ediyorsunuz?

Toplam:.....kişi.

2. Çalışanların eğitim düzeyi nedir?

İlkokul Mezunu:.....kişi, Ortaokul Mezunu:.....kişi, Lise Mezunu:.....kişi

Yüksekokul:.....kişi, Üniversite:.....kişi,

3. İşletme sahibinin ve/veya yöneticisinin eğitim düzeyi nedir?

a) İlkokul b) Ortaokul c) Lise d) Yüksekokul e) Üniversite

4. İşletmenizin mülkiyet yapısı nedir?

a) Şahıs Şirketi b) Adi Ortaklık c) Kollektif Şirket d) Anonim Şirket

5) Kalifiye işgücü ihtiyacını nereden karşılıyorsunuz?

- a) Tamamını Göller Bölgesi İçerisinden Karşılıyoruz
- b) Büyük Çoğunluğunu Bölge İçerisinden, Çok Azını Bölge Dışından
- c) Yarisına Yakını Bölge İçinden, Geri Kalanı Bölge Dışından

6) İşyerinizi neden bu bölgede kurdunuz? Önem sırasına göre numaralandırınız!

- () Bu bölgenin insanı olduğum için () Bölgede bu işi yapan başka kimse olmadığı için
- () Pazara yakın olduğu için () İşgücü bölgede ucuz ve bol olduğu için
- () Hammaddeye yakın olduğu için
- () Kurulu altyapı ve diğer işletmelerin yatırımlarının getirdiği avantajlarından faydalanmak için

7) İşletmenizde kullandığınız girdileri nerelerden karşılıyorsunuz? Önem sırasına göre numaralandırınız.

- a.) Bölge İçi ve Yakın Çevresi b) Bölge Dışından

8) Ürünlerinizi daha çok nerelere pazarlıyorsunuz?

- a) Bölge içine b) Yakın çevresine c) Ulusal pazara d) Uluslararası pazarlara

9) KOBİ kredisi kullanıyor musunuz? a) Evet b) Hayır

10) Eğer kredi kullanmıyorsanız nedenleri nelerdir?

- () Kredi faizleri çok yüksek ve ödeme şartları uygun değil
() Bürokratik işlemler (şartlar) ağır
() Piyasadaki belirsizlikler
() İhtiyacımız yok

11) İşletmenizin finansman ihtiyacını nasıl karşılıyorsunuz?

- () Kendi özkaynaklarımızdan
() Ortaklardan veya herhangi bir yerden borçlanarak
() Ticari bankalardan kredi kullanıyoruz
() KOBİ kredisi kullanıyoruz

12) Sizce KOBİ'lere sağlanan en iyi teşvik ne olmalıdır? Önem sırasına göre numaralandırınız?

- () İşletme kuruluşunda bürokratik engeller azaltılmalı, kolaylıklar sağlanmalı
() Bilgi, danışmanlık ve eğitim hizmetlerinde destek sağlanmalı
() Kredi imkanları artırılmalı, teminat kolaylığı sağlanmalı () Vergiler azaltılmalı
() İstikrarlı bir ekonomi politikası uygulanmalı () İhracatta kolaylıklar sağlanmalı

13) En çok hangi konularda sorunlar yaşıyorsunuz? Önem sırasına göre numaralandırınız.

- () Finansman () Pazarlama () Hammadde () Yatırım () Üretim () Teşvik
() Teknoloji () Kalifiye işgücü () Yönetim organizasyon

14) İşletmeniz eğer eksik kapasite ile çalışıyorsa bunun en önemli 3 sebebini yazınız!

1)

2)

3)

15) İşletmenizin büyüülmesinde karşılaştığınız güçlükleri önem sırasına göre numaralandırınız?

() Büyümenin getirdiği güçlükler ve riskler () Devletin uyguladığı vergi politikaları

() Pazarın Sürekli değişmesi, piyasaların belirsizliği () Finansman yetersizliği

() Kalifiye Eleman Yetersizliği

16) İhracat yapıyor musunuz? Yapıyorsanız üretiminizin % kaçını ihraç ediyorsunuz?

a) Evet, %.....ihracat yapıyoruz b) Hayır

17) İhracat yapmıyorsanız nedenlerini önem sırasına göre numaralandırınız?

() İç piyasaya yönelik üretim yapıyoruz () Yeterli üretime sahip değiliz

() İhracat yapmak için yeterli finansmana sahip değiliz () Dış Pazar bulamıyoruz

() İhracat yapmak için yeterli bilgiliye sahip değiliz () Bürokratik engelleri aşamıyoruz

() İhracata yönlendirecek bilgili yönetici ve personelimiz yok

18) Sizce girişimcilik kültürünün gelişmesini engelleyen unsurlar nelerdir?

() Dar görüşlülük, bireyselliğin gelişmemiş olması () Devletin uyguladığı politikalar

() Eğitim kurumlarının iş hayatından kopuk oluşu

() Girişimcilerin birbirlerini engellemesi

19) İşletme yöneticilerinin yenilikleri takip etmesi ve geliştirilmesi için hangi teknikleri kullanıyorsunuz?

a) Konferans ve seminerlere katılım yoluyla

b) Dışarıdan eğitim kurumları vasıtasıyla

c) Dışarıdan getirilen uzmanların verdiği eğitimlerle

d) Üniversitelerde yüksek lisans ve doktora eğitimlerine katılımları destekleyerek

e) Üst yöneticileri izleyerek

f) Bilgisayar ve internet teknolojilerini kullanarak

20) İşletmenizde çalışan personelin kurum içi eğitimini nasıl sağlıyorsunuz?

- a) İş başında eğitim yoluyla
- b) Nezaretçi yönetiminde öğretme yöntemiyle
- c) Rotasyonla
- d) Konferans ve seminerler düzenleyerek

21) KOBİ'ler bir araya gelerek büyük işletmelerin sahip oldukları birtakım avantajları yakalayabilirler. Siz de sizinle aynı sektörde faaliyette bulunan diğer işletmelerle resmi ya da herhangi bir şekilde organizasyonel bir işbirliği içerisinde misiniz?

- a) Evet
- b) Hayır

22) Yapmış olduğunuz işbirliği aşağıdakilerden hangisine uymaktadır?

a) **Birleşme**; iki ya da daha fazla işletmenin kaynaklarını birleştirerek yeni bir işletme oluşturmasıdır.

b) **Satınalma**; bir işletmenin başka bir işletmeyi kontrol etmesi amacıyla satın alması durumudur.

c) **Ortak Girişim**; iki ya da daha fazla işletmenin yeni bir işletme oluşturması durumudur.

d) **Ortak Ar-Ge**; bir işletmenin eşit eşit bağlılık olmaksızın belirli bir teknoloji üzerinde Ar-Ge yapabilmek için diğerleriyle ortaklaşa işbirliği yapmasıdır.

e) **Üniversite-Sanayii İşbirliği**; sanayinin ihtiyacı olan teknolojik bilgi üniversitelerden firmalara aktarılmaktadır.

f) Başka bir işletme ile alt bölümlerimizi birleştirdik.

g) Tedarikçilerimizle ve/veya üreticilerimizle özel anlaşmalar yaptık.

23) Eğer hiçbir işletme ile herhangi bir organizasyonel bağınız yok ise neden böyle bir ortaklığa gitmediğinizi önem sırasına göre numaralandırınız.

- () Gerek duymadım
- () Ortaklık kuracağımız işletme sahibi/yöneticisine güvenemeyiz
- () Böyle ortaklıklar hakkında bilgimiz yok
- () Bize bir kazanç sağlayacağına inanmıyorum
- () Böyle bir organizasyonel işbirliğini yürütecek yönetim anlayışına sahip değiliz
- () Böyle bir ortaklık teklif ettik ama diğer işletmeler tarafından kabul edilmedi

24) Oluşturduğunuz işbirliğinin yönetimi nasıl gerçekleştirilmektedir?

- a) Ortaklar yönetimi birlikte paylaşmaktadır. b) Ortaklardan birisi yönetimi üstlenmektedir.
c) Tümüyle bağımsız bir yönetim anlayışı benimsenmiştir.

25) İşbirliği sonucunda performansınızda ne gibi değişimler oldu? Önem sırasına göre numaralandırınız.

- () İşletmenin finansal performansı gelişti () İşletmenin operasyonel performansı gelişti
() İşletmenin çalışan sayısı arttı () İşletme yeni ekipman kazandı
() İşletme yeni iş bağlantıları kurdu, yeni pazarlara girdi

26) İşbirliği sonucunda yönetim anlayışında ne gibi değişimler oldu? Önem sırasına göre numaralandırınız.

- () Yönetimsel becerilerim gelişti () Yönetim anlayışında herhangi bir değişim olmadı
() Firmalar arası işbirliği kavramını benimsedik () İş ya da çalışanları örgütlenme biçimim değişti
() İşbirliğine girdiğimiz işletmelerden değerli bilgiler elde ettim

27) İşbirliği sonucunda üretimle ilgili elde ettiğiniz sonuçları önem sırasına göre numaralandırınız.

- () Ortaklığa girdiğimiz firmalarla ortak ürün ve hizmet pazarlaması yapıldı
() Ortak projeler gerçekleştirildi () Ortak üretim yapıldı () Ürün kalitemiz arttı
() Teknoloji alanında yardımlaşık () Ortak problemler tartışıldı () Üretimimiz düştü

28) İşbirliği sonucunda edindiğiniz faydaları önem sırasına göre numaralandırınız.

- () Maliyetleri paylaştık, maliyetlerimizde azalma oldu () Yeni teknolojiler elde ettik
() Ürün geliştirme süremiz kısaldı () İnsan kaynaklarının etkin kullanımını sağladık
() Yeni finansal kaynak sağladık () Piyasadan daha hızlı ve doğru bilgi akışı sağlandı
() İşbirliği içerisinde öğrenme dürtüsünü artırdık () Faaliyetlerde sinerji yarattık

29) Sizce Göller Bölgesinin gelecekte bir kalkınma kutbu yaratabilecek avantajları nelerdir? Önem sırasına göre numaralandırınız.

- () Altyapı ve ulaşım imkanlarının yeterli olması
() Bölgede yeterli miktarda hammadde kaynaklarının olması

() Bölgede Organize Sanayi Bölgesinin varlığı () Büyük pazarlara yakın olması

() Bol miktarda ve ucuz işgücünün olması () Bölgede bulunan üniversitenin rolü

30) Sizce Göller Bölgesinin gelişmesini engelleyen unsurlar nelerdir? En önemli üç tanesini belirtiniz.

1)

2)

3).....

31) Size göre bölgenin kalkınmasını hızlandırmak için yapılması gereken üç önemli unsur neler olabilir?

1)

2)

3)

